

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντι

Περίοδος Β, Τεύχος 45

Σάββατο 15 Μαΐου 1976

Δρχ. 20

ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ - ΠΑΝΑΓΟΥΛΗΣ
ΣΑΡΑΦΗΣ -

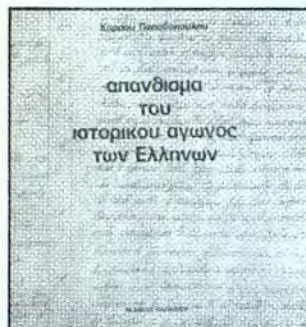
ΜΙΑ
ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΗ
ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Ὁ αἰχμάλωτος
τοῦ Παναγούλη

Ευδόσεις Παναθήνη

ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΚΑΡΠΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ή ανεκτίμητη και διαφωτιστική ιστορία του Κάρπου Παπαδόπουλου (πρωτοπαλλήκαρου του '03, 'Ανδρούτσου), αποκαλύπτει πολλές άγνωστες πτυχές της επανάστασης του 1821 και συντελεί αποφασιστικά στη σωστή ανάλυση των συνθηκών και των πρωταγωνιστών της περιόδου εκείνης.

MARTA HARNECKER

Στο βιβλίο αυτό συμπυκνώνονται και καταγράφονται με σαφήνεια τα βασικά πορίσματα των πύθ σύγχρονων αναζητήσεων και συζητήσεων στο πεδίο του ιστορικού υλισμού.

Α. ΦΛΟΥΤΖΗ

Ο Α. Φλούτζης, πού ήταν γιατρός του στρατοπέδου στο Χαϊδάρη, φέρνει στο φώς όλα τα στοιχεία της ζωής, των βασανιστηρίων και των εκτελέσεων στον μαρτυρικό αυτό τόπο και παρουσιάζει, από πρώτο χέρι, την άκαμπτη θέληση των κρατουμένων για έλευθερία.

CLOGG - ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ή ιστορία της ελληνικής δικτατορίας, όπως εικονίζεται μέσα από τη δραστηριότητα και τις πρωτοβουλίες δημοκρατικών δυνάμεων πού άρνήθηκαν τη νομιμότητά της. Άποτελεί μοναδικό ιστορικό ντοκουμέντο.

ΤΟ ΜΑΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

1. ΚΩΣΤΗ ΠΑΠΑΚΟΓΚΟΥ: ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΡΗΣ 2. ΧΡΗΣΤΟΥ ΓΙΑΝΝΑΡΑ: ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΕΡΩΣ 3. J. K. GALBRAITH: ΤΟ ΧΡΗΜΑ: Πώς ξεκίνησε, πού έφθασε 4. T. B. BOTTMORE- M. RUBEL: KARL MARX: ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ και ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ 5. Δ. ΜΠΕΝΑ: Η ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Νικηταρά 2, τηλ. 609.150, 622.496

Η ΑΥΓΗ

ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

- Ζωντανή ενημέρωση στην
σε όλα τα πολιτικά, οικονομικά
και κοινωνικά προβλήματα
- Τα προβλήματα της ελληνικής
Αριστεράς και του παγκόσμιου
προοδευτικού κινήματος
- Πνευματική και
καλλιτεχνική ζωή
- Οι πιο έγκυρες απόψεις

στην ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

άποκλειστικώς
θά βρήτε τά αναμνηστικά νομίσματα
των Όλυμπιακών Αγώνων
Μόντρεαλ '76

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΦΑΤΣΗ: 'Ο αϊχμάλω-	6
ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΓΕΩΑΝΝΟΥ:	
Τρία ατροχαία άτυχήματα.....	9
ΣΑΜΙΡ ΑΜΙΝ: Καμπότζη.....	17
Ν. ΣΚΟΥΦΟΥ: 'Ο Μάης του '68	
ξαναζει.....	20
ΓΡ. ΜΠΟΣΟΒΟΥ: Συνέντευξη	
μέ τον Κόν Μπεντίτ.....	22
ΠΩΛΙΝΑΣ ΔΑΜΦΑ: Χρονικό	
του Μάη.....	22
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΣ ΑΥΜΠΕΡΑΚΗ:	
'Ο Σιδέρης ΖΕΙ.....	28

Ξ. ΓΙΑΤΑΓΑΝΑ: Τό Συνέδριο	
του ΚΚΓ.....	30
Είς μνήμην Μιχάλ-Αγά.....	35
Δ. ΜΙΧΕΛΙΔΗ: Οί δέκα άρρω-	
στοι.....	36
Β. ΚΑΒΒΑΘΑ: Φυλακές Κέρκυ-	
ρας '48-'49.....	37
Θ. ΦΩΤΙΑΔΗ - Π. ΚΟΥΒΕΛΑ-	
ΚΗ: Λαϊκός Πολιτισμός.....	40
Καλλιτεχνικές σελίδες.....	43

Κάθε ένυπόγραφο άρθρο εκφράζει
τήν προσωπική γνώμη του συγγραφέα του.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕ-
ΩΡΗΣΗ: Δημοχάρους 60, Αθήνα 601.

Τηλ: σύντ. 732-819 - διαχ. 732-713.

● Ίδιοκτήτης - Εκδότης - Διευθυντής:
ΧΡΗΣΤΟΣ Γ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ, Δεινοκρά-
τους 131. ● Υπεύθυνος Τυπογραφείου:
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΝΟΥΣΗΣ, Αιγαίου 16,
Άνω Καλαμάκι. ● Διαφημίσεις: ΕΥΑΓ.
ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΠΟΥΛΟΥ. ● Ατελιέ: Α. Σ.
ΚΟΥΝΔΟΥΡΑΚΗ, Πετσόβου 12. ● Τό
«ΑΝΤΙ» τυπώνεται από την ΕΚΔΟΤΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ «Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ» Α.Ε., Φιλαδε-
λφείας 4.

ΠΛΕΓΜΑ ΕΝΟΧΗΣ

Πέρα από τίς διαστάσεις, τίς προεκτάσεις καί τίς συνέπειες, ό θάνατος του Παναγούλη αποκάλυψε για άλλη μιá φορά τό άληθι-
νό πρόσωπο τής Δεξιᾶς. Άπό τήν πρώτη στιγμή
συμπεριφέρεται σά νά εἶναι βέβαιη
ότι ἔγινε πολιτική δολοφονία καί
πρέπει νά τήν καλύψει. Άκαριαῶς, αὐτόματα, μη-
χανιστικά ἔσπευσε νά βροντοφωνήσει για τό "τυχαῖο", ἀρπάχτηκε
ἀπό σαθρά ἐπιχειρήματα, πού τά ἐγκατέλειψε τήν ἄλλη μέρα για
νά υἱοθετήσει μέ τήν ἴδια ἐπιμονή ἄλλα πού προεξοφλοῦσαν τό
"ἀτύχημα". Ξαναπαρουσιάστηκαν, δηλαδή, ὀρισμένα νοσηρά συμπτώ-
ματα πασίγνωστα ἀπό προηγούμενη ὁδυνήρη ἐμπειρία. Ἐμφανίστη-
κε εὐθύς ἀμέσως σάν ἀντιδίκος στήν ὑπόθεση. Θέλησε νά ἐπιβά-
λει ὁποιοδήποτε φαινομενικό καί πρόχειρο στοιχεῖο πού ἐνίσχυε
τήν ἀντιδικία τής, ὑπερασπίστηκε μέ κάθε μέσον τήν πολιτική
τοῦ παρακρατικοῦ ψεύδους. Ὑποκρίθηκε ὅτι δέν ἔχει ἀκούσει πο-
τέ για πολιτικές δολοφονίες στήν Ἑλλάδα, σά νά μήν ἤξερε ὅτι
ὀρισμένες ὑπηρεσίες ὁμολογοῦν ὅτι στίς δραστηριοτήτες τους εἶ-
ναι καί οἱ πολιτικές δολοφονίες σέ ξένες χώρες, ὅτι τό αὐτοκί-
νητο χρησιμοποιεῖται σά μέσον δολοφονίας, ὅτι ἡ χούντα δολοφό-
νησε ἀνθρώπους πού ὁ θάνατός τους ἀποδόθηκε σέ τροχαῖο. Πολέ-
μησε καί ἀντιτάχτηκε ἀκόμα καί στήν ὑπόψια ἥ τό ἐνδεχόμενο
μήπως καί μπορεῖ νά ἦταν κάτι τέτοιο. Ξέχασε ὅτι ὁ
Παναγούλης ἦταν ἀγωνιστής, ὅτι
μπορεῖ νά εἶχε γίνεῖ ὁ τόχος καί προσπά-
θησε νά μικρύνει τό περιστατικό καί τήν προσωπικότητα τοῦ θύ-
ματος, προσπαθώντας νά κρύψει μιá πιθανή ἀλήθεια καί ἐκείνους
πού ἐνδεχόμενα μπορεῖ νά βρῶσκονται πίσω ἀπ' αὐτήν. Σά νά τής
εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωστό καί θέλει νά κλείσει κάθε μονο-
πάτι ἔρευνας πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση. Δίνει τήν ἐντύπωση ὅτι
φοβᾶται τήν ἔρευνα καί τήν ἐμποδίζει. Ἡ πλεγματική αὐτή ἀντί-
δραση δειχνεῖ μιá βαρύτερη ἐνοχή πού τρέφεται ἀπό τόν φόβο τής
ἀποκάλυψης. Μήπως αὐτό, ὅπως καί προηγούμενα ἐγκλήματα μπορεῖ
νά ἀποδειχθοῦν ὅτι κατάγονται ἀπό κοινές ρίζες.

ὁ ἐυδότης

● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ἐξάμηνη 260 δρχ. - ἐτήσια 520 δρχ. Ἐτήσια
Ὀργανισμῶν, Τραπεζῶν, κ.λπ. 1.000 δρχ. - Για μαθητές, σπουδαστές ἐκ-
πτώση 15%. ● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εὐρώπη - Μεσογ. χώρες: ἐξά-
μηνη: ἀπλή δολ. 10, ἀεροπ. δολ. 13 - ἐτήσια: ἀπλή δολ. 20, ἀεροπ. δολ. 25 -
Η.Π.Α. - Καναδὰς - Ἀνατ. Ἀσία: ἐξάμηνη: ἀπλή δολ. 10, ἀεροπ. δολ. 17 -
ἐτήσια: ἀπλή δολ. 20, ἀεροπ. δολ. 34 - Αὐστραλία - Ὁκεανία: ἐξάμηνη:
ἀπλή δολ. 10, ἀεροπ. δολ. 24 - ἐτήσια: ἀπλή δολ. 20, ἀεροπ. δολ. 47 ●
Ἐμβάσματα, τραπεζικές ἐπιταγές: ΧΡΗΣΤΟΝ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΝ, Δημοχά-
ρους 60, ΑΘΗΝΑ 601. ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ δρχ. 20.

Κεντρική διάθεση τοῦ «ΑΝΤΙ»
● για τὰ βιβλιοπωλεῖα τής Ἀθήνας:
Στὰ γραφεῖα
τοῦ «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60, τηλ. 732.713
● για τὰ βιβλιοπωλεῖα Β. Ἑλλάδος:
Βιβλιοπωλεῖο «Ἐένος Τύπου»,
Ν. Κοτζιάς καί Σία Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279-720, Θεσ/νίκη

Τί από την «πολύτιμη πείρα»;

ΤΙ ΝΑ ΣΥΓΚΡΑΤΗΣΕ, άραγε, από την «πολύτιμη πείρα» του προέδρου Τίτο ο κ. Καραμανλής; Αλλά πώς — και τί — να συγκρατήσει, όταν οι έλληνοαμερικανικές συνομιλίες για τις βάσεις προχωρούν ακάθεκτες, ο κ. Κίσσινγκερ έφθασε να επισκέπτεται την Κρήτη, όταν, σχεδόν καθημερινά, διαβεβαιώνουμε την Ουάσιγκτον ότι θα εργασθούμε, μετά ζήλου περισσού, για να επικυρωθούν ή τουρκοαμερικανική και ή έλληνοαμερικανική συμφωνία από το Κογκρέσσο;

Γεγονός πάντως παραμένει ότι ο «τελευταίος των μεγάλων» του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, φρόντισε, προτού έλθει στην Ελλάδα, να διατυπώσει με σαφήνεια τους στοχασμούς του:

«Κανείς ξένος — διαμήνυσε — δεν έχει δικαίωμα να επιβάλλει λύσεις εν όνόματι μιās δήθεν ευρύτερης ευθύνης... Οι βαλκανικοί λαοί θα πρέπει μόνοι να παίρνουν τις αποφάσεις τους, χωρίς την ψευδαίσθηση ότι κάποιος άλλος τρίτος είναι έτοιμος να τους βοηθήσει ανεπιφύλακτα... Οι αδέσμευτες χώρες έχουν κατανοήσει ότι μόνο ή αδέσμευτη πολιτική παρέχει τη δυνατότητα για την κατοχύρωση της ανεξαρτησίας και της έθνικης τους ασφάλειας».

Το «μήνυμα», έστω και σάν απλή συνέντευξη (στην «Καθημερινή»), ήταν άρκετο για να έπαυξήσει τις έγνοιες του Έλληνα πρωθυπουργού. Γιατί, βέβαια, ήταν από τα ίδια τα χείλη του κ. Καραμανλή που άκούσθηκαν, στη Βουλή των Ελλήνων, εκείνοι οι άπίθανοι άφορισμοί περί αδεσμεύτων και αδέσμευτης πολιτικής. Γιατί έμεις (και όχι ή Ουάσιγκτον) αναγορεύσαμε τους Άμερικανούς σε επιδιαιτητές και ρυθμιστές των προβλημάτων της περιοχής. Γιατί, αντί να στηριχθούμε στην όμοψυχία λαού και πολιτικού κόσμου — όπως είχε εκδηλωθεί άμέσως μετά την ύπογραφη της αμερικανοτουρκικής συμφωνίας — αναζητάμε προστάτες «μέσα στο στόμα του λύκου»...

Όστόσο, τελικά, σημασία έχει, πέραν από τις διατυπώσεις του κοινού ανακοινωθέντος, να γνωσθούν τα σ' ύν και τα π λ ή ν των έλληνογιουγκοσλαβικών συνομιλιών. Ειδικότερα, σε τί βαθμό ή «πολύτιμη πείρα του προέδρου Τίτο» (ή φράση ανήκει στον ίδιο τον κ. Καραμανλή), θα αξιοποιηθεί — αν θα αξιοποιηθεί — από τον Έλληνα πρωθυπουργό.

Δέν χωρεί άμφιβολία, πώς ή επίσκεψη Τίτο ήταν, για την κυβέρνηση, μιá αλλαγή σκηνικού. Όρισμένοι, μάλιστα, υποστήριξαν πώς, για τον κ. Καραμανλή, ήταν κάτι σάν «διέξοδος», ύστερα από μιá άρνητική συσσώρευση, με κορωνίδα την τραγωδία της όδου Βουλιαγμένης. Όμως ό Γιουγκοσλάβος στρατάρχης επέστρεψε ήδη στο Βελιγράδι. Και τα στοιχεία που συνέθεσαν — και συνθέτουν — τη συσσώρευση αυτή, παραμένουν: Ο κ. Καραθανάσης λ.χ. εξακολουθεί να παραμένει διευθυντής της Γενικής Ασφαλείας. Ο ταγματάρχης Άβραμέας (ό άνθρωπος που κατέλαβε τη νύκτα της 21ης Απριλίου τον ΟΤΕ) επανέρχεται στο στράτευμα. Ο κ. Άβέρωφ, όταν δέν προσκαλεί επιφανείς άστέρες του ψυχρού πολέμου — το όνομα Λέμπερ άναφέρεται άπλως ένδεικτικά... — αισθάνεται την

ανάγκη να εξηγήσει, σε δύο χιλιάδες μαθητές, γιατί δέν πρέπει να φορέσουν «μαύρα, φαιά ή άλ λ ο υ χ ρ ώ μ α τ ο ς πουκάμισα και φουλάρια»... Και στά μικρά, στά επί μέρους αυτά, θα μπορούσε να προσθέσει κανείς τη βαθμιαία, αλλά σταθερή, επάνοδο στη στρατιωτική δομή του ΝΑΤΟ, την όλοένα και έγκαρδιότερη «σύσφιξη δεσμών» με την Ουάσιγκτον, την όλοένα και μεγαλύτερη κατολίσταση προς τον άτλαντισμό.

Στην κατολίσταση αυτή, που συνοδεύεται από τη νέα έμπλοκή των διακοινοτικών συνομιλιών και την «κατ' εξακολούθησιν» έκρηξη του τουρκικού σωβινισμού και μεγαλοϊδεατισμού, παρεμβλήθηκε ξαφνικά ό θάνατος του Άλέκου Παναγούλη — θάνατος που, όπως έγγραφαν έγκυρότατα διεθνή δημοσιογραφικά όργανα, ήλθε να θέσει σε δοκιμασία το «σημερινό έλληνικό δημοκρατικό καθεστώς», αλλά και να το όριοθετήσει απέναντι στις δυνάμεις και τους μηχανισμούς της έκτροπής. Το θέμα, στις γοργές συγκλονιστικές του έναλλαγές, δέν είναι δυνατόν, βέβαια, να τό παρακολουθήσει μιá δεκαπενθήμερη επιθεώρηση. Όμως, εάν κάτι δέν άνέμενε ή κυβέρνηση — διαφορετικά, άλλη θα ήταν ή στάση της — ήταν αυτή ή φοβερή άρνηση, άρνηση μαζί και άνησυχία, της κοινής γνώμης να δεχθεί την έκδοχή του «τροχαίου». Καί, φυσικά, ή άρνηση αυτή επανέφερε σε όλη την όζύτητά του τό μέγα πρόβλημα των μηχανισμών μέσα στον κρατικό μηχανισμό.

Ό έλεγχος των μηχανισμών, μεταφράζεται σε διασφάλιση της δημοκρατικής πορείας. Και αυτό τό γνωρίζουν τόσο οι δημοκρατικοί πολίτες, όσο και κάποιες άδυσώπητες δυνάμεις — οι Άμερικανοί, οι έγχώριοι ύπηρετές τους, τυραννόφωνοι, νοσταλγοί διάφοροι της έπταετίας κ.ά. Η μόνη που φαίνεται να μην τό συνειδητοποιεί είναι ή ίδια ή κυβέρνηση που, κάτω από μιá λογική «συμβιβασμού» ή άποφυγής, τάχα, «άκραίων λύσεων», επιμένει να τοποθετεί σε θέσεις - κλειδιά, και στις ένοπλες δυνάμεις, και στά σώματα ασφάλειας, στοιχεία που, αν δέν ταυτίσθηκαν πλήρως με την τυραννία, παραμένουν ύπόλογα στη δημοκρατική συνείδηση του λαού. Άποτέλεσμα: Η κυβέρνηση να θερίζει σήμερα αυτό που έσπειρε. Διότι, βέβαια, εάν κάποιοι σήμερα είναι εύτυχείς γι' αυτήν την έκταση της λαϊκής δυσπιστίας — όπως διαδηλώθηκε στην κηδεία του άλησμόνητου άγωνιστή της Δημοκρατίας — αυτοί δέν είναι άλλοι από τους έχθρους της δημοκρατικής όμαλότητας που, στη δυσπιστία αυτή, βλέπουν την άπαρχή μιās διαδικασίας προς την άποσταθεροποίηση. Άλλά ή άποσταθεροποίηση, όπως διδάσκουν οι προφέσορες της έκτροπής, είναι τό πρώτο βήμα... Έπεται ή ύπονόμηση και ή κατάργηση των έλευθεριών του λαού.

Μπρός στην άπειλή αυτή, ύπάρχουν οι αισιόδοξοι που έλπίζουν ότι ή κυβέρνηση θα ανακρούσει, επιτέλους, πρύμναν. Και στά θέματα δομών, και στά μέγα θέμα της έθνικης ανεξαρτησίας. Ό Τίτο — λέγεται — εξήγησε καταλεπτώς στον Καραμανλή τό παίγνίδι του ίμπεριαλισμού και του ήγεμονισμού...

ΑΝΤΙ ΘΕΣΕΙΣ

ΑΝΑΞΙΟΠΙΣΤΟ ΜΕΣΟΝ

Ἡ ΕΡΤ ξεπέρασε τὸν γνωστὸ ἑαυτὴς. Δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ οὔτε τὰ προσχήματα οὔτε τὴ στοιχειώδη «ἐνημερωτικὴ» ὑποκρισία της. Ἀποδείχτηκε βέβαια κυβερνητικὸ μέγαφωνο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Πρωτομαγιά καὶ ὕστερα ἡ σπουδὴ της νὰ ἀσκήσῃ παραπλανητικὴ συσκοτίσις ὑπεράκόντισε σὲ μεροληψία καὶ «προπαγάνδα» τόσο πού ζήμιωσε καὶ τὴν ἴδια τὴν κυβέρνησις. Διοχέτευσε μὲ θαυμαστὴ συνέπεια καὶ σὲ ὅλη της τὴν ἑκτασι τὴ μεθόδευσις πού ἀκολούθησε ὅχι ἡ κυβέρνησις ἀλλὰ ὁ πιὸ σκοτεινὸς μηχανισμὸς πού λειτούργησε ἀκαριαῖα σὰ νὰ ἦταν προετοιμασμένοι. Ἀπὸ τὴν προετοιμασίαν τῆς σύγχυσις γιὰ τὴν Πρωτομαγιά καὶ τὴν προβολὴ τοῦ Καρακίτσου, τὴ σιωπὴ γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Σιδέρη Ἰσιδωρόπουλου, μὲ κορύφωμα τὴν ὑπόθεσις τοῦ «ἀτυχήματος» τοῦ Παναγούλη καὶ τῆς κηδείας του. Ὑποτίμησε τὴ νοημοσύνη τοῦ κοινοῦ της, νόμισε κουτοπόνηρα ὅτι τὸ τύλιξε, ἔμεινε ἀπληροφόρητη γιὰ τὴ συγκίνησις καὶ τὴ συγκλονιστικὴ ἀπήχησις τοῦ γεγονότος προσπαθώντας νὰ τὴ φράξῃ καὶ νὰ τὴν ἀνακόψῃ. Ἔτσι ἀποδείχτηκε ὅχι μόνο ἓνα ἀναξιόπιστο μέσον ἀλλὰ ἓνα μαχητικὸ ὄργανο διαστρέβλωσις στὴν ὑπηρεσίαν τῆς πιὸ ἀντιδραστικῆς δεξιᾶς.

ΚΡΑΥΓΗ ΚΑΙ ΣΙΩΠΗ

Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι ἡ σημασία ἑνὸς πολιτικοῦ συνθήματος εἶναι εὐθέως ἀνάλογη μὲ τὴν ἀπήχησις πού βρίσκει, θὰ ἔαν ἀδύνατο νὰ μὴ σταθεῖ κανεὶς στὴ μυριόστομη κραυγὴ «Ἀβέρωφ φασίστα παραιτήσου!» πού συγκλόνισε τὴν καρδίαν τῆς Ἀθήνας ἐπὶ ὥρες. Καὶ κάτι περισσότερο : Τὸ σύνθημα δὲν ξέφυγε ἀπὸ τὰ χεῖλη μιᾶς χούφτας ἀνθρώπων γιὰ ν' ἀπλωθεῖ στὶς ἑκατοντάδες χιλιάδες τοῦ κόσμου πού ἀκολούθησε τὴν κηδεῖαν τοῦ ἀγωνιστῆ τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ δόνησε τὴν ἀτμόσφαιρα σὲ κάθε γωνιᾷ τῆς λαοθάλασσης χωρὶς προσυνεννοήσεις, ἀπλώθηκε πέρα ἀπὸ παρατάξεις, κόμματα, μικρομάδες καὶ μετουσιώθηκε σὲ λαϊκὴ ἐπιταγὴ ἐπίμονη, ἐπιτακτικὴ καὶ ἀναντίρρητη.

Ὡστόσο ὁ τύπος τῆς ἀντιπολίτευσης ἀντιμετώπισε μὲ ἐξαιρετικὴ δυσπιστία αὐτὸ τὸ αὐθόρμητο ξέσπασμα, εἴτε λογοκρίνοντάς το εἴτε μειώνοντας τὴ σημασίαν του μὲ διευκρινίσεις πού οὐσιαστικὰ τὸ ἀποδυναμώνουν. Μήπως αὐτὴ ἡ δυσπιστία ὀφείλεται στὸ φόβο τῆς ἀντιπολίτευσης νὰ ἀντικρίσῃ κατὰματα τὴν πραγματικότητα; Ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Παναγούλη ἐκπρόσωπός

της εἶχε δηλώσει : «Εὐχόμαστε πράγματι νὰ πρόκειται γιὰ τροχαῖο». Βέβαια, γιὰ τὴν περίπτωσι τῆς δολοφονίας εἶναι πράγματι δυσβάστακτες οἱ ὑποχρεώσεις της...

ΚΛΙΜΑ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ

Ὅγκωδεις λαϊκὲς συγκεντρώσεις ἔγιναν στὴν Ἀθήνα. Δύο συγκεντρώσεις γιὰ τὴν Πρωτομαγιά, ἡ διαδήλωσις ἀπὸ τὸ Πολυτεχνεῖο στὴ Βουλὴ γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Σιδέρη καὶ τὴν ἐπομένη ἡ παλλαϊκὴ κηδεῖα τοῦ Παναγούλη. Κανένα ἐπείσοδιο. Ἀπλούστατα, γιὰ τὴν ἀστυνομίαν κρατήθηκε μακριά. Καὶ στὴν περίπτωσι πού συνέβη τὸ «τροχαῖο» τοῦ Σιδέρη πού κολλοῦσε τὶς ἀφίσες, κάποια ὄργανα ἔδειξαν ὑπερβάλλοντα ζήλο. Ὅταν δὲν ἔχει ρόλο ἡ ἀστυνομία, λείπουν καὶ οἱ προκλητικὲς ὁξύτητες, οἱ «αὐθόρμητοι ἀντιφρονούντες», οἱ «προβοκάτορες», οἱ «ὑπερεπαναστάτες» καὶ οἱ ταραξίες.

Ἡ ΤΑΞΗ ΚΑΙ Ἡ ΗΣΥΧΙΑ

Ἐνα κλίμα πολιτικῆς ἐπιθετικότητος εἶχε ἀρχίσει νὰ καλλιεργεῖται ἀρκετὲς μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Παναγούλη. Καὶ συνεχίστηκε καὶ μετὰ. Μιὰ συνδυασμένη ἐπίθεσις πρὸς τὰ κόμματα, τὶς νεολαίες, τὶς ἐργατικὲς ὁργανώσεις. Φόβοι καὶ ἐγχώρια κινδυνολογία γιὰ τὶς ἐξελίξεις στὴν Ἰταλία, θόρυβος γιὰ ἐκτεταμένους ἔρευνες καὶ γιὰ φανταστικὰ ὀπλοστάσια μὲ ἀφορμὴ τὰ ὄπλα τοῦ Βαλνυράκη, συμπληρώνουν τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς κατασκευασμένης ὁξύτητος. Ἐκρηκτικὸ μηχανήμα τοποθετεῖται σὲ βιβλιοπωλεῖο τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ χουντικὴ ἀρθρογραφία ἐπιτίθεται στὸ Ρῆγα Φεραῖο. Τὸ σκηνικὸ φωτίζεται μὲ κάποια ἀνησυχία πού διοχετεύτηκε γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τῆς Πρωτομαγιάς καὶ μὲ τὴν ἄστοχη κυβερνητικὴ ἀντιδικία στὸ θέμα αὐτό, μὲ παράδειγμα τὴ μοιραία καταδίωξις τοῦ μικροῦ Σιδέρη. Σύμπτωσις;

Πρωτομαγιά '76. Στὴν πλατεία Κοτζιά. Νικήσαμε! Ἄς ξεκουραστοῦμε. Οἱ «ἄλλοι», βρίσκονται μακριά...

ΜΙΑ ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗ

του Γιάννη Φάτση

ΤΟ ΣΥΝΤΟΜΟ και άσφαλως έλλιπες χρονικό που ακολουθεί, αναφέρεται σε μερικές από τις ενέργειες ή αποφάσεις του 'Αλέκου Παναγούλη λίγο πριν βρει τραγικό θάνατο :

20 / 4 : παίρνει κλήση για να καταθέσει σά μάρτυρας στον 'Επίτροπο του Στρατοδικείου για την υπόθεση των αρχείων της ΕΣΑ.

21 / 4 : δέν πηγαίνει να καταθέσει, όπως είχε ήρριθεί, στον άνακριτή, για να μη συμπίσει ή μαρτυρία του με τη μαύρη έπέτειο.

23 / 4 : φεύγει για τó Παρίσι, όπου παίρνει μέρος στη διανοινοβουλευτική διάσκεψη για τή Χιλή.

27 / 4 : έπιστρέφει στην 'Αθήνα.

28 / 4 : εκφράζει την επιθυμία να πάει στην Κύπρο, για να διαπραγματευτεί τή δημοσίευση των αρχείων σε κυπριακή έφημερίδα.

29 / 4 : μέρα «σημαδειακή». 'Ο 'Αλέκος Παναγούλης κάνει γνωστές τις προθέσεις του για τήν υποβολή μήνυσης, για τήν έπερώτηση σχετικά με τó θέμα 'Αλεξάκη, για τó ταξίδι του στη Ρώμη και —μετά— στην Κύπρο.

■ Συγχρόνως, αποφασίζει και μεταφέρει ΜΑΚΡΙΑ από τó γραφείο του — και όχι σε ένα σημείο — τά αρχεία της ΕΣΑ, άγνωστο γιατί...

ΣΤΟ ίδιο διάστημα, ό Παναγούλης :

■ 'Έχει και τυπικά άποδεσμευθεί από τήν ΕΔΗΚ.

■ 'Έχει μια ή παραπάνω τηλεφωνικές επικοινωνίες με τόν ύπουργό 'Εθν. 'Αμύνης. Είναι βέβαιο ότι ό Παναγούλης μίλησε έντονα στον ύπουργό. Δέν είναι βέβαιο ποιά ήταν ή αντίδραση του τελευταίου : βίαση, όπως ήδη γράφτηκε, ή — αντίθετα — ήπια, πολύ ήπια;

■ 'Έχει ζητήσει να συναντήσει τόν πρωθυπουργό.

1 / 5 : στις δύο τó πρωί βρίσκει τραγικό θάνατο, στην όδω Βουλαχμένης κάτω από συνθήκες που ακόμα έρευνώνται.

Τό «ΑΝΤΙ» φέρνει σήμερα στη δημοσιότητα μία συγκλονιστική μαρτυρία : κάποιος, διέρρηξε νύχτα τó γραφείο του 'Αλέκου Παναγούλη (στήν όδó Κολοκοτρώνη), λίγο καιρό πριν από τόν τραγικό θάνατό του. 'Ο Παναγούλης μπήκε τελείως τυχαία στο γραφείο του και συνέλαβε τόν άγνωστο καθώς προσπαθούσε να ξεκλειδώσει τήν έσωτερική πόρτα ενός μικρού δωματίου, στο βάθος του γραφείου. Τού δωματίου όπου φυλάγονταν τά ΑΡΧΕΙΑ της ΕΣΑ!

'Ο Παναγούλης συνέλαβε τόν άγνωστο «διαρρήκτη».

- Τί προέκυψε από τήν εξέτασή του;
- Ποιός ήταν;
- Για ποιούς δούλευε;
- Πού βρίσκεται ΣΗΜΕΡΑ;

Παράλληλα, τó «ΑΝΤΙ» δημοσιεύει μερικά, ακόμα, περιστατικά των τελευταίων ήμερών του 'Αλέκου Παναγούλη, κι ανάμεσά τους δυό ΑΓΝΩΣΤΑ μέχρι στιγμής, που ίσως έχουν ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ σημασία. Συγκεκριμένα, ό 'Αλέκος Παναγούλης, στα πλαίσια των γνωστών έρευνών και αναζητήσεων του, είχε ανακαλύψει :

1. Ένα μπουσλο γεμάτο έγγραφα που αναφέρονταν στο ΚΥΠΡΙΑΚΟ.
2. Κάτι «πολύ σημαντικό», σχετικά με τήν υπόθεση των ΑΡΧΕΙΩΝ.

• Γι' αυτό τó τελευταίο, είχε αποφασίσει να υποβάλει μήνυση έναντίον τεσσάρων προσώπων, τó πρωί της ΔΕΥΤΕΡΑΣ, 3 του Μάη.

"Όπως είναι γνωστό :

- Τό απόγευμα της ίδιας μέρας θά έφερνε στη Βουλή τó θέμα της μετάθεσης του ταγματάρχη της ΚΥΠ 'Αλεξάκη.
- Τήν άλλη μέρα θά έφευγε για τή Ρώμη και μετά θά πήγαινε στην ΚΥΠΡΟ.

Τό ρεπορτάζ που ακολουθεί είναι γραμμένο από τόν δημοσιογράφο της έφημερίδας «ΤΟ ΒΗΜΑ» ΓΙΑΝΝΗ ΦΑΤΣΗ, που έπιμελήθηκε τήν παρουσίαση των αρχείων της ΕΣΑ στην έφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ».

ΠΟΙΟΙ είναι αυτοί που ήθελαν το θάνατο του 'Αλέξανδρου Παναγούλη; Μιά έρευνα — δικαστική ή δημοσιογραφική — θα έπρεπε, ύποθέτω, να δώσει την απάντηση σ' αυτό το ερώτημα - κλειδί για τη δολοφονία της Πρωτομαγιάς.

Το πλήθος — ενάμισι εκατομμύριο — που κατέβηκε στην κηδεία του έδωσε το μέγεθος του σεβασμού προς το Νο 1 της 'Αντίστασης κατά της τυραννίας.

Μακριά από το πλήθος ήταν εκείνοι που είχαν κινηθεί εναντίον του — φανερά ή κρυφά. "Η είχαν προκαλέσει τη δυσφορία του. Ποιοι ήταν;

Υπάρχουν επίσης κάτι περιστατικά στην τελευταία φάση της ζωής του 'Αλέξανδρου Παναγούλη, που έχουν ένα ειδικό βάρος. 'Ορισμένα από αυτά συνιστούσαν συγκρούσεις του Παναγούλη με πρόσωπα ή καταστάσεις. Ποιά ήταν αυτά τα περιστατικά;

1. ΗΤΑΝ μια διάρρηξη. 'Ο 'Αλέξανδρος Παναγούλης αιχμαλώτισε έναν άγνωστο «διαρρήκτη» την ώρα που εκείνος προσπαθούσε ν' ανοίξει την πόρτα του ιδιαίτερου δωματίου του. Αυτό το δωμάτιο ήταν στο βάθος του διαμερίσματος όπου ήταν εγκατεστημένο το πολιτικό γραφείο του 'Αλέξανδρου Παναγούλη — στην οδό Κολοκοτρώνη. 'Υπήρχε εκεί ένα ντιβάνι, μια βιβλιοθήκη, ένας μπουφές και ένα σκαμνί. Όταν ο Παναγούλης δέν είχε αρκετό χρόνο για να κατεβεί στη Γλυφάδα — βασιλιά το μεσημέρι — κοιμόταν σ' αυτό το δωμάτιο. Στο πάτωμα, είχε τους φακέλους του αρχείου του ΕΑΤ/ΕΣΑ, που είχε βρει με προσωπική προσπάθεια. 'Η πόρτα του δωματίου ήταν κλειδωμένη. Τό κλειδί το είχε στην τσέπη του ο Παναγούλης.

"Ένα βράδυ, μετά τα μεσάνυχτα, πήγε στο πολιτικό του γραφείο. Βαρέθηκε να κατεβεί στη Γλυφάδα — να κοιμηθεί στο σπίτι του. 'Ανέβηκε με το ασανσέρ στον 3ο όροφο. 'Ανοιξε την πόρτα του διαμερίσματος κι ύστερα προχώρησε στο χώλ που οδηγούσε στο ιδιαίτερο δωμάτιό του.

Στην άκρη του διαδρόμου, βρήκε τον άγνωστο επισκέπτη του που προσπαθούσε ν' ανοίξει την πόρτα αυτού του δωματίου.

Τόν ακινητοποίησε και τόν «άνεκρι-

νε». 'Εκείνος δέν δήλωνε την ταυτότητά του.

Περιγράφοντας το περιστατικό αυτό ο ίδιος ο 'Αλέξανδρος Παναγούλης μου είπε ότι τόν είχε κάπου. Και πρόσθεσε :

«Θα τὰ ξεράσει, τί θα κάνει;»

Θέλοντας να έπισημάνει τη σπουδαιότητα αυτού του γεγονότος μου είπε ακόμη :

«Αυτό είναι ένα πολύ μεγάλο θέμα που θα στο δώσω όταν τελειώσουμε με τὰ αρχεία».

Δυό μέρες αργότερα, τόν ρώτησα :

«Τί γίνεται με "κεϊνον"; θα μου πεις;».

'Ο Παναγούλης παρατήρησε :

«Θα σου πώ. "Ηδη, μπήκαμε σ' ένα δρόμο. Θα έχεις να γράφεις...».

Οι ανάγκες του ρεπορτάζ για τὰ αρχεία του ΕΑΤ/ΕΣΑ πίεζαν το χρόνο που είχαμε στη διάθεσή μας και δέν έπεκταθήκαμε κείνη τη μέρα σ' άλλο θέμα — ούτε και τις επόμενες.

Δέν ξέρω τί εξέλιξη είχε αυτό το περιστατικό, ούτε και τη (μικρή ή μεγάλη) σχέση του με το «θέμα Παναγούλη».

2. ΗΤΑΝ ή αντίδραση των «υπολοίπων» της χούντας στο θέμα των αρχείων του ΕΑΤ/ΕΣΑ. Δέ μπορού-

σαν να συγχωρήσουν αυτή την τόλμη του Παναγούλη : να πάρει μέσα απ' τὰ χέρια τους τὰ αρχεία και νὰ τὸ δηλώσει μάλιστα και δημόσια! Αυτό «παράπηγαινε»...

Τὸ σλόγκαν «ὅ,τι δέν πέτυχαν οἱ 'Αρχές» ήταν ένας ὀδυνηρὸς ἐρεθισμὸς γιὰ τ' ἀνθρωπάκια τοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος, πού ἀντιμετώπιζαν μιὰ ἄλλη διάσταση τοῦ «φαινόμενου Παναγούλη». 'Ιδιαίτερα, οἱ βχσανιστὲς τοῦ ΕΑΤ/ΕΣΑ πρόσθεσαν κι ἓνα ἄλλο λόγο μίσους πρὸς τὸν Παναγούλη : τὸν θεώρησαν ὑπεύθυνο καὶ γιὰ τὶς μεγάλες ποινὲς πού τοὺς ἐπέβαλε τὸ 'Αναθεωρητικό, γιὰτὶ ἐβγαλε στὴ μέση τὰ ἀρχεῖα, ἀκριβῶς ὅταν θὰ ἐβγαίνε καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου. 'Η ἀπλοϊκότητά τοὺς ἔδινε κι αὐτὴ τὴν ἐξήγηση.

● 'Υπάρχει, γενικά, ἓνας κύκλος ἀνθρώπων, πού σχετίζονται με τὴν ἀποκρυψη τῶν ἀρχείων τοῦ ΕΑΤ/ΕΣΑ.

3. ΗΤΑΝ ή ἀνακάλυψη ἐνὸς «μπαούλου». Τὸ εἶχαν στὴν κατοχὴ τοὺς ἄνθρωποι τῆς Κύπρου, πού ἔχουν χαράξει μιὰ δική τους πολιτικὴ γραμμὴ στὸ ἐθνικὸ θέμα. Λίγες μέρες πρὶν ἀπ' τὸ περιστατικὸ τοῦ θανάτου του, μου εἶχε ἐκμυστηρευθεῖ :

«Βρέθηκε ἓνα ὀλόκληρο μπαούλο με χαρτιά».

'Εξήγησε, ὅτι τὸ μπαούλο ἦταν ἓνα ὀλόκληρο 'Αρχεῖο πού ἀναφερόταν σὲ παλαιότερη φάση τοῦ Κυπριακοῦ. Συγκεκριμένα, αὐτὸ εἶχε σχέση με τὴν ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Μακαρίου «καὶ με ὅλη ἐκείνη τὴν περίοδο» ὅπως ὁ ἴδιος ἐπέσημανε. 'Απὸ «τότε» εἶχε μεταφερθεῖ στὴν 'Ελλάδα αὐτὸ τὸ «μπαούλο».

● Πῶς ἀντέδρασαν ἐκεῖνοι πού τὸ εἶχαν πρὶν στὴν κατοχὴ τοὺς;

4. ΗΤΑΝ ή μήνυση πού ἤθελε νὰ ὑποβάλει ἐναντίον τεσσάρων ἀτόμων γιὰ κάποιο θέμα πού τὸ θεωροῦσε «προσωπικό». Κάποιος τοῦ εἶχε δώσει ἓνα «χαρτάκι» πού εἶχε πληροφοριακὰ στοιχεῖα γιὰ μιὰ δικαστικὴ ὑπόθεση. 'Απὸ

αὐτὰ τὰ στοιχεῖα θὰ ξεκινούσε ἡ μή-
νυση, πού ἐτοίμαζε νά υποβάλει τὸ
πρῶτ' τῆς Δευτέρας, 3 τοῦ Μάη.

5. ΗΤΑΝ ἡ διένεξη μετ' ὁν ὑπουργὸ
'Εθν. Ἀμύνης γιὰ τὸ θέμα τῆς μετὰ-
θεσης τοῦ ταγματάρχου τῆς ΚΥΠ Ἀλε-
ξάκη. Δὲν εἶχε τόση σημασία ἡ αἰτία
τῆς διένεξης, ὅσο ἡ ποιότητα τῶν σχέ-
σεων τῶν δύο πολιτικῶν, πού εἶχαν
ἀντίθετα ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν παρα-
μονή στὴν ΚΥΠ τοῦ ταγματάρχου. Τὸ
ἐνδιαφέρον τοῦ Παναγούλη γι' αὐτὸν τὸν
ἀξιωματικὸ ξεκινούσε ἀπὸ μιὰ ἡθικὴ
βάση: ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ ἦταν ση-
μαντικὴ στὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμο-
σίας τοῦ Φεβρουαρίου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη
πλευρὰ, ὁ ὑπουργὸς εἶχε φαίνεται δι-
κούς του λόγους νά μὴ θέλει στὴν Ὑπη-
ρεσία αὐτὴ τὸν συγκεκριμένο ἀξιωμα-
τικὸ καὶ τὸν μετέθεσε σὲ μονάδα τῆς
Φλώρινας, ὅπου ὑπηρετοῦσε ἕνας ἀξιω-
ματικὸς πού εἶχε στὴ διάρκεια τῆς δι-
κτατορίας ὑπηρετήσῃ στὴν ΕΣΑ.

6. ΗΤΑΝ ὁ ἄλλος σπινθήρας στὶς

σχέσεις ὑπουργοῦ καὶ Παναγούλη: τὰ
κεῖμενα πού ὑπῆρχαν στὰ ἀρχεῖα τοῦ
ΕΑΤ/ΕΣΑ. Ὁ ἴδιος ὁ ὑπουργὸς ἐδειξε
ὅτι δὲν εἶχε λόγο νά ἐνδιαφέρεται γιὰ
τὸ θέμα. Εἶπε, μάλιστα, ὅτι εἶχε σκοπὸ
νά περιλάβει σὲ βιβλίο πού θὰ ἐκδώσει
ὅλες τὶς ἐπιστολὲς πού εἶχε γράψει στὸ
ἄντρο τῶν Ἰλυσίων.

● Ὁ Ἀλέξανδρος Παναγούλης εἶχε τη-
ρήσει μιὰ τακτικὴ πού δηλωνόταν με-
τὴ φράση του:

«Θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὰ ὕλικά γε-
φυροποιίας».

Ἄν δὲν εἶχαν καμιά σημασία γιὰ
τὸν ὑπουργὸ τὰ δικά του κεῖμενα, δὲ
συνέβαινε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ κάποιον ἄλλο
«χαρτί».

● Αὐτό, ἀφοροῦσε σὲ κάποιον προστα-
τευόμενό του καὶ θὰ δημιουργοῦσε ἰδιαί-
τερη δυσφορία σὲ ἀνώτατο πολιτικὸ
παράγοντα τῆς δεξιᾶς.

7. ΗΤΑΝ ἡ ἀντίδρασή του στὴν

ἀπαγόρευση γιὰ τὴ δημοσίευση τῶν ἀρ-
χείων τοῦ ΕΑΤ/ΕΣΑ. Ἔλεγε:

«Θὰ τὰ κάνω αὐτοκόλλητα καὶ φέγγ
βολάν».

8. ΗΤΑΝ — τέλος — ἡ ἀποδέσμευ-
σή του ἀπὸ ἕνα κόμμα. Εἶχε πλέον τὴν
εὐχέρεια νά «χτυπήσει ὅπου ἤθελε».

Γιὰ τὶς ξένες ὑπηρεσίες πού παρα-
κολουθοῦν ἀπὸ κοντὰ τὰ ἐλληνικά γε-
γονότα ὁ Παναγούλης ἦταν «ὁ ἀναρχι-
κὸς» στὸν πολιτικὸ χῶρο. Δουλειά τους
ἦταν νά μὴν ἐπιτρέψουν νά εὐδοκιμήσει
ἕνα τέτοιο φυτὸ στὸν ἐθνικὸ μας βίον.

● Αὐτὰ τὰ περιστατικά, ἔχουν ἄμεση
σχέση μετ' τὴν τελευταία φάση τῆς ζωῆς
τοῦ Παναγούλη. Ἔχει κανένα ἀπ' αὐτὰ
κάποια σχέση μετ' τὸ θάνατό του; Ἄν
δὲν τὸ βγάλει αὐτὸ ἡ ἀνάκριση, θὰ τὸ
δείξει ἡ ἱστορία. Σήμερα ἡ αὔριο θὰ
βρεθοῦν ἴσως οἱ «ἐκδικιοὶ τοῦ Ἰβύκου».
Ἐκτὸς ἂν δὲν ὑπάρχουν οὔτε αὐτοί...

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1973. Ἀπομνημόνεο. Ὁ
Ἀλέξανδρος Παναγούλης ἀποφασίζει
ἀπ' τὸ Μπογιάνι. Ὁ φορητὸς πάνω ἀπ' τὴ
σκοπιὰ σημαδεύει μετ' τὸ ὀπλοπολυβόλο τοὺς
λιγιστοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς πού τὸν περι-
μετρῶν ἔξω ἀπ' τὸ ἐλληνικὸ Νταχάον.

■ Ὁ Ἀλέξανδρος, πέρασε τὸ κατώφλι τῶν
φυλακῶν, μετ' τὸ κεφάλι ψηλά, καὶ στὰ μιάτια
τῶν δημοσιογράφων πού τὸν παρακολουθοῦ-
σαν σαστισμένοι φάνταζε γίγαντας πραγμα-
τικὸς, ἀλύγιστος, ἀντρεωμένος...

■ Ἔπεσε στὴν ἀγκαλιά τῆς μάνας του, τῆς
κυρ' Ἀθηνᾶς. Τὸ πρόσωπό του ἀκόμα καὶ
κεῖνη τὴ στιγμή δὲν συσπάστηκε:

— Γεῖά σου μάνα. Εἶμαι περήφανος γιὰ
σένα... Μὴ φοβᾶσαι, οἱ τύραννοί δὲν με λύ-
γισαν.

■ Προχώρησε κυκλωμένος ἀπὸ τοὺς ἄν-
θρώπους πού τὸν περιμετρῶν. Κανένας δὲν μί-
λαγε... Οὔτε οἱ δημοσιογράφοι. Τὸ καθῆκον
παραμερίστηκε μπροστὰ σὲ τούτη τὴ συγκλο-
νιστικὴ σκηνή.

■ Τότε ὁ Ἀλέκος, ψύχραιμος, γύρισε καὶ
εἶπε:

«Θὰ κάνω τὴν πρώτη δήλωσή. Τὴν πρώτη
ἴσως καὶ τὴν τελευταία: Ὁ φαῖδρος συν-
ταγματάρχης καὶ ἡ παρέα του, εἶναι γελασμέ-
νοι, ἂν νομίζουν ὅτι θὰ ἐκμεταλλεῖτο τὴν
ἀποφυλάκισή μου. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμή θὰ
ξαναρχίσω τὴ δράση. Θὰ κάνω τέτοιες ἐνέρ-
γειες πού θ' ἀναγκάσουν τοὺς τύραννους νά
με κλείσουν αὐριο κιόλας ξανά στὴ φυλακή...»

■ Μπήκε σ' ἕνα αὐτοκίνητο πού τὸν περι-
μενε. Κάποιος ἀπ' ὅλους μας ρώτησε:

— Πόσο σᾶς βασάνισαν;

■ Μᾶς κοίταξε μετ' αὐτὰ τὰ μάτια τὰ ἐκ-
φραστικά καὶ σήκωσε τὸ πονεμένό του. Εἶ-
δαμε τὶς οὐλές πάνω στὰ στήθη του. Τὶς πλη-
γές. Ὁ Ἀλέξανδρος μᾶς ἐβγαλε καὶ πάλι ἀπὸ
τὴ δύσκολη θέση:

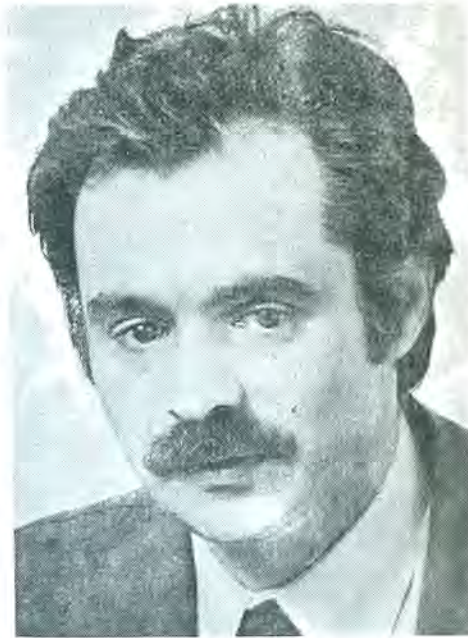
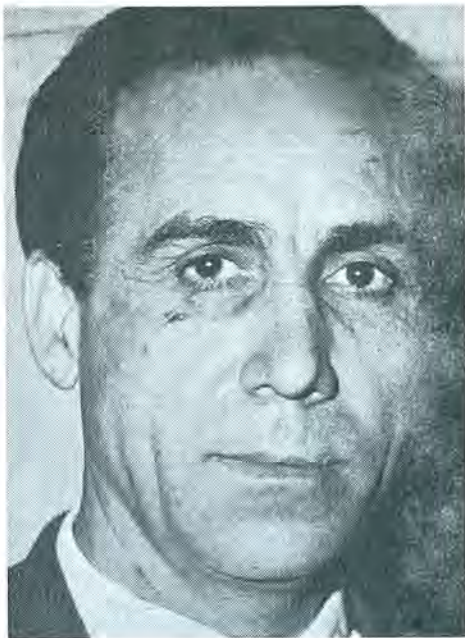
«Μὲ βασάνισαν πολὺ. Μὴ με ρωτᾶτε γι' αὐ-
τό. Τώρα δὲν ἔχει πιά καμιά σημασία...
Κατόρθωσα καὶ βγήκα ζωντανός...».

■ Ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἀνακαλύπτουμε τὸν
ἥμιονα... Ἔτσι τὸν γνωρίσαμε. Ἔτσι θὰ μεί-
νει γιὰ πάντα στὴν καρδιά μας...

(Ἡ φωτογραφία αὐτὴ δημοσιεύεται γιὰ πρώτη φορὰ — ἡ λογοκρισία τοῦ Παπαδόπουλου τὴν
εἶχε τότε ἀπαγορεύσει. Μᾶς τὴν παραχώρησε — μαζί μετ' τὸ παραπάνω κείμενο — ὁ δημοσιο-
γράφος Γιώργος Κοντοβάς).

Του Κώστα Παπαϊωάννου

ΤΡΙΑ «τροχαία ατυχήματα», στα τελευταία 20 (είκοσι) χρόνια, «σημαδεύουν» την πολιτική ζωή του τόπου:

● Τò 1957, ήταν ο στρατηγός Στέφανος Σαράφης. Τόν σκότωσε αμερικάνικο αυτοκίνητο που έτρεχε με 140 χλμ. στον Άλιμο.

● Τò 1963, ήταν ο Γρηγόρης Λαμπράκης. Τόν χτύπησαν με τρίκυκλο και ρόπαλο, στη Θεσσαλονίκη, καθώς έφευγε από μια νόμιμη συγκέντρωση των «Φίλων της Ειρήνης» και βρέθηκε αυτόματα ανάμεσα στην παράνομη «άντισυγκέντρωση» των τραμπούκων της Δεξιᾶς.

● Τò 1976, είναι ο Άλέξανδρος Παναγούλης, νεκρός μέσα στο στραπατσαρισμένο αμάξι του, κάπου στη Βουλιαγμένης. Τί θά βγάλει ή «υπόθεση Παναγούλη», κανένας, ακόμα, δεν ξέρει.

ΑΝΑΜΕΣΑ στα τρία αυτά «τροχαία», υπάρχουν πολλά κοινά:

● Τα θύματα ήταν και στις τρεις περιπτώσεις βουλευτές, από τους πιο μαχητικούς και ανήσυχους. Οί δύο της ΕΔΑ, ο τρίτος ανεξάρτητος του προοδευτικού, γενικότερα, χώρου.

● Και τα τρία περιστατικά σημειώθηκαν Μάη: πρωτομαγιά ο Παναγούλης, 22 ο Λαμπράκης, 31 ο Σαράφης.

● Συμπτωματικά, όλα συνέβησαν σέ εποχές που βρισκόταν στην έξοχιστη κάποια κυβέρνηση Καραμανλή. Και καθώς τα πρόσωπα που χρησιμοποιούνται είναι περίπου τα ίδια, βρέθηκαν να είναι στα καίρια κυβερνητικά πόστα οί ίδιοι, περίπου, άνθρωποι.

Συγκεκριμένα, εκτός από τον πρωθυπουργό, ήταν και τότε: — Ο κ. Έ. Άβερωφ, ύπουργός Έξωτερικών (1957 και 1963). Σήμερα είναι Έθν. Άμύνης.

— Ο κ. Κ. Παπακωνσταντίνου, Δικαιοσύνης (1957 και 1963). Σήμερα είναι πρόεδρος της Βουλής.

— Ο κ. Γ. Ράλλης, Συγκοινωνιών και Δημ. Έργων (1957) και Έσωτερικών (1963). Σήμερα είναι Προεδρίας Κυβερνήσεως και Παιδείας.

— Ο κ. Π. Παπαληγούρας, Έμπορίου (1957) και Συντονισμού (1963). Σήμερα είναι Συντονισμού.

● Και στις τρεις περιπτώσεις δημιουργήθηκε, μικρό ή μεγάλο ή πολύ μεγάλο — ανάλογα με την εποχή και το γενικότερο κλίμα — πολιτικό θέμα. Και είναι αναμφισβήτητο, πιά, πως ή υπόθεση Λαμπράκη «έφαγε» τον Καραμανλή και άνοιξε το δρόμο για την έξουσία στον Γ. Παπανδρέου — ένα δρόμο που κάθε άλλο παρά «όδηγούσε ύποχρεωτικά στη δικτατορία», όπως τον τελευταίο καιρό μερικοί προσπαθούν να μᾶς πείσουν.

● Και τò πιο σπουδαίο: ή κοινή γνώμη δέν πίστεψε σέ καμία περίπτωση την επίσημη και δικαστικά αποδεδειγμένη — για τις δυο πρώτες περιπτώσεις — έκδοχή του «τροχαίου».

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ, μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης υπόθεσης, ύπάρχει μιᾶ «έσωτερική σύνδεση» θά λέγαμε: οί παρακρατικές οργανώσεις που έδρασαν ή άπλως ύπήρχαν την περίοδο του 1963, «γεννήθηκαν» τò 1957... Και κάτι ακόμα κοινό: και στις δυο αυτές περιπτώσεις ίατροδικαστής ήταν ό Δ. Καψάκης...

ΣΤΙΣ επόμενες σελίδες παρουσιάζουμε τò χρονικό των δύο υπόθεσεων (Σαράφη-Λαμπράκη). Δέν είναι μόνο έπετειακοί οί λόγοι. Ούτε ή επικαιρότητα, που τις έφερε ό τραγικός χαμός του Άλέκου Παναγούλη. Είναι κάτι περισσότερο: ή αίσθηση ότι σχεδόν τίποτα δέν άλλαξε από τότε, αν ύπολογίσουμε ότι ανάμεσα στο «τότε» και στο «τώρα» μεσολάβησε μιᾶ 7χρονη δικτατορία.

1957-1976: ΤΡΙΑ «ΤΡΟΧΑΙΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ»
«ΣΗΜΑΔΕΥΟΥΝ» ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΑΣ ΖΩΗ

‘Από τὸ «Λεύκωμα τοῦ Ἀγῶνα»
τοῦ Δημ. Μεγαλίδη

ΥΠΟΘΕΣΗ ΣΑΡΑΦΗ

ΣΤΙΣ 31 τοῦ Μάη 1957 τὸ μεσημέρι, ἓνα Ξ.Α. αὐτοκίνητο, μιὰ ἀνοιχτὴ Μπουϊκ Κόμπερτιμπλ, ποὺ ἔτρεχε μὲ 140 χιλιόμετρα, σκότωσε στὸν Ἀλιμο, στὴν παραλιακὴ λεωφόρο, τὸν στρατηγὸ Στέφανο Σαράφη, βουλευτὴ (Μαγνησίας) τῆς Ε.Δ.Α. καὶ τραυμάτισε σοβαρὰ τὴν ἀγγλίδα σύζυγό του Μάριον. Οἱ ὑποψίες ὅτι δὲν ἐπρόκειτο γιὰ τροχαῖο ἀτύχημα, γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ἀλλὰ δὲν πῆραν — λόγω τῶν τότε πολιτικῶν συνθηκῶν — ἔκταση στὸν ἀστικό, τουλάχιστον, τύπο, οὔτε μπόρεσαν νὰ θεμελιωθοῦν στὴ δίκη ποὺ 8 μῆνες μετὰ ἔγινε.

Ὁ δράστης, Μάριο Μουζάλι, Ἀμερικανὸς (ἰταλικῆς καταγωγῆς) ἱπτάμενος σμηνίας τῆς 7.206 μοίρας ὑποστηρίξεως, 22 χρόνων, ποὺ ὑπηρετοῦσε στὴ μονάδα 1240 τῆς ἀμερικάνικης στρατιωτικῆς Ἀεροπορίας στὸ Ἑλληνικὸ (εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὸ Μαρόκο), καταδικάστηκε σὲ 10 μῆνες φυλάκιση κατὰ συγχώνευση γιὰ «ἀνθρωποκτονία ἐξ ἀμελείας» καὶ γιὰ σωματικὲς βλάβες (τῆς Μάριον Σαράφη), ἐξαγόρασε τὴν ποινὴ τοῦ πρὸς 100 μεταλλικὲς δραχμὲς τὴν ἡμέρα καὶ ἔσπευσε νὰ ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα — οὔτε ἔφρεση δὲν ἔμεινε νὰ κάνει...

Ὁ συνεπιβάτης τοῦ ἀμερικάνικου αὐτοκινήτου Γκάλαχαν — ἐπίσης στρατιωτικὸς — ἀθωώθηκε: στὸ δικαστήριό κατέθεσε πὼς «δὲν θυμᾶται τίποτα, δὲν κατάλαβε τίποτα...»

Λίγο μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ Ἰουλίου '74, ἡ Μάριον Σαράφη, ποὺ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας βοήθησε, στὸ Λονδίνο, ἐνεργῶς τὸν ἀντιχουντικὸ ἀγῶνα, δήλωσε ἀπερίφραστα στὸν δημοσιογρὰφ Δημ. Κοκκινάκη:

«Ὁ ἄντρας μου δολοφονήθηκε. Τὸν σκότωσε ἡ ΣΙΑ! Ἀπὸ τότε τὸ ἔνωθα αὐτό. Τώρα εἶμαι σίγουρη».

Ὁ στρατηγὸς Σαράφης, τὴ μοιραία μέρα, γύρισε — μὲ λεωφορεῖο — σπίτι του ἀπὸ τὰ γραφεῖα τῆς Ε.Δ.Α. (ἦταν καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς Ε.Ε.) ὅπου εἶχε πάρει μέρος σὲ σύσκεψη. Πῆγε σ' ἓνα κοντινὸ φούρνο καὶ μετὰ σπίτι. Φόρεσε τὸ μαγιό του καὶ εἶπε στὴ γυναίκα του νὰ πᾶνε γιὰ μπάνιο. Πῆρε ἐκεῖνη μιὰ τσάντα μὲ πετσέτες καὶ τὸ μαγιό της καὶ βγήκαν στὴν παραλιακὴ λεωφόρο ποὺ εἶναι πολὺ κοντὰ στὸ σπίτι τους. Πέρασαν τὸ πρῶτο διάζωμα — ἀφοῦ πρῶτα βεβαιωθήκαμε ὅτι δὲν περνοῦσε αὐτοκίνητο, λέει ἡ Μάριον Σαράφη — καὶ λίγο πρὶν πατήσουνε στὴ νησίδα ἔγινε τὸ κακό: τὸ σῶμα τοῦ στρατηγοῦ τινάχτηκε ψηλὰ καὶ πετάχτηκε δέκα μέτρα μακριά! Τὸν μεταφέρανε στὴν κλινικὴ «Κυανοῦς Σταυρὸς» (λεωφ. Συγγροῦ) ὅπου ξεψύχησε.

ΔΥΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ

Ἡ Μάριον Σαράφη ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ σπίτι τους παρακλουθιόταν λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ τραγικὸ συμβάν: κάτι «ὑποπτοὶ ἄνθρωποι» τῆς ἀμερικάνικης βάσης τοῦ Ἑλληνικοῦ (ποὺ τότε ἦταν τὸ «κέντρο» τῆς ΣΙΑ στὴν Ἑλλάδα) εἶχαν νεικιάσει μιὰ βίλα κοντὰ στὸ σπίτι τους καὶ τοὺς παρακολοῦθοῦσαν. Κι ἀκόμα: τὸν Μουζάλι τὸν εἶχε δεῖ — λέει — νὰ τρέχει πλάι στὴ νησίδα σὰ νὰ ἔκανε ἐξάσκηση, μερικὲς μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ κακό.

Τὸ πιὸ σημαντικὸ στοιχεῖο στὴν ὅλη ὑπόθεση, εἶναι ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ΔΕΥΤΕ-

ΡΟΥ αὐτοκινήτου (χρῶμα: λευκὸ) ποὺ ἔτρεχε ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ μὲ τοῦ δράστη, (κι ἐλάχιστα πιὸ μπροστὰ) ἔτσι ὥστε νὰ καλύπτεται ἀπόλυτα ὁ δρόμος — «νὰ μὴν ὑπάρχει ἡ παραμικρὴ δυνατότητα στὸ στρατηγὸ νὰ διαφύγει», ὅπως δήλωσε πρόσφατα σὲ δημοσιογράφους ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς συνηγόνους πολιτικῆς ἀγωγῆς κ. Δημ. Μιράσγελης, ποὺ ἐπίσης εἶναι βέβαιος ὅτι «πρόκειται γιὰ δολοφονία».

ΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΔΙΚΙΑ

Γιατί, ὅμως, σκότωσαν τὸν στρατηγὸ; Ἡ Μάριον Σαράφη ἀποδίδει τὴν, ὅπως τὴ χαρακτηρίζει «ἐγκληματικὴ ἐνέργεια», στὸν ἔντονο ἀντιαμερικανισμό τοῦ στρατηγοῦ, καὶ κυρίως στὴν ἐκστρατεία ποὺ εἶχε ἀναλάβει γιὰ νὰ φύγουν οἱ Βάσεις τοῦ ΝΑΤΟ καὶ τῶν ΗΠΑ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα: ὁ ἐπαναστάτης τοῦ '35, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ΕΛΑΣ στὴν κατοχὴ, ἦταν ἓνας ἀνυποχώρητος καὶ ἐπικίνδυνος μαχητὴς γιὰ τὴν εἰρήνη. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ φύγει ἀπὸ τὴ μέση.

Ἄλλωστε, τὸ θέμα ποὺ ἐκείνες τὶς μέρες δέσποζε στὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἦταν τὸ θέμα τῆς ἐτεροδικίας.

Στις 7 τοῦ Σεπτέμβρη 1956, ὁ τότε ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Ἐ. Ἀβέρωφ καὶ ὁ ἐδῶ Ἀμερικανὸς ἐπιτετραμένος ὑπογράψανε, σὲ ἐμόσφαιρα «θερμῆς φιλίας καὶ πλήρους κατανόησης» (κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ κ. ὑπουργοῦ), μιὰ σύμβαση ποὺ ἄλλαξε τὸ ἀπὸ 19-6-51 καθεστῶς, καὶ συγκεκριμένα «προσήρμοζε τὸ νομικὸν καθεστῶς τῶν ἐν Ἑλλάδι δυνάμεων τῶν ΗΠΑ πρὸς τὸ ἰσχύον καὶ ἐναντὶ τῶν ἄλλων κρατῶν-μελῶν τοῦ ΝΑΤΟ».

Ἡ κυβέρνησις πανηγύριζε γιὰ τὴν «κατάρτησιν τῆς ἐτεροδικίας». Ἡ ἀντιπολίτευσις, ἀπληροφόρητη (καὶ γι' αὐτὸ ἐπιφυλακτικὴ) τὶς πρῶτες μέρες, ἔσπευσε νὰ διευκρινίσει μετὰ, ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ

«ἀντισυνταγματικὴ» συμφωνία (Γ. Παπανδρέου), γιὰ μερικὴ ἄρση τῆς ἐτεροδικίας κλπ. καὶ ἦταν μοιραῖο νὰ φτάσει γιὰ ἐπικύρωση στὴ Βουλὴ, μιὰ μόλις ἐβδομάδα μετὰ τὸν θάνατο τοῦ στρατηγοῦ Σαράφη!

Τὰ γεγονότα ἦταν νωπά: ὁ Μουζάλι, μετὰ τὸ τραγικὸ συμβάν σταμάτησε. Εἰδοποιήθηκαν, ἀμέσως, οἱ Ἀμερικανοί. Ἐφτασαν ἐπιτόπου δυὸ ἀξιωματικοὶ ποὺ πρῶτα-πρῶτα ἐρεῦνησαν τὸ θέμα τῆς ...μέθης τοῦ δράστη. Βρῆκαν (!) λοιπὸν δυὸ μπουκάλια μπύρα στὸ ἀμάξι — ἓνα κλειστὸ κι ἓνα ἀνοιχτό. Μετὰ πῆραν μαζί τους τὸν Μουζάλι, ἀφοῦ δήλωσαν ὅτι, «θὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐλληνικῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν εὐθὺς ὡς ληφθῇ ἡ κατάθεσίς του»!

Ἡ Ἀμερικανικὴ Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν ἔβγαλε καὶ σχετικὴ ἀνακοίνωση ποὺ ἀρχίζει ὡς ἑξῆς:

«Αἱ ἀμερικανικαὶ στρατιωτικαὶ Ἀρχαὶ ἔθεσαν ἐν προφυλακίσει μέχρι ἐκδόσεως ἀποφάσεως ἓναν Ἀμερικανὸ ἀεροπόρο τὸ αὐτοκίνητο τοῦ ὁποῦ ἐτραυματίσσε τὸν στρατηγὸ καὶ βουλευτὴ Σ. Σαράφη».

Στὸ Ἑλληνικὸ, ἔσπευσε ὁ Γεωργίου καὶ ὁ Ρακιντζής, πῆραν τὸν Μουζάλι καὶ τὸν πῆγαν στὴ Γενικὴ Ἀσφάλεια.

Ἡ Ἀμερικανικὴ Πρεσβεία μὲ ἀνακοίνωσή της μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ δράστης «κρατεῖται εἰς ἑλληνικὰς φυλακάς, ἀλλὰ ὑπὸ φρουρῇσιν Ἀμερικανοῦ στρατιωτικοῦ ἀστυνομικοῦ»!

Ἀκόμα, ἀπὸ τὸ ρεπορτάζ τοῦ ἀστικοῦ τύπου τῆς ἐποχῆς (ὅπου τὸ θέμα ἔγινε — στὸ «Βῆμα» π.χ. — πρωτοσέλιδο μόνο μία μέρα!) μαθαίνουμε ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ ἐπαιρναν καθημερινὰ ἀντίγραφα τῶν καταθέσεων ἀπὸ τὶς Ἑλληνικὲς Ἀρχὲς γιὰ τὴν «ἐκάναν — λέει — διοικητικὴν ἐξέτασιν»!

Και μόνο ο Έ. Αβέρωφ πανηγυρίζει, λέγοντας σε ανακοίνωση του υπουργείου Έθν. Αμύνης ότι ο δρόμος παραδόθηκε στις ελληνικές Αρχές.

«καίτοι κατά την σύμβαση, οι Αμερικανοί στρατιώτες, οι υπόδοχοι ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων κρατούνται υπό των αμερικανικών Αρχών».

ΜΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΣΗΜΑΔΙΑΚΗ

Στο σημείο αυτό θα ανοίξουμε μιά παρένθεση, για να θυμίσουμε στον αναγνώστη, ότι το 1957, ήταν μιά σημαδιακή χρονιά:

● Στην Ευρώπη και ειδικότερα στη Δ. Γερμανία, ο νεοφασισμός αναδιοργανώνεται — καινούργιες οργανώσεις δημιουργούνται ή παλιές «αναθερμαίνονται», με άφθονα δολάρια.

● Στην Ελλάδα, δημιουργούνται ανάλογες παρακρατικές οργανώσεις, που το ύψους του Έσωτερικών (Ν. Αθανασίου) αποκαλεί (12-7-57)... «εθνικιστικές οργανώσεις». Δοσίολογοι, άτομα με βεβαρυμένο ποινικό μητρώο, υπόκοσμος «μπλέκει» με απλά υπερεθνικόφρονα στοιχεία σ' έναν ξέφρενο χορό αντικομμουνιστικής υστερίας, ένορχηστρωμένο από τη «μουσική υπόκρουση» των δολαρίων.

Είναι ακόμα η εποχή που εγκαινιάζεται για τα ελληνικά Σώματα Ασφαλείας ένα αμερικάνικο «Συμβουλευτικό Πρόγραμμα Δημοσίας Ασφαλείας», το οποίο «κατηρτίσθη κατόπιν αίτησεως της ελληνικής κυβερνήσεως και θα τεθή υπό την αιγίδα της Αμερικανικής Υπηρεσίας Τεχνικής Βοηθείας», ένα πρόγραμμα όχι και τόσο εντάξει με το σύνταγμα της χώρας. Τι σημαίνει το «Πρόγραμμα» αυτό; Μιά ανακοίνωση της έδω πρεσβείας των ΗΠΑ — από όπου κι η παραπάνω περικοπή — μάς πληροφορεί ότι οι Αμερικανοί θα βοηθήσουν «τάς αρμοδίας ελληνικές αρχές της Αστυνομίας, Χωροφυλακής και Υπουργείου ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, με την πείρα και τις επιστημονικές τους γνώσεις κλπ. «εις την ενίσχυση των ίκανοτήτων των δια την επιβολή της τάξεως». Και πιά καθαρά, θα βοηθήσουν «τάς αρμοδίας ελληνικές αρχές, συμφώνως προς τας εκάστοτε επιθυμίας των, εις την εφαρμογήν ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ τα οποία έχουν σκοπόν να βελτιώσουν τα Σώματα Ασφαλείας με επισκέψεις Αμερικανών Τεχνικών, με την εκπαίδευση ελληνικού προσωπικού και με την παροχήν ωρισμένων εφοδίων». (ΣΣ οι υπογραμμίσεις — με κεφαλαία — δικές μας).

Είναι, τέλος, η εποχή που ο Καραμανλής δήλωσε (Μάρτιος) στη Βουλή «Μετά από έμέ ή δικτατορία», ο αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης Α. Αποστολίδης παραιτήθηκε (Ιούλιος) λέγοντας «αυτή δεν είναι κυβέρνηση, αλλά ένωμοτάρχης και ένωμοτία χωροφυλακής», και ο βασιλιάς στον τρίτο — κατά σειρά — αντικομμουνιστικό λόγο του στη Θεσσαλονίκη τον Οκτώβρη (οι άλλοι δυο ήταν στην Καλαμάτα και τα Γιάννενα) αποκαλούσε τον κομμουνισμό «προσωρινή μολυσματική νόσο», έλεγε ότι ο λαός «στερείται πολιτικής άγωγής» αλλά συγχρόνως μάς καθιστούσε: την πολιτική μας διαπαιδαγώ-

γηση θα αναλάμβανε τό ... «Έθνικόν (Βασιλικόν) Ίδρυμα»!

Έδω κλείνει η παρένθεση.

Αλλά, αν μάς έκαναν τη χάρη και «μάς τόν έδωσαν» τόν Μουζάλι (τόν έδωσαν δηλαδή στον κ. Ρακιντζή) οι Αμερικανοί, αυτό δεν σήμαινε ότι θα τον δικάζαμε κι ελας. Οι καταγγελίες της Αριστεράς ήταν σαφείς: μάλλον θα τη γλιτώσει ο δρόμος... Τελικά, γράφτηκε, ότι βρέθηκε μιά «... ΝΑΤΟϊκή φόρμουλα», και έπρόκειτο έτσι να δικαστεί — με νόμο του ΝΑΤΟ. Το θέμα έφτασε και στη Βουλή, στη συζήτηση περί έτεροδικίας. Τό τί έλέγχθη άξίζει να μνημονευθεί για πολλούς λόγους:

Ο εισηγητής της μειοψηφίας Θ. Τσάτσος (άφου για τό γενικότερο θέμα έλεγε πως κλίμα άμοιβαίας κατανόησης θα δημιουργηθεί μεταξύ ΗΠΑ και Ελλάδος, αν «ισχύη δια τούς έν Ελλάδα Αμερικανούς, δι, ισχύει και δια τούς έν Αμερική Έλληνες») ρώτησε την κυβέρνηση αν πραγματικά, όπως γράφτηκε στον τύπο, «δ άξιότιμος εισαγγελέας τών Πλημμελειοδικών ήσκησε την ποινικήν δίωξιν του ύπαιτιου δια τόν φόνον του στρατηγού Σαράφη, βάσει της συμφωνίας του ΝΑΤΟ, διότι έθεώρησε ότι ή συμφωνία αυτή είναι έπικρατεστέρα τών συμφωνιών του 1953». Ειδικότερα, ρώτησε τόν «κατ' ούσίαν άρμόδιον ύπουργόν τών Έσωτερικών».

Τά άποσπάσματα του διαλόγου που άκολουθούν είναι παρμένα από τό «Βήμα» (8 Ιουνίου):

ΑΒΕΡΩΦ: Είναι δυνατόν να γνωρίζη ο ύπουργός τών Έσωτερικών την Νομικήν σκέ-

ψιν του Εισαγγελέως; Θά ήτο και άπρεπές να έπέμβη ο ύπουργός δια να γνωρίζη που έστη- ρίχθη ο Εισαγγελέας.

Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: Είναι άπρεπές να έπέμβη άλλα είναι και άπρεπές και να γνωρίζη.

Θ. ΤΣΑΤΣΟΣ: Υπάρχει μία σύγχυσις.

ΑΒΕΡΩΦ: Έπρεπε να τόν καλέσω και να έρευνήσω, και να τόν θέσω υπό έλεγχον. Αυτό θα ήτο άπρεπεία.

Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: Ο ύπουργός τών Έσωτερικών θεωρεί άπρεπείαν να γνωρίζη. Αυτό είναι τό δρόμο του τόπου.

ΑΒΕΡΩΦ: Είπεν ο κ. Παπανδρέου ότι ο ύπουργός τών Έσωτερικών άφείλε να γνωρί- ζη, δηλαδή άφείλε να καλέση τόν Εισαγγελέα και να του ζητήση να πληροφορηθή που στήρι- ζει την νομικήν του σκέψιν. Αυτό θα ήτο άπαράδεκτον συνταγματικώς.

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: Καμία μετάθεσις και σύγχυσις του θέματος δεν έγένετο. Πληροφο- ρίας έζητήσαμεν και ήκούσαμεν περιέργως ότι ή Κυβέρνησις θεωρεί άπρεπείαν να γνωρίζη και έξεφράσαμεν την έκκλησιν μας. Περί του- του πρόκειται.

ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Η Κυβέρνησις δεν έχει τό δικαίωμα να έλέγξη τας πρά- ξεις του Εισαγγελέως. Ο Εισαγγελέας δεν έχει την υποχρέωσιν να ζητήση την έγκρισιν τοί ύπουργού της Δικαιοσύνης. Όταν θα λάβω τόν λόγον θα έξηγήσω και θα σας είπω και τη Ιδιήν μου άποψιν χωρίς αυτό να σημαίνη ότι ή δική μου άποψις δύναται να υποκαταστήσ ην γνώμην του Εισαγγελέως.

ΑΒΕΡΩΦ: Διά να γνωρίζω, θα έπρεπε να έλέγξω τόν Εισαγγελέα.

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: Άλλη δόξα του ύπουρ- γού τών Έσωτερικών. Ταυτίζει την γνώσιν μ τόν έλεγχον.

ΑΒΕΡΩΦ: Διά να εισέλθω εις τόν νοϋ του Εισαγγελέως, θα έπρεπε κάπως να τό έλέγξω.

Και τό θέμα έληξε έδω, μετά τις τό σο... διαφωτιστικές άπαντήσεις του κ Αβέρωφ.

Τελικά, τό Σ.Ν. της έτεροδικίας πέρα- σε, με όνομαστική ψηφοφορία.

● Παρόντες: 59

● Υπερ: 33

● Κατά: 26

Λεπτομέρεια: δεύτερος εισηγητής μει οψηφίας, ήταν ο τότε δημοκρατικός βου- λευτής Α. Τσουκαλάς (ο άργότερα χουν- τικός ύπουργός δικαιοσύνης) πο μεταξύ άλλων έλεγε ότι «άμφισβητεί τη καλήν πίστιν τών ΗΠΑ, μέχρι σημείο που άμφισβητούν αι ΗΠΑ την καλή πίστιν τών ελληνικών δικαστηρίων» (Αυτά για την ιστορία τών...άμφισβη- τίων).

Έτσι (με την έγκριση της Βουλής, μι βδομάδα μετά τό θάνατο βουλευτή άπ αυτοκίνητο αμερικάνικο) πέρασε τό θέμ της έτεροδικίας και «έορθησε» σιγά-σιγ τό θέμα Σαράφη. Ξαναρθε στην έπικαι ρότητα με τη δίκη — για λίγο — κι ξαναξεχάστηκε, από πλευράς δημοσι- ητας.

Στην κοινή γνώμη παραμείνανε πελώ- ρια αναπάντητα έρωτήματα.

Ο Σαράφης ήταν ένας ιδανικός στι- χος για τις σκοτεινές δυνάμεις. Και τέ- χηπλησαν, εγκαινιάζοντας τις «άμερικι- νικού τύπου» εκκαθαρίσεις με αυτοκίντ το, σύμφωνα με τις καταγγελίες της Μό- ριον Σαράφη, καταγγελίες που δεν μπ- ρούν, σήμερα πιά, να άποδειχτούν, εκτ- άν κάποιος μιλήσει. Κι υπάρχουν κι έδ- άνθρωποι που ξέρουν...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΑΡΑΦΗΣ γεννήθηκε στα Τρίκαλα τό 1890. Σπούδασε Νομικά. Τό 1909 κατατάσσεται έθελοντής στο Σύν- ταγμα Πεζικού Τρικάλων. Παίρνει μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους και τό 1924 φοιτά στη Γαλλική Σχολή Πολέμου. Άργό- τερα γίνεται στρατιωτικός άκόλουθος στο Παρίσι. Διακρίνεται πάντα για τις δημο- κρατικές του πεποιθήσεις.

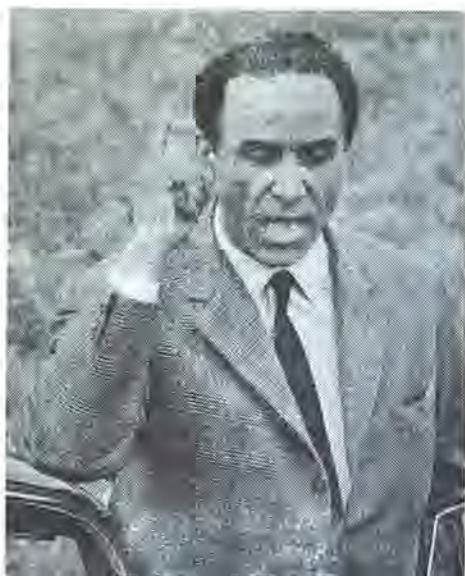
ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΗΣ στο κίνημα του 1935, βρίσκεται στις φυλακές Αβέρωφ, καθαιρε- μένος και καταδικασμένος σε ισόβια. Βγαί- νει, με τη χορήγηση άμνηστίας, αλλά συλ- λαμβάνεται από τόν Μεταξά (1936) και εκτοπίζεται στη Μήλο, όπου μένει μέχρι τό 1940. Εκεί γνώρισε και παντρεύτηκε την άγγλίδα Μάριον Πάσσα.

ΤΟΝ πρώτο καιρό, μετά την Ίταλογερ- μανική είσοδή, αρχίζει τις συζητήσεις για τόν τρόπο που πρέπει να αντιμετωπιστεί ή κατάσταση. Τόν Ιούλη του 1941, στη Νεά- πολη (Έξάρχεια) έχει την πρώτη έπαφή του με τό ΚΚΕ — συναντιέται με τόν Λευτέρη Αποστόλου. Από τόν Ιούλιο μέχρι τόν Απρίλη του 1942 συλλαμβάνεται δυο φο- ρές από τούς Ιταλούς. Μετά, αρχίζει πάλι τις έπαφές και βγαίνει στο βουνό. Από τό Μάη του 1943 είναι ο στρατιωτικός άρχη- γός του ΕΛΑΣ, μαζί με τόν Άρη Βελουχι- ώτη (καπετάνιο) και τόν Βασίλη Σαμαρινι- ώτη (έκπρόσωπο του ΕΑΜ).

ΑΠΟ τό 1946 μέχρι τό 1951 βρίσκεται έξόριστος στη Ίκαρία.

ΤΟ 1951 εκλέγεται βουλευτής, αλλά άκυρώνεται ή εκλογή του, γιατί ήταν εκτο- πισμένος. Τό 1952 εκλέγεται αντιπρόεδρος της Ε.Ε. της ΕΔΑ και τό 1956 βουλευτής.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΛΑΜΠΡΑΚΗ

ΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ Σάββατο, κλείνουν 13 χρόνια από τη μέρα που ο Γρηγόρης Λαμπράκης κτυπήθηκε στη Θεσσαλονίκη, σέ «τροχαίο ατύχημα». Ξεψύχησε 100 ώρες μετά, για να γίνει το σύμβολο της ειρήνης ενός δλόκληρου λαού, να μπει στο πάνθεο των μαρτύρων της ειρήνης.

Τριάντισι χρόνια μετά, το Κακουροδικείο Θεσσαλονίκης, αποφάνθηκε, ύστερα από μια σχεδόν τριμήνη διαδικασία, ότι «ο θάνατος του Λαμπράκη προήλθεν εξ άμελείας».

Τό χρονικό που άκολουθει καλύπτει τό διάστημα από τόν θάνατο μέχρι τη δίκη. Στέκεται περισσότερο στις πρώτες μέρες, τότε που οί δημοσιογράφοι «έβγαζαν» μάρτυρες και μαρτυρίες, τότε που ακόμα πολλά βρίσκονταν σ' ένα περίεργο σκοτάδι.

Ο Λαμπράκης σκοτώθηκε, κάτω από τις γνωστές συνθήκες, την Τετάρτη 22 του Μάη, στη διασταύρωση των οδών Έρμου-Βενιζέλου και Σπανδωνή, του μικρού δρόμου απ' όπου ξεκίνησε τό τρίκυκλο του Γκοτζίμανη. Δυό πρόσφατα γεγονότα, τόν είχαν κάνει πολυσυζητημένο πρόσωπο εκείνες τις μέρες:

● Η άπαγορευμένη «Πορεία Ειρήνης» του Μαρασάνα, όπου ήταν ό μοναδικός όδοιπόρος, μέχρι που τόν «άπήγαγαν» (Κάτω Χαχράβι).

● Ο διαπληκτισμός του με τόν ταγματάρχη Άρναούτη, ύπασπιστή του Κωνσταντίνου, στο Λονδίνο, όταν θέλησε να δει τη Φρειδερίκη, μετά τό γνωστό έπεισόδιό της με τήν Μπέτυ Άμπατιέλου.

Ημερομηνίες: 21 και 29 του Άπριλ, αντίστοιχα.

Η συγκέντρωση των «Φίλων της Ειρήνης» όπου θα μιλάγε ό Λαμπράκης κι ό δικηγόρος Πειραιώς Άθ. Ρηγόπουλος έπρόκειτο να γίνει στο κέντρο «Πικαντίλλυ», αλλά ό ιδιοκτήτης του — ύστερα από «πιέσεις» — άθέτησε τήν υπόσχεσή του και έτσι έγινε στην αίθουσα του Δημοκρατικού Συνδικαλιστικού Κινήματος (Βενιζέλου και Έρμου), στην άλλη γωνία από τό ξενοδοχείο «Κοσμοπολίτ» που έμενε ό Λαμπράκης. Σχεδόν ταυτόχρονα με αυτούς που πήγαιναν στη συγκέντρωση, άρχισαν να μαζεύονται και αυτοί της... άντισυγκέντρωσης! Η μέθοδος ήταν παλιά — σαν «πατέρας» της ιδέας παρουσιάζεται ό γνωστός Γεωργαλάς. Πάντως, για πρώτη φορά τό «φαινόμενο» παρουσιάστηκε στον Πειραιά (12-1-58), σέ συγκέντρωση πάλι «Φίλων της Ειρήνης» στο Δημοτικό Θέατρο. Τότε, οί «άντισυγκεντρωθέντες» ήταν μέλη ενός συλλόγου «Έπαναπατρισθέντων εκ του Παραπετάσματος» και τά έπεισόδια δέν πήραν πολύ μεγάλη έκταση, άν και οί «άντιφρονούντες» βρέθηκαν... μέσα στην αίθουσα, ξαφνικά!

Τώρα, ήταν μέλη του «Συνδέσμου Άγωνιστών και Θυμάτων Έθνικής Άντιστάσεως Β. Έλλάδος» του Γιοσμά (ό-

σίλογου με καταδικαστική άπόφαση) και άλλων άναλόγων οργανώσεων.

«ΛΑΜΠΡΑΚΗ ΘΑ ΠΕΘΑΝΗΣ!»

Μπαίνοντας στην αίθουσα, ό Λαμπράκης τραυματίστηκε στο κεφάλι (όπως και ό βουλευτής Τσαρουχάς, που πέντε χρόνια μετά δολοφονήθηκε από τη χούντα). Βγαίνοντας, κτυπήθηκε θανάσιμα.

● Στόν τόπο της συγκέντρωσης (σωστότερα: της «άντισυγκέντρωσης») βρίσκονταν 180 περίπου χωροφύλακες και άξιωματικοί με στολή, άρκετοι με πολιτικά, και άνάμεσά τους (με πολιτικά) ό ύποστράτηγος Μήτσου, έπιθεωρητής Χωροφυλακής Β. Έλλάδος, ό συνταγματάρχης Έ. Καμουτσής, διευθυντής Άστυνομίας, ό άντισυνταγματάρχης Μ. Διαμαντόπουλος, ύποδιευθυντής Άστυνομίας, κι ό διοικητής Έθνικής Άσφαλείας Κ. Δόλκας, ταγματάρχης.

Τό σύνθημα, στο δρόμο, ήταν καθαρό:

● «Λαμπράκη θά πεθάνεις!»

Καθαρή ήταν και ή προειδοποίηση από πάνω, του Λαμπράκη, που μεταδίδονταν από τά μεγάφωνα:

● «Προσοχή, προσοχή! Έδώ βουλευτής Λαμπράκης. Σάν εκπρόσωπος του Έθνους και του Λαού, καταγγέλλω ότι ύπάρχει σχέδιο δολοφονίας μου και καλώ τόν ύπουργό Β. Έλλάδος, τόν Νομάρχη, τόν Εισαγγελέα, τόν στρατηγό Χωροφυλακής Μήτσου, τόν Διευθυντή της Άστυνομίας και τόν Διοικητή Άσφαλείας να προστατεύσουν τήν συγκέντρωση και τήν ζωή μου».

Μάταιη έκκληση. Καθώς βγαίνει, περιστοιχισμένος από μερικούς φίλους του, χτυπιέται από τό τρίκυκλο, που — μέσα στη σύγχυση — προσπαθεί να ξεφύγει, καταβαίνοντας — ΠΑΡΑΝΟΜΑ! — τη Βενιζέλου. Τό πήδημα στην καρότσα του Μανώλη Χατζηαποστόλου και τό σταμάτημα του τρίκυκλου πιό κάτω θα άποδείξει, άργότερα, τήν ύπαρξη κι άλλου δράστη — θα χαλάσει τήν εικόνα του «κλασικού τροχαίου».

Η είδηση προκαλεί σεισμό στην Άθήνα:

● Η ΕΔΑ ζητάει να «άπομακρυνθεί ή κυβέρνηση του αίματος».

● Ο Γ. Παπανδρέου δηλώνει: «ή ΕΚ καταγγέλλει τόν άρχηγόν της ΕΡΕ Καραμανλήν ως ήθικόν άυτοεργόν της δολοφονίας του βουλευτού Λαμπράκη».

Η άπάντηση του Κ. Καραμανλή ήταν: «με τήν σημερινήν δήλωσίν του (ό Παπανδρέου) θά έντρέπεται εις όλην του τήν ζωήν».

Και ή άνταπάντηση του άρχηγού της ΕΚ: «ό κ. Καραμανλής προβαίνει εις τήν οργάνωσιν τρομοκρατικών ομάδων, δια τά έγκλήματα των όποιων, βεβαίως, καθίσταται ήθικός άυτοεργός. Θα πρέπει δια τούτο όχι μόνον να έντρέπεται εις όλην του τήν ζωήν, αλλά και να λογοδοτήσει ένώπιον του λαού και της Δικαιοσύνης».

Είνα 23 του μηνός.

ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Στη Θεσσαλονίκη πηγαινουν ό ύπουργός Δικαιοσύνης Κ. Παπακωνσταντίνου και ό άρχηγός Χωροφυλακής Γ. Βαρδουλάκης, «κατόπιν προφορικής διαταγής του προέδρου της κυβερνήσεως». Φτάνει κι ό ιατροδικαστής Καψάσκης. Ο τύπος της Δεξιάς, σχεδόν όμοιόμορφα, μιλά για τραυματισμό του Λαμπράκη «άπό διερχομένην μοτοσυκλέττα» που έγινε — έδώ είναι τό ζουμί — «ένω ΗΓΕΙΤΟ διαδηλώσεως!» Περίεργα πράγματα... Υπάρχει όμως και έπίσημη περιγραφή των γεγονότων από τόν Καμουτσή. Λέει:

«Πεντακόσιοι, περίπου, όπαδοί της Έπιτροπής Διεθνούς Υφέσεως — Ειρήνης συγκεντρώθηκαν εις τήν αίθουσαν του Δ.Σ.Κ. επί της διασταυρώσεως των οδών Βενιζέλου και Έρμου. Οί όμιληταί, τοποθετήσαντες, παρά τήν σύστασιν της Άστυνομίας, μεγάφωνον εις των εκ της αίθούσης τμήμα ήκούοντο από τας χιλιάδας των κατ' εκείνην τήν ώραν διερχομένων πολιτών. Πολλοί εκατοντάδες εκ τούτων, άγανακτήσαντες εκ των εκ της αίθούσης μεταδιδόμενων συνθημάτων, συνεκρότησαν άντισυγκέντρωσιν πρό της αίθούσης του Δ.Σ.Κ και ήρξαντο άποδοκιμάζοντες με άνάλογα συνθήματα τούς εν τή αίθούση συγκεντρωμένους. Έπηκολούθησαν συμ-

πλοκάι, καθ' ὅς ἐμωλώπισθησαν τινὲς ἑκατομμύρια, ἐν οἷς καὶ ὁ βουλευτὴς τῆς ΕΔΑ Καβάλας Γ. Τσαρουχᾶς κατὰ τὴν ἐξοδὸν τοῦ ἐκ τῆς αἰθούσης. Τελικῶς, ἡ τάξις ἀπεκατεστάθη ὑπὸ ἰσχυρᾶς ἀστυνομικῆς δυνάμεως, ἥτις, καταφθάσασα ἐπὶ τόπου, ἀπεμάκρυνε τοὺς ἐξωθι τῆς αἰθούσης συγκεντρωθέντας. Ἐπειδὴ τὰ πνεύματα ἦσαν ἐξημιμένα πρὸς τὴν αἰθούσῃ τοῦ ΔΣΚ, μερίμνη τῆς Ἀστυνομίας διετέθησαν τὰ ἀναγκαιοῦντα λεωφορεῖα, ὥστε δι' αὐτῶν ν' ἀποχωρήσουν οἱ ἐν τῇ αἰθούσῃ πρὸς πρόληψιν ἐπαναλήψεως τῶν ἐπεισοδίων. Ἀτυχῶς οἱ ὄργανοι τῆς συγκεντρώσεως δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν ἀστυνομικὴν πρότασιν περὶ ἀποχωρήσεως τῶν διὰ λεωφορείων ἀποχωρήσαντες περὶ ἐν μέσῳ προστατευτικῆς ἀστυνομικῆς ζώνης. Ἐνῶ οὕτως ἀπεχώρουν οἱ συγκεντρωθέντες, αὐτοκίνητον τρικύκλον αἰφνιδίως ἐμφανισθὲν ἐκ τῆς παρόδου Σπανδωντῆ καὶ ὀδηγούμενον ὑπὸ τοῦ Γκοτζίμανη Σπυριδωνοῦ, κατοικοῦ Θεσσαλονίκης, παρέσυρε τὸν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν μετ' ἄλλων πρὸ τοῦ στομίου τῆς παρόδου εὐρεθέντα βουλευτὴν Πειραιῶς Λαμπράκη καὶ ἐτραυμάτισε τοῦτον σοβαράτατα. Ἀστυνομικὰ ὄργανα, τῇ συνδρομῇ καὶ πολιτῶν, κατεδίωξαν τὸν τραπέντα εἰς φυγὴν ὀδηγὸν καὶ τὸν συνέλαβαν.

Νὰ καὶ μιὰ κυβερνητικὴ ἀνακοίνωσις. Ἀρχίζει ἔτσι:

«Παρόμοια γεγονότα εἶναι δυνατόν νὰ συμβοῦν εἰς ὅλα τὰ κράτη καὶ τὰ πλέον δημοκρατικά καὶ δὲν δημιουργοῦν εὐθύνας διὰ τὴν κυβέρνησιν αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἐφ' ὅσον δὲν δύναται νὰ ἐλεγχθοῦν παρ' αὐτῆς».

Καὶ πὺλὸ κάτω:

«(...) ἡ προσπάθεια πολιτικῆς ἐκμεταλλείσεως τῶν γεγονότων τῆς Θεσσαλονίκης πρὶν ἢ ἀποφανθῇ ἡ ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη, ἀποτελεῖ πράξιν ὅχι μόνον δημαγωγικὴν, ἀλλὰ καὶ ἀντεθνικὴν. Δημαγωγικὴν μὲν διότι ἐν γνῶσει τοῦ ψεύδους τῶν ἰσχυρισμῶν προβάλλονται οὗτοι, ἀντεθνικὴν δέ, διότι ἀποβλέπει εὐθέως εἰς τὴν δυσφημίαν τῆς χώρας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καθ' ἣν ὥραν ὁ διεθνὴς κομμουνισμὸς ἔχει ἐξαπολύσει μίαν ὀργανωμένην ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος».

Σὰς θυμίζει τίποτα;

Νὰ καὶ μιὰ ἀπάντησις τοῦ Γ. Παπανδρέου. Μεταξὺ ἄλλων λέει ὅτι,

«ὁ βουλευτὴς Λαμπράκης, ὁμολῶν πρὸς τὸ πλῆθος ἐνώπιον τῆς ἀστυνομίας, ἐδήλωσεν ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶχε ὀργανωθῇ ἡ δολοφονία του. Καὶ μολαταῦτα ὀδοφρονεῖ. Καὶ τὸ κράτος εἰδείξε τὴν πυγμὴν του, διὰ τῆς μὴ συλλήψεως οὐδενὸς δράστου. Οὐδενὸς ἀπολύτως!»

ΜΙΑ ΑΠΙΘΑΝΗ ΕΚΘΕΣΗ

Ὑπάρχει, ὅμως, καὶ ὁ Βαρδουλάκης, ποὺ ἤρθε γιὰ «διοικητικὰς ἀνακρίσεις». Τὶς ἤκανε (;) καὶ μέσα σὲ δύο 24ωρα ἦταν πίσω στὴν Ἀθήνα μὲ τὸ πόρισμα ἑτοιμο! Τὸ συμπέρασμα τὸν, ἄλλωστε, τὸ εἶχε βγάλει ἀπὸ τὸ πρῶτο 24ωρο, ὅταν εἶπε σὲ δημοσιογράφου:

«...Εἶναι φανερό ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα ἐντελὸς τυχαῖο ἐπεισόδιο. Γιὰ ἓνα τροχαῖο δυστύχημα, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ γίνονται κάθε μέρα».

Στὴν ἐπίσημη ἐκθεσὶς ποὺ ἔστειλε στὸν ὑφυπουργὸ Ἀσφαλείας, ἀφοῦ περιγράφει τὸ ἱστορικόν, καταλήγει στὶς ἐξῆς «κρίσεις καὶ συμπεράσματα»:

«1.— Ἡ συγκέντρωσις προγραμματισθεῖσα κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ κέντρον «Πικαντίλλου» χωρὶς τοῦτο νὰ γνωστοποιηθῇ εἰς τὴν Διεύθυνσιν Ἀστυνομίας παρὰ τῶν ὁ-

Δυὸ μέρες μετὰ τὸ τραγικὸ συμβάν, στὶς 24 τοῦ Μάη τὸ μεσημέρι, τὸ ΓΕΣ ἔστειλε τὸ ὑπ' ἀριθμὸν Φ. 281/3/9/424648 «κατεπεῖνον ἑγίμα», μὲ τὸν παραπάνω τίτλο, ποὺ ἔλεγε:

«Οἱ ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῶν «Φίλων τῆς Εἰρήνης» κομμουνισταί, μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν προσπάθειαν ἐμφανίσεως τῶν ἐκ τῆς Ἀθήνας διὰ τῆς ἐμφιφύμου πορείας εἰρήνης, ἐξεστράτευσαν εἰς Θεσσαλονίκην. Οὕτω, ἐγκατασταθέντες, προχθές, εἰς κεντρικὴν αἰθούσαν καὶ τοποθετήσαντες ἐξωθὶ ταύτης μεγάλῳνα ἤρχισαν διὰ τῆς ἐκφωνήσεως κομμουνιστικῶν συνθημάτων νὰ προκαλοῦν. Ὁ λαὸς τῆς Θεσσαλονίκης, προκληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐνυθρῶν πρακτόρων, ἔδωκε τὴν ἀπάντησίν του. Διότι, εἶναι πλέον γνωστὸν ὅτι σκοπὸς τῶν δῆθεν φιλειργησιῶν δὲν εἶναι ὁ ἀγὼν διὰ τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ ἡ προπαγάνδα διὰ τὴν συνθηκολόγησιν καὶ τὴν παράδοσιν εἰς τοὺς ἐπιβουλευομένους τὴν ἐλευθερίαν τῆς χώρας μας ἐνυθροῦς τυράννους».

Αὐτὰ, τὸ ΓΕΣ, τότε. Ποιὸς νὰ εἶναι ὁ συντάκτης;

γανωτῶν, ἐπραγματοποιήθη καθ' ὃν τρόπον προαναφέρω εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Δ.Σ.Κ., τὰ ὁποῖα στεγάζονται εἰς τὸν Γ' ὄροφον μεγάρου εὐρισκομένου εἰς τὴν διασταύρῳσιν τῶν ὁδῶν Βενιζέλου καὶ Ἑρμοῦ, σημεῖον κεντρικώτερον τῆς πόλεως καὶ εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ὥραν τῆς συγκεντρώσεως (20.00') παρατηρεῖται ζωηροτάτῃ κίνησις πεζῶν (ἐργατῶν, ὑπαλλήλων, ἐπαγγελματιῶν, περιπατητῶν κλπ.).

2.— Τὰ γραφεῖα τοῦ ΔΣΚ εὐρίσκονται εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀρχικῶς ὁρισθέντος ὡς χώρου συγκεντρώσεως χειμερινοῦ κέντρου «Πικαντίλλου».

3.— Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ χώρου δὲν ἐγνωστοποιήθη εἰς τὴν Διεύθυνσιν Ἀστυνομίας, ἥτις τὸ ἐπληροφορήθη, ὡς προαναφέρω, ὀλίγην ὥραν πρὸ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς συγκεντρώσεως καὶ οὕτω δὲν τῆς ἐδόθη ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ χώρου, ἐκτίμησιν τῆς καταστάσεως καὶ λήψιν τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων.

4.— Ἡ Ὄργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ παρὰ τὰς συστάσεις τῆς Ἀστυνομίας ἐγκατέστησε μεγάλῳνον ἐπὶ παραθύρου τῆς πρὸς τὴν ὁδὸν Βενιζέλου πλευρᾶς τῶν γραφείων τοῦ ΔΣΚ, τὸ ὁποῖον ἠρνήθη ν' ἀπομακρύνῃ παρὰ τὰς γενομένας κατ' ἐπαναλήψιν ὑποδείξεις.

5.— Καθ' ὃν χρόνον ἐπράγματοποιεῖτο ἡ συγκέντρωσις, λόγῳ τῶν μεταδιδομένων

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Ο ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ γεννήθηκε στὴν Κερασίτσα Ἀρκαδίας, τὸ 1912.

ΕΠΙΔΟΘΗΚΕ στὸν ἀθλητισμὸ καὶ σπουδᾶσε ἱατρικῇ. Καὶ στὰ δυὸ ἀρίστευσε. Ἐγίνε βαλκανιονίκης τὸ 1935. Ἐγίνε ὑφυπουργὸς τὸ 1950.

ἮΤΑΝ ἱδρυτικὸ μέλος τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Βαλκανικὴν Συνεννόησιν» (1958) καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Διεθνή Ὑφεσιν καὶ Εἰρήνην».

Τὸ 1961 ἐκλέχθηκε βουλευτὴς Πειραιᾶ, ἀνεξάρτητος, συνεργαζόμενος μὲ τὴν ΕΔΑ.

Ἡ ΑΓΑΠΗ γιὰ τὸν πλοῖον, τοῦ εἶχε γίνε βίωμα: πρόσφερε πολλὰς φορές δωρεὰν τὶς ἱατρικὰς του συμβουλὰς καὶ — παρ' ὅλο ποὺ τὸν τελευταῖο καιρὸ τὸν ἀπασχολοῦσε ἡ πολιτικὴ — ὅχι μόνον δὲν ἐγκατέλειπε τὴν ἐπιστήμην του, ἀλλὰ ἀντίθετα ἀναδείχθηκε σὲ κορυφή.

διὰ τοῦ μεγάλῳνον συνθημάτων, προεκλήθη συγκέντρωσις περιέργων μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀντιφρονούντες, οἵτινες συνεκροτήθησαν εἰς ἀντισυγκέντρωσιν μὲ προθέσεις ἀποδοκιμασίας τῶν συγκεντρωθέντων ὁπαδῶν τῆς εἰρήνης.

6.— Ἡ ὡς προελέχθη διατεθεισὰ δύναμις Χωροφυλακῆς κατέβαλε σοβαρὰς προσπάθειας καὶ ἐπέτιχε μετὰ διανοηθείας καὶ μετὰ πάροδον ἀρεκτῆς ὥρας τὴν διάλυσιν τῶν συγκεντρωθέντων καὶ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν περὶ τῶν χώρων μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ — Βενιζέλου — Σπανδωντῆ.

7.— Ὁ βουλευτὴς κ. Τσαρουχᾶς μεταφερόμενος δι' ἀσθενοφόρου αὐτοκινήτου ἀπὸ τὸν χώρον τῆς συγκεντρώσεως εἰς τὸν Σταθμὸν Πρώτων Βοηθειῶν ὅστις εὐρίσκειται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, ὑπέστη ἐπίθεσιν παρ' ἀγνώστων καὶ ἐκακοποιήθη μωλωπισθεὶς εἰς τὸ πρόσωπον, τραυματῶνται ὅλα καὶ τῶν ὑπολαπινάκων τοῦ ὀχήματος εἰς τὴν ὁδὸν Ἰωνος Δραγοῦμης, μακρὰν τοῦ χώρου τῆς συγκεντρώσεως, χωρὶς νὰ τύχῃ ἀμέσως ἀστυνομικῆς προστασίας, διότι ἡ δύναμις Χωροφυλακῆς κατεγίνετο μὲ τὴν διάλυσιν τῶν πρὸ τῆς αἰθούσης τοῦ ΔΣΚ συγκεντρωθέντων.

8.— Ὁ βουλευτὴς κ. Λαμπράκης, ἐξελεθὼν τῆς αἰθούσης συγκεντρώσεως καὶ συνδεδεμένος ἀπὸ ὁμάδα φίλων του κατηγνύετο εἰς τὸ ξενοδοχεῖον «Κοσμοπολίτ» κείμενον εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς αἰθούσης τοῦ ΔΣΚ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ. Ὁ περὶ τῶν γραφείων χώρος καὶ τῶν παρακειμένων ὁδῶν Βενιζέλου — Ἑρμοῦ — Σπανδωντῆ εἶχε ἐλευθεριῶν τὴν τῶ μεταξὺ, ἀπομακρυνθέντων τῇ ἐπεμβάσει τῆς Χωροφυλακῆς τῶν συγκεντρωθέντων.

Ὅταν ὁ βουλευτὴς κ. Λαμπράκης εὐρίσκειτο εἰς τὸ κέντρον τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Βενιζέλου — Ἑρμοῦ — Σπανδωντῆ, καὶ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Βενιζέλου, τρικύκλον αὐτοκίνητον (μοτοσυκλέττα) ὀδηγούμενον ὑπὸ τοῦ Γκοτζίμανη Σπυριδωνοῦ, ἐξελεθὼν αἰφνιδίως ἐκ τῆς ὁδοῦ Σπανδωντῆ ἐπέπεσε κατ' αὐτὸν μετὰ ταχύτητος καὶ τὸν ἀνέτρεψε, τραυματῶντας τοῦτον βαρύντατα.

Ὁ δρᾶσις καταδιωχθεὶς ὑπὸ ὁργάνων Χωροφυλακῆς καὶ πολιτῶν συνελήφθη παρὰ χωροφυλάκος εἰς τὴν ὁδὸν Καρόλου Ντῆλ, εἰς ἀπόστασιν 600 περίπου μέτρων.

Ἡ ταχύτης τοῦ τρικύκλου καὶ ἡ αἰφνιδία ἐμφανίσις του, ἀφ' ἐνὸς δὲν παρέσχε ἐνκαιρίαν εἰς τὸν παθόντα ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐγγὺς εὐρισκομένην δύναμιν Χωροφυλακῆς νὰ κινηθῇ προληπτικῶς.

Ἡ ἐργαλειοκτικὴ πρόθεσις τοῦ δράστου, ὄντος βεβαρημένου παρελθόντος, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ παρ' ἡμῶν, καθ' ὅσον οὗτος τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Εἰσαγγελικῆς Ἀρχῆς. ἡ δὲ ἐνεργουμένη προανάκρισις θὰ διαφωτίσῃ, ὡς ἐλπίζω, τὴν ὑπόθεσιν.

Ὁ σοβαρὸς τραυματισμὸς τοῦ βουλευτοῦ κ. Λαμπράκη, ἐφ' ὃς συνήχασε οὗτος ἐλαβε χώραν, δὲν ἦτα δυνατόν νὰ προβλεφθῇ καὶ νὰ προληφθῇ μόνον δὲ ἡ κατάθεσις τοῦ συλληφθέντος δράστου, ὡς καὶ τοῦ συνεπιβότου του Ἰωαννοῦ-ηλίδη Ἑμμανουήλ, ἐν συνδυασμῷ καὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα θὰ συγκεντρωθῇ ἡ τακτικὴ ἀνάκρισις, εἶναι δυνατόν νὰ διαφωτίσουν τὴν ὑπόθεσιν.

9.— Πάντως ἡ διατυπωμένη ἀποφίσις ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ δράστου, θύμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ὁ ἀτυχὴς βουλευτὴς, ἐλαβε χώραν δι' ἀνοχὴ τῶν ἀρχῶν, εἶναι ἀπολύτως ἀδιανόητος.

10.— Ἡ Διεύθυνσις Ἀστυνομίας Θεσσαλονίκης μὲ τὰ εἰς τὴν διάθεσίν της μέσα, κατ' ἐπαναλήψιν κατὰ τὸ παρελθόν ἀντιμετώπισεν ἐπιτυχῶς σοβαρὰ προβλήματα τὰ-

Δίκη Λαμπράκη: η πρώτη μέρα. Στο εδώλιο, στην πρώτη σειρά, από αριστερά: Πιτωάκος, Γιοσμάς, Κατελώνης, Έμμανουηλίδης, Γκοτζαμάνης. Δεύτερη σειρά: Διαμαντόπουλος, Καμουτσής, Μήτσου, Φωκιάς. Δεξιά, οι συνήγοροι πολιτικής άγωγής. Μεταξύ τους διακρίνονται οι Ήλιόπουλος, Πανάγος (βουλευτές), Σοφριανόπουλος, Θεοτοκάτος και ο τ. ύπουργός Γ. Μυλωνάς (μάρτυρας). Αριστερά, οι βασικοί συνήγοροι υπεράσπισης Διαλυνάς, Τοιτοσεκλής και στην άκρη-άκρη ο ιατροδικαστής καψάσης.

ξέως, ασφαλείας, διαδηλώσεων και πολιτικών συγκεντρώσεων, οι δε αξιωματικοί και όπλιται, οι ύπηρετούντες εις την δύναμιν της με πλήρη επάρκειαν, άνεσιν, ήρεμίαν, σύνεσιν, ψυχραιμίαν και λελογισμένην δραστηριότητα αντιμετώπισαν εκάστοτε τὰ εμφανισθέντα προβλήματα.

11.— Εις την προκειμένην περίπτωσην ή Διεύθυνσις Αστυνομίας διέθεσεν ικανήν αστυνομικήν δύναμιν διά την τήρησιν της τάξεως εις τόν χώρον της συγκεντρώσεως, πλην ή άποροδόκητος και άνευ έγκαιρου προειδοποιήσεως μεταβολή του χώρου συγκεντρώσεως ως και ή αυθαίρετος τοποθέτησις μεγάρων, μεταδίδοντος έμνηστικά συνθήματα, συνετέλεσαν εις την δημιουργίαν έκρηκτικής άτμοσφαιρας.

12.— Τό μεγάρων, ως προαναφέρω, τοποθετηθέν αυθαίρετως δέν άπεμακρύνθη παρά τών οργανωτών της συγκεντρώσεως παρά τας συστάσεις της χωροφυλακής, ή οποία δέν ήδυνήθη νά τό έξουδετερώση, ώς εκ της θέσεως εις ήν είχε τοποθετηθή (Γ' όροφος, έντός τών γραφείων, όπου έν τώ μεταξύ, είχαν συγκεντρωθή τά μέλη της Όργανώσεως «Όπαδοί της Ειρήνης»).

13.— Η οργανωτική Έπιτροπή της συγκεντρώσεως, δέν έγνωστοποίησεν έγκαιρως εις την Αστυνομίαν την άλλαγην του χώρου συγκεντρώσεως.

14.— Προέκυψεν εισέτι ότι ό Διευθυντής Αστυνομίας έν τη μερίμνη του όπως προλάβη άδικοπραγίας μεταξύ αντιφρονούντων πολιτών κατά την άποχώρησιν τών οπαδών της Ειρήνης, προέτεινε την χρησιμοποίησιν αυτοκινήτων λεωφορείων, διά την ασφαλή απομάκρυνσιν τών συγκεντρωθέντων, πράγμα όπερ δέν άπεδέχθησαν οι οργανωτάί της συγκεντρώσεως.

15.— Ό τραυματισμός του βουλευτού κ. Λαμπράκη ύφ' ός συνθήκας έλαβε χώραν δέν ήδύνατο νά προβλεφθή και δέν δύνανται ν' αποδοθή εκ τών μέχρι της στιγμής δεδομένων εις δλιγαρίαν ή άδράνεια των επί κεφαλής της αστυνομικής δυνάμεως.

16.— Υπάρχει ευθύνη διά την Αστυνομίαν, διότι ή πραγματοποιηθείσα συγκέντρωσις αντιφρονούντων έξωθεν και περίεξ των Γραφείων του Δ.Σ.Κ. εις τας όδους Έρμου — Μελου — Σπανδωνή

και παρόδους αυτών, έδει έν τη γενέσει της νά διαλυθή άμέσως διά σταθερών και αποφασιστικών μέτρων τών επί κεφαλής της Δημοσίας Δυνάμεως, καίτοι ή έγκαιρος διάλυσις τών συγκεντρωθέντων δέν ήτο δυνατόν νά άποτρέψη τό άπρόβλεπτον συμβάν της αίφνιδιαστικής εκ συγκλινούσης όδου εμφανίσεως του τρικύκλου διά του όποιου προεκήλθη ό τραυματισμός του βουλευτού Λαμπράκη.

17.— Ό συντονισμός τών αστυνομικών μέτρων εις τόν χώρον και εις τά περίεξ της συγκεντρώσεως δέν υπήρξε πλήρης, σταθερός και άποτελεσματικός. Τούτο μάλλον θά πρέπει νά αποδοθή εις την αίφνιδίαν μεταβολήν του χώρου της συγκεντρώσεως εκ μέρους τών οργανωτών της.

Υστερα από ένα χρόνο, στις 28 του Μάη 1964, ή «Αυγή» έγραψε:

«Είναι καταπληκτικό, αλλά αυτό τό αστυνομικό δαιμόνιο της Άποκαλύψεως, ό Βαρδουλάκης, έπιασε από την πρώτη στιγμή τό κλειδί του προβλήματος. Άλλά τό έστρεψε ανάποδα, έτσι πού νά διπλοκλειδώση την πόρτα, γιά νά μή μπορέση νά μπή κανείς στο άντρο του σκοτεινού έπιτελείου και νά διαβάση τό σατανικό σχέδιο. Έτσι, πού νά έξασφαλίσθ τό ισχυρότερο «άλλοθι» στους οργανωτές του έγκλήματος. Φαίνεται, όμως, ότι τόσο πολύ τρόμαξε ό Βαρδουλάκης από τό περιεχόμενο της έκθέσεώς του, πού κάλλιστα μπορεί νά χαρακτηρισθή τό καταπληκτικώτερο έγγραφο της ύποθέσεως Λαμπράκη, ώστε έγραψε και εκείνο τό περίφημο ότι «νύάρχει ευθύνη διά την αστυνομίαν», πού δέν διέλυσε από την άρχή «διά σταθερών και αποφασιστικών μέτρων» την συγκέντρωση τών «αντιφρονούντων». Άν δέν τό έλεγε αυτό, θά γινόταν από την πρώτη στιγμή κατηγορούμενος».

ΠΩΣ ΚΤΥΠΗΘΗΚΕ;

Είναι, όμως, κι ό Καψάκης εδώ. Στις 24 κάνει την πρώτη του έκθεση στον εισαγγελέα. Στις 27 γίνεται νεκροτομή και νεκροψία. Ό ιατροδικαστής Ροβίθης και οι καθηγητές Καβαζαράκης και Συμεωνίδης, ύποστηρίζουν ότι ό Λαμπράκης, εκτός από τό τρικύκλο, κτυπήθηκε ΚΑΙ

μέ κάποιο σκληρό όργανο στο κεφάλι. Έτσι επήλθε ό θάνατος. Τό «τροχαίο», δηλαδή, άποκλείεται. Ό Καψάκης έπιμένει ότι δέν κτυπήθηκε όρθιος, αλλά κτύπησε τό κεφάλι του πέφτοντας. Τό συμπέρασμα του στην έκθεση είναι ότι «επήλθε βιαία πρόσκρουσις της κεφαλής επί σταθεράς σκληράς έπιφανείας». Ό Ροβίθης ΔΕΝ την ύπογράφει άν δέν προστεθεί ότι δέν άποκλείεται και τό ένδεχόμενο χτυπήματος μέ κάποιο σκληρό όργανο. Έτσι κι έγινε. Η διαφωνία τους (τρεις με έναν) έμεινε μέχρι και τό άκροατήριο.

Ό Λαμπράκης ξεψύχησε στις 1½ ώρα τά μεσάνυχτα της Δευτέρας 27 του Μάη, κι ή κηδεία του, την Τετάρτη, ήταν ή μεγαλύτερη πού είχε γνωρίσει ή Άθήνα μέχρι τότε, άντάξια του Μαραθωνοδρόμου της Ειρήνης.

Η Κυβέρνηση, «διά στόματος Καραμανλή» (πάλι!), βεβαιώνει τόν λαό ότι

«και ταχεία θά είναι ή διαλεύκανσις της ύποθέσεως και αυστηρά θά έπιβληθούν επί τών ύπευθύνων κυρώσεις».

Πάντως:

«Η άναγραφή και υιοθέτησις άνεξελέγκτων και πολλάκις ύπόπτων πληροφοριών, άν δέν όφείλεται εις άσύγγνωστον έπιπολαιότητα, προδίδει δολίους πολιτικούς σκοπούς, πάντως δέ προσβάλλει την Δικαιοσύνην, της όποιας παραβλάπτει τό έργον».

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ

Στις 24 του Μάη, τέλειωσε ή προανάκριση πού έκανε ό εισαγγελέας Δ. Παπαντωνίου. Την ίδια μέρα, γιά πρώτη φορά δημοσιεύεται τό όνομα Έμμανουήλ Έμμανουηλίδης. Μαζί με τόν Γκοτζαμάνη κρατούνται στο Ε' Αστυνομικό τμήμα.

Στις 25 ή ύπόθεση πάει στα χέρια του άνακριτή του Γ' Τμήματος. Λέγεται Χρηστός Σαρτζετάκης.

Στις 26, αποκαλύπτεται ότι ο Έμμα- νουηλίδης, που νοσηλεύεται για καρδιο- πάθεια, δεν έχει παρό «θλάσεις άριστε- ρού» οφθαλμού με επέκτασιν προς την αντίστοιχον ζυγωματικήν χώραν, έκδο- ράς άνευ χείλους και επιπολαίας θλάσεις τριχωτού κεφαλής κατά την άριστεράν ινιακήν χώραν».

Γι' αυτό,

«θέλει νοσηση και απόσχη των εργασι- ών του επί μίαν εβδομάδα από του τραυμα- τισμού του».

Τη γνωμάτευση έχει κάνει ο Δ. Καψά- σκης. Ο Έμμανουηλίδης μιλά και για... πτερονοπάθεια και παρουσιάζει μιá άκτι- νογραφία της 20-5-63!

Στις 27 απολογείται ο Γκοτζαμάνης και λέει πολλά.

Στις 30 (!) απολογείται και ο Έμμα- νουηλίδης. Οί αποκαλύψεις διαδέχονται ή μία την άλλη. Η ανάκριση ψάχνει. Υπάρχουν δυσκολίες. Είναι, όμως, και οί δημοσιογράφοι. Πού ανακαλύπτουν στοιχεία, μάρτυρες, έγγραφα. Και προ- χωράνε.

ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΗ

Από την άλλη μεριά, ή «άντεπίθεση». Στην αρχή, δημοσιογραφικά όργανα της Δεξιάς μιλάνε για 'Ιντέλιντζες Σέρβις και για ΟΑΣ — ψάχνοντας γι' αυτούς που 'κτύπησαν τον Λαμπράκη». Άργό- τερα καταλήγουμε (που άλλου;) στους... κομμουνιστές. Είναι κι ο Έμμανουηλίδης «πρώην άριστερός», βλέπετε... 'Όσο σφίγγουν τá πράγματα τόσο τά δημοσιεύ- ματα γίνονται πιο έξωφρενικά. Παρά- δειγμα:

«...την δολοφονίαν του άνεξαρτήτου βουλευτού ώργάνωσαν και έξετέλεσαν πρώην συμμορίτες, χρησιμοποίησαντες ως ακούσιον όργανον τον Σπ. Γκοτζαμάνην, φανατικόν έχθρον των σλανοκομμουνι- στήν»! («Έθνικός Κήρυξ», 7-6-63).

Ο Γ. ΡΑΛΛΗΣ

Άλλά, από τις 28 του Μάη, βρίσκον- ται στη Θεσσαλονίκη ο ύπουργός Έσωτε- ρικών κ. Γ. Ράλλης και ο άρεοπαγίτης κ.

Γεωργίου. Ο δεύτερος θά κάνει «διοικη- τικήν εξέτασιν επί των θεμάτων των άνα- γομένων εις ενεργείας διοικητικών όργά- νων επί των προσφάτων γεγονότων».

Ο πρώτος;

Η δήλωση, που μόλις έφτασε έκανε, άρχιζε έτσι:

«Αφίχθην εις Θεσσαλονίκην κατόπιν έντολης του προέδρου της κυβερνήσεως, ίνα συντονίσω επί τόπου τας διεξαγομένης διοικητικής ανακρίσεις έν σχέσει με την δρασιν της χωροφυλακής κατά τά αίματη- ρά γεγονότα της περασμένης Τετάρτης».

Στις 30 του Μάη (ήμέρα άπολογίας του Έμμανουηλίδη) ο κ. Ράλλης δέχτηκε τους δημοσιογράφους στο παραθαλάσσιο «παλατάκι». 'Υστερα από άρεκετή συζή- τηση ένας δημοσιογράφος συμβούλεψε τον ύπουργό «να έπιστρέψει στην Άθή- να». «Χαίρετε έκτιμήσεως σε όλες τις πολιτικές παρατάξεις και δεν βλέπω για ποιό λόγο έξακολουθείτε να παραμένετε εις την Θεσσαλονίκην και να έκτιθέσθε εις αυτήν την ύπόθεσιν»!

Ο κ. ύπουργός άπάντησε:

— Έσυνήθισα να αναλαμβάνω τας ευθύ- νας μου.

Κι ο δημοσιογράφος:

— Ποιές ευθύνες σας; Έχετε σεις ευ- θύνες για την δολοφονία του Λαμπράκη; Και άν δεν έχετε, τας ευθύνas ποιών ήλθατε να καλύψετε, κύριε;

Στις 2 'Ιουνίου φτάνει ο ταξίαρχος Βέρρας — μάλλον μυστικά — στη Θεσα- λονίκη. Είναι έμπιστος του πρωθυπου- ρού. Φεύγει δυό μέρες μετά (μαζί με τον Γ. Ράλλη) για την Άθήνα, αφού τον ανακάλυψαν οί δημοσιογράφοι.

Ο μήνας αυτός είναι γεμάτος γεγο- νότα:

8: ύποβάλλει το πόρισμά του ο άρεο- παγίτης Γεωργίου.

10: Παλάτι και πρωθυπουργός δια- φωνούν για το γνωστό θέμα του ταξιδιού του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο.

● 9: Εισαγγελέας του Άρείου Πάγου Κ. Κόλλιας φθάνει στη Θεσσαλονίκη — άρχίζουν οί γνωστές «παρεμβάσεις».

11: «Καραμανλής, τέλος». Το άναγ- γέλλει ή «Νίκη» του Δ. Λιβανού, άνηψι- ού του Π. Κανελλόπουλου, που είναι σήμερα βουλευτής της «Ν. Δημοκρα- τίας».

18: Ο Καραμανλής πηγαίνει στη Ζυρίχη.

19: Όρκίζεται κυβέρνηση ύπό τον Π. Πιπινέλη.

22: Δημοσιεύεται ή έκθεση Γεωργίου, που καταλογίζει σοβαρές ευθύνες στους άξιωματικούς:

● 'Υπουργός Δικαιοσύνης άνταλαμ- βάνει ο άντεισαγγελεός Άρείου Πάγου Βασ. Σακελλαρίου, που πηγαίνει στη Θεσσαλονίκη δυό εβδομάδες μετά.

ΣΥΛΛΗΨΕΙΣ

Τά γεγονότα, πολύ σύντομα, από δω και πέρα:

● 16/7: Συλλαμβάνονται και προφυ- λακίζονται ο Ξ. Γιοσμάς και ο ύπομοί- ραρχος Καπελώνης.

● 23/7: Ουελλώδης συζήτηση στη Βουλή.

● 30/7: Οί άξιωματικοί της Χωροφυ- λακής παραπέμπονται στο άνακριτικό συμβούλιο

● 14/9: Συλλαμβάνονται και προφυ- λακίζονται — με σύμφωνη γνώμη άνα- κριτού και εισαγγελέα — οί Μήτσου, Καμουτση, Διαμαντόπουλος (για συνέρ- γεια στη δολοφονία) και Παπατριαντα- φύλλου (κατάχρηση έξουσίας). Άποφυ- λακίζονται ένα μήνα μετά, με άπόφαση του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, όπου προσέφυγαν.

● 30/10: Τελειώνει τις πρώτες άνα- κρίσεις ο Χρ. Σαρτζετάκης.

● 22/11: Επιδάλλεται από το άνακρι- τικό συμβούλιο ή ποινή της «προσκαίρου παύσεως» στους Μήτσου, Καμουτση, Δόλκα, Διαμαντόπουλο, Σέττα, Παπα- τριανταφύλλου.

● 9/11: Ο Κ. Καραμανλής έγκαταλεί- πει την Έλλάδα.

● 21/9/64: Τερματίζονται οί άνακρί- σεις.

Χρήστος Σαρτζετάκης. Ο άνακριτής. Η χούντα τον συνέλαβε, τον βασάνισε, τον φυλάκισε. Σήμερα είναι έφρέτης.

«Μακάριοι οί ειρηνοποιοί, ότι υιοί θεού κληθήσονται»

(Από τον τελευταίο λόγο του Λαμ- πράκη)

«Εάν θά φθάσωμεν εις το σημείον να έρεθίζώμεθα και να άγανακτώμεν άκόμη και με μόνην την Ιεράν λέξιν της Ειρήνης, με την όποιαν προέβλεψαν οί αίθέρους ύπερ την φάνην της Βηθλεέμ και έπιστοποιοουν τον έρχομόν του θεού εις την γήν («έπί Γης ειρήνη»), τότε δεν θά είναι μακράν ή ώρα κατά την όποιαν πās διάκονος εις τας δρθόδοξους εκκλησίας, αναπέμψων τας δε- ήσεις τας περιληπτικώς όνομαζόμενας «Ει- ρηνικά» και πās δρθόδοξος Ιερεύς άπαγ- γέλλων περι το τέλος της λειτουργίας την όπισθάμβωνον ευχήν, όταν φθάνη εις την φράσιν «Ειρήνην του Κόσμου Σου Δώρη- σαι»..., θά προσβλέτῃ λοξώς, έμφοβος προς το εκκλησίασμα μήπως λιθοβοληθή ή μήπως και σφαγιασθή επί των βαθμίδων του θυσιαστηρίου ως ο προφήτης Ζαχα- ρίας».

(Από την πρόταση του εισαγγελέως Παύλου Δελαπόρτα στο Συμβούλιο Έφετών).

Παύλος Δελαπόρτας. Ο εισαγγελεός της έδρας. Η χούντα τον απέλυσε. Σήμερα είναι συνταξιούχος.

Ἀναπαράσταση ἔξω ἀπὸ τὸν χώρο τοῦ Δ.Σ.Κ. ὅπου ἔγινε ἡ δίκη τοῦ Λαμπράκη. Ἀριστερά, ὁ Λεονάρδος. Δίπλα του ὁ δικηγόρος Θεόδ. Κατριβάνος (Π.Α.) καὶ δημοσιογράφοι.

● 28/12: Βγαίνει τὸ βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Πλημμελειοδικῶν, ὁ εἰσαγγελεὺς κ. Μπούτης ἀσχετίζει καὶ μετὰ 5 μῆνες (18-5-65) ὁ εἰσαγγελεὺς Ἐφετῶν Π. Δελαπόρτας ὑποβάλλει στὸ Συμβούλιο Ἐφετῶν τὶς προτάσεις του υἱοθετώντας τὰ περισσότερα σημεῖα τῆς ἐφέσεως Μπούτη.

Η «BOMBA ΚΑΠΕΛΩΝΗ»

Στις 18 Ἰουνίου, σκάει μιὰ «μικρὴ βόμβα»: ὁ προφυλακισμένος Καπελώνης, μὲ «ὑπόμνημά» του βεβαιώνει ὅτι

«τὸ σχέδιο τῶν ἀντισυγκεντρώσεων ἐφημερίσθη καὶ ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας Θεσσαλονίκης (ῴ.π. Ἐθν. Ἀσφαλείας) κατὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ὁπαδῶν τῆς εἰρήνης, τὸν 22-5-1963».

Καὶ ἐξηγεῖ ὅτι οἱ ἀντισυγκεντρώσεις

«ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν κομμουνιστῶν διὰ τῆς παρεμβολῆς ἐμποδίων εἰς τὰς συγκεντρώσεις αὐτῶν διὰ σφυριγμάτων, φωνῶν καὶ ἀποδοκιμασιῶν καὶ τῆς δημιουργίας μικροεπεισοδίων, ἥτοι διὰ συμπλοκῶν καὶ βιαιοπραγιῶν»!

Στις 7/2/66 ἐκδίδεται τὸ ὁριστικὸ βούλευμα τοῦ Συμβουλίου Ἐφετῶν καὶ στίς 3/10 ἀρχίζει ἡ δίκη, πού τελειώνει τὴν τελευταία μέρα αὐτῆς χρονιάς.

Λεπτομέρεια: τὴν ἡμέρα πού ἀρχίζει ἡ δίκη, δημοσιεύεται καὶ τὸ βούλευμα γιὰ τὴν «ὑπόθεση ΑΣΠΙΔΑ». Ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ μετὰ, οἱ δύο δίκες συμβαδίζουν χρονικά.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ

Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι γνωστά:

● Ἀθωώθηκαν οἱ ἀξιωματικοὶ Μήτσου, Καμουτση, Δόγκας, Παπατριανταφύλλου, Διαμαντόπουλος, Σέττας, πού κατηγοροῦντο γιὰ παράβαση καθήκοντος. Ὁ εἰσαγγελεὺς εἶχε ζητήσει νὰ κηρυχθοῦν ἔνοχοι οἱ 3 πρῶτοι.

● Ἀθωώθηκαν οἱ Ξ. Γιοσμᾶς, πρόεδρος τῶν «Ἀγωνιστῶν Ἐθν. Ἀντιστάσε-

Τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ κείμενα εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸν τύπο τῆς ἐποχῆς καὶ ἀπὸ τὸ πολυτιμότερο βιβλίο τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΒΟΥΛΑΤΕΨΗ, δημοσιογράφου, «Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΛΑΜΠΡΑΚΗ» (ἐκδ. «ΜΕΛΑ», Ἀθήνα 1966) πού ἐρευνᾷ σὲ βάθος ὅλη τὴν ὑπόθεση μέχρι τὴ σύλληψη τῶν Καπελώνη - Γιοσμᾶ, πού κλείνει ὁ πρῶτος γύρος τῶν ἀνακρίσεων.

Η «ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ» ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ: Κακούργοδικεῖο Θεσσαλονίκης.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 3-10-1966 μέχρι 31-12-1966.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Γ. Γραφανάκης, ἐφέτης.

ΣΥΝΕΔΡΟΙ: Βασ. Λαμπρίδης, Ἐρμ. Χριστοφορίδης.

ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΥΣ: Παῦλος Δελαπόρτας, ἀντιεισαγγελεὺς Ἐφετῶν.

ΕΝΟΡΧΟΙ: Δ. Τούσας, δικηγόρος, Α. Γραικός, ὑπάλληλος Ἐθν. Τραπεζῆς, Θ. Ἀργυρίου, καθηγητὴς Μαθηματικῶν, Γ. Ἀστερίου, συμβολαιογράφος, Ν. Οἰκονόμου, δικηγόρος, Β. Ἀντωνιάδης, βιομήχανος, Μαρία Βαλαγεώργη, καθηγήτρια, Ἀλίκη Καρύδα, τοῦ Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων, Μαρία Ἀρτακιανοῦ, ὑπάλληλος τοῦ Δήμου. Ἀναπληρωματικοί: Γ. Λιάτσης, συμβολαιογράφος, Ε. Σέμπης, ὁδοντογνατρός.

ΠΟΙΝΕΣ: Γκοτζαμάνης 11 χρ., Ἐμμανουηλίδης 8,5 χρ., Φωκᾶς 15 μῆνες, Γιοσμᾶς 12 μῆν., Λεονάρδος, Ντόγκας 10 μῆν., Κ. Παραπάρας 6 μ., Κοντουλέας, Παπαδόπουλος 3 μ.

ως, Ἐμ. Καπελώνης, ὑπομοίραρχος, κατηγοροῦμενοι σὰν ἡθικοὶ αὐτοσυγχοὶ τοῦ θανάτου τοῦ Λαμπράκη καὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Τσαρουχᾶ. Ὁ εἰσαγγελεὺς εἶχε ζητήσει ἀθώωση μόνο τοῦ Καπελώνη.

● Ἀθωώθηκε ὁ ὁπωροπώλης Ἀντ. Πιστωκός γιὰ τὸν τραυματισμὸ τοῦ Τσαρουχᾶ. Ὁ εἰσαγγελεὺς εἶχε ζητήσει ἔνοχη.

● Ἀθωώθηκαν οἱ κατηγοροῦμενοι γιὰ διατάραξη τῆς κοινῆς εἰρήνης (ἀντιφρονούντες) Ν. Παραπάρας, ἰδ. ὑπάλληλου, Κ. Μάντζιος, χωροφύλακας, Β. Κασελάς, φοιτητὴς, Ἐλ. Κυνηγός, λιμενεργάτης, Ζ. Ζλατάνος, ἰδ. ὑπάλληλος, Γ. Τζιτζιλογλου, κρεοπώλης, Γ. Εὐθυμιάδης, ἀρτεργάτης, Γ. Τούλης, ἀγγειοπλάστης, Χ. Μακρίδας, ἔμπορος, Π. Μολδο-

βανίδης, ἐργάτης, Π. Κουλούρης, Α. Μαδεμλής, χωροφύλακας, Β. Γαλάνης, λιμενεργάτης, Α. Τούλης ἀγγειοπλάστης. Γιὰ τοὺς πρῶτους εἶχε ζητήσει ἔνοχη ὁ εἰσαγγελεὺς.

Πέρα ἀπὸ αὐτό:

● Ὁ Σπ. Γκοτζαμάνης, μεταφορέας, καὶ ὁ Ἐμ. Ἐμμανουηλίδης, ἐλαιοχρωματιστής, πού παραπέμπονταν γιὰ ἀνθρωποκτονία ἐκ προθέσεως τοῦ Λαμπράκη, καταδικάστηκαν γιὰ «βαρεῖες σωματικὲς κακώσεις» ὁ πρῶτος καὶ γιὰ «συνεξέργεια» ὁ δεύτερος σὲ 11 χρ. καὶ 8,5 χρ. κατὰ συγχώνευση. Ὁ εἰσαγγελεὺς εἶχε ζητήσει τὴν ἔνοχη τους.

● Ὁ Χρ. Φωκᾶς, λιμενεργάτης, πού παραπέμπονταν γιὰ «βαρεῖες κακώσεις» σὲ βάρος τοῦ Τσαρουχᾶ, καταδικάστηκε σὲ 15 μῆνες φυλάκιση κατὰ συγχώνευση. Ὁ εἰσαγγελεὺς εἶχε ζητήσει ἔνοχη κατὰ τὸ κατηγορητήριον.

● Γιὰ διατάραξη τῆς κοινῆς εἰρήνης καταδικάστηκαν οἱ Γ. Λεονάρδος, ὑπάλληλος, Γ. Ντόγκας, ἐργολάβος (10 μῆνες), Κ. Παραπάρας, λιμενεργάτης (6μ.), Ν. Παπαδόπουλος, ἀπόστρατος ταγματάρχης, Ο. Κουταλέας, συνταξιούχος χωροφυλακῆς (3μ.). Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο καταδικάστηκε σὲ 1 χρόνο ὁ Ξ. Γιοσμᾶς καὶ σὲ διάφορες ποινὲς οἱ Γκοτζαμάνης, Ἐμμανουηλίδης, Φωκᾶς, γι' αὐτὸ καὶ οἱ παραπάνω ποινὲς τοὺς εἶναι κατὰ συγχώνευση.

Τέλος, οἱ 10 ἔνοργοι:

Δέχτηκαν ὅτι «δὲν ἐδολοφονήθη ὁ βουλευτὴς Γρ. Λαμπράκης», ὅτι «οἱ ἄντεροι ἀξιωματικοὶ Χωροφυλακῆς δὲν παρέβησαν τὸ καθήκον τους ἐκ δόλου» καὶ ὅτι «δὲν ὠθήθησαν εἰς τὰς θανατηφόρους κακώσεις ἐκ ταπεινῶν ἐλατηρίων».

● Ἀναγνώρισαν τὸν «πρότερον ἔντιμον βίον» στὸν Γκοτζαμάνη καὶ ζήτησαν νὰ τοῦ ἐπιστραφεῖ τὸ τρίκυκλο.

Ἡ ἐτυμηγορία τοὺς ἐκδόθηκε παμψηφεί στὰ περισσότερα τῆς σημεία, ἔτσι πού ὁ εἰσαγγελεὺς κ. Π. Δελαπόρτας δὲν μποροῦσε νὰ ζητήσει νὰ κηρυχθεῖ πεπληνημένη: Ἀρκέστηκε νὰ χαρακτηρίσει τὴν ἐτυμηγορία

«φῶς ἐξηντλημένης ἡλεκτρικῆς στήλης...»

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ: Τότε καὶ τώρα. Τί ἄλλαξε στὴν «ὑπόθεση Λαμπράκη»;

ΚΑΜΠΟΤΖΗ

ΕΝΑ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

ΤΟΣΟ απ' την άποψη του λίγου πληθυσμού, όσο κι απ' τη θέση της μέσα στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, η Καμπότζη είναι μια μικρή χώρα. Λόγω της σχετικά μικρότερης άστικοποίησης κι εκβιομηχάνισής της, βρισκότανε στην ούραγική ομάδα των υπανάπτυκτων χωρών. Οι αγροτικές της μάζες, πρίν μερικά ακόμα χρόνια, δέν φαίνονταν πιά ώριμες για επανάσταση από κείνες του αφρικανικού Σαχέλ, του Κογκό, του Ζαΐρ, της Δαχомένης, της Μαδαγασκάρης και των περισσότερων «καθυστερημένων» περιοχών της 'Αφρικής. Οι πληθυσμοί των άστικών της κέντρων, πάλι, δέν βρίσκονταν σε καλύτερη κατάσταση: μια μικρή εργατική τάξη που έθεωρείτο προνομιούχα, μια μικροαστική τάξη που την αποτελούνε διανοούμενοι και έθνικιστές υπάλληλοι, μια μεταπρατική άστική τάξη και λίγοι ιμπεριαλιστές μεγαλοεπιχειρηματίες, συγκεντρωμένοι σε ζώνες μικροφυτειών. Μετά την ωμή άποικιοποίηση άκολούθησε μια περίοδος νεο-άποικιακού καθεστώτος, που το χαρακτηρίζει, όπως συμβαίνει κι άλλου, ο γρήγορος πλουτισμός μιας πολιτικής τάξης, που αξιοποιεί τον κρατικό μηχανισμό για να επιβάλλει μια μικρή «δεκάτη» στο ξένο κεφάλαιο, επενδύοντας τα άνομα κέρδη της σε οικοδομικές εργασίες — κατασκευές επάυλων για τους ξένους — ή σε εκμετάλλευση έταιριών μεταφορών — φορτηγών και ταξί — κ.λπ. Κατά κάποιον τρόπο, έ,τι συμβαίνει και σε μια μέση αφρικανική δημοκρατία.

ΜΙΑ σοσιαλιστική επανάσταση που έγινε πρόσφατα, έχει σκεπαστεί με απόλυτη σιωπή. Κατά κάποιο τρόπο αυτό οφείλεται και στους ίδιους τους επαναστάτες, που δέν θεωρήσανε άπαραίτητο να δώσουνε αναφορά στους «κήρυκες» του σοσιαλισμού. Άλλά κυρίως γιατί η επανάσταση αυτή διάψευσε, για μια ακόμα φορά, τα καθιερωμένα σχήματα. Και τούτο γιατί έγινε σε μια απ' τις πιά «καθυστερημένες» χώρες του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Πήρε τη μορφή ενός πολέμου που τον κατεύθυνε μια μικρή ομάδα διανοουμένων, και σε μια χώρα ουσιαστικά χωρίς εργατική τάξη. Κατέλαβε χωρίς δυσκολία τις άποσυνθεμένες πόλεις. Έκλεισε άμέσως και σχεδόν ολοκληρωτικά τη χώρα στις έξωτερικές επιρροές. Καί προχώρησε σε γοργή άπο-άστυφιλίωση. Μερικοί είδανε σ' αυτή μιάν ψευτοεπανάσταση χωρίς ιδιαίτερη σημασία, ενώ άλλοι θά θελήσουνε άσφαλώς να ύποστηρίξουνε — αντίθετα με την πραγματικότητα — ότι πρόκειται για επανάσταση που έχει εισαχθεί απ' έξω. Έμεις θεωρούμε ότι το μάθημα της Καμπότζης είναι πολύ ουσιαστικό, γιατί πραγματοποιήθηκε σε μια χώρα που η μορφή και οι στρουχτοῦρες της θυμίζουνε τη μέση κατάσταση που κυριαρχεί στις αφρικανικές χώρες όπως και σε μερικές περιοχές της 'Ασίας. Γι' αυτό η νικηφόρα στρατηγική που εφαρμόσανε τ' άδέρφια μας της Καμπότζης, πρέπει να συγκρίνεται συστηματικά μ' εκείνη που γίνεται γενικά άποδεχτή απ' όλους.

Η ΣΥΓΚΡΙΣΗ όμως πρέπει να προχωρήσει ακόμα πιά πέρα. Η άφθονία καλλιεργήσιμων κτημάτων, κυρίως, είχε καθυστερήσει κι εδώ την ανάπτυξη μιας προκαπιταλιστικής εκμετάλλευσης των αγροτικών μαζών. Δέν σημαίνει βέβαια αυτό ότι η κοινωνία της Καμπότζης ήτανε άταξική. Το κράτος των Κχμέρ άνηκε σ' εκείνο τον τύπο καθεστώτων, όπου η φορολογία των χωρικών γινότανε σε είδος, σε άγγαρείς ή σε εργατικά χέρια. Για να το πετύχει αυτό, διαθέτει όλόκληρη στρατιά από δικούς της ανθρώπους ή και άλλους που άπλως συμμαχούνε μαζί της, μέσα στις ίδιες τις αγροτικές κοινότητες, που τις αποτελούνε άνομοιόμορφες μεταξύ τους φατρίες, τόσο απ' την άποψη της άτομικής τους τοποθέτησης (δούλοι - έλεύθεροι) όσο κι από την κοινωνική ή πολιτική τους θέση (άρχηγοι - έξαρτώμενοι κ.λπ.) ή ακόμα και την οικονομική τους κατάσταση (άνομοιες δυνατότητες άπόκτησης κ.λπ. κτημάτων ή σε έπαρκεϊς ποσότητες κ.λπ.). Η οικονομική εξάρτηση όμως των πληθυσμών μεταξύ τους, άν και ύπάρχει, ήτανε πάντως περιθωριακή, και δέν μπορεί να γίνει καμιά σύγκριση με τις λεγόμενες «φεουδαρχικές» διαθρώσεις, όπως π.χ. της Κίνας, του Βιέτ Νάμ, της Β. 'Ινίας ή της Αιγύπτου. Μια κοινωνία η οποία ήμοια σε πολλά με τις περισσότερες αφρικανικές κοινωνίες.

ΑΠΟ αντίδραση στις κούφιας διαβεβαιώσεις των έθνικιστών ή νεο-άποικιστών ήγετών, που ύποστηρίζανε ότι

οι δικές τους κοινωνικές διαθρώσεις δέν είχανε δημιουργήσει κοινωνικές τάξεις — διαβεβαιώσεις που άποσιωπούσανε όμως σκόπιμα την ύπαρξη κρατικής εκμετάλλευσης που οι ίδιοι αποτελούσανε τη συνέχιά της — μερικοί εύρωπαίοι προοδευτικοί κοινωνιολόγοι θελήσανε να τονίσουνε τις ένδημικές σ' αυτές τις αγροτικές κοινωνίες ταξικές διαφοροποιήσεις. Έτσι όμως καταλήγανε συχνά να συγχέουνε τις σχέσεις κοινωνικής εξάρτησης καθώς και τις συνθήκες εκμετάλλευσής τους (άπομύζηση υπεραξίας κ.λπ.). Η έξωπραγματική αυτή αντίληψη όδηγοῦσε σε μια στρατηγική που όπως άπόδειξε το καμποτζιανό πείραμα ήτανε τελικά λαθεμένη.

ΟΤΑΝ ο ιμπεριαλισμός έβρισκε επί-τόπου και μέσα στην ίδια την αγροτική κοινωνία μορφές προχωρημένης προ-καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, κατόρθωνε να δημιουργεί συμμαχίες μέσα στις ίδιες τις εκμεταλλεύτριες άστικές τάξεις και να εντάσσει έτσι την κοινωνία αυτή μέσα στο δικό του καπιταλιστικό σύστημα. Μ' αυτή τη σταδιακή μεταμόρφωση, οι παλιές ταξικές διαφοροποιήσεις άλλαζαν μορφή και περιεχόμενο, καταλήγανε δηλαδή σε μια αντίθεση μεταξύ μεγαλογαιοκτημόνων (λατιφουντάριοι ή και κουλάκοι) και εργαζομένων αγροτών (με μέσες δηλαδή ιδιοκτησίες που δέν είχανε περιθώρια ανάπτυξης ή φτωχούς χωρικούς, σέμπρους, άχτήμονες, εργάτες γής κ.λπ.). Οι λατιφουντάριοι και οι κουλάκοι συμμαχούσανε τότε με τον ιμπεριαλι-

σμο γιά ν' αναπτύξουν έκείνες τίς καλ-
λιέργειες πού ένδιαφέρανε έμπορικά
τούς ιμπεριαλιστές. Τήν ένταξή τους
στό παγκόσμιο αυτό σύστημα, σέ συν-
άρτηση καί μέ τήν υπερεκμετάλλευση
τών κτημάτων, τήν αξιοποιούσανε γιά
νά χειροτερεύουνε συνεχώς τά ποσοστά
καί τούς όρους τής σεμπριάς ή γιά νά
έλαττώσουνε τά μεροκάματα των έργα-
τών γής. Οί εργαζόμενοι χωρικοί, καί
κυρίως ή συντριπτική πλειοψηφία των
φτωχών ή των άκληρων άγροτών,
ήτανε φυσικά δυνατόν ν' αποτελέσουνε
τό στρατό τής επανάστασης, έννοικιοδη-
μοκρατικής στην πρώτη φάση, σοσια-
λιστικής στη συνέχεια. 'Ο δρόμος
αυτός ακολουθήθηκε καί γιά τή διαφο-
ροποίηση των «φεουδαρχών» στην Λί-
γυπτο, των «ζεμιτάρ» στην 'Ινδία καί
των «gentry» στην Κίνα καί τή μετ-
τροπή τους σέ λατιφουντάριους.

ΟΜΩΣ, σέ κάποια φάση τής ανά-
πτυξής του, ό ιμπεριαλισμός αναγκά-
στηκε νά μεταθέσει τό κέντρο βάρους
των άγροτικών συμμαχιών του, από
τούς λατιφουντάριους, σέ μία ευρύτερη
τάξη πλούσιων χωρικών πού άρχίζανε
νά δημιουργούνται μετά τίς άστικές
άγροτικές μεταρρυθμίσεις. Στη φάση
αυτή, ή διεύρυνση τής έσωτερικής άγο-
ράς, μέ τήν ανάπτυξη βιομηχανιών γιά
τήν παραγωγή προϊόντων πού υποκα-
θιστούνε τά εισαγόμενα άπ' έξω προϊ-
όντα, άπαιτούσε μαζί καί τήν αύξηση
τής γεωργικής παραγωγής γιά τήν
τροφοδότηση των έσωτερικών άγορών
άλλά καί τήν άποδέσμευση συγχρόνως
έργατικών χειρών, πράγμα πού θά επέ-
τρεπε τήν έλάττωση των μεροκάματων
στις πόλεις.

ΑΠΕΝΑΝΤΙ, όμως, σ' όρισμένες
κοινωνίες, όπως εκείνη τής Καμπότζης
καί πολλών άλλων περιοχών τής 'Αφρι-
κής, ό ιμπεριαλισμός ήτανε κάπως πιο
άνίσχυρος. Μπορούσε βέβαια νά συμ-
μαχήσει μέ τούς διάφορους βασιλί-
σκους ή μέ τούς τοπικούς άρχηγούς
καί φύλαρχους γιά νά στηρίξει τήν πο-
λιτική καί στρατιωτική του κυριαρχία.
Πώς όμως νά εκμεταλλευτεί τίς πλα-
τιές άγροτικές μάζες καί πώς νά τίς
έξαναγκάσει νά παράγουνε γιά λογα-
ριασμό του;

Ο ΕΝΑΣ δυνατός τρόπος ήτανε τό
διωξίμο των ιθαγενών καί ή εγκατά-
σταση στη θέση τους λευκών άποίκων
ή αντίθετα ή παραχώρηση των κατα-
πατημένων κτημάτων σέ καπιταλιστι-
κές έταιρίες στις όποιες θά δίνονταν
καί τά άναγκαία μέσα γιά ν' αναπτύ-
ξουνε, μέ μοντέρνα μέσα, τήν παραγωγή
έξαγωγίμων προϊόντων. Θά είχανε έξ
άλλου οί έταιρίες αυτές στη διάθεσή
τους ένα φτηνό έργατικό δυναμικό πού
θά προερχότανε είτε από ώμό κατα-
ναγκασμό του σέ εργασία, είτε από ποι-
κίλες οικονομικές πιέσεις πού θά υπο-

χρώνανε τούς ιθαγενείς νά πουληθούνε
γιά νά έξοικονομήσουνε τά άναγκαία
χρήματα γιά τήν πληρωμή των φόρων
τους. Τή μέθοδο αυτή τή χρησιμοποιή-
σε βέβαια ό ιμπεριαλισμός, αλλά τά
άποτελέσματα υπήρξανε μάλλον περιο-
ρισμένα, καί ως πρός τήν αξιοποίηση
των κτημάτων καί κυρίως ως πρός τήν
ένταξη στό σύστημα αυτό πλατιών λα-
ϊκών μαζών, πράγμα πού τό πέτυχε
μόνο στη Νότια 'Αφρική, τή Ροδεσία,
τήν Κένυα καί τήν 'Αλγερία. Στην Καμ-
πότζη — όπου τήν άγροτιά τήν άποτε-
λούνε βιετναμέζοι —, στη Μαδαγασκάρη
καί σ' όλη τήν υπόλοιπη 'Αφρική,

Καμπότζη: οί πρόσφυγες

'Αντάρτες υποδέχονται τόν πρόηκηπα Σιχανούκ

οί εργαζόμενοι στις άποικιοκρατικές
φυτείες αποτελούσανε ένα έλάχιστο
μόνο τμήμα του έργατικού δυναμικού
τής άγροτιάς.

Ο ΑΛΛΟΣ δυνατός τρόπος γιά νά
πετύχουνε τό σκοπό τους, ήτανε ή έν-
ταξη τής ντόπιας άγροτικής οικονομίας
στό διεθνές σύστημα καταμερισμού τής
έργασίας. 'Ο κλασικός τρόπος γιά τήν
αναγκαστική αυτή ένταξη είναι γνω-
στός: βαριά φορολογία σέ χρήμα, πού
γιά νά μπορέσουνε οί άγρότες νά τήν
πληρώσουνε είναι αναγκασμένοι νά πα-
ράγουνε εκείνα μόνο τά προϊόντα πού
έχουνε ζήτηση καί πού ή τιμή πώλησής
τους όμως καθορίζεται μονομερώς άπ'
τά μονοπώλια ή τόν κρατικό μηχανισμό

πού τά ύπηρετεί. Παράλληλα όμως
πρέπει ν' άφεθούνε στους χωρικούς με-
ρικές δυνατότητες νά παράγουνε κι
έκείνα τά είδη πού είναι άπαραίτητα
γιά νά καλύπτουνε τίς άτομικές τους
ανάγκες. Τό σύστημα αυτό προϋπο-
θέτει τήν ύπαρξη άρκετών κτημάτων
άλλά καί διαθέσιμου χρόνου. 'Η έπι-
στράτευση αυτή τής υπερέργασίας
όμως νοθεύει τή σύνθεση τής άγροτικής
κοινωνίας, πού υπόκειται έτσι στην εκ-
μετάλλευση του κεφάλαιου. Γιατί άπ'
τή μία μεριά σπάει τήν παλιά «συμ-
πληρωματικότητα» στην κατανομή τής
δουλειάς καί εξαφανίζει τή μικροβιο-
τεχνία, πού κάλυπτε τίς επιτόπιες
ανάγκες καί άνοιγε έτσι μία άγορά γιά
τή διάθεση των προϊόντων τής καπι-
ταλιστικής βιομηχανίας, ένω συγχρό-
νως έξαρτούσε τίς άγροτικές κοινωνίες
άπ' τίς έμπορικές μεταπρατικές ανταλ-
λαγές. 'Απ' τήν άλλη μεριά μεταμορ-
φώνει τίς παλιές κοινωνικές δομές, δη-
μιουργώντας καινούργιες. Σέ όρισμένες
περιοχές μάλιστα, καί κυρίως γύρω
άπ' τίς πόλεις, εμφανίζονται ιδιωτικές
έμπορικές ιδιοκτησίες, ένω άλλου εκεί-
νοι πού μέχρι τώρα εκμεταλλεύονταν
τίς προκαπιταλιστικές σχέσεις έπιβο-
λής, τίς μετατρέπουνε σέ σχέσεις καθα-
ρής καπιταλιστικής εκμετάλλευσης. Κι
ένω ή βίαιη κατάληψη κτημάτων είναι
μάλλον ή εξαίρεση, τό πιο συνηθισμένο
είναι νά πιάνουνε θέσεις-κλειδιά στις
έπιχειρήσεις έμπορικών ανταλλαγών
πού διεξάγονται μεταξύ πόλεων καί
υπαίθρου.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ πραχτική
τής Καμπότζης επέτρεψε νά εκτιμηθεί
σώστα ή ιεράρχηση των είδικών αντι-
θέσεων πού υπάρχουνε σ' αυτής τής
μορφής τίς κοινωνίες.

ΜΙΑ τέτοια χαρακτηριστική αντί-
θεση π.χ. είναι εκείνη πού έβαζε αντι-
μέτωπη τήν άγροτιά στό σύνολό της μέ
τό κεφάλαιο πού τήν έξουσίαζε καί πού
τό σύμβολό του είναι ή πόλη. Οί έσω-
τερικές ή επί μέρους αντίθέσεις των
άγροτικών μαζών υπόκεινται σ' αυτήν
άκριβώς τή βασική αντίθεση. Οί χωρι-
κοί πραγματικά — άν κι άνισοι μεταξύ
τους σέ κοινωνική ισχύ καί πλούτο —
άλληλοεκμεταλλεύονται πολύ λίγο, ένω
στό σύνολό τους ή σχεδόν, υπόκεινται
στη μαζική εκμετάλλευση του κεφα-
λαίου. 'Απόδειξη γιά τό ότι ή άλληλο-
εκμετάλλευση των χωρικών είναι μι-
κρή, άποτελεί τό γεγονός ότι σχεδόν
δέν υπάρχουνε άκτήμονες άγρότες γής
ή σέμπροι (κι όταν υπάρχουνε αυτοί οί
τελευταίοι, τά ποσοστά τους άπ' τή
σεμπριά είναι σχετικά χαμηλά ή είναι
σέμπροι άστών γαιοκτημόνων, υπαλ-
λών ή έμπόρων). 'Ως πρός τήν επα-
ναστατική στρατηγική δέ, είναι λαθε-
μένη ή προσπάθεια πού κάνουνε συχνά
προοδευτικοί κοινωνιολόγοι, ν' αναζη-

τάνε κινέζικες ή βιετναμικές μορφές διαφοροποίησης στις αφρικανικές χώρες, επιμένοντας στις άγιες δομές (σκληροί και ελεύθεροι, κάστες κ.λπ.) ή την έμβρυώδη εκμετάλλευση της δουλειάς των μόν από τους άλλους. Πώς μπορεί να στηριχθεί ένα κίνημα στους «φτωχούς και άχτημονες χωρικούς» όταν δεν υπάρχουν τέτοιοι ή έστω κι αν υπάρχουν δεν αποτελούν παρά μόνο τις εξαιρέσεις; Πώς να στηριχθεί ένα σύγχρονο κίνημα σε παροχρήμενες αντιθέσεις (μεταξύ απογόνων σκληρών και ελεύθερων κ.λπ.) αφού τις έχει ίσοπεδώσει το κεφάλαιο που τις εκμεταλλεύεται όλες; Οι χωρικοί πάντως είναι ένωμένοι, ή τουλάχιστον νιώθουν την ανάγκη να ένωθούν έναντι των μηχανισμών εκείνων που τους δυναστεύουν, δηλαδή των ιμπεριαλιστικών έμπορικων έταιριών (και των κρατικών μηχανισμών συνέρισής τους) που τους απομυζούν ή των άγροτικών μηχανισμών με τις «έταίριες επέμβασης» ή πάλι των λογής πρακτόρων που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τους ξεπουλάνε. Έχθρος είναι εκείνος που τους διασπάει, εκμεταλλευόμενος τις έσωτερικές τους διαφορές. Έχθρος είναι εκείνος που βάζει τους πράκτορες να διεισδύσουν στις γραμμές τους. Για ν' απελευθερωθούν οι άγρότες, πρέπει να ξεπεράσουν πρώτα τις δικές τους αντιθέσεις, να απομονώσουν τη μικρή μειοψηφία εκείνων που περάσανε συνειδητά στο αντίπαλο στρατόπεδο και να ένωθούν. Αυτή την ανάγκη εκφράζουν οι άλλεςπάλιες εξεγέρσεις τους.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ των άγροτικών αυτών κοινωνιών είναι μια αδιάκοπη σειρά επαναστάσεων έναντι της κυριαρχίας του κεφαλαίου. Αντίσταση στην αποικιακή κατάκτηση, στη διοικητική καταπίεση, στις άγγραφεές και τις φορολογίες και κυρίως μαζική εξέγερση κάθε φορά που ή άγροτική διαισθάνεται ότι εξασθενεί ή ικανότητα επέμβασης του κεφαλαίου των πόλεων. Στο Ζαΐρ π.χ. επί δέκα ολόκληρα χρόνια οι επαναστατημένοι χωριάτες διώχνανε τους διοικητικούς υπαλλήλους, καταλαμβάνανε τις πόλεις, επιτίθονταν έναντιόν όλων των συμβόλων της καταπίεσής τους, πυροβολούσαν χωρίς οίκτο όλους τους «γραβατοφορεμένους», καίγανε τις πολυτελείς βίλες. Δεν διστάζανε τέλος να πυροβολούνε ακόμα και τους ιεραπόστολους που 'χανε αναλάβει τη φροντίδα της ψυχής τους, τους νοσοκόμους που φροντίζανε το σώμα τους και τους δασκάλους που νοιάζονταν για το μυαλό τους. Τέτοια πραδείγματα βρίσκουμε πάμπολλα, από το Καμερούν μέχρι την Κένυα και τη Μαδαγασκάρη. Τελικά όμως όλες αυτές οι επαναστάσεις νικήθηκαν. Μήπως από τις έσωτερικές τους αντιθέσεις; Μήπως από την προδοσία των προσκυννημένων ανήμεσά

τους; Όχι βέβαια. Όλες αυτές οι επαναστάσεις νικήθηκαν από έξω, από έναν έχθρο ισχυρότερο και καλύτερα οργανωμένο από αυτούς.

ΓΙΑ να πετύχουν λοιπόν τη νίκη τους, έπρεπε, αντί να υπογραμμίζουν τις δικές τους έσωτερικές διαιρέσεις, ν' αποδυναμώσουν τον κοινό έξωτερικό έχθρο, προκαλώντας τη διαιρέση στις δικές του τάξεις. Όμως για το σκοπό αυτό έπρεπε να ξεπεράσουν τους άγροτικούς όρίζοντές τους, ν' αποκτήσουν σύμμαχους στις πόλεις, να διαθέτουν ήγεσία ικανή να συντονίζει τις επιθέσεις τους έναντιόν των πόλεων και να ύπονομεύει τον έχθρο από τα μέσα. Με μια κουβέντα, τους χρειαζότανε μια ήγεσία που να έχει την ιδεολογική συνείδηση της εργατικής τάξης, μόνης ικανής να εντάξει τη δική τους αντικαπιταλιστική επανάσταση στη πλαίσια της παγκόσμιας σοσιαλιστικής επανάστασης.

ΕΔΩ όμως βρίσκονται αντιμέτωπες δυο διαφορετικές στρατηγικές:

● Η πρώτη, που την υποστηρίζουν όσοι ρίχνουν το κύριο βάρος στις έσωτερικές διαιρέσεις της άγροτιάς και θεωρούν απαραίτητη τη βίαιη και άμεση ανάπτυξη του ταξικού αγώνα στην ύπαιθρο. Η στρατηγική αυτή, που μοιάζει «επαναστατική», όταν μάλιστα εκβιάζει συγκρίσεις με την Κίνα ή το Βιετ Νάμ, τραβάει βέβαια τη συμπάθεια των άριστεριστών υπερεπαναστατών, στην πραγματικότητα όμως οδηγεί σε αποτυχία και γίνεται εξ αντικειμένου σύμμαχος του ιμπεριαλισμού, αφού επιταχύνει τη διάλυση της άγροτιάς και την ύποταγή της μετά την ήττα.

● Η δεύτερη στρατηγική είναι εκείνη που όδηγησε τους αδελφούς μας της Καμπότζης στη νίκη. Σάν καλοί μαρξιστές καταλάβανε ότι ή χώρα τους δεν ήτανε ούτε Κίνα ούτε Βιετ Νάμ. Σηκώσανε ένα στρατό από άγρότες, ένοπλησαν εκείνους που ο ιμπεριαλισμός — μετά από τη βασιλεία των Κχμέρ — είχε διαιρέσει, εξασθενίσανε τον έχθρο αφαιρώντας του την ύποστήριξη της εργατιάς, των απόκληρων των πόλεων και των μικροαστών, ύπονομεύοντας το στρατό σαν έργανο καταπίεσης. Και τελικά νίκησαν.

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ επαναστατικής στρατηγικής που μάς έδωσε ή Καμπότζη είναι άσφαλώς το καταλληλότερο για τις περισσότερες χώρες της Αφρικής.

Το κείμενο είναι παρμένο από το βιβλίο του Σαμίρ Αμίν «Ο ιμπεριαλισμός και ή άνιση ανάπτυξη», εκδ. «MINUIT», Παρίσι, 1976, σελ. 159 - 166.

ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΠΟΚΤΗΜΑ

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ Α' ΕΞΑΜΗΝΟ 1975

● Σε πολυτελή πανόδετο τόμο με πλήρη πίνακα περιεχομένων, κυκλοφόρησαν τα τεύχη 10 έως και 22 της Β' περιόδου (Α' εξάμηνο του 1975) Σελίδες 740 Τιμή 300 δραχ.

● Το καλύτερο δώρο για σας και τους φίλους σας:

● Ένας πανόδετος τόμος του περιοδικού «ANTI»

ΜΕΣΑ στον 'Απρίλη του 1976 διαμορφώθηκε στα γαλλικά πανεπιστήμια μία πυρετώδης έμπόλεμη κατάσταση κατά της κυβέρνησης, κατάσταση που μοιάζει πολύ με την ατμόσφαιρα του έπαναστατικού Μάη του 1968 και που απέχει πολύ λίγο από την επίσημη κήρυξη της άνοιχτης αναμέτρησης. "Ήδη η ατμόσφαιρα αυτή «έχει βγει» στους δρόμους, έχουν δοθεί πραγματικές μάχες σώμα με σώμα με τη θωρακισμένη δύναμη των CRS, υπάρχουν πάνω από 100 τραυματίες και από τις δύο πλευρές και έχουν καεί ή καταστραφεί πάνω από 15 αυτοκίνητα που ήταν παρκαρισμένα στους παρισινούς δρόμους.

«Πρόκειται για την τρίτη και τελευταία, ελπίζουμε, επιχείρηση της κυβέρνησης κατά των δικαιωμάτων που κατακτήσαμε το 1968».

Αυτό τονίζουν στις συγκεντρώσεις οι εκπρόσωποι των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Και συνεχίζουν :

● «'Η πρώτη ήταν το 1973 με τον νόμο που περιόριζε τη στρατεύσιμη ηλικία στα 20 και έθιγε έτσι τους μαθητές που δεν κατάφεραν να πάρουν το baccalauréat (ακαδημαϊκό απολυτήριο) μέσα στον χρόνο της αποφοίτησής τους από το Γυμνάσιο.

● 'Η δεύτερη ήταν μέσα στο 1974, με τον νόμο που περιόριζε την προθεσμία έγγραφης στα πανεπιστήμια μέχρι τις 31 Μαΐου κάθε χρόνου, καταργώντας έτσι την αυτονομία των πανεπιστημιακών οργανισμών και τη διακριτική τους ευχέρεια να ορίζουν αυτοί την ήμερομηνία, κατά την έκλογή τους».

Οι δύο αυτοί νόμοι τελικά έχουν περάσει προ πολλού, ο πρώτος με μερικές εξαιρέσεις κι ο δεύτερος αυτούσιος σε όλα τα πανεπιστήμια της χώρας εκτός από τη Ναντέρ και τη Βενσέν, το δχυρό και το «παιδί» της εξέγερσης του 1968. Βέβαια έγιναν αρκετές κινητοποιήσεις εναντίον τους, χωρίς όμως ή μαζικότητα τους να προκαλέσει ένδοι-ασμούς στην κυβέρνηση.

Ο τρίτος νόμος, του 1976, που είναι ή άφορμή για τις αγωνιστικές εκδηλώσεις του τελευταίου μήνα, προβλέπει

‘Ο Μάης του ‘68 ξαναζει σήμερα στη Γαλλία

του Νίκου Σκούφου

βασικά τη μείωση των γενικών σπουδών υπέρ της ειδίκευσης σε τεχνικές, ως επί το πλείστον, κατευθύνσεις, ενώ νοώντας δηλαδή καθαρά την 'Εφαρμογή σε βάρος της 'Ερευνας. 'Επί μέρους διατάξεις του νομοθετικού διατάγματος προβλέπουν πάρα πέρα την προσαρμογή των πανεπιστημιακών μονάδων μιας περιοχής στις ανάλογες βιομηχανικές απαιτήσεις της ίδιας επαρχίας. Σκοπός, κατά την κυβέρνηση, των μεταρρυθμίσεων αυτών είναι να μειώσουν το ποσοστό ανεργίας των αποφοίτων των πα-

νεπιστημίων, που τη στιγμή αυτή ανέρχεται σε 30%.

Οι φοιτητές από την άλλη έχουν δύο επίπεδα κριτικής. Πρώτα στον «τύπο». Τό ότι δηλαδή δεν ρωτήθηκαν, όπως και στις άλλες δύο περιπτώσεις, για τις μεταρρυθμίσεις, αλλά βρέθηκαν προ «ντε φάκτο» καταστάσεων. Και μετά σε επίπεδο ουσίας : πώς προεξοφλεί ή κυβέρνηση τη μείωση της ανεργίας των αποφοίτων αφού μακροπρόθεσμα μπορεί να οδηγηθεί στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα ; Γιατί με τις γενικές σπουδές ο απόφοιτος θα μπορεί να ενδεχόμενα να απορροφηθεί κάπου αλλού, ενώ αν έχει μία περιορισμένη ειδίκευση, στο βαθμό που αργότερα θ' αλλάξει κάτι στη βιομηχανική παραγωγή, θα μείνει στην κυριολεξία με το πτυχίο στο χέρι.

Τα επιχειρήματα αυτά έχουν πείσει μέχρι στιγμής τη συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών, αλλά και των καθηγητών, κατά του διατάγματος. "Ήδη από τα μέσα του 'Απρίλη έχει κηρυχθεί γενική απεργία διαρκείας στα παρισινά πανεπιστήμια, που από τις διακοπές του Πάσχα μεταφέρθηκε και σε όλη τη χώρα. Αυτό σαν μία κατάσταση. 'Από κει και πέρα υπάρχει ο προβληματισμός για τα παρακάτω, με δύο βασικές αποκλίσεις, όσο και πολιτικές ιδεολογίες :

● 'Εξέγερση πάση θυσία ή συζητήσεις για τροποποιήσεις του νόμου ;

(1) Η διασώτες της πρώτης γραμμής είναι βέβαια οι έξωκομματικές οργανώσεις της 'Αριστεράς, μαοϊκοί, τροτσκιστές και αναρχικοί, που ήδη προσπάθησαν στα τέλη του Μάρτη να οδηγήσουν τα πράγματα κάπου προς την εξέγερση με μια μαχητική διαδήλωση στο Σαιν-Ζερμαίν. Παρ' όλη την πρωτοφανή κινητοποίησή τους όμως δεν κατάφεραν να κατεβάσουν πάνω από 5.000 (μάχιμους όμως!) διαδηλωτές που είχαν δίωρη σύγκρουση με την αστυνομία και μετά διαλύθηκαν. 'Ο μικρός αυτός αριθμός έντυπωσάσε τους παρατηρητές, αποδεικνύοντας την αριθμητική πτώση των ομάδων αυτών, που είχαν πρωταγωνιστήσει το 1968 με τη δυναμική και μαζική τους παρουσία, και απογοητεύοντας τους οργανωτές της εκδήλωσης εκείνης.

Αντίθετα είχαν κάθε λόγο για να είναι ευχαριστημένες από τον μικρό εκείνο αριθμό οι συνδικαλιστικές οργανώσεις που ελέγχονται από το ΚΚΓ και τους σοσιαλιστές. Γιατί μετά την αποτυχημένη προσπάθεια του Σαιν-Ζερμαίν αποκλείστηκε και ή πιθανότητα, τουλάχιστον προς το παρόν, της

ανεξάρτητης και αυτοδύναμης δράσης των ομάδων αυτών, που θα πρέπει τώρα να ακολουθήσουν και αυτοί τη διαδικασία της ζύμωσης και της ιδεολογικής πάλης μέσα στα πλαίσια της UNEF, της Γαλλικής Έθνικης Φοιτητικής Ένωσης, ή όποια, άλλωστε, λίγες μέρες μετά την έκδηλωση των εξωκομματικών κατέβασε στο κέντρο της γαλλικής πρωτεύουσας με μεγάλη άνεση 80.000 διαδηλωτές.

Η UNEF τη στιγμή αυτή ελέγχεται από τον συνασπισμό των κομμουνιστών και των σοσιαλιστών. Και οι δύο παρατάξεις είναι θιασώτες της γραμμής των συνεννοήσεων πριν από οποιαδήποτε ριζοσπαστική ενέργεια. Ήδη, άλλωστε, έχουν επιχειρήσει δύο συναντήσεις με τον Υπουργό Παιδείας, που όμως έχουν καταλήξει σε αδιέξοδο και αποτυχία.

Ο βασικός πολιτικός προβληματισμός, εξ άλλου, των παρατάξεων αυτών, αλλά και μεγάλου μέρους της κοινής γνώμης, στρέφεται προς την εξήγηση των προθέσεων της κυβέρνησης. Μιας κυβέρνησης που βρίσκεται στο κατώφλι της μεγαλύτερης οικονομικής κρίσης από τότε που ανέλαβε την εξουσία και κυρίως απειλείται όσο καμιά δεξιά κυβέρνηση από το τέλος του παγκόσμιου πόλεμου από τον συνασπισμό της άριστερας. Και το ερώτημα είναι :

● Συμφέρει ή όχι την κυβέρνηση ένας Μάης αυτή τη στιγμή;

Δύο απόψεις και εδώ :

● Η πρώτη, εκείνη που θέλει την κλιμάκωση του αγώνα χωρίς συμβιβασμούς, πιστεύει πως κάτι τέτοιο θα ληξύνει ακόμα πάρα περισσότερες αντιθέσεις λαού και καθεστώτος και μπορεί με τον κατάλληλο χειρισμό να φέρει κάτι ανάλογο με την άδοση πτώση του Ντέ Γκωλ.

● Η δεύτερη, παίρνοντας κυρίως υπόψη τη μέχρι τώρα τακτική της αστυνομίας, συμπεραίνει πως ο Ζισκάρ μπορεί, ή τουλάχιστο ελπίζει, να ώφεληθει από μια ανοιχτή σύγκρουση με τους φοιτητές, εν όψει των εκλογών του 1978.

Πράγματι ή μέχρι τώρα τακτική της κυβέρνησης είναι να κτυπάει, και μάλιστα άγρια, κάθε διαδήλωση ή και απόπειρα δημόσιας συγκέντρωσης σχετική με τις μεταρρυθμίσεις της παιδείας. Βέβαια για τη διαδήλωση της UNEF στις αρχές του Απριλίου υπάρχει το επιχείρημα ότι πρώτοι οι φοιτητές επιτέθηκαν στις αστυνομικές δυνάμεις καίγοντας ένα θωρακισμένο όχημα («αύρα»). Την επίθεση όμως αυτή ήταν φανερό ότι έπεξεύρησαν οι μαυροφόροι άναρχικοί, που έσπασαν την αλυσίδα της ομάδας περιφρούρησης της UNEF και την επόμενη μέρα ή υπόθεση κα-

ταγγέλθηκε βάσιμα σαν «προβοκάτσια ύποπτων στοιχείων». Έτσι, ακόμα κι αυτή ή περίπτωση δεν αλλάζει την επιθετική φύση της τακτικής της κυβέρνησης και συνηγορεί στην «ελπίδα» του Ζισκάρ που προαναφέραμε. Άλλωστε ένα πάρα πέρα ερώτημα που συζητιέται πάνω σ' αυτό είναι το αν αυτή ή «επίθεση» έχει σαν σκοπό την τρομοκράτηση της μεγάλης φοιτητικής μάζας, προσπαθώντας να αποτρέψει έτσι την ανάπτυξη των αντικυβερνητικών εκδηλώσεων ή σκοπεύει ακόμα πάρα πέρα : στην πρόκληση μεγαλύτερης αντίδρασης από τους φοιτητές.

Η άποψη λοιπόν των κομματικών κομμουνιστών και των σοσιαλιστών είναι πως ο Ζισκάρ υπολογίζει βασικά στους φόβους του συντηρητικού μέρους των εκλογέων, που θα έφταναν να ψηφίσουν άριστερά στις προσεχείς εκλογές, όντας δυσανεστήμενοι από την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης. Οι εκλογείς αυτοί, όπαδοι του ιστορικού συμβιβασμού και του ειρηνικού περάσματος, θα μπορούσαν να τρομάξουν από εκδηλώσεις ανάλογες ή και βιαιότερες του 1968 και να ξαναγύριζαν, σαν εκλογείς, στον πραγματικό συντηρητικό χώρο, απ' όπου και προέρχονται. Έτσι άλλωστε εξηγείται και ή μουνδιασμένη αντίδραση τόσο του Μιττεράν όσο και του Μαρσαί στις φοιτητικές εκδηλώσεις, που έχουν αποφύγει μέχρι στιγμής οποιαδήποτε επίσημη δήλωση για το πρόβλημα.

Έκείνο λοιπόν που είναι τώρα βέβαιο είναι το ότι οι φοιτητές στο σύνολό τους βρίσκονται σε κατάσταση άναμονής και ότι τις εξελίξεις περισσότερο θα καθορίσει ή στάση της κυβέρνησης (επιθετική ή συμβιβαστική) παρά οι φοιτητές. Που όμως από την άλλη είναι αποφασισμένοι να μην επιτρέψουν την εφαρμογή του διατάγματος, ακόμα κι αν χρειαστεί να φθάσουν, άργότερα, στην ανοιχτή αναμέτρηση.

Πάντως οι εξελίξεις αναμένεται ότι θα σημειωθούν πολύ σύντομα, στις προσεχείς μέρες, εν όψει του τέλους του φετινού ακαδημαϊκού χρόνου, που φέρνει μια ακόμα απειλή κατά των Γάλλων φοιτητών : Το ένδεχόμενο να χάσουν μαζικά τον χρόνο τους, λόγω της μεγάλης διάρκειας της άποχής από τα μαθήματα, που έχει σαν συνέπεια τη μη κάλυψη της διδακτέας ύλης.

Τελικά το βασικό χαρακτηριστικό των φετινών κινητοποιήσεων, σε αντιδιαστολή με το 1968, είναι ότι δεν έχουν πάρει, τουλάχιστον μέχρι τώρα που γράφονται οι γραμμές αυτές, τη μορφή της γενικής άμφισβήτησης ήθων, έθιμων και νόμων. Αντίθετα κρατιούνται μέσα σε στενά διεκδικητικά - συνδικαλιστικά πλαίσια. Και ακριβώς αυτό το στοιχείο είναι εκείνο που θα σημάνει, αν βέβαια προστεθεί τελικά, και την κήρυξη της ανοιχτής αναμέτρησης, την έκρηξη του πολέμου, τον νέο Μάη του 1976.

ΑΝΤΙ: Πήρες μέρος στα γεγονότα του Μάη του 1968. Πώς εκτιμάς τη σημασία των γεγονότων εκείνων για την εξέλιξη της σοσιαλιστικής κίνησης στη Γαλλία και Ευρώπη; Ποιός ήταν ο χαρακτήρας της εξέγερσης;

ΚΟΝ - ΜΠΕΝΤΙΤ: Πιστεύω ότι ο Μάης του 1968 στη Γαλλία ήταν έκφραση ή σύμπτωμα του γεγονότος ότι η σοσιαλιστική ή επαναστατική κίνηση — σαν ριζική κριτική των κυρίαρχων σχέσεων — πήρε όχι απλά μια νέα, αλλά μια ουσιαστικά διαφορετική κατεύθυνση. Η κατεύθυνση ήταν διαφορετική σε σχέση με το παραδοσιακό εργατικό κίνημα, με τον αγώνα δηλαδή για την επιβίωση της εργατικής τάξης. Ο Μάης 1968 όπως και η αντιπολεμική κίνηση των ΗΠΑ εξέφρασε ένα νέο επίπεδο κριτικής της κοινωνίας του ύστερου καπιταλισμού. Δεν ήταν απλά μια γενική άπεργια της εργατικής τάξης: ήταν η σύμπτωση διαφόρων κινήσεων που σ' όρισμένη ιστορική στιγμή (μετά δέκα χρόνια ντεγκωλισμού) έληξαν ξαφνικά στην επιφάνεια, ήταν η ανάγκη για μια άλλη κοινωνία, που όμως δεν ικανοποιήθηκε...

ΑΝΤΙ: Έδω, μπαίνει το θέμα της στάσης των κομμάτων της άριστερας. Πώς αντέδρασαν κ.λπ.

ΚΟΝ - ΜΠΕΝΤΙΤ: Αντέδρασαν παράκαιρα. Αιφνιδιάστηκαν από τα γεγονότα και προσπάθησαν, στο νέο που έρχόταν να επιβάλουν τη δική τους παράδοση. Σημασία έχει ότι και έμεις το ίδιο κάναμε — εν μέρει. Όταν ακούω σήμερα πώς μιλούσαμε τότε, έχω την εντύπωση ότι αυτό ήταν μια γλώσσα απαρχαιωμένη σε σχέση με ό,τι συνέ-

Ο ΚΟΝ - ΜΠΕΝΤΙΤ μιλά στο «ΑΝΤΙ»

«Ο Μάης,
ήταν
η ανάγκη
για μια
άλλη
κοινωνία
πού, όμως,
ΔΕΝ
ικανοποιήθηκε»

του Γρηγόρη Μποσοβού

βαινε. Πάντως, καταλάβαμε τότε, ότι η κίνηση ήταν αυτόνομη και κάθε μέρος της — οι φοιτητές, οι νέοι, οι γυναίκες, τα σχολεία — είχε τη δική του ριζικότητα και δυναμική. Καταλάβαμε ότι ο παραδοσιακός τρόπος πολιτικής, η ίδρυση κομμάτων που συνενώνουν όλα τα κομμάτια, σημαίνει περιορισμό της ριζικότητας της κίνησης...

ΑΝΤΙ: Ίσως όμως αυξάνει την αποτελεσματικότητα του πολιτικού αγώνα;

ΚΟΝ - ΜΠΕΝΤΙΤ: Όχι, όχι! Κατά τη γνώμη μου αυτό είναι σόφισμα. Οργανώσεις κατασκευάζονται, όταν οι κινήσεις έχουν εξαντλήσει τη ριζικότητα και δυναμική τους. Το καλύτερο παράδειγμα προσφέρει το φοιτητικό κίνημα... Οι φοιτητικές ομάδες ίδρυσαν κόμματα και πήραν — στα κεφάλια

τους βέβια — την πρωτοπαρία, την ηγεσία της εργατικής τάξης... Οι κινήσεις που έχουν τη δική τους δυναμική μπορούν να συμπέσουν μόνο σ' ένα προχωρημένο επίπεδο ενεργειών, δράσης και όχι πριν μέσω μιας οργάνωσης.

ΑΝΤΙ: Μπορούμε να πούμε ότι η έκρηξη εκείνη, η αυθόρμητη έκφραση νέων αναγκών απέτυχε;

ΚΟΝ - ΜΠΕΝΤΙΤ: Όχι. Πιστεύω πως δεν μπορούμε πια να καταλάβουμε ότι συνέβη έκτοτε, τη Λίπ, τον αγώνα κατά του στρατού, την κίνηση των νέων, την κίνηση των γυναικών κλπ. χωρίς τον Μάη 1968. Ήταν μια ρήξη με τις παραδοσιακές αντιλήψεις περί πολιτικής, ήταν η επάνοδος της επαναστατικής υποκειμενικότητας... Το Μάη άρχισε η πολιτική «σε πρώτο πρόσωπο», όπως χαρακτηρίστηκε αργότερα,

ΕΤΣΙ ΞΕΚΙΝΗΣΕ Ο ΜΑΗΣ

Της Πωλίνας Λάμψα

ΣΤΟ χρονικό που ακολουθεί προσπαθούμε να δώσουμε μια εικόνα των βασικών γεγονότων που ξεκίνησαν απ' τους φοιτητές και δεν ήταν παρά η άρχη μιας γενικής κοινωνικής αναταραχής που απλώθηκε σιγά σιγά σ' όλη τη Γαλλία.

ΑΠΟ τον Απρίλιο του 1968, ένα επαναστατικό ρεύμα υπήρχε στα γαλλικά πανεπιστήμια και το γενικό κλίμα ήταν πρόσφορο για μια γρήγορη εξέλιξη των γεγονότων. Κέντρο της γενικής αναταραχής ήταν το πανεπιστήμιο της Nanterre. Εκεί άναψαν οι πρώτες σπινθές που δημιούργησαν αργότερα «τα γεγονότα του Μάη», οι άνοιξαν μια νέα περίοδο για το ρόλο των φοιτητών στην πολιτική ζωή.

Η ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ, που ήταν από μέρες τεταμένη, ηλεκτρίστηκε με το κλείσιμο της Nanterre, που έγινε με απόφαση του πρόεδρου και με τη συγκατάθεση του Υπουργείου Παιδείας.

Στις 2 του Μάη άσκήθηκε πεινική δίωξη ενάντια σ' έναν απ' τους ηγέτες της άκρας αριστεράς, τον Daniel Cohn Bendit, με την κατηγορία ότι απείλησε και τραυμάτισε ένα φοιτητή. Εν τω μεταξύ μια ομάδα της άκρας δεξιάς που ονομαζόταν

Occident επιτέθηκε στη Σορβόνη και έβαλε φωτιά σε μια αίθουσα της φιλολογικής σχολής.

Στις 3 του Μάη περίπου 400 φοιτητές συγκεντρώθηκαν στην έσωτερική αυλή της Σορβόνης και συζητούσαν για τα πανεπιστημιακά προβλήματα. Ο διάλογος γινόταν τελείως ειρηνικά. Όταν οι φοιτητές αποφάσισαν να φύγουν ή έξοδος προς την Rue de la Sorbonne ήταν φραγμένη. Λίγο αργότερα ξεκιναν την εμφάνισή τους ομάδες αστυνομικών με γκλομπς που διέταζαν τους φοιτητές να βγουν έξω με τάξη. Τους υποχρέωσαν όμως να βγουν όλοι από μια έξοδο και μόλις έφταναν στο δρόμο τους περίμεναν σειρές όπλισμένων αστυνομικών με γκλομπς και τους κατηύθυναν άμεσως προς τις κλούβες που βρίσκονταν λίγο πιο πέρα. Τό πανεπιστήμιο άδειαζε σιγά σιγά να εξασφαλιστεί ότι δεν θα μπορούσε κανένας να γλιτώσει. Λίγο αργότερα διαδηλωτές γεμίσαν το Quartier Latin φωνάζοντας «Κάτω η καταπίεση». Η αστυνομία επενέβη για να

τους διχώσει χρησιμοποιώντας δακρυγόνα και γκλομπς. Άρκετοι φοιτητές τραυματίζονται. Τις επόμενες μέρες άρχισε στα πανεπιστήμια άπεργια διαρκείας.

Στις 6 του Μάη, τη στιγμή που ο Cohn Bendit και άλλοι φοιτητές περνούσαν απ' το Πειθαρχικό Συμβούλιο του Πανεπιστημίου, το Quartier Latin γέμισε πάλι με φοιτητές που διαδηλώναν τη συμπαράστασή τους και εντυπωσιακές δυνάμεις αστυνομικών. Η περιοχή αυτή βρισκόταν κυριολεκτικά σε κατάσταση πολιορκίας. Η διαδήλωση απαγορεύτηκε κι άρχισαν νέες μάχες μεταξύ φοιτητών κι αστυνομικών. Τα συνθήματα που κυριάρχουσιν είναι: «Ελευθερώστε τους φοιτητές», «Καθηγητές κι όχι αστυνομικούς», «Ο τύπος είναι σύνενοχος» και «CRS SS». Τριακόσιοι περίπου φοιτητές άρχισαν να κατεβαίνουν το Boulevard St. Michel. Τα δακρυγόνα γεμίσαν την περιοχή και η ατμόσφαιρα έγινε ασφυκτική. Η περιοχή γέμισε με τραυματίες. Η Γαλλική Έθνική Φοιτητική Ένωση αποφασίζει τότε να αλλάξει την ώρα της διαδήλωσης για να είναι πιο ασφαλείς οι φοιτητές και τους ζήτησε να συγκεντρωθούν στις 6.30,

δηλαδή πολιτική πράξη που δεν αντιπροσωπεύει άλλον. 'Ομάδες και μάζες βγαίνουν στους δρόμους γι' αυτό που θέλουν και όχι για ένα άφηρημένο φρόνημα... 'Από τότε ζητά το ΚΚΓ μια νέα ταυτότητα μ' αντιφατικό τρόπο γιατί είδε καθαρά, ότι σαν κόμμα στη νέα κατάσταση μπορεί μόνον να επιζήσει αλλά όχι και να εκπληρώσει την κοινωνική του λειτουργία.

ΑΝΤΙ: 'Υποστηρίζεται συχνά, ότι τέτοια γεγονότα περισσότερο ζημιώνουν παρά ωφελούν γιατί προκαλούν τραυματικά βιώματα στους «πολίτες».

ΚΟΝ - ΜΠΕΝΤΙΤ: 'Ενδιαφέρον έχει κατ' αρχήν, πώς βλέπουν τα πράγματα όσοι υποστηρίζουν τη θέση αυτή. Βέβαια: 'Ο Μάης 68 είναι η μεγαλύτερη άπεργία στην παγκόσμια ιστορία. 'Η Ρόζα Λούξεμπουργκ μίλησε το 1903 ή 1905 για μαζική άπεργία και έννοοισε 200.000 ανθρώπους. Φαντάσου 10 εκατομμύρια... Λοιπόν αυτό το σίγουρα τρώαζε τον κόσμο, όλοι αμφιτιάστηκαν και κανένας δεν μπορούσε να παρέμβει. Καί, φυσικά, προκλήθηκε χάος και κανένας δεν έβλεπε τον τελικό σκοπό. Καί είναι σωστό ότι επηρεάστηκαν οι ψηφοφόροι, αλλά το πολύ 5% πήδησαν στην άλλη πλευρά... 'Ενα μέρος της άστικής τάξης, οι μικροαστοί, φοβήθηκαν. 'Αλλά και αυτό έχει σημασία — δεν ήταν λίγοι εκείνοι που είχαν νέες έμπειρίες, εκφράστηκαν νέες ανάγκες. Αυτές είναι διαστάσεις που δεν μετρούνται έκλογικά... Πάντως ή έκλογική νίκη του Ντε-Γκώλ μετά τα γεγονότα απέδειξε την πύρρειος νίκη. 'Ο Μάης ήταν το τέλος του. Το

Τύπος και ...τοίχος! 'Όλος ο τύπος δηλητηριάζει. 'Ο τοίχος...

ΜΑΗΣ '68: 'Η επιστροφή στην ομαλότητα.

άποτέλεσμα λοιπόν ήταν διαφορετικό... Μπορεί να μιλήσει κανένας για ιστορικά προνομιακές καταστάσεις, στις ύποπτες τα κοινωνικά προβλήματα άλληλοσυγκρούονται. Αυτός ήταν ο γαλλικός Μάης...

ΑΝΤΙ: 'Ας συζητήσουμε πιο συγκεκριμένα πάνω στην εξέλιξη της σοσιαλιστικής πολιτικής πράξης. Στη Δυτ. Γερμανία μετά τη διάλυση του SDS (Σοσιαλιστική 'Ενωση Φοιτητών Γερμανίας) και την έλευση της αντιτακτικής κίνησης έχουν δοκιμαστεί διάφορα μοντέλα σοσιαλιστικής πολιτικής πράξης. Π.χ. ή έργοστασιακή δουλειά από τον α' Έπαναστατικό 'Αγώνα» (RK) της Φρανκφούρτης, όπου και συμμετείχε. Τώρα τελευταία έρχεται ή Community... Πώς κρίνεις την έργοστασιακή δουλειά, τί δυσκολίες και δυνατότητες παρουσιάζει;

ΚΟΝ - ΜΠΕΝΤΙΤ: Τό πρόβλημα είναι δύσκολο. Πιστεύω ότι οι ομάδες σαν τη δική μας, που βγήκαν από το φοιτητικό κίνημα, έφθασαν σ' ένα σημείο όπου κινδυνεύουν να μην έχουν κοινωνική σημασία, γιατί δεν μπορούν πιά να εξελιχθούν, δεν έχουν τη δυναμική που κάποτε είχαν. 'Η ομάδα μας προσπάθησε να προωθήσει μια νέα μορφή συνεργασίας ενός μέρους του (φοιτητικού) κινήματος με το εργατικό κίνημα. Λοιπόν κάναμε πολλές έμπειρίες και μάθαμε ιδίως το εξής: "Ότι μπορούμε ν' αναφερθούμε μόνο σ' ένα εργατικό κίνημα που το ίδιο κινείται. Είναι δύσκολο ν' αναφέρεσαι σε κάτι που αντικειμενικά καταπιέζεται, αλλά υποκειμενικά δεν αγωνίζεται. Κι δεν βοηθά

ΕΤΣΙ ΞΕΚΙΝΗΣΕ Ο ΜΑΗΣ

ώρα που σχολάζει τα γραφεία. 'Εξ άλλου πολλοί καθηγητές διακήρυξαν τη συμπαράστασή τους στους φοιτητές και γι' αυτό το λόγο περάσαν απ' το Πειθαρχικό Συμβούλιο του Πανεπιστημίου. Παρά την απόφαση της Γαλλικής 'Εθνικής Φοιτητικής 'Ενωσης απ' τις 3 το απόγευμα το Quartier Latin είχε γίνει πεδίο μάχης. 'Οδοφράγματα είχανε στηθεί σ' όλους τους γύρω δρόμους και βροχή από πέτρες έπεφτε πάνω στους C.R.S. 'Η έπιτροπή τάξης της ΓΕΦΕ προσπάθησε να πείσει τους φοιτητές να υποχωρήσουν αλλά αυτοί χωρίς καμιά συγκεκριμένη καθοδήγηση παρέμειναν στις θέσεις τους. 'Ο 'Ερυθρός Σταυρός προσπαθούσε να βοηθήσει τους άμετρητους πληγωμένους. 'Ο διοικητής της άστυνομίας δικαιολογούσε την εξέλιξη των γεγονότων λέγοντας ότι ναι μόνον οι διαδηλώσεις δεν απαγορεύονται αλλά απ' τη στιγμή που οι φοιτητές καταφεύγουν στη βία, ή άστυνομία δεν μπορεί παρά να αντιδράσει ανάλογα. Τό ίδιο βράδυ οι συμπλοκές γίνθηκαν όλο και πιο συχνές. Οι άστυνομικοί χτυπούσαν στην τύχη ακόμα και ανθρώπους άσχετους με τη διαδήλωση. Οι σειρήνες των άσθενοφόρων άντη-

γούσαν σ' όλη τη διάρκεια της νύχτας. 'Όλες οι φοιτητικές οργανώσεις άποφασίσαν τη διάλυση των διαδηλώσεων. Παρ' όλα αυτά ομάδες από gauchistes συνεχίσαν να φτιάχνουν οδοφράγματα. Οι άριθμοί των τραυματιών φτάσαν εκείνο το βράδυ τους 345 απ' τη μεριά των άστυνομικών και τους 500 απ' τη μεριά των φοιτητών.

■ Στις 7 του Μάη όλες οι έφημερίδες σχολιάσαν τα γεγονότα αναφέροντας ότι ή αχθισινή φοιτητική διαδήλωση ήταν ή πιο σημαντική και αίματηρή που έγινε εδώ και δεκαετίες». Κατηγορούσαν την κυβέρνηση ότι φέρει άπολύτως την ευθύνη για τα γεγονότα αυτά. Οι μαθητές του γυμνασίου ενώθηκαν στον άγώνα των φοιτητών και οργανώσαν Μαθητικές 'Επιτροπές Δράσης. Είναι ή πρώτη φορά που οι μαθητές πήραν μέρος ενεργά σε πολιτικά γεγονότα.

■ Στις 8 του Μάη έγινε ύπουργικό συμβούλιο και έκτακτη συνεδρίαση της Βουλής. Μά οι έπίσημες δηλώσεις που τό άκούούθσαν δεν ικανοποίησαν τους φοιτητές γιατί δεν άπάντησαν στα 3 βασικά τους αίτήματα, δηλαδή: άπελευθέρωση

των φυλακισμένων διαδηλωτών, άποχώρηση της άστυνομίας απ' το Quartier Latin και έπαναλειτούργη των κλεισμένων πανεπιστημίων. 'Η ΓΕΦΕ κάλεσε τους φοιτητές σε διαδήλωσή άφού ζήτησε πρώτα την άδεια της άστυνομίας για να μην έπαναληφθούν αίματηρά έπεισόδια. Τό άπόγευμα έγινε έκτακτη συνεδρίαση της Βουλής. 'Ο 'Υπουργός Παιδείας Peyrefitte δήλωσε ότι αν όλα πάνε καλά τα πανεπιστήμια ή' άνοίξουν την έπομένη τό άπόγευμα. Μά έξακολούθησε να σωμαίνει όσον άφορά τό θέμα των φυλακισμένων φοιτητών. 'Η διαδήλωση που είχε άποφασιστεί απ' τους φοιτητές ξεκίνησε ειρηνικά και κατευθύνθηκε προς τό ίδιο Boul. St. Michel που την προηγούμενη μέρα ήταν τό σκηνικό των συμπλοκών. 'Εκεί ή άστυνομία τους σταμάτησε και τό πλήθος άρχισε να διαλύεται. Μόνον μία ομάδα 1000 περίπου διαδηλωτών παρέμεινε εκεί. 'Ο τύπος την έπομένη δεν ανέφερε κανένα έπεισόδιο. Μαρτυρίες φοιτητών δείχνουν όμως ότι έγιναν αρκετές συλλήψεις και τονίζουν μάλιστα ότι άστυνομικοί έσπαζαν στο ξύλο όσους έπιαναν. 'Ενώ οι τίτλοι των έφημερίδων άναγγέλλουν την

κανένα, να ξεκινάμε μόνο από την αντικειμενική κατάσταση της εργατικής τάξης, από τη διαπίστωση δηλ. ότι είναι, αντικειμενικά, αντικείμενο εκμετάλλευσης. Αυτό είναι σωστό. "Όμως ταυτόχρονα στην πολιτική μας πράξη στα εργοστάσια, όπου και δουλεύουμε, φθάνουμε πάντα σ' ένα σημείο, όπου η ανάγκη μας ν' αλλάξουμε την κοινωνία συναντούσε έλλειψη κατανόησης... Έκτος αυτών άρχισαμε να μη βλέπουμε πια τις δικές μας ανάγκες... Έξακολουθούμε ακόμη να εργαζόμαστε στην "Οπελ, αλλά βλέπουμε επίσης — και γι' αυτό αναπτύσσεται η Community που ανέφερες — την αναγκαιότητα νέου τρόπου ζωής...

Σύνορα=καταπίεση. (Για την απέλωση του Κόν-Μπεντίτ)

FRONTIÈRES REPRESSION

ANTI: Ναι, αλλά δεν είναι αυτό ένα είδος υποχώρησης σ' ένα γκέτο; **KON - ΜΠΕΝΤΙΤ:** Αυτός είναι ο κίνδυνος. 'Αλλά πιστεύω ότι μακροχρόνια η έλκυστικότητα μιας νέας αντίληψης για την πολιτική θα εξαρτηθεί από το βαθμό ανέλιξής της σε διαζευκτικό τρόπο ζωής.

ANTI: 'Από την άλλη πλευρά εντάθηκαν τελευταία οι προσπάθειες για ένα συντονισμό των διαφόρων ομάδων σοσιαλιστικής πράξης.

KON - ΜΠΕΝΤΙΤ: Είναι λάθος, γιατί συναντώνται 200 διανοούμενοι χωρίς καμιά κοινωνική πράξη και συζητούν για ένα κόμμα, εκφράζοντας μια άφηρημένη ανάγκη: «'Αριστερά της Σοσιαλδημοκρατίας πρέπει να στηθεί κάτι, που όμως να μην είναι το Γερμανικό Κομμουνιστικό Κόμμα». Σίγουρα πρόκειται για μια ύπαρκτη ανάγκη, αλλά αν ιδρύσεις έτσι ένα κόμμα, τότε

είσαι στέλεχος, γιατί δεν υπάρχουν πραγματικά στις κοινωνικές διενέξεις... Αυτοί οι άνθρωποι που πήραν την πρωτοβουλία είναι πολιτικοί άνεργοι.

ANTI: Αυτή είναι η μία πλευρά. 'Από την άλλη όμως φυσικά το κύμα καταπιεστικών μέτρων...

KON - ΜΠΕΝΤΙΤ: ...αλλά δεν το σταματάς φτιάχνοντας νέο κόμμα...

ANTI: Πώς τότε; **KON - ΜΠΕΝΤΙΤ:** Ούτε και έχω ξέρω ακόμη. 'Ας πούμε, μπορείς να οργανώσεις μεγάλες καμπάνιες, αλλά δεν πρόκειται για κόμμα τότε...

ANTI: ...'Ισως μέσα από την κοινή πράξη θα ήταν δυνατό να στηθεί ένα είδος κοινής οργάνωσης...

KON - ΜΠΕΝΤΙΤ: Λοιπόν, ή κριτική μου είναι ότι επιδιώκεται ένα είδος

πραχδουσιακής πολιτικής, όπου αναζητεί η διάσταση ανάμεσα στην πολιτική και στη ζωή... 'Η υπόθεση δεν με ενδιαφέρει. 'Ας την προωθήσουν, θα δούμε τότε το αποτέλεσμα.

ANTI: Κυκλοφόρησε πρόσφατα στα γαλλικά ένα νέο βιβλίο σου με τον τίτλο «Το μεγάλο παζάρι». Τι ακριβώς περιέχει;

KON - ΜΠΕΝΤΙΤ: Τά πάντα! 'Εχει τον τίτλο που του αρμόζει. Περιέχει σκέψεις για τους 'Εβραίους, τις υποκειμενικές μου έντυπώσεις για τον Μάη 1968, τα προβλήματα που μου δημιουργήσει. Περιέχει σκέψεις για το φίλμ, για τα κοινόβια, για παιδιά. Περιέχει τις απόψεις μου πάνω στο πρόβλημα της οργάνωσης. Συνολικά δώδεκα κεφάλαια. Είναι ευχάριστο στο διάβασμα. Δεν ξέρω αν είναι σπουδαίο, αλλά ευχάριστο είναι...

ΕΤΣΙ ΞΕΚΙΝΗΣΕ Ο ΜΑΗΣ

έπαναλειτουργία των πανεπιστημίων ή Σορβόνη και η Nanterre παρέμειναν κλειστές. Το εθνικό συνδικάτο της ανωτέρας παιδείας έβγαλε μια ανακοίνωση και κάλεσε τα μέλη του να συνεχίσουν την απεργία. Το ίδιο πρωί οι πρυτάνεις όλων των σχολών συγκεντρώθηκαν και αποφάσισαν την επαναλειτουργία των πανεπιστημίων. Πλήθος φοιτητών μαζεύτηκαν έξω από τη Σορβόνη. Οι αστυνομικοί εξακολουθούσαν όμως να μπλοκάρουν την είσοδο. Ένα meeting οργανώθηκε στο Boul. St. Michel. Το βράδυ ο 'Υπουργός Παιδείας πρόβαλε βέτο σχετικά με την επαναλειτουργία της Σορβόνης.

■ Στις 10 του Μάη άνοιξε μόνο το πανεπιστήμιο της Nanterre. Μ' αυτές τις προϋποθέσεις η καινούργια διαδήλωση που προεβλέπετο μπορούσε να πάρει τραγικές διαστάσεις. Καθηγητές πανεπιστημίων και κάτοχοι του βραβείου Nobel έκαναν διαβήματα στην Κυβέρνηση για να βρεθεί κάποια συμβιβαστική λύση. 'Αλλά οι ώρες περνούσαν χωρίς καμιά περιποίηση συμβιβασμού να διαφαίνεται στον ορίζοντα. Τελικά 45.000 φοιτητές κατέλαβαν το Quartier Latin. Στις 10 το βράδυ ο πρύτανης της Σορβόνης ανακοίνωσε ότι δέ-

χεται να μιλήσει με αντιπροσώπους των φοιτητών για να αποφασίσουν κάτω από ποιές συνθήκες θα ξαναρχίσει να λειτουργεί το πανεπιστήμιο. Την ώρα που γινόντουσαν οι διαπραγματεύσεις οι φοιτητές γέμισαν την περιοχή με όδοφράγματα. Στις 12 και 5 ο πρύτανης δέχτηκε και νέα αντιπροσωπεία φοιτητών, ανάμεσα στους οποίους είναι ο Cohn Bendit κι ο αντιπρόεδρος της Γαλλικής 'Εθνικής Φοιτητικής 'Ενωσης Sauvageot. 'Εκείνη τη στιγμή όμως επενέβη ο 'Υπουργός Παιδείας Peyrefitte που δήλωσε ότι η στιγμή δεν είναι για διαπραγματεύσεις αλλά για σκληρή αντιμετώπιση των πραγμάτων. Στις 2.30 μετά τα μεσάνυχτα οι C.R.S. έκαναν μια πρώτη προσπάθεια να διαλύσουν τους φοιτητές.

Οι διαδηλωτές έβαζαν φωτιά σε αυτόκινητα που πετούσαν έπειτα στους συγκεντρωμένους αστυνομικούς. 'Η μάχη διήρκεσε 4 ώρες. Οι αστυνομικοί χτυπούσαν σ' όλες τις πλευρές. Τα όδοφράγματα έμποδίζαν την απομάκρυνση των τραυματιών από την περιοχή των συγκρούσεων.

■ Την άλλη μέρα στις 3 οι αστυνομικοί αρχίζουν να διαλύουν σιγά-σιγά τα όδοφράγματα ενώ οι φοιτητές φωνάζαν «De

Gaulle docteur...». Στις 5.30 μ.μ. ο Cohn Bendit κάλεσε απ' το ραδιόφωνο τους φοιτητές να διαλυθούν. Οι περισσότεροι απ' αυτούς συνελήφθησαν.

■ Στις 13 του Μάη εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι διαδήλωναν στο Παρίσι κρατώντας πάνω που εξέφραζαν την αλληλεγγύη των εργαζομένων και των καθηγητών με τους φοιτητές.

ΑΥΤΕΣ οι πρώτες μέρες του Μάη ήταν καθοριστικές για όλο τον υπόλοιπο μήνα. Κάθε μέρα το Παρίσι κι άλλες πόλεις της Γαλλίας γέμιζαν όδοφράγματα και διαδηλώσεις, που δεν πήραν όμως τις τραγικές διαστάσεις αυτών που διαδραματίστηκαν στις 3, 6, και 8 του Μάη. Οι απεργίες παρέλυσαν σχεδόν τη χώρα.

■ Στις 24 του Μάη έγινε άλλη μια σοβαρή ανάμετρηση μεταξύ φοιτητών κι αστυνομίας, που ήταν κι η τελευταία.

ΜΕΤΑ σιγά σιγά ο επαναστατικός ένθουσιασμός άρχισε να κωπάει κι η ζωή να ξανακινά. 'Αλλά σίγουρα όχι όπως πρώτα. 'Ο Μάης έφερε ριζικές αλλαγές στη γαλλική παιδεία. 'Ακόμα και τώρα το γαλλικό φοιτητικό κίνημα είναι σημαδεμένο απ' το Μάη, και σε μερικά σημεία μάλιστα είναι μια συνέχισή του.

ΝΕΟΛΑΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

του Δημήτρη Δημητράκου

ΠΟΙΑ είναι η θέση της νεο-
λαίας στο σύνολό της σάν πρω-
τοπορία του κοινωνικού συν-
όλου; Και ποιός θα πρέπει να
είναι ο ρόλος της νεολαίας σάν
πρωτοπορία ενός συγκεκριμέ-
νου προοδευτικού πολιτικού κι-
νήματος;

Είναι ένα θέμα που απασχολεί και
προβληματίζει, όχι μόνο στη σύγχρονη
έποχή, τους νέους και τις ήγειρες των
προοδευτικών κομμάτων, αλλά και την
ίδια την εξουσία από τους θώκους των
ύπουργών ως τα έδρανα των καθηγη-
τών, αλλά και παλιότερα, όταν τα μα-
ζικά κινήματα για ριζική αλλαγή της
κοινωνικής οργάνωσης προβληματίζαν
το κατεστημένο και προβληματίζόν-
τουσαν τα ίδια για την ιδιαιτερότητα
του νεανικού στοιχείου μέσα στην κοι-
νωνία και στο κίνημα. "Ετσι ο Max
Adler στο «Neue Menschen» (Βερο-
λίνο 1924) διατύπωνε την αντίληψη ότι
η νεολαία ξέφευγε από την ταξική δομή
της κοινωνίας από το γεγονός ότι δεν
είχε ακόμη τοποθετηθεί μέσα στους
καπιταλιστικούς μηχανισμούς: "Ενας
«νέος τύπος ανθρώπου», όπως έλεγε
και ο τίτλος του βιβλίου του, μπορούσε
να δημιουργηθεί έφ' όσον μπορούσαν
να μεθοδευσούν οι κατάλληλες έπιρροές
— πράγμα που προσπάθησε ο ίδιος να
κάνει μέσα από τον κύκλο «Zukunft»
(Μέλλον) που ίδρυσε με τους άλλους
εκπρόσωπους του «Αύστρομαρξισμού»
R. Hillerding και Karl Renner, το
1903.

Η ιδέα, όπως βλέπουμε, είναι πα-
λιά. Το καινούργιο στοιχείο σήμερα
είναι η συνύπαρξη μεθοδευμένης και
άμεθόδευτης έπιρροής της νεολαίας που
ακόμη δεν είναι ένταγμένη στο σύστημα
και η πολύ μεγάλη έπιρροή της δεύτε-
ρης. Αυτή προέρχεται από ένα ολόκληρο
κόσμο — και εδώ είναι το τελείως νέο
στοιχείο των έτών του τελευταίου τρί-
του του 20ού αιώνα, που κυρίως στις
προχωρημένες οικονομίες της Δυτικής
Ευρώπης, και ακόμη περισσότερο της
Β. Αμερικής, έχει παραμεριστεί και
τεθεί στο περιθώριο έμμεσα ή άμεσα
από το μονοπωλιακό κεφάλαιο. Δημι-
ουργείται έτσι ένας «πολυκεντρισμός»
διερχομένων ιδεολογιών εξέγερσης και
άμφισβήτησης της κατεστημένης κοι-

νωνίας, στην οποία η νεολαία καλείται
να παίζει κυρίαρχο ή πρωτοποριακό
ρόλο.

Ας δούμε όμως ποιές είναι οι δυνα-
τότητές της, ποιά είναι η θέση και η
προοπτική του επαναστατικού κινήμα-
τος μέσα σε μια τέτοια κατάσταση, και
ποιός θα μπορούσε να είναι ο ρόλος της
νεολαίας μέσα σ' αυτό το κίνημα:

Α' Ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

1. Κύριο χαρακτηριστικό της νεολαίας

Το χαρακτηριστικό της νεολαίας,
σάν σύνολο, άνεξερχτήτως τάξης ή ιδεο-
λογίας, είναι ότι αντιμετώπιζει διαφο-
ρετικά τη σχέση παρόντος και
μέλλοντος.

Επειδή η προοπτική του μέλλοντος
είναι μεγαλύτερη στους νέους,
έχουν περισσότερους λόγους να ενδια-
φέρονται για την όρθή του πρόβλεψη
και οργάνωση. Επίσης, για τους ίδι-
ους λόγους, έχουν και μεγαλύτερες
άπατήσεις.

Από εδώ όμως αρχίζουν οι κίνδυνοι
όλισθημάτων.

Πρώτον, οι μεγαλύτερες απαιτήσεις
για το μέλλον μπορούν να οδηγήσουν
σε περιορισμένες ριζοσπαστι-
κές μόνο, αξιώσεις για το παρόν, ή
σε ούτοπικές δραστηριότητες που
συμβολικά μόνο και όχι στρα-
τηγικά συνδέονται με ένα ούτοπικό
μέλλον.

Δεύτερον, ύπάρχει και η άλλη όψη
του κέρματος: επειδή ακριβώς η προ-
οπτική του μέλλοντος φαίνεται μεγάλη
ή ακαθόριστη, η αντιμετώπισή της από
τους νέους μπορεί να είναι άπαθής, ξέ-
γνοιαστη, κυνική ή άπολιτική.

2. Σχέση προνομιούχων με μη προνομιούχους

Εκείνο που είναι έπομένως καθο-
ριστικό, στην αντιμετώπιση του
παρόντος και του μέλλοντος και στον
σύνδεσμο των τωρινών διεκδικήσεων
με τις μελλοντικές προοπτικές και άξι-
ώσεις, δεν είναι η άμεση σχέση του

ατόμου με τους συνομηλίκους του, ούτε
η ποσοτική σχέση παρόντος-μέλ-
λοντος, αλλά η συγκεκριμένη συλλογική
συνειδητοποίηση και διαλεκτικοποίηση
της τωρινής σχέσης μεταξύ προ-
νομιούχων και μη προνομιούχων, με
την αύριαν ή σχέση. Αυτό όμως
είναι μια διαχρονικά διατυ-
πωμένη ταξική συνείδηση.

3. Ταξική συνείδηση

Χρειάζεται λοιπόν μια αρκετά άνα-
πτυγμένη πολιτική και ταξική συνεί-
δηση για να συλληφθεί ο δρόμος
μέσα από τον οποίο, τα πολλαπλά όνει-
ρα, οι συγκεκριμένες επιδιώξεις, τα ποι-
κιλόμορφα και συχνά αντικρουόμενα
αίτήματα μιας κοινωνικής ομάδας που
δεν είναι τάξη, όπως η νεολαία, μπο-
ρούν να βρουν μια επαναστατική διέ-
ξοδο.

Αυτό τον δρόμο, αθόρυχα και
αυτόματα, δεν μπορεί να τον βρει ούτε
η νεολαία αλλά και ούτε και η ίδια η έρ-
γατική τάξη. Μπορούν να φτάσουν σε
εξαιρετικά άναπτυγμένο βαθμό αθόρ-
μητης κινητοποίησης, και ριζοσπαστι-
κοποίησης, και μπορούν είτε να εκφρά-
ζουν ένα κοινό όραμα, είτε να διεκδι-
κούν ένα συγκεκριμένο αίτημα: δεν θα
πάνε πιο πέρα από τον κορπορατισμό
ή την ούτοπία.

4. Έναντίον της έργατοκρατίας και της νεοκρατίας

Χρειάζεται μια ΕΠΕΜΒΑΣΗ
έξω τερικη που να συμπληρώνει
την αυτο-εκπαιδευτική λειτουργία της
έμπειρίας των έργατικών και άλλων
στρωμάτων, σε μια ΟΛΙΚΗ ΣΤΡΑ-
ΤΗΓΙΚΗ και εκπαιδευτική ΛΕΙ-
ΤΟΥΡΓΙΑ.

Ο έργατοκρατικός και νεοκρατικός
φετιχισμός που πιστεύει ότι αθόρμητα
ή αποκλειστικά ή έργατική τάξη ή η νε-
ολαία μπορεί να άναπτύξει δράση, οργά-
νωση και συνείδηση που να άνατρέψει
το κοινωνικό σύστημα και να έδραιώσει
νέο, πρέπει έπομένως να ξεπεραστεί.

Χωρίς αυτό το ξεπέρασμα, δεν μπο-
ρεί να μετατραπεί η μικροαστική-ριζο-
σπαστική ιδεολογία των ούτοπικών ή
ρεφορμιστικών απαιτήσεων σε έργατι-
κή-επαναστατική ιδεολογία, που προ-
βάλλει πραγματοποιήσιμες

...Κατά τὰ ὅλλα, ὁ ἀγῶνας ἦταν «ἐπὶ ἰσοῦς δροῖς».

διεκδικήσεις καὶ τὶς ἐντάσσει σὲ μίαν συγκεκριμένη στρατηγικὴ πού ἐπιβάλλει συγκεκριμένους στόχους καὶ ἐπομένως συγκεκριμένες ἐπιλογές.

Β' Ο ΕΠΙΤΕΛΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΣ

Ἡ ἐργατικὴ τάξη μὲ τὴ σειρά της διαφέρει ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο κοινωνικὸ σύνολο στὴν ἀντιμετώπιση καὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς ἀλληλουχίας τους σὲ σχέση μὲ τὴν ἴδια.

Ἡ ἐργατικὴ τάξη ἔχει ἓναν ἐπαναστατικὸ ρόλο πού παίζει ὄχι γιατί εἶναι «κατατρεγμένη» (δὲν εἶναι ἡ μόνη): ἀλλὰ καὶ διότι ἡ μακροχρόνιά της πειθαρχία καὶ συνθήκες διαμόρφωσής της τῆς δίνουν τὶς δυνατότητες ὑλοποίησης τῆς ταξικῆς της συνειδήσεως σὲ συγκεκριμένη πολιτικὴ ὁργάνωση, πειθαρχημένη, πολυεπίπεδη καὶ μὲ ἀπεριόριστες διεισδυτικὲς καὶ ἀνατρεπτικὲς δυνατότητες. Ἐπίσης, ὁ ρόλος της αὐτὸς ἀποτελεῖ μιὰν ἱστορικὴ ἀποστολή, ὄχι ὅμως συλλαμβανόμενη οὐτοπικὰ καὶ ἠθικὰ: σὰν κατηγορικὴ προστακτικὴ: «Πρέπει νὰ ἀνατρέψει τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα», ἀλλὰ ἐξαγόμενη μέσα ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἱστορικὴ διαδικασία: τὸ προλεταριάτο σχηματίζεται καὶ παράγεται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τοῦ καπιταλισμοῦ, εἶναι πηγὴ τῆς ἀνάπτυξής του ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνατροπῆς καὶ ἐξαφάνισής του.

1. Ἡ πρωτοπορία

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἐργατικὴ τάξη εἶναι ὁ μόνιμος κορμὸς τοῦ μεγάλου ἀντικαπιταλιστικοῦ σώματος πού θὰ ἀνατρέψει τὸ σύστημα. Τὰ πολιτικά, ἰδεολογικά καὶ συνδικαλιστικά της ὄργανα ἔχουν αὐτὸ σὰν μόνιμο στόχο.

Ὅμως αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ΟΛΑ

ἡ ἐργατικὴ τάξη κινεῖται αὐθόρμητα σὰν ἓνα σῶμα. Ὑπάρχει μιὰ πρωτοπορία πού χρειάζεται νὰ παίξει ἓναν ἐπιτελικὸ καὶ στρατηγικὸ ρόλο, πού, ὅπως εἴπαμε πρίν, εἶναι καὶ ἐκπαιδευτικὸς. Τὸ σύνολο αὐτῶν τῶν ρόλων, θὰ τὸν ὀνομάσουμε ἡγεμονικό, πού σημαίνει καθοριστικὸς χωρὶς νὰ εἶναι δυναστικός, κατευθυντήριος ἀλλὰ μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ συνόλου.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ πρωτοπορία τῆς ἐργατικῆς τάξης δρᾷ στὸ ὅνομα τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἀλλὰ ὅτι εἶναι τὸ ἡγεμονικὸ της ὄργανο.

2. Ἐργατικὴ τάξη καὶ ἡγεμονία

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἡ ἐργατικὴ τάξη στὸ σύνολό της θέλει νὰ παίξει ἡγεμονικὸ ρόλο, πρέπει νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν μαζῶν, δείχνοντας ὅτι τὰ συμφέροντά τους ΙΣΤΟΡΙΚΑ εἶναι μὲ τὴν ἐργατικὴ τάξη, διότι ἡ ΛΟΓΙΚΗ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ ὁδηγεῖ στὴν προλεταριοποίηση, ἰδίως ὑπὸ συνθήκες ΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι μιὰ ἰδιαίτερη προβολὴ στὸ μέλλον γίνεται ἀπὸ τὴ διαφώτιση, γιὰ νὰ κερδηθεῖ τὸ μεγαλύτερο δυνατό μέρος τοῦ μὴ ἐργατικοῦ τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ.

3. Πρόσβαση στὴν ἡγεμονία

Καὶ ἐδῶ ἐμφανίζονται δύο παράγοντες καθοριστικοὶ στὴν πρόσβαση σ' αὐτὴ τὴν ἡγεμονία:

● Ὁ ἡγεμονικὸς ρόλος τῆς ἐργατικῆς τάξης μπορεῖ νὰ ἐκπληρωθεῖ ἐφόσον ὁ ἡγεμονικὸς ρόλος τοῦ κόμματος της ἐκτεταθεῖ ὥστε νὰ γίνει τὸ κόμμα ὅλης τῆς μάζας πού θὰ ἀκολουθήσει, ὅλου τοῦ κοινωνικοῦ μπλόκ πού ἔχει ἀντιμονοπωλιακὰ, ἔρα ἀντικαπιταλιστικά συμφέροντα, ὅλου τοῦ ΕΡΓΑΖΟ-

ΜΕΝΟΥ ΛΑΟΥ. Τὸ κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης γίνεται ἔτσι συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ ἐργατικῆς τάξης καὶ μὴ ἐργατικῶν λαϊκῶν στρωμάτων. Καθῆκον του εἶναι νὰ συλλάβει καὶ νὰ ἐκφράσει τὴ σύνθεση τῶν ἀνησυχιῶν καὶ τῶν σκόρπιων καὶ ἐτερογενῶν ἢ καὶ ἀντιθετικῶν ἴσως ἀπαιτήσεων τῶν λαϊκῶν στρωμάτων σὲ μιὰ συγκροτημένη καὶ συνεκτικὴ πολιτικὴ φόρμουλα: "Ἐνα συγκεκριμένο πρόγραμμα στὰ πλαίσια μιᾶς συγκεκριμένης στρατηγικῆς ἐκφραζόμενο ἀπὸ ἓναν συγκεκριμένο καὶ ἀδιαίρετο φορέα.

● Ἐφ' ὅσον ἡ ἡγεμονικὴ προοπτικὴ τοῦ κινήματος ἀπαιτεῖ τὸν προσεταιρισμὸ μαζῶν πού ΙΣΤΟΡΙΚΑ ἔχουν κοινὰ συμφέροντα μὲ τὴν ἐργατικὴ τάξη καὶ μιὰ ἰδιαίτερη προβολὴ στὸ μέλλον γίνεται ἀναγκαία, ὄχι πιά σὰν τεχνικὴ προσεταιρισμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον σὰν πρόσβαση στὴν ἡγεμονία, εἶναι φανερό ὅτι ἰδιαίτερη σημασία πρέπει νὰ δοθεῖ στὸ τμήμα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου πού εἶναι ἰδιαίτερος εὐαίσθητο στὴν προβολή του στὸ μέλλον: καὶ αὕτη εἶναι ἡ νεολαία.

Γ' Η ΝΕΟΛΑΙΑ ΚΑΙ Η ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Μέσα ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ δραστηριότητα μέσα στὴ νεολαία, εἶναι δυνατόν νὰ δραστηριοποιηθοῦν οἱ ἀτομικὲς θελήσεις, καὶ ἡ συνειδητοποίηση τῆς μεθόδου διάσωσης τοῦ μέλλοντος καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ὁργάνωση τοῦ παρόντος νὰ γίνει ἀποτελεσματικὴ. Ἰδίως σὲ ἐποχὴ κρίσης καὶ διέχυτης ἀνησυχίας, ὥπως σήμερα, ἡ εὐαίσθητοποίησή της νεολαίας, πού εἶναι εὐκόλη, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ μετουσιωθεῖ σὲ συγκεκριμένη πολιτικὴ συνειδητοποίηση, πού εἶναι λιγότερο εὐκόλη.

1. 'Ο ρόλος τῆς κομμουνιστικῆς νεολαίας

Αὐτὸς εἶναι ὁ ρόλος τῆς νεολαίας τοῦ κόμματος. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ κομματικὴ νεολαία πρέπει νὰ δρᾷ μὲ τὴ μεγάλυτερη δυνατὴ αὐτονομία, ἐφόσον ὁ ρόλος τῆς εἶναι κινητοποιητικός: κινητοποιεῖ συνειδήσεις καὶ ἐν συνεχείᾳ τὶς ὀργανώνει σὲ συγκεκριμένη δράση.

Γι' αὐτὸ τὸν λόγο ἡ κομματικὴ νεολαία εἶναι μέρος τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου (γι' αὐτὸ καὶ ἐκδίδει πρόγραμμα ὁ ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ καὶ ὀργανώνει ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΥΗ, ὅπως ἀντίστοιχα τὸ κόμμα ἐκδίδει τὸ πρόγραμμά του καὶ προετοιμάζει ΣΥΝΕΔΡΙΟ).

Ἡ σχετικὴ τῆς αὐτονομία ἐμπεδώνεται καὶ περιορίζεται ἀντίστοιχα ἀπὸ δύο παράγοντες. Ἐφ' ὅσον εἶναι κρίκος ἐργατικῆς καὶ σπουδάζουσας νεολαίας (μὴ κομμουνιστικῆς), εἶναι ἀναγκαῖο καὶ νὰ παρουσιάσει τὴν κομμουνιστικὴ ἔποψή σ' ἓνα γῶρο πού δὲν ἐξουσιάζεται οὔτε ἐλέγχεται ἀπὸ κομμουνιστὲς καὶ νὰ συλλάβει τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν προβλημάτων τῶν νέων μέσα στὴν ἐργατικὴ τάξη.

2. Σχετικὴ αὐτονομία τῆς νεολαίας

Λόγω τῆς διαπλοκῆς τῶν σχέσεων αὐτῶν, ἡ ὀργάνωση νεολαίας τοῦ κόμματος πρέπει νὰ ἔχει αὐτονομία κίνησης καὶ ὀργάνωσης, καὶ νὰ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἀπλὸ «πράκτορα» τοῦ κόμματος στὸ γῶρο τῶν νέων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ σὰν αὐτόνομος ἰδεολογικός φορέας τόσο στὸν ἐργατικὸ ὅσο καὶ στὸν πανεπιστημιακὸ γῶρο, ἀναγκαστικὰ συγκροῦνται καὶ ζυμώνονται μὲ ἑτερογενεῖς ὑμάδες ποικίλων ἰδεολογικῶν ἀποχρώσεων, μὲ ἀποτελεσματὴ αὐθόρμητῃ ἰδεολογικῇ διαμόρφωσὴ τῆς νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἀλληλοσυσχετισμῶν πού ἀντιπροσωπεύουν ὅχι τὴν ὁλότητα, ἀλλὰ μέρος μόνο τῆς ὁλότητας τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, εἶναι φανερό ὅτι ἀπὸλυτὴ αὐτονομία στὸν ἰδεολογικὸ τομέα θὰ κατάρτινε στὴν ἀπώλεια τοῦ ἐνικίου ἰδεολογικοῦ καὶ πολιτικοῦ χαρακτήρα τῶν ὀργάνων τοῦ κόμματος, πού εἶναι κόμμα τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ, καὶ πού, ὅπως εἴπαμε, ἔχει, κανονικῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐνοποιήσει στὸ πρόγραμμα τῶν δραστηριοτήτων του τὸ σύνολο τῶν ἀξιώσεων καὶ προσδοκιῶν τῆς λαϊκῆς μάζας.

3. Κρίση καὶ ἀξίες

Ἡ σημερινὴ κρίση τοῦ παγκόσμιου μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ συνδέεται στενὰ μὲ τὴν ἀποσύνθεση τῆς ἀστικῆς τάξης, τὴν κρίση τῆς ἐξουσίας τῆς καὶ τὴν παρακμὴ τῆς πίστεως στὸ σύστημα ἀξιών τῆς.

Ἡ ἀνάγκη ἡγεμονικῆς θεμελίωσης τῆς ἀστικῆς τάξης δὲν ἐξυπηρετεῖται ἀποδοτικὰ ἀπὸ τοὺς ἰδεολογικοὺς μηχανισμοὺς τοῦ κράτους, διότι προσκρούουν στὴ μεταβαλλόμενη κοινωνικὴ πραγματικὴ τοῦ καθενὸς μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιοῦνται δυνατότητες σχηματισμοῦ νέου, ἀνερχόμενου ἡγεμονικοῦ συστήματος.

Ἡ ἰδεολογικὴ - ἡγεμονικὴ κρίση

τῆς ἀστικῆς κοινωνίας ἐπιφέρει, πρὶν ἀπ' ὅλα, τὴν κατάρρευση ὀρισμένων ἀξιών μέσα ἀπὸ τίς ὁποῖες τὸ ἄτομο μπορούσε ν' ἀντικρίσει τὸν ἑαυτό του ὑπερβατικῶς. Ἡ θεώρηση αὐτὴ εἶναι ἀναγκαῖα: ἡ πίστη ὅτι μιὰ δυνατότητα ἔχει σημασία μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ φαινομενικὴ τῆς βαρύτητα καὶ περιέχει τίς δυνατότητες ὑπερβάσεως τοῦ ἑαυτοῦ τῆς ἦταν τὸ ἀναγκαῖο ὑπερβατολογικὸ θεμέλιο κάθε κινήματος καὶ κατάστασης. Ὁ μαρξισμὸς ἔχει συνταυτίσει τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ ἱστορικὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας, τὸν κομμουνισμό.

4. Τὸ ὄραμα τοῦ μέλλοντος

Ἀπὸ ὅλες τίς ἀνθρώπινες κατηγορίες σὲ μιὰ κοινωνία, ἡ νέα γενιὰ εἶναι ἐκείνη πού ἔχει τὸ μεγαλύτερο ἄνοιγμα πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸ καὶ πρὸς αὐτὴ τὴν ὑπερβατικότητα. Εἶναι φυσικὸ, ἡ ἠθικὴ ἐξάρση τῶν νέων, ὅταν στρέφεται πρὸς τὸ ὄραμα αὐτό, ἰδιαίτερα σὲ περίοδο κρίσης, ὅπου οἱ συνθήκες καταποντισμοῦ ἢ πραγματοποίησης τοῦ ὁράματος ἐγγράφονται καὶ οἱ δύο μέσα σὲ πολὺ στενὰ ὅρια, νὰ εἶναι πιὸ ἀπόλυτη, πιὸ ἀνυποχώρητη καὶ πιὸ ἀσυμβίβαστη μὲ τὰ πράγματα τῶν καιρῶν. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἀποστολὴ τῆς νεολαίας τοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι τόσο δύσκολη καὶ τόσο μεγάλη: διότι πρέπει νὰ καταδείξει στὴ συνείδηση τῶν νέων τὴ γέφυρα πού ἐνώνει τὸ ὄραμα μὲ τὴν πραγματικότητα μέσα ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη πολιτικὴ πράξη, χωρὶς νὰ τοὺς ἀποξενώσει ἀπὸ τὴν ἠθικὴ φαντασία γιὰ νὰ δημιουργοῦν καὶ νὰ διατηροῦν τὰ ὁράματά τους.

Τέσσερα βιβλία ἰδεολογικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ στὸ ἐπίκεντρο μιᾶς νέας συζήτησης σὲ διεθνῇ κλίμακα

Ἐκδόσεις «ΓΛΩΣΣΑ», Τηλ. 636.574 • ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΛΑΣΙΕ

ZEI

● Τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς τῆς πρωτομαγιάς ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν συγκέντρωση στὴν πλατεία Κοτζιά κορυφώνεται: Ὁ μαθητὴς Σιδέρης Ἰσιδωρόπουλος πέφτει θύμα τροχαίου, κνηγημένοι ἀπὸ δύο ἀστυνομικούς στὴν ὁδὸ Πειραιῶς. Ξεφυλάει στὸ Ρυθμιστικὸ ὕστερα ἀπὸ μερικὲς ὥρες.

● "Αφαντοὶ οἱ δύο ἀστυνομικοί. Ἀφῆσαν τὸν Σιδέρη στὴν τύχη του. Τὴν ἄλλη μέρα ἡ ἀνακοίνωση τῆς ἀστυνομίας ὅχι μόνο δὲν θέλει κανένα ἀστυνομικὸ ὄργανο στὴν περισχίχῃ τοῦ ἀτυχήματος (!) ἀλλὰ μιλάει καὶ γιὰ... νόμιμη ἀγισοκόλληση, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ποτὲ ἡ ἀγισοκόλληση δὲν εἶναι νόμιμη χωρὶς ἄδεια, ἐνῶ ὁ «Μαχητὴς» (ἡ ὁργάνωση ὅπου ἀνῆκε ὁ Σιδέρης) διακηρύσσει ὅτι δὲν εἶχε τέτοια ἄδεια οὔτε τὴ ζήτησε ποτέ, ἐνῶ ὁ μικρὸς μαθητὴς ἔχει κρατηθεῖ τὴν προηγούμενη μέρα ἐπὶ ὥρες σὲ ἀστυνομικὸ τμήμα γιὰ παράνομη ἀγισοκόλληση! Τὴν ἐπανάληψη τῆς κρατήσεως θέλει προφανῶς ν' ἀποσύγει γιὰ νὰ τελειώσει τὸ ἔργο πού 'χει ἀναλάβει. Ἐτσι ἐξηγεῖται πῶς πετάγεται στὴ μέση τῆς λεωφόρου τὴ μοιραία ὥρα καὶ χτυπιέται ἀπὸ αὐτοκίνητο πὸν βαδίζει κανονικά καὶ μὲ μικρὴ ταχύτητα. Ἄλλο ἓνα ἀτύχημα διόλον «κλασικόν» ἀλλὰ, τουλάχιστον, σίγουρα τροχαῖο.

● Πολλαπλὴ, λοιπόν, ἡ εὐθὺνη τῆς ἀστυνομίας, καὶ ἐνδεικτικὴ ἡ στάση τῆς γιὰ τὸ πῶς ἀντιλαμβάνεται τὸ καθήκον τῆς. Σκεφτόσαστε τί θὰ γινόταν, ἂν ἀντὶ γιὰ τὸν μαθητὴ τὸ αὐτοκίνητο χτυποῦσε τὸν ἀστυφύλακα;

Ἡ κηδεία

Στὸ σπίτι

Ὁ Σιδέρης Ἰσιδωρόπουλος, μαθητὴς, ξεφύχθηκε τὰ χαράματα τῆς πρωτομαγιάς, λίγη ὥρα μετὰ τὸν Παναγούλη. Πῆγε κι αὐτὸς κυνηγημένος. Ἐτρεξε νὰ γλιτώσει τὴ σύλληψη γιὰ ἀφισοκόλληση τῆς ὁργάνωσης «Μαχητῆς» καὶ στὴν Πειραιῶς τὸν χτύπησε αὐτοκίνητο. Πολλοὶ συναγωνιστές του εἶχαν συλληφθεῖ αὐτὲς τὲς μέρες γιὰ τοὺς μοιράζανε προκηρύξεις, γιὰ τοὺς κολλοῦσαν ἀφίσες ἢ ἐφημερίδα τοῖχου πὺν καλοῦσε τὸ λαὸ νὰ συμπαρασταθεῖ σὲ δίκη γιὰ ἀφισοκόλληση. Τὴν παραμονὴ τῆς πρωτομαγιάς τὸ κλίμα τρομοκρατίας εἶχε φουντώσει, ὁ Σιδέρης ὅμως ἔπρεπε νὰ τελειώσει τὸ ἔργο πὺν εἶχε ἀναλάβει ἀπὸ τὴν παράταξή του, τὴ «Μαθητικὴ Πρωτοπορία», κι ὅταν πῆγαν νὰ τὸν πιάσουν, ἐκεῖνος ἔτρεξε. «Ἐπese γιὰ τὴν Κοτζιά τὴν Πρωτομαγιά». Τὸ σύνθημα αὐτὸ γεννήθηκε στὴν κηδεία του κι ἔγινε πιά δικό του. «Ἐπese γιὰ τὴν ἐργατικὴ τάξη», ἔλεγε καὶ ξανάλεγε ὁ πατέρας μπρὸς στοὺς φέρετρο τοὺς σκεπασμένους μὲ κόκκινη σημαία. «Μὴν τὸν κλαῖτε. Ἐγὼ δὲν δέχομαι συλληπητήρια γιὰ τὸ γιό μου. Ὁ γιός μου ἦταν ἀγωνιστής. Ἐνας μικρὸς Ἄρης Βελουχιώτης. Λὲν ἀνίκει σὲ μένα. Ἀνίκει σὲ ὅλους σας. Χτυποῦσε τὸ φασισμό κι ἔλεγε τὰ σύκα σύκα. Χτυποῦσε τὸ φασισμό. Ἀποτελειώστε τον. Ἐλεγε τὰ σύκα σύκα. Ἦταν ἀγωνιστής. Μὴν τὸν κλαῖτε. Συνεχίστε τὸν ἀγώνα του».

Πίσω ἀπὸ τὸ φέρετρο, μ' ἓνα κόκκινο γαυρόφαλλο στ' αὐτὴ καὶ μαῦρα γυαλιά, ὁ πατέρας μιλοῦσε ἀσταμάτητα, δίπλα ἢ μετὰ βουβή, καί, τιμητικὴ φρονιὰ τοῦ νεκροῦ, δεκαεξάχρονα παιδιὰ, οἱ συμμαθητὲς τοῦ Σιδέρη. Ἐξω ἀπὸ τὸ σπιτάκι, δεκάδες στεφάνια καὶ χιλιάδες νέοι, ὅλες οἱ πολιτικὲς

ὁργανώσεις νεολαίας. Ὁ κόσμος ἔμπαινε ἀπὸ τὸ πορτάκι στοὺς δωματίους μὲ τὸ φέρετρο, περνοῦσε στοὺς δευτέρους δωματίους τοῦ σπιτιοῦ κι ἔβγαινε ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα στὴν αὐλὴ πὺν ἦταν στρωμένη χαμομήλι.

«Μὴν τὸν κλαῖτε. Συνεχίστε τὸν ἀγώνα. Χτυποῦσε τὸ φασισμό. Ἀποτελειώστε τον. Ὁ Σιδέρης ἦταν ἀγωνιστής. Ἐλεγε τὰ σύκα σύκα...»

Τὸ σκέπασμα τοῦ φέρετρο ἀκονμποῦσε στὸν ἐξωτερικὸ τοῖχο, δίπλα στὴν πόρτα, κι ἀπάνω στοὺς ξύλους τοῦ ἦταν κολλημένα ἀποκόμματα ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Μαθητικὴ Πρωτοπορία», κριτικὲς θεάτρων μὲ ὑπογραφὴ τοῦ Σιδέρη «Χάσαμε τὴ θεία, στόπ».

Στὸ μικρὸ σπιτάκι τῆς ὁδοῦ Ἀριστοτέλους 16, στὰ Σούρμενα, ὁ κόσμος δὲν χωροῦσε νὰ μπεῖ, ὅμως ἀπὸ τὸ δρόμο ἄκουγε τὴ φωνὴ τοῦ πατέρα καθὼς δυνάμεινε κι ἔλεγε ὅλο καὶ πὺν γογγύρα :

«Ἦταν ἓνας μικρὸς Ἄρης Βελουχιώτης. Ἀνίκει σὲ ὅλους σας. Ἐπese γιὰ τὴν ἐργατικὴ τάξη».

«Ἐπese γιὰ τὴν Κοτζιά, τὴν Πρωτομαγιά». Ἡ πομπὴ ξεκινοῦσε. Τὸ νεκρὸ παιδί, οἱ γονεῖς, τὰ στεφάνια, οἱ νέοι, ἄρχιζαν μιὰ πορεία πὺν δὲν ἦταν πένθιμη ἀλλὰ ἀγωνιστική. «Μ' ἀγώνα τιμᾶμε τοὺς νεκροὺς μας», «Ἐνας στοὺς χῶμα, χιλιάδες στὸν ἀγώνα». Ἡ πομπὴ ἔκανε ἓνα μεγάλο γύρο στοὺς κέντρο, πέρασε τὴν πλατεία, «Ἐξω τώρα οἱ Ἀμερικάνοι», «Ἐξω τώρα οἱ Ἀμερικάνοι», γιὰ νὰ γινῶσι πρὸς τὸ νεκροταφεῖο τῆς Ἀργυροπούλης ὅπου θὰ γινόταν ἡ ταφὴ.

Στὸν τάφο τοῦ Σιδέρη οἱ ὁμιλίες τῶν πολιτικῶν ὁργάνωσεων κράτησαν δυὸ ὥρες, κι ἔκλεισαν μὲ ἐπικήδειο τοῦ πατέρα. «Κάτω ἡ νέα τρομοκρατία», «Σιδέρης ζεῖς, ἐσὺ μᾶς ὁδηγεῖς», «Κόκκινη πρωτομαγιά, θὰ νικήσει ἡ ἐργατία». «Πέσατε θύματα ἀδελφία μου ἐσεῖς...». Τὸ νεκροταφεῖο ἦταν γεμάτο φωνή, γεμάτο ὁρμή, γεμάτο ζωὴ. Κι ὁ ἀγωνιστικὸς παλμὸς ἀνέβαινε μέχρι τὴν τελευταία στιγμὴ. Ξαφνικὰ ὅλα εἶχαν τελειώσει. Ὁ Σιδέρης ἦταν στοὺς χῶμα. Τὰ παιδιὰ δρασκελοῦσαν τοὺς τάφους, βγαῖναν σιωπηλὰ ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο καὶ σκόρπιζαν στοὺς διπλανὸς χωράφι πὺν μύριζε θυμάρη. Ὁ καθένας ἦταν πιά μόνος του. Μόνος καὶ οἱ δυὸ γονεῖς ὕστερα ἀπὸ 16 χρόνια.

«Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ νικήσουν» λέει τὸ πρόσωπο τῆς ἱθοποιοῦ στοὺς «Ἐχθροὺς» τοῦ Γκόρκυ. Καὶ μ' αὐτὴ τὴ φράση κλείνει τὸ ἔργο. Δυὸ μέρες μετὰ τὴν κηδεία τοῦ Σιδέρη, στὴν ἐκδύλωση διαμαρτυρίας πὺν ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Πολυτεχνεῖο μὲ πορεία στὴ Βουλὴ, 20.000 ὁργανωμένες φωνὲς φώναζαν «Ἐνας στοὺς χῶμα, χιλιάδες στὸν ἀγώνα», «Παναγούλης καὶ Σιδέρης θύματα τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ».

Ἐνας Παναγούλης δὲν βγαίνει εὐκολὰ ἀπὸ τὴ μέση. Οὔτε ὅμως κι ἓνας μικρὸς Σιδέρης.

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Του Ξενοφώντα Γιαταγάνα

ΑΝ καλοξετάσει κανείς το ζήτημα, καινούργια πράγματα «καθ' εαυτά» δεν είπώθηκαν από τους γάλλους κομμουνιστές στο τελευταίο τους Συνέδριο. Ο δημοκρατικός δρόμος για το σοσιαλισμό, ή κριτική προς τη Σοβιετική Ένωση, αποτελούν, εδώ και αρκετό καιρό, μόνιμα στοιχεία της πολιτικής πρακτικής του ΓΚΚ. Τί ήταν, τότε, εκείνο που έφερε το 22ο Συνέδριο στο πρώτο σκαλί της δημοσιότητας;

ΑΝΑΜΦΙΣΒΗΤΗΤΑ, ο τρόπος με τον οποίο τέθηκαν τα σχετικά προβλήματα ήταν ασυνήθιστος. Ένω, όλα τα ΚΚ — αλλά ιδιαίτερα το γαλλικό — είναι εξαιρετικά προσεκτικά στη διατύπωση των αλλαγών γραμμής, έτσι ώστε να τονίζεται η συνέχεια και όχι η τομή, τη φορά αυτή οι όροι αντιστράφηκαν. Το σύνθημα έδωσε ο ίδιος ο Μαρσαί, δηλώνοντας στην τηλεόραση χωρίς καμιά προηγούμενη — τουλάχιστον δημόσια νύξη — και ενώ είχαν ήδη αρχίσει οι προσυνεδριακές συνελεύσεις, ότι προτείνει τη διαγραφή του όρου «δικτατορία του προλεταριάτου» από το καταστατικό, και ότι τον βρίσκουν αντίθετο, όχι πια όρισμένες ενέργειες της Σοβιετικής εξουσίας, αλλά μερικές πλευρές της ίδιας της σοσιαλιστικής οικοδόμησης στη χώρα αυτή. Από τότε, η ευαισθησία του ΓΚΚ, όχι ιδιαίτερα δξυμένη στο παρελθόν, δεν έπαψε να αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς.

α. Οί απόηχοι

ΦΥΣΙΚΑ, αυτό δεν ήταν άσχετο με την ένταση της επίθεσης από την άλλη πλευρά: στους φιλιππικούς της «Πράβδα» ενάντια στον ρεβιζιονισμό και στη σοσιαλδημοκρατοποίηση, το ΓΚΚ συνεχώς απαντά, ότι οι απόψεις αυτές δεν αίσθάνεται να το άφορουν, εξηγώντας συγχρόνως την επαναστατική προοπτική στην οποία εντάσσονται οι νέες στρατηγικές επιλογές του. "Όταν στις αρχές Μάρτη γιορτάστηκε στην ΕΣΣΔ, με ένδεικτική έμφαση, η επέτειος της γέννησης του Ζντάνωφ, ή «Ούμανιτέ» αισθάνθηκε την ανάγκη να υπενθυμίσει την επομένη, ότι ήδη εδώ και δέκα χρόνια, στο Άρζαντέιγ, το ΓΚΚ τάχθηκε ανεπιφύλακτα υπέρ της πλήρους ελευθερίας στην τέχνη και στην έρευνα. "Όταν στις 17 Μάρτη ο Σουσλφ έκανε μιá ιδιαίτερα όξεία όμιλία, όπου, αφού έξηρε την παραδειγματική ισχύ του Σοβιετικού μοντέλου, υπαινίχτηκε ακόμα και την κατηγορία του «όππορτουισμού» όρισμένων ΚΚ της Δύσης, προσωπικά ο Μαρσαί δήλωσε την επομένη, ότι τα λόγια αυτά δεν τον άφορουν, και ότι ο σοσιαλισμός στη Γαλλία δεν θα είναι ούτε Σοβιετικού, ούτε Κινέζικου, ούτε Κουβανέζικου τύπου. Στις αντιδράσεις αυτές πρέπει να

προστεθεί, ότι ο Γκαστόν Πλισσониέ, εκπρόσωπος του ΓΚΚ στο 25ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ, δεν περιορίστηκε μόνο να διαδηλώσει από το βήμα την αυτόνομία και τον ιδιαίτερο δρόμο του κόμματός του προς τον σοσιαλισμό, αλλά κριτικάρισε άνοιχτά τη Σοβιετική έξωτερική πολιτική απέναντι στη Γαλλία και έφτασε να καλέσει συνέντευξη τύπου μέσα στη Μόσχα, όπου μπροστά σε 150 κατάπληκτους δημοσιογράφους (πολλοί ήταν των σοσιαλιστικών χωρών), έλεπε «έπί λέξει» ότι «στη Μόσχα δεν ήρθα για να διαπραγματευθώ ότιδήποτε» και ότι «οί θέσεις του 22ου Συνεδρίου είναι όριστικές και άμετάκλητες». Λες και θα μπορούσε κανείς να φανταστεί το αντίθετο...

ΕΙΝΑΙ φανερό ότι το ΓΚΚ αίσθάνεται έντονη την ανάγκη να όριοθετηθεί σύντομα και με σαφήνεια απέναντι στις παραβιάσεις της νομιμότητας που παρατηρούνται στα σοσιαλιστικά κράτη. Στην πρόσφατη μεγάλη καμπάνια για τις λαϊκές ελευθερίες, απέχονσε την έμπειρία των όριων της πειστικότητάς του, αλλά και των τεραστίων δυνατοτήτων που ανοίγονται, αν μπορέσει και δείξει στον κόσμο ότι έχει το κουράγιο να βλέπει τα στραβά και στο δικό του στρατόπεδο και να τα κριτικάρει με ευθύτητα και ειλικρίνεια. Το ΓΚΚ ξέρει πια ότι έχει χάσει αρκετό καιρό στο σημείο αυτό, και σπεύδει να τον καλύψει. Από δώ προκύπτει ή βιασύνη και ή σκληρότητα άρκετων τοποθετήσεων του, σε αντίθεση με την ψυχραιμία και τη διπλωματικότητα των αντίστοιχων εκδηλώσεων των Ιταλών κομμουνιστών. Το ΙΚΚ, που χρόνια τώρα τοποθετείται κριτικά μέσα στο παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα και έχει κερδίσει ήγεμονική θέση στην πολιτική ζωή της χώρας του, μπορεί να είναι λιγότερο ανυπόμονο: μπορεί να βγάξει κοινό ανακοινωθέν με το ΚΚΣΕ, χωρίς να ύποχωρεί στις θέσεις του, να χαμογελά ο Μπερλίνγκουερ δίπλα στον βλοσυρό Μπρέζνιεβ και ο Παγιέττα δίπλα στον άμήχανο γραμματέα των Χριστιανοδημοκρατών Τζακανίνι, να απαντά ή «Ούνιτά» με φαρμακερή είρωνεία σε κάποιον Σοβιετικό φιλόσοφο, που άγωνώντας δήθεν ότι ο Λουτσιάνο Γκρούππι είναι μέλος της ΚΕ του ΙΚΚ, προσπαθεί να τον παραστήσει παρασυρμένο από την προπαγάνδα της αντίδρασης. Σωστά συμπύκνωνε ο Ά. Φονταίν, στη «Μόντ» της 4.3.76, τη στάση του ΙΚΚ σαν ένα «adagio ma non troppo». Οί γάλλοι κομμουνιστές ρέπουν, για την ώρα, προς ένα ρυθμό «allegro vivace». Μερικοί ύποστηρίζουν, ότι ελπίζει έτσι ή ήγεσία να υπερνικήσει τη δύναμη άδράνειας που λειτουργεί πάνω στο κόμμα και να το προσανατολίσει γρήγορα στη νέα προβληματική.

β. Τὰ ἐπίμαχα ζητήματα

ΑΠΟ τῆς δειγματοληψίας τῶν ἀπόηχων τοῦ 22ου Συνεδρίου ποὺ παραθέσαμε, προκύπτει ἀνάγλυφα ἡ εἰκόνα τῆς νέας ἰσορροπίας δυνάμεων μέσα στὸ παγκόσμιο κομμουνιστικὸ κίνημα. Ἡ ὀριστικὴ προσχώρηση καὶ τοῦ ΓΚΚ στὶς θέσεις τῶν ἰσπανῶν καὶ τῶν ἰταλῶν κομμουνιστῶν ἐπιταχύνει καὶ ἐπιταχύνει τὴν πορεία πρὸς τὸν πολυκεντρισμό, καὶ προοικονομίζει ἀνακατατάξεις ποὺ δὲν μπορούμε νὰ συλλάβουμε ἀκόμα μὲ ἀκρίβεια. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο σημαντικὸ σημεῖο, ποὺ ἐπιβεβαιώθηκε στὴ St Ouen.

Οἱ ἀποστάσεις ὅμως ποὺ παίρνονται ἀπὸ τὰ ΚΚ τῆς Δύσης ἀπέναντι στὴν ΕΣΣΔ καὶ σὲ ἄλλα σοσιαλιστικὰ κράτη, δὲν πρέπει νὰ συνδυαστοῦν μονοσήμαντα μὲ μιὰ τάση αὐτονομίης ἀπὸ τὸ ἐνιαῖο καθοδηγητικὸ κέντρο. Ὁλοφάνερα σχετίζονται μὲ μιὰ ὁλόκληρη ἀντίληψη γιὰ τὸ πέρασμα στὸ σοσιαλισμό, καὶ ἐπομένως μὲ τὴ μορφή τῆς σοσιαλιστικῆς ἐξουσίας στὴ Δ. Εὐρώπῃ. Ὁ Σ. Καρίγιο δὲν δίστασε νὰ ἐπισημάνει πρὶν λίγο καιρὸ, ὅτι «τὸ Σοβιετικὸ καθεστῶς φέρει ἀκόμα τὰ στίγματα τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας ποὺ ἀνέτρεψε». Ἡ διατύπωση αὕτη, ποὺ μερικὰ χρόνια πρὶν θὰ ἦταν ἀδιανόητη γιὰ ἓναν κομμουνιστὴ ἡγέτη, ὑπογραμμίζει σήμερα μὲ αὐστηρὴ καθαρότητα τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, κάτω ἀπ' τὶς ὁποῖες καλοῦνται νὰ χτίσουν τὸ σοσιαλισμὸ οἱ κομμουνιστὲς τῶν ἀνεπτυγμένων καπιταλιστικῶν χωρῶν.

Ἡ ΕΣΠΕΥΣΜΕΝΗ ἐγκατάληψη τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» καὶ οἱ ἔντονες ἐπικλήσεις τοῦ 22ου Συνεδρίου, στὸν πλουραλιστικὸ σοσιαλισμὸ καὶ στὸ σεβασμὸ τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας σ' ὅλα τὰ στάδια τῆς πολιτικῆς διαδικασίας, σηματοδοτοῦν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἄλλης στρατηγικῆς γιὰ τὴν κατάληψη τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη καὶ ἐνὸς ἄλλου μοντέλου ἀσκήσεώς της. Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερο σημαντικὸ σημεῖο, ποὺ διαχύθηκε σ' ὅλες τὶς συζητήσεις τοῦ Συνεδρίου.

ΕΝΑ ΤΡΙΤΟ σημεῖο, ποὺ σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὸ προηγούμενο, εἶναι τὸ ἐργαλεῖο τοῦ ἐπαναστατικοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν καπιταλιστικῶν κοινωνιῶν. Πρόκειται γιὰ ὁλόκληρη τὴ συζήτηση γύρω ἀπὸ τὸ Κοινὸ Πρόγραμμα, τὴν Ἑνότητα τῆς Ἀριστερᾶς, τὴν Ἑνότητα τοῦ Λαοῦ τῆς Γαλλίας. Πρόκειται, δηλαδή, γιὰ τὴν προβληματικὴ τῶν συμμαχιῶν, γιὰ ὅλη τὴ συζήτηση γύρω ἀπὸ τὴ συγκρότηση τοῦ νέου μπλόκ κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν δυνάμεων γιὰ τὴν κατάληψη καὶ γιὰ τὴν ἀσκήση τῆς ἐξουσίας. Καὶ τὸ θέμα αὐτὸ ξεπερνάει τὰ ὅρια τοῦ στενοῦ γαλλικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ φωτίζει τὶς προϋποθέσεις τοῦ δημοκρατικοῦ δρόμου πρὸς τὸν σοσιαλισμὸ, σὲ ὅλες τὶς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικὲς κοινωνίες.

■ Τὰ τρία αὐτὰ ζητήματα δὲν εἶναι πρωτότυπα. Γιὰ πρώτη ὁμως φορὰ τίθενται μὲ τόση σαφήνεια καὶ ἐπιτακτικότητα. Τὸ ὅτι τὰ θέτει τὸ ΓΚΚ, ἓνα κόμμα ποὺ μέχρι χθὲς ταλαντευόταν καὶ ἐμπόδιζε τὸ προχώρημα τῆς προβληματικῆς πάνω σ' αὐτά, τοὺς δίνει μιὰ καινούργια ἐπικαιρότητα. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ 22ο Συνέδριο βρέθηκε, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι, στὸ προσηκόνιο τῆς παγκόσμιας δημοσιότητας.

ΟΤΑΝ ξεκινάει κανεὶς νὰ καταπιαστεῖ πὺς συγκεκριμένα μὲ τὰ προβλήματα ποὺ τέθηκαν παραπάνω, δυὸ πράγματα πρέπει νὰ ἔχει ὑπόψη του.

1. Ὅτι εἶναι ἐλάχιστα ἐπεξεργασμένα, ὅτι βρίσκονται ἀκόμα στὸ στάδιο γενικῶν πορισμάτων ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς πολιτικῆς πρακτικῆς.

2. Ὅτι, πέρα ἀπὸ τὴν ἐλλιπὴ ἐπεξεργασία τους καὶ τὴν ἀποσπασματικὴ ἀκόμα προσέγγισή τους, ἐντάσσονται σὲ μιὰ πλούσια προβληματικὴ, ποὺ ἀνιχνεύει νέους καὶ ἀνεξερεύνητους δρόμους πρόσβασης στὴν πολιτικὴ ἐξουσία.

NOMIZΩ, ὅτι δίχως τὴ μεθοδολογικὴ αὐτὴ ἀφετηρία, κάθε προσέγγιση τῆς ἱστορικῆς στροφῆς ποὺ πραγματοποιοῦν σήμερα οἱ Εὐρωπαῖοι κομμουνιστὲς, κινδυνεύει νὰ εἶναι πρόχειρη καὶ ἐπιφανειακὴ.

1. Οἱ προϋποθέσεις τοῦ νέου διεθνισμού

ΣΤΟ 19ο αἰώνα, λυθὶα λίθος τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμού ἦταν ἡ στάση ἀπέναντι στὴν ἐργατικὴ τάξη τῆς καπιταλιστικῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖ εἶχαν ἀναπτυχθεῖ ἀρκετὰ οἱ ὕλικοι ὅροι τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ φαινόταν πῶς ἐκεῖ θὰ ξεσποῦσε, ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἡ πρώτη προλεταριακὴ ἐπανάσταση. Οἱ καταπιεζόμενοι τῶν ἄλλων κρατῶν, δὲν ἔπρεπε νὰ προβάλλουν κανένα ἐμπόδιο σὲ ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ ἐπιταχύνει τὴν ἐπαναστατικὴ διαδικασίαν στὴ Δ. Εὐρώπῃ. Ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἐνγκελς ἐπέμειναν συχνά, μὲ πολὺ σκληρὲς διατυπώσεις, πάνω στὸ θέμα αὐτό.

ΑΡΓΟΤΕΡΑ, ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπανάστασης στὴ Ρωσία καὶ ἡ οἰκοδόμησις τοῦ σοσιαλισμοῦ σὲ μιὰ μόνο χώρα, μετέβαλε τὰ δεδομένα τοῦ προβλήματος. Κρίθηκε τότε, ὅτι λυθὶα λίθος τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμού ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ μὲ κάθε μέσο ὑποστήριξη τοῦ Σοβιετικοῦ κράτους. Δύσκολα μπορεῖ νὰ ἐπιχειρηματολογήσει κανεὶς ἀντίθετα, γιὰ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ὑπῆρχε καπιταλιστικὴ περικύκλωση καὶ ποὺ κοινὸς στόχος τῆς παγκόσμιας ἀντίδρασης ἦταν ἡ ἐξαφάνιση τῆς νεαρῆς καὶ μόνης σοβιετικῆς δημοκρατίας. Παράλληλα, ἡ Κομμουνιστικὴ Διεθνὴς λειτούργησε, de facto, σὰν ἓνα Σοβιετικὸ κέντρο καθοδήγησης τοῦ παγκόσμιου κομμουνιστικοῦ κινήματος. Δὲν μπορούσε νὰ συμβεῖ ἀλλιῶς, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ ΕΣΣΔ ἦταν ἡ μόνη σοσιαλιστικὴ χώρα, καὶ τὰ ΚΚ ἀκόμα μικρὰ καὶ περιθωριακὲς ὁμάδες πρωτοποριῶν. Αὐτὸς ὁ σόβιετοκεντρισμὸς τὸν ὠνόμαζε ἀκόμα περισσότερο μετὰ τὴ νίκη κατὰ τοῦ Ἀξονα καὶ μὲ τὴν προέλαση τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ. Ἡ Κ.Δ., ποὺ εἶχε στὸ μεταξύ διαλυθεῖ (1943), ἀνασυστήθηκε μὲ τὴν ἡπιότερη μορφή τῆς «Κομινφόρμ» γιὰ νὰ συντονίσει τὶς ἐνέργειες ὅλων τῶν ΚΚ στὰ δύσκολα μεταπολεμικὰ χρόνια. Ἄν πάρει κανεὶς ὑπόψη τοῦ τοῦ ψυχροπολεμικοῦ κλίμα καὶ τὴν ἀκτινοβολία τῆς ΕΣΣΔ, πάλι δύσκολα θὰ ἰσχυριστεῖ πῶς θὰ μπορούσε νὰ γινόταν ἀλλιῶς.

Ἡ ΣΥΝΤΟΜΗ αὐτὴ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ στὴν ἔννοια τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμού δείχνει τὸ βάρος τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης πάνω σ' ὅλα τὰ ΚΚ, γεγονός ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ μόνο σὲ μιὰν ἄκριτη σοβιετολατρεία, ἀλλὰ ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα ἱστορικὰ διαμορφωμένο ἀντικειμενικὸ δεδομένο. Ἐτσι, ὅταν οἱ συνθήκες θὰ μεταβληθοῦν — μετὰ τὸ 1956 — ἡ στροφή τῶν ΚΚ δὲν θὰ εἶναι διόλου εὐκόλη. Γιὰ δυὸ λόγους: ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά λειτουργεῖ ἀνασταλτικὰ ἡ δύναμη ἀδράνειας ποὺ κρατᾷ τὰ ΚΚ δεμένα στὸ Σοβιετικὸ πρότυπο, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ ἴδια ἡ ΕΣΣΔ — μεγάλη δύναμη πιά — ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα ὁμοιογενὲς μπλόκ δυνάμεων γιὰ νὰ ἀσκήσει ἀποτελεσματικότερα τὴν ἡγεμονικὴ πολιτικὴ τῆς σὲ παγκόσμια κλίμακα. Ὅμως οἱ ὅροι ἔχουν ὁλόκληρα μεταβληθεῖ: ἡ ΕΣΣΔ καὶ ὁ σοσιαλιστικὸς κόσμος ἀποτελοῦν μιὰν ἀτράνταχτη καὶ ἀναπτυσσόμενη πραγματικότητα. Τὰ ἐθνικοαπελευθερωτικὰ - ἀντιιμπεριαλιστικὰ κινήματα ἀποσυνθέτουν τὸ ἀποικιοκρατικὸ σύστημα καὶ ὑπονομεύουν τὴν παγκόσμια βάση τοῦ καπιταλισμοῦ. Στὸν εὐρωπαϊκὸν χώρον, τὰ ΚΚ καὶ ἡ ἀριστερὰ γενικά, ἰσχυροποιοῦνται καὶ θέτουν ζήτημα ἐξουσίας. Τὸ 1960 ἐπισημοποιεῖται τὸ σχίσμα μεταξύ Κίνας καὶ ΕΣΣΔ. Μέσα στὸ κλίμα αὐτό, μιὰ πολιτικὴ βασισμένη στὸ status quo τοῦ 1945 γίνεται ὁλοένα καὶ πιὸ δύσκολη. Γίνεται φανερό ὅτι τὸ περιεχόμενο τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμού πρέπει καὶ αὐτὸ ν' ἀλλάξει.

ΠΑΝΩ στις κρίσιμες στιγμές του Βιετναμικού πολέμου, ο Σ. Καρίγιο ρίχνει μια ιδέα: λυδία λίθος του διεθνισμού είναι η στάση απέναντι στα απελευθερωτικά κινήματα του Τρίτου Κόσμου, μ' επικεφαλής τον αγωνιζόμενο λαό του Βιετνάμ. Ο πυρήνας της πρότασης του ΚΚΙ τείνει στο ν' αλλάξει τον άξονα της διεθνιστικής αλληλεγγύης. Η λογική όμως της πρότασης παραμένει η ίδια με την παλιά αντίληψη για τον προλεταριακό διεθνισμό: λυδία λίθος του είναι πάντοτε η στάση απέναντι στην αίχμη της ταξικής πάλης σε παγκόσμια κλίμακα. Άλλοτε η αίχμη αυτή βρισκόταν στην αναπτυσσόμενη καπιταλιστική Ευρώπη, αργότερα στη μόνη σοσιαλιστική χώρα, σήμερα στους αγωνιζόμενους λαούς του Τρίτου Κόσμου. Η προβληματική αυτή κρίνεται σήμερα ανεπαρκής: σ' έναν κόσμο που βρίσκεται σε κρίση και αναζητεί, στο σύνολό του, λύσεις κάτω από διαφορετικές συνθήκες, εκείνο ακριβώς που τίθεται σε αμφισβήτηση είναι η απομόνωση μιας αίχμης της παγκόσμιας επαναστατικής διαδικασίας, στην οποία μάλιστα πρέπει να υποταχθούν όλα τα υπόλοιπα κινήματα, θυσιάζοντας ένδεχόμενα τη δική τους προοπτική στην εξυπηρέτηση του θεωρούμενου κέντρου βάρους της παγκόσμιας επανάστασης. Και αν υποτεθεί ότι είναι δυνατό να υπάρξει τέτοια περίπτωση, ποιός θα το αποφασίσει;

ΜΕ. βάση την παραπάνω συλλογιστική διαμορφώνονται σήμερα οι εξής όροι μιας άλλης αντίληψης για τον διεθνισμό:

α) Ο πολυκεντρισμός μέσα στο παγκόσμιο κομμ. κίνημα είναι πιά γεγονός. Η ουσιαστικοποίηση των συναντήσεων των ΚΚ της καπιταλιστικής Ευρώπης, σε αντιπαράθεση με τις δυσκολίες που συναντάει η συνδιάσκεψη όλων των ΚΚ της Ευρώπης, και ακόμα περισσότερο μια παγκόσμια συνδιάσκεψη των ΚΚ, υπογραμμίζει τη νέα κατάσταση που δημιουργείται. Η άρνηση της καταδίκης του ΚΚ Κίνας, από όλο και περισσότερα ΚΚ, πάει προς την ίδια κατεύθυνση, ενώ είναι βέβαιο ότι παρόμοιες τάσεις βρίσκονται σε εξέλιξη στη Λατινική Αμερική και στην Αφρική. Είναι φανερό πιά ότι οδηγούμαστε σε μια *περιφερειοποίηση* του κομμ. κινήματος, πάνω στη βάση της ομοιότητας των συνθηκών και της κοινότητας των προβλημάτων. Χωρίς αυτό βέβαια να αποκλείει την ανταλλαγή απόψεων και το συντονισμό των δραστηριοτήτων.

β) Ο πολυκεντρισμός προϋποθέτει την *αυτονομία* κάθε ΚΚ και κάθε κοινότητας ΚΚ, να επεξεργάζονται κυρίαρχα τον δρόμο του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού για τους ιδιαίτερους χώρους όπου δρουν. Η αυτονομία δεν νοείται σαν απομόνωση κάθε ΚΚ στα στενά έθνηκά του πλαίσια, αλλά σαν δικαίωμα να κρίνει αυτό, σε τελευταία ανάλυση, ύστερα και από τη μελέτη του διεθνούς συσχετισμού δυνάμεων, τον δρόμο που θ' ακολουθήσει.

γ) Αυτό οδηγεί σε μια *νέα ποιότητα σχέσεων* ανάμεσα στα ΚΚ όλου του κόσμου, όπου οι πληροφορίες διακινούνται ελεύθερα, όπου οι διαφορές είναι σεβαστές και λύνονται μέσα στα πλαίσια της ισότητας και της αυτονομίας.

δ) Η συνοχή του παγκόσμιου κομμ. κινήματος μέσα στη νέα αυτή ισορροπία, θα εξασφαλίζεται με την *ενιαία δράση* όλων των ΚΚ πάνω στους μεγάλους κοινούς στόχους: ειρήνη, συλλογική ασφάλεια, αποπλισμός, διεθνής συνεργασία, αλληλεγγύη με τα θύματα της αντιδραστικής καταπίεσης και της ιμπεριαλιστικής επιθετικότητας.

ΑΥΤΑ είναι τα χαρακτηριστικά της νέας αντίληψης για το *αδιείρετο* της έννοιας του προλεταριακού διεθνισμού. Η έκθεση της ΚΕ του ΓΚΚ, που διάβασε ο Μαρσαί

στο 22ο Συνέδριο, ήταν ιδιαίτερα σαφής στο σημείο αυτό (βλ. στα ντοκουμέντα που μόλις κυκλοφόρησαν σε βιβλίο: «Ο σοσιαλισμός για τη Γαλλία» Ed. Sociales, σελ. 123 - 127). Ακόμα πιο σαφής είναι ο Καναπά σε άρθρο του στην τελευταία «Φράνς Νουβέλ» (έβδομαδιαίο όργανο του ΓΚΚ), όπου επισημαίνει ότι ο προλεταριακός διεθνισμός είναι αμφίδρομος και κατηγορεί έμμεσα την ΕΣΣΔ, ότι με την εξωτερική πολιτική της απέναντι στον Ζισκάρ, δεν τηρεί διεθνιστική στάση.

ΟΣΟ για τους Σοβιετικούς, παρά τη μονολιθικότητα που εμφανίζουν εξωτερικά, το πρόβλημα δεν φαίνεται να είναι όριστικά λυμένο. Από το βήμα του 25ου Συνεδρίου του ΚΚΣΕ ο Λεονίντ Μπρέζνιεφ αναφέρθηκε στον ήγετικό ρόλο της ΕΣΣΔ, χωρίς να παραλείψει όμως να μιλήσει διακριτικά για την αυτονομία των κομμάτων και για την αναγκαιότητα να λύνονται οι τυχόν διαφορές μέσα σε πνεύμα συντροφικότητας και αμοιβαίας κατανόησης. Δεν είναι τυχαίο επίσης, ότι δύο κομμουνιστές ήγέτες είχαν το πρόνομο να κληθούν, κατά τη διάρκεια των εργασιών, σε ειδική σύσκεψη με την ήγηση του ΚΚΣΕ: ο Κουνιάλ και ο Μπερλίνγκουερ. Ακόμα πιο σημαδιακό ήταν, ότι στο τέλος των συνομιλιών βγήκαν δυο κοινά ανακοινωθέντα που κονταροχτυπιούνταν: στο πρώτο (ΚΚΣΕ — ΚΚΠ) γινόταν ξερή αναφορά στις «άπαρσάλευτες άρχες του μαρξισμού-λενινισμού και του προλεταριακού διεθνισμού», ενώ στο δεύτερο (ΚΚΣΕ — ΙΚΚ) γινόταν ειδική μνεία στην *ανάγκη* του σεβασμού της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας κάθε κόμματος. Το γεγονός όμως που σχολιάστηκε περισσότερο απ' όλους τους παρατηρητές, ήταν η λογοκρισία που άσκησε η «Πράβδα» στον Σουสลόφ, όταν αυτός σε λόγο του στην Ακαδημία Επιστημών της ΕΣΣΔ (16-3-76) κατήγγειλε άνοιχτά κάθε «έθνικό δρόμο» προς τον σοσιαλισμό, επιμένοντας στη μοναδικότητα του Σοβιετικού μοντέλου. Αυτό το κομμάτι του λόγου του δεν μπήκε στην έφημερίδα, και όλοι ξέρουν ότι στην ΕΣΣΔ δεν είναι συνήθως ο «δαίμων» του τυπογραφείου υπεύθυνος για τέτοιου τύπου παραλείψεις. Προφανώς υπάρχει κάποια διάσταση απόψεων στον ήγετικό πυρήνα του ΚΚΣΕ. Είναι επίσης πιθανό ότι ο Μπρέζνιεφ παίζει συμβιβαστικό ρόλο ανάμεσα σε δύο συγκρουόμενες τάσεις. Ο ήγέτης του ΚΚΣΕ φαίνεται ότι θεωρεί δυσμενή το συσχετισμό των δυνάμεων, για μια ανοιχτή ρήξη μέσα στους κόλπους του διεθνούς κομμ. κινήματος. Παρά το ότι στο 25ο Συνέδριο δεν έγιναν θεαματικές μεταβολές, δεν είναι δυνατό να αποκλεισθούν εξελίξεις, και μάλιστα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η σταθερότητα της στροφής του μπλόκ των ευρωπαϊκών ΚΚ, δεν μπορεί παρά να έχει αντίκτυπους και στα ΚΚ των σοσιαλιστικών χωρών.

Η ΝΕΑ αντίληψη για τον διεθνισμό που προβάλλουν τα ευρωπαϊκά ΚΚ δεν αποτελεί τμήμα θεωρητικού προβληματισμού. Αντίθετα πηγάζει από την πολυπλοκότητα της πάλης των τάξεων σε διεθνές επίπεδο κάτω από συνθήκες ειρηνικής συνύπαρξης. Καθώς τα ΚΚ της Δ. Ευρώπης πλησιάζουν στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας, θ' αναγκασθούν να παίρνουν σοβαρά υπόψη την πολυπλοκότητα αυτή. Ένδειξη αποτελεί το θέμα των στρατιωτικών συνασπισμών. Είναι γνωστή η θέση του ΙΚΚ, που δεν βάζει θέμα εξέδου από το ΝΑΤΟ. Αυτό όχι σαν απλό ζήτημα τακτικής, προκειμένου να συμμετάσχει στην εξουσία, αλλά μέσα στη λογική της συνολικής στρατηγικής αντίληψης του ξεπεράσματος των δυο μπλόκ, της ταυτόχρονης διάλυσής τους. Πρόσφατα, οι γάλλοι σοσιαλιστές υιοθέτησαν παρόμοιες θέσεις. Είναι βέβαιο, παρότι η Γαλλία δεν μετέχει στο στρατιωτικό ΝΑΤΟ, ότι και το ΓΚΚ θα υποστείλει — άργα ή γρήγορα — τη σκληρή αντινατοϊκή του σημαία. Από τη μεριά της, η ΕΣΣΔ δεν επιθυμεί βέβαια καμιά διασάλευση του *status quo* στην Ευρώπη και δεν χάνει

εύκαιρία να τὸ δείχνει μὲ κάθε τρόπο : εὐγλωττο παράδειγμα ἦταν ἡ ἐπίσκεψή τοῦ Ρώσου πρέσβυ στὸν Ζισκάρ Ντ' Ἐσταίν τις παραμονὲς τῶν ἐκλογῶν, ποὺ προκάλεσε τὴν ὀργή τοῦ ΓΚΚ. Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ παραμείνουν τὰ ΚΚ τῆς Δ. Εὐρώπης ὁμάδες πίεσης, παρὰ νὰ ἀποκτήσουν μερίδιο στὴν πολιτικὴ ἐξουσία. Εἶναι πράγματι ἀρκετὰ δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο, νὰ συμφωνήσουν ὅλα τὰ μέρη γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ στὴν περίπτωσή αὐτή.

2. Δημοκρατία - Δικτατορία - Ἡγεμονία

ΚΑΙ γιὰ τίς τρεῖς αὐτὲς ἔννοιες ἔγινε πολλὴ συζήτηση στὸ 22ο Συνέδριο τοῦ ΓΚΚ. Εὐλόγο φαινόμενο, ἂν ἀναλογιστεῖ κανεὶς ὅτι ἡ στάση ἀπέναντί τους, διαγράφει τὰ σημεῖα ρήξης μὲ τὸ Σοβιετικὸ μοντέλο οἰκοδόμησης τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις ἑνὸς ἄλλου δρόμου κατάκτησης καὶ ἄσκησης τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

ΣΤΗΝ ἔκθεσή τῆς Κ.Ε. ἐπισημαίνεται μὲ ἔμφαση, ὅτι ἡ μεγαλοαστικὴ τάξη ἐγκαταλείπει τίς ἀρχές τοῦ μαχόμενου φιλελευθερισμοῦ, ὅτι διαπνέεται ἀπὸ τὸ φόβο τῆς ἐλευθερίας (σ. 71). Ἡ ἐργατικὴ τάξη γίνεται στὶς μέρες μας ὁ πιὸ συνεπὴς ὑπερασπιστὴς τῆς δημοκρατίας, ἡ πιὸ μεγάλη ἐγγύηση γιὰ τὴ διεύρυνσή της (σ. 78). Ἡ μάχη γιὰ τὴ δημοκρατία γίνεται τὸ κύριο μέλημα τοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἡ δημοκρατία καὶ ἡ ἐλευθερία ἀποτελοῦν σήμερα τὸ βασικὸ πεδίο τοῦ ταξικοῦ ἀγώνα, τὴν αἰχμὴ τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης.

ΓΙΑ νὰ προχωρήσει ἡ δημοκρατία δύο ὅροι εἶναι ἀπαραίτητοι : (σ. 82 ἐπ.). Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, κοινωνικοποίηση τῶν βασικῶν μέσων παραγωγῆς καὶ δημοκρατικὸς προγραμματισμὸς τῆς οἰκονομίας μὲ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, «πολιτικὴ ἐξουσία ἀντιπροσωπευτικὴ τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ, ποὺ θὰ ἐπιτρέψει τὴν πραγματοποίηση ριζικῶν ἀλλαγῶν στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ» (σ. 86). Στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ Μαρσαί ἐξήγησε ὅτι ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐκφράσει τὸν χαρακτήρα τῆς ἐξουσίας αὐτῆς, «δὲν καλύπτει τὴν πραγματικότητα τῆς πολιτικῆς μας, τὴν πραγματικότητα αὐτοῦ ποὺ προτείνουμε στὴ χώρα». Πῶς χαρακτηρίζεται τὸ ΓΚΚ τῆς σοσιαλιστικῆς ἐξουσίας;

«Ἡ ἐξουσία ποὺ θὰ ὁδηγήσει στὸν σοσιαλιστικὸ μετασχηματισμὸ τῆς κοινωνίας, θὰ εἶναι ἡ ἐξουσία τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ ἄλλων κατηγοριῶν ἐργαζομένων, χειρωνακτῶν καὶ διανοουμένων, τῆς πόλης καὶ τοῦ χωριοῦ, δηλαδὴ ἡ ἐξουσία τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐξουσία αὐτὴ θὰ ἐγκατασταθεῖ καὶ θὰ ἐνεργήσει μὲ βάση τὴν ἐλευθερὰ ἐκφρασμένη, ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ἐνθυμογγορία, θέλησή τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, καὶ θὰ ἔχει σὰν καθήκον τὸν πιὸ προχωρημένο ἐκδημοκρατισμὸ ὅλης τῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου.

»Θὰ ἔχει καθήκον νὰ σεβαστεῖ ἡ ἴδια, καὶ νὰ κάνει νὰ σεβαστοῦν ὅλοι, τίς δημοκρατικὲς ἐπιλογές τοῦ λαοῦ».

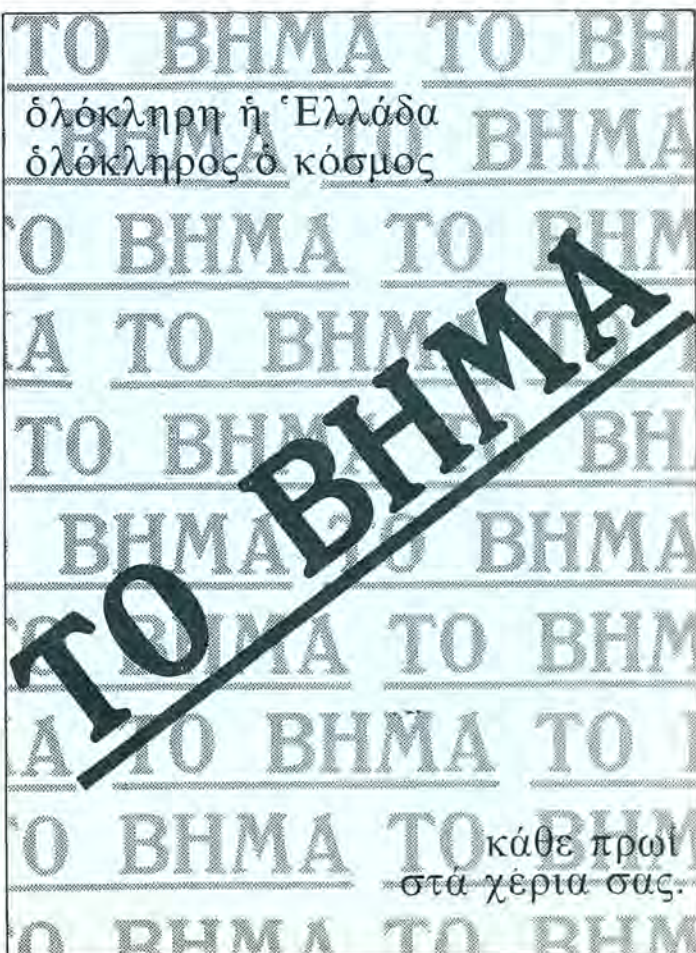
ΕΤΣΙ, σύμφωνα πάντα μὲ τὸ κείμενο ποὺ διάβασε ὁ Μαρσαί, ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» ἔχει τὸ ἐλάχιστον, πρῶτα νὰ παραπέμπει (μὲ τὸ πρῶτο τῆς συστατικῆς) σὲ φασιστικὰ καὶ τυραννικὰ καθεστῶτα, καὶ ὕστερα, νὰ περιορίζει τὴν ταξικὴ βάση τῆς σοσιαλιστικῆς ἐξουσίας μόνον στὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο, ποὺ ἂν καὶ ἀποτελεῖ τὴν καρδιά τῆς ἐργατικῆς τάξης, δὲν ἐξαντλεῖ τὰ στρώματα πρὸς τὴν ἀποτελοῦν. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι στὴν προβληματικὴ τῆς ΚΕ, γιὰ τὴν ἀπόρριψη τοῦ ὅρου πρυτανεύει ἓνα στοιχεῖο κοινωνικῆς ψυχολογίας (ἡ δικτατορία προκαλεῖ φόβο) καὶ ἓνα στοιχεῖο διεύ-

ρυνσης τῆς ταξικῆς βάσης τοῦ σοσιαλισμοῦ (βλ. τίς ἀναλύσεις γύρω ἀπὸ τὴν Ἐπιστημονικὴ - Τεχνικὴ Ἐπανάσταση καὶ τίς ἐπιπτώσεις τῆς στὴν ταξικὴ συνείδηση καὶ τοποθέτηση τῶν ἐργαζομένων μαζῶν). Ἀρκοῦν τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ στηρίξουν πειστικὰ τὴν ἀπόρριψη τοῦ ὅρου; Γενικὴ εἶναι ἡ ἐντύπωση πῶς ὄχι. Ἡ βιασύνῃ τῆς διαδικασίας ποὺ τηρήθηκε, ὁδήγησε ἀναπόφευκτα στὴ σχηματικότητα τῶν σχετικῶν ἀναλύσεων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ, ὅμως, ἔχουμε στοιχεῖα ποὺ μᾶς δείχνουν ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ βαθύτερη προβληματικὴ, ποὺ ἤδη ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ἀνάμεσα στοὺς γάλλους κομμουνιστές.

ΣΤΟ μηνιαῖο περιοδικὸ τοῦ ΓΚΚ, «Νουβέλ Κριτικ» (Μάρτης 1976), ποὺ ἀφιερώνει πολλὲς σελίδες στὸ 22ο Συνέδριο, διαβάζουμε στὴ σελίδα 7 : «Τὸ μεγάλο θέμα, ποὺ διαχύθηκε σ' ὅλες τίς συζητήσεις τοῦ Συνεδρίου, ἦταν τὸ πρόβλημα τῆς ἡγεμονίας μὲ τὴν ἔννοια ποὺ τοῦ ἔδινε ὁ Γκράμσι, τὸ πρόβλημα τοῦ ρόλου καὶ τῆς ικανότητος τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ τῶν συμμάχων τῆς στὴ διεύθυνση τῶν ἐθνικῶν ὑποθέσεων, τὸ πρόβλημα ἐπίσης τῆς ικανότητος τοῦ πρωτοπόρου τμήματός της — τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος — νὰ προτείνει, στὴν πρακτικὴ καὶ στὴ θεωρία, μιὰν ἐνιαία καὶ συνολικὴ ἀντίληψη τοῦ κόσμου ποὺ ἔρχεται, καὶ τὰ μέσα γιὰ νὰ οἰκοδομηθεῖ αὐτὸς ὁ κόσμος πάνω στὶς πιὸ πλατιεῖς δημοκρατικὲς βάσεις».

ΜΟΝΟ μιὰ προβληματικὴ πρόσβαση στὴν πολιτικὴ ἐξουσία σὰν διαδικασία κατάκτησης τῆς ἡγεμονίας μέσα στὴν κοινωνία εἶναι δυνατό νὰ ὁδηγήσει στὴν ὀρθὴ κατανόηση τῶν ἐννοιῶν τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς δικτατορίας, ὅπως χρησιμοποιοῦνται σήμερα ἀπὸ τὸ εὐρωπαϊκὸ κομμουνιστικὸ κίνημα. Ἐπισκοποῦμε γρήγορα τὰ βασικὰ ση-

κάθε πρωὶ
στά χέρια σας.

μεία αὐτῆς τῆς προβληματικῆς. Ὅποιαδήποτε μορφή ἐξουσίας εἶναι διαλεκτική συσχέτιση δύο στοιχείων: καταναγκασμός + ἡγεμονία, δικτατορία + δημοκρατία (οἱ λέξεις δὲν ἔχουν ἐδῶ τὸ νόημα τῆς μορφῆς πολιτεύματος, ἀλλὰ σημαίνουν τὴ δυνατότητα ἢ μὴ τῆς παρέμβασης τοῦ λαοῦ στὴ διαχείριση τῶν κοινῶν). Ἐτσι, καμία κοινωνική τάξη δὲν μπορεῖ νὰ κατακτήσει, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ ἀσκήσει ἀποτελεσματικὰ τὴν πολιτική ἐξουσία, ἂν δὲν συγκεντρώνει καὶ τὶς δύο δυνατότητες, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νὰ θεσπίζει τὸ νόμο της καὶ νὰ τὸν καθιστᾷ ἐξαναγκαστὸ (δικτατορία - καταναγκασμός), καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, νὰ πείθει τὴ μεγάλη μάζα τῶν πολιτῶν, ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος εἶναι συμφερετικός, ἢ τουλάχιστον ἀναγκαῖος (ἡγεμονία - δημοκρατία).

Ἡ ΕΝΝΟΙΑ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας δὲν προϋποθέτει μόνον τὸ στοιχεῖο τῆς κυριαρχίας· χρειάζεται καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς διευθύνσεως, ὁ διευθυντικὸς ρόλος τῆς κυρίαρχης τάξης. Ἡ ἀσκηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπὸ ὅποιαδήποτε κοινωνική τάξη δὲν εἶναι δυνατή, προοπτικά, μόνον σὰν σύστημα ἐξαναγκαστικῆς ὑποταγῆς. Προϋποθέτει τὴ λειτουργία καὶ ἐνὸς συστήματος συνειδητῆς ἀποδοχῆς. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐκφράζεται, εἴτε σὰν ἐνεργητική προσχώρηση σὲς ἐπιλογὲς τῆς κυρίαρχης τάξης, εἴτε τουλάχιστον σὰν παραδοχὴ ἐνὸς ἐλαττωματικοῦ, ἀλλὰ ἀναγκαίου μηχανισμοῦ λειτουργίας τῆς κοινωνίας. Κλασικὸ παράδειγμα ἐνεργητικῆς προσχώρησης εἶναι οἱ ἀστικὲς ἐπαναστάσεις (ἰδιαίτερα ἡ γαλλική), ποὺ εἶχαν εὐρύτατο λαϊκὸ ἐρείσμα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ στόχοι τοὺς φαίνονταν τότε ὅτι καλύπτουν τὰ προβλήματα ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀρχική ἐνεργητική προσχώρηση μεταβλήθηκε γρήγορα σὲ παθητική ἀποδοχή, καθὼς οἱ ἐργαζόμενες μάζες, βλέπανε μὲν τὰ προβλήματά τους νὰ παραμένουν ἄλυτα, δέχονταν ὅμως τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν νόμων τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ ΕΞΑΠΛΩΣΗ τῶν σοσιαλιστικῶν ἰδεῶν ἀπέτελεσε τὸ πρῶτο μεγάλο καὶ μοιραῖο ρήγμα στὸν ἡγεμονία τῆς καπιταλιστικῆς λογικῆς, καθὼς — γιὰ πρώτη φορὰ — ἀποδεικνύονταν ἡ οὐσία τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ διαγραφόταν ἐπιστημονικὰ ἡ δυνατότητα τῆς ἀντικατάστασής του. Ἀπὸ τότε κιόλας, ἀρχίζει μιὰ περίοδος κρίσεως ἡγεμονίας τῶν κυρίαρχων τάξεων, ποὺ διαρκεῖ ὡς τὶς μέρες μας. Στὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα, ἡ ἐργατική τάξη, μὲ τοὺς ἀγῶνες της, ἀπέσπασε πολλὰς κατακτήσεις ἀπὸ τὸ κεφάλαιο: ὅλα τὰ πολιτικά καὶ κοινωνικά δικαιώματα τῶν ἐργαζομένων ἀποτελοῦν οὐσιαστικὰ καρπὸ αὐτῆς τῆς πάλης.

Σήμερα ἡ κατάσταση ἔχει ὀξυνθεῖ στὸ ἔπακρο:

■ Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, οἱ κυρίαρχες τάξεις, δέσμιες τῆς ἀντίθεσης μεταξὺ τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτήρα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἰδιοποίησης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ὅχι μόνον στέκονται ἀνίκανες ν' ἀναπτύξουν τὴν οἰκονομία πρὸς ὄφελος τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ συρρικνώνουν τὶς ἐλευθερίες καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ: τὸ αὐτὰρ χι κὸ κρᾶτος ἀποτελεῖ πιά τὸν μόνιμο τύπο πολιτεύματος τοῦ κρατικο-μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, ὁ δικτατορικὸς καταναγκασμὸς γίνεται τὸ τελευταῖο καταφύγιο γιὰ τὴ διατήρηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

■ Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅλο καὶ εὐρύτερες μάζες λαοῦ συγχλίνουν γύρω ἀπὸ τὴν ἐργατική τάξη, τὸ κόμμα της καὶ τὶς ἐπιλογές τους, δημιουργοῦνται οἱ ὅροι κατάκτησης τῆς ἡγεμονίας.

Ἡ ΑΣΤΙΚΗ τάξη χάνει τὴ διευθύνση τοῦ συνταξισμοῦ τῶν λαϊκῶν δυνάμεων ποὺ τὴν ἔφερε στὴν ἐξουσία καὶ τῆς ἐπέτρεψε νὰ τὴν ἀσκήσει δημοκρατικά. Καθὼς συρρικνώνεται ὁ ἡγεμονικὸς της ρόλος ἐξογκώνεται τὸ στοιχεῖο τοῦ καταναγκασμοῦ, σὰν μόνον καὶ ἀναγκαῖο ἀντίρροπο στὴν

ἀποσύνθεση τοῦ μονοπωλίου τῆς ἐξουσίας. Γιὰ νὰ θυμηθοῦμε μιὰ ἐλληνική φωνή, ὁ Ἄλ. Σβῶλος παρατηροῦσε ἤδη τὸ 1933, ὅτι «...τὸ δημοκρατικὸν καὶ φιλελεύθερον Κράτος θὰ διέλθῃ διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἑαυτοῦ του, πρὶν ἢ ἐξελίξῃ τῆς κοινωνίας ἀγάγῃ πρὸς τὴν κοινωνικὴν δημοκρατίαν. Διότι εἶναι φυσικὸν ἡ ἀστική τάξις νὰ ἀμυνθῇ τῆς ὑπεροχῆς τῆς θέσεώς της, καταφεύγουσα πρὸς τοῦτο, ἐν ἀνάγκῃ, εἰς τὴν ἐντασιν τῆς κρατικῆς ἐπιβολῆς». Εἴμαστε μάρτυρες αὐτῆς τῆς ἀρνήσεως: ὅπου δὲν ἐπαρκεῖ ἡ αὐταρχική δημοκρατία, ἐπιβάλλονται ἀνοιχτὲς δικτατορίες. Παράλληλα, ὅμως, δημιουργεῖται ἓνα ἄλλο μπλόκ δυνάμεων ὑπὸ τὴν ἡγεμονία τῶν ἐργαζομένων τάξεων. Τὸ κλειδί τῆς μάχης ποὺ θὰ δοθεῖ, βρίσκεται στὸ πεδίο ποὺ θὰ ἐπιλέξουν οἱ ἀντίπαλοι: ἂν εἶναι ἡ βίαιη σύγκρουση, τότε ἡ νίκη θὰ κλίνει πρὸς τὴν πλευρὰ ἐκείνου ποὺ κατέχει τὸ μονοπώλιο τοῦ καταπιεστικοῦ μηχανισμοῦ. Οἱ λαϊκὲς δυνάμεις δὲν βασίζονται, οὔτε ἐπιδιώκουν τὴ χρησιμοποίησιν βίας. Γι' αὐτὲς τὸ στρατηγικὸ πεδίο μάχης γιὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας, εἶναι ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ διεύρυνση τῆς δημοκρατίας. Ἐδῶ βρίσκεται ὁ πυρῆνας τῆς λογικῆς τοῦ δημοκρατικοῦ δρόμου: πρόκειται γιὰ τὸν ἐξαναγκασμὸ τῶν κυρίαρχων τάξεων, νὰ δώσουν τὴ μάχη γιὰ τὴν ἐξουσία στὸ πεδίο ποὺ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι τὸ δικό τους: τοῦ σεβασμοῦ τῆς δημοκρατικῆς νομιμότητας. Πρόκειται γιὰ μιὰ «δημοκρατικὴ πρόκληση».

ΕΤΣΙ, στὴ σοσιαλιστικὴ ἐξουσία ποὺ θὰ χτιστεῖ πάνω σ' ἓνα ἐλεύθερα ἐκφρασμένο κοινωνικὸ consensus μέσα σὲ κοινωνίες ὅπου οἱ δημοκρατικὲς ἐλευθερίες ἀποτελοῦν κατακτημένα δικαιώματα τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ τοῦ λαοῦ, τὸ στοιχεῖο τοῦ καταναγκασμοῦ φυσιολογικά θὰ ἀτονήσει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή. Μιὰ τέτοια ἐξουσία θὰ εἶναι, ἀπὸ τὰ πράγματα, λιγότερο ἀναγκασμένη νὰ καταφύγει σὲ διοικητικὲς μεθόδους ἐπιβολῆς. Καὶ θὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀντέχει τὴν κριτικὴ ὅποιουδήποτε σέβεται τὴ δημοκρατικὴ νομιμότητα. Γι' αὐτό, ἡ στάση τῶν ἐργαζομένων μαζῶν ἀπέναντι στὴ διατήρηση τῆς δημοκρατίας εἶναι ἐνιαία καὶ μονοσήμαντη: τὴν ὑποστηρίζουν μὲ κάθε μέσο ἐναντία σὲς ὑπονομεύσεις τῶν κυρίαρχων τάξεων, ποὺ δὲν θὰ ἐκδηλωθῶν μόνον μετὰ τὴν ἀπώλεια τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ κυρίως, καὶ ἐντονότερα, πρὶν ἀπ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴ δημοκρατία ἔχει ἀπὸ σήμερα περιεχόμενο ἐπαναστατικὸ: τώρα, σὰν ἀπαραίτητος ὅρος γιὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας, αἴριο σὰν προϋπόθεση γιὰ τὴ διατήρησή της. Στὴ Ρωσία τοῦ 1917 τὴν ἐξουσία κατέλαβε μιὰ μειοψηφική πρωτοπορία, μέσα σὲ μιὰ κοινωνία χωρὶς ἔχνος δημοκρατικῶν παραδόσεων. Ἐκεῖ χρειάστηκε, κατὰ κάποιο τρόπο, νὰ μάθουν οἱ μπολσεβίκοι τὸν λαὸ νὰ ὀργανωθεῖ δημοκρατικά, ἢ καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ τὸ κάνει (βλ. ἀναγκαστικὴ δημιουργία «κολχόζ»). Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶχε ἐκεῖ καὶ χαρακτήρα «δημοκρατικῆς προπαίδειας». Μαζὶ μὲ τὴν ἀδυσώπητη ἀναγκαιότητα τῆς, μὲ κάθε θυσία, ἀνάπτυξης τοῦ ὕλικου ὑπόβαθρου τῆς κοινωνίας, οἱ συνῆκες αὐτὲς καθόρισαν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ὑδροκεφαλικὴ συγκεντρωτικότητα τοῦ Σοβιετικοῦ Κράτους.

ΣΗΜΕΡΑ, δὲν χρειάζεται πολλὴ σοφία γιὰ νὰ καταλάβει κανεὶς, ὅτι ἐκεῖ θὰ πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ ἡ πραγματικὴ βάση τῶν «γραφειοκρατικῶν παραμορφώσεων», καὶ ἡ οὐσία τοῦ «σταλινικοῦ φαινομένου». Στὴ Δύση δὲν χρειάζεται νὰ περάσουμε ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ δοκιμασία. Ὅταν ὁ Μαρσαί μιλάει γιὰ ἀπόρριψιν τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου», θέλει νὰ καταστήσει φανερό, ὅτι τὸ σοσιαλιστικὸ κράτος στὴ Γαλλία, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχει τελείως διαφορετικὰ χαρακτηριστικά, ποὺ προσδιορίζονται τόσο ἀπὸ τὴ φύσιν τῆς γαλλικῆς κοινωνίας, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ διαδικασία κατάληψης τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

ΣΤὸ ΕΠΟΜΕΝΟ: Τὸ τελευταῖο μέρος

Εἰς μνήμην Μιχάλ-Ἀγᾶ...

Ἡ πρόσκληση τὸλεγε πεντακάθαρα:

«Μνημόσυνο πεσόντων τῆς ΠΑΟ στὸ Βαθύλακκο:

Τὴν προσεχῇ Κυριακῇ καὶ ὥρα 10.30' π.μ. στὴν κοινότητα Βαθύλακκου θὰ τελεσθῇ μνημόσυνο ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν 1.253 πεσόντων μελῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως Δυτικῆς Μακεδονίας ΠΑΟ - ΕΕΣ. Ἐπίσης θὰ γίνουν καὶ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνεγερθέντος μνημείου».

Προσκλητήριο «πανεθνικοφρόνων» στὸ Βαθύλακκο! Πρῶτος-πρῶτος ἔσπευσε ὁ περιβόητος Σούρλας — ὁ «ἀντιστασιακὸς» ποὺ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὴ χούντα καί, σὲ ἀνταπόδοση τοῦ καλοῦ ποὺ τοῦ κάνανε, προσπάθησε νὰ μαζέψει ὑπογραφές γιὰ τὴν ἀμνηστευση τῶν Ἀπριλιανῶν «ἐθνοσωτῆρων». Παρόντες, «ὁ γεν. ἀρχηγὸς ΠΑΟ Κ. Παπαδόπουλος, ὁ πρόεδρος ΠΑΟ Δ. Μακεδονίας Π. Πεχλιβανίδης, ὁ γνωστὸς Σούρλας ἐκ μέρους τῶν ἀγωνιστῶν Φαρσάλων καὶ ἡ Βασιλικὴ Ἐθνικὴ Παράταξη (ΣΣ: λείπει ὁ Μάρτης ἀπὸ τὴ Σαρακοστή;) Δ. Μακεδονίας», γράφουν τὰ «Νέα» (10 τρ.) καὶ προσθέτουν: «στὰ ἀποκαλυπτήρια παρέστησαν καὶ οἱ βουλευτὲς «Ν. Δημοκρατίας» Κοζάνης Βαγιάτης, Τσακιρίδης καὶ Παπαδόπουλος». Τὸ πνεῦμα τοῦ Μιχαήλ Παπαδόπουλου, τοῦ περιβόητου Μιχάλ-ἀγᾶ, θὰ πλανᾶται ἱκανοποιημένο: ἡ δικτατορία μᾶς ἀναγνώρισε, ἡ δημοκρατία μᾶς τιμᾷ, θὰ σκέφτεται — καὶ μὲ τὸ δίκιο του...

Τὸ «ΑΝΤΙ» ἔλαβε ἀργὰ τὴν πρόσκληση. Καὶ δὲν πρόλαβε τὰ ἀποκαλυπτήρια. (Ποιὰ ἀποκαλυπτήρια; θὰ πεῖτε — αὐτοὺς τοὺς ξέραμε. Ναὶ ἄλλοι, ὅμως, δὲν τοὺς ξέρανε, φαίνεται, ἦ...). Μὴ ἔχοντας λοιπὸν ρεπορτάζ καὶ φωτορεπορτάζ, καταφύγαμε στὰ παλιά, στὴν ὥραία ἐκείνη ἐποχὴ ποὺ οἱ ΠΑΟτζῆδες, γερμανοντυμένοι βασάνιζαν, ἔσφαζαν, λήστευαν.

Διαβάζουμε σὲ μιὰ προκήρυξη «πρὸς δλους» δέκα τριῶν ἐκλεγμένων πατριῶν τὰ ἑξῆς:

«Οἱ κατωτέρω ὑπέγραψαν τὸ παρὸν μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν ὅτι θέλουνι τύχει τῆς ὑποσχεθείσης παρὰ τῶν Γερμανικῶν Ὑπηρεσιῶν Κατοχῆς βοηθείας ἀναλόγου πρὸς τὸ σοβαρὸν καὶ τὰς ὑποχρεώσεις αἱ ἀνελάβαμεν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξοπλισθοῦν ἰσχυρὰ μαχητικὰ τμήματα ἱκανὰ νὰ φέρωσι εἰς πέρας τὸν ἀναληφθέντα ἐθνικὸν ἀγῶνα».

Ποῶν ἀγῶνα;

Διαβάζουμε στὴν προκήρυξη:

«Δὲν εἶναι πλέον ἡ ὥρα τῶν δισταγμῶν. Εἶναι ἡ ὥρα ἡ ὁποία ἐπιβάλλει εἰς δλους νὰ ἰδοῦν τὴν ἀλήθειαν, ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν πραγματικότητα».

Ξέρετε γιατί;

«Εὐρέθημεν εἰς ἓνα πόλεμον καὶ κατεστράφημεν διότι τὸ ἠθέλησαν μερικοὶ πολιτικοὶ καὶ διότι παρεσύρθημεν ἀπὸ τὸ ἀγγλοεβραϊκὸν κεφάλαιον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀλυσσοδέσει τὴν Ἑλλάδα».

Τώρα ὅμως στὸν ἀγῶνα «τῆς ἐβραιοπλουτοκρατίας καὶ τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητας ἐναντίον τοῦ πολιτισμοῦ», ἡγεῖται ἡ Γερμανία!

Καὶ τώρα στὸ ψητό:

«Θὰ ἐρωτήσωμεν: Εἶναι ἄραγε ἐντροπὴ ἂν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες προβάλλωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας ὡς παράδειγμα τὸν γερμανικὸν λαόν, δταν αὐτὸς πρῶτος ἠντλησεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν μας τὰ μεγάλα διδάγματα τῆς καὶ τὰ αἰῶνια πρότυπα; Καὶ δὲν θὰ ἦτο δι' ἡμᾶς ἰδιαίτερα τιμὴ νὰ γίνωμεν διχὲς μόνον ὁ πρόθυμος, ὁ καλὸς φίλος ἀλλὰ καὶ ὁ ἡρωϊκὸς συναγωνιστὴς τοῦ μεγάλου καὶ ὑπερῷου λαοῦ; (...) Διὰ τὴν νῆα γίνῃ ἀγὼν μεταξὺ Γερμανίας καὶ Ἑλλάδος, ἀφοῦ οὐδέποτε οὐδέμια ὑπῆρξε ποτε αἰτία μίσους; Καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε τὴν στιγμήν αὐτὴν τοῦ τεραστίου ἀγῶνος νὰ εὐρεθῶμεν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ λαοῦ;».

Ἀλλά, μᾶς τὰ χαλάει... τὸ ΕΑΜ:

«Τὸ ΕΑΜ λέει πὼς θέλει νὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ μὲ τὶς συμμορίες του. Σκεφθήκατε ὅμως ἀπὸ τί θέλει τάχα νὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ; Πῶς ἦταν ἡ κατάστασις προτύτερα καὶ πῶς εἶναι τώρα;

Οἱ Γερμανοὶ ἤρθαν στὰ 1941 στὴ χώρα σας. Ὁ πόλεμος τελειώσε γρήγορα γιὰ σᾶς, καὶ τὰ παιδιὰ σας δὲν κρατήθηκαν αἰχμάλωτοι. Γύρισαν στὰ σπίτια τους, στὰ κτήματά τους. Καὶ ὁ Φύρερ Ἀδόλφος Χίτλερ ὑποσχέθηκε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Φανερά καὶ ὁλοκάθαρα τὸ ἔχουνε πῇ τότε οἱ Γερμανοὶ: Δὲ θέλομε τίποτα ἀπὸ σᾶς. Κάνομε πόλεμο μὲ τοὺς Ἑγγλέζους, καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο πρέπει νὰ μέινωμε ὡς τὸ τέλος τοῦ πολέμου στὴ χώρα σας, γιὰ νὰ μὴ μᾶς χτυπήσουν ἀπὸ τὶς πλάτες.

Ζούσατε ἡσυχὰ καὶ εἰρηνικά. Ἡ οἰκογενειακὴ σας τιμὴ ἦταν σεβαστὴ, ἡ περιουσία σας ἔμεινε ἀνέγγιχτη, ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τοῦ καθενὸς δὲν γνώρισε τὸν παραμικρὸ περιορισμό. Τάξη καὶ ἡσυχία βασιλευσαν παντοῦ. Μήπως δὲν εἶναι ἀλήθεια αὐτό;

Ἐπειτα παρουσιάστηκε τὸ ΕΑΜ. Περισσότερο ἀπὸ ἓνα χρόνον τώρα ὁργιάζουν στὴν ὑπαιθρο οἱ συμμορίες αὐτῆς τοῦ ΕΑΜ καὶ ΕΛΑΣ. Ποιὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα; Ἡ ἡσυχία πάει περίπατο! Σὲ κάθε χωριὸ ἔχουν συνενωθῇ τὰ πῦρ ἀντικοινωνικὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ τρομοκρατοῦν τοὺς καλοὺς πολίτας καὶ τοὺς ἀγρότας.

Κι ὁ ἐπίλογος:

«Ἀκούστε δλοι!

Στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Μπολσεβικισμοῦ ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἀπόλυτα σύμφωνη μὲ τὴ Γερμανία. Ἀπὸ κοινοῦ μὲ αὐτὴ διεξάγεται ὁ πόλεμος ἐναντίον δλων ἐκείνων ποὺ φέρουν στὴν Ἑλλάδα τὴν μπολσεβικικὴν τρομοκρατίαν ἢ τὴν ὑποστηρίζουν.

Ἡ Ἑλλάδα πολεμᾷ ἐναντίον τοῦ Μπολσεβικισμοῦ, στὸ πλευρὸ τῶν Γερμανῶν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης στὴ νέα Εὐρώπη!».

Εἶναι νὰ μὴ τοὺς κάνεις ἄγαλμα — ἔστω καὶ καθυστερημένα;

ΠΡΟΣ ΟΛΟΥΣ!

Οἱ κατωτέρω ὑπέγραψαν τὸ παρὸν μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν ὅτι θέλουνι τύχει τῆς ὑποσχεθείσης παρὰ τῶν Γερμανικῶν Ὑπηρεσιῶν Κατοχῆς βοηθείας ἀναλόγου πρὸς τὸ σοβαρὸν καὶ τὰς ὑποχρεώσεις αἱ ἀνελάβαμεν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξοπλισθοῦν ἰσχυρὰ μαχητικὰ τμήματα ἱκανὰ νὰ φέρωσι εἰς πέρας τὸν ἀναληφθέντα ἐθνικὸν ἀγῶνα.

1. Αὐτῶνης Βῆχος

2. Γεώργιος Γερμενῆς

3. Παναγιώτης Μελτέρος

4. Χρήστος Παπαβασιλείου

5. Ἡλίας Θεοφάνους

6. Γεώργιος Γκαρίνης

7. Πέτρος Ἰωαννίδης

8. Δημήτριος Γκαλακτίου

9. Κυριάκος Ἰωαννίδης

10. Ἰωάννης Θεοχαρίδης

11. Γεωρ. Γκουρίδης

12. Ἀπόστολος Τσοροβιλάκης

13. Μιχαήλ Παπαδόπουλος

«ΥΣΤΕΡΑ από τρισήμισι δεκάδες χρόνια, κι αν φυσικά ή θύμισή μου παραμένει καλή, γράφω τούτο το περιστατικό της Κατοχής. Αυτό γίνηκε στο Χαϊδάρι, τις μέρες που βομβαρδίστηκε ο Πειραιάς από τους 'Αμερικάνους το χειμώνα του 1944.

Ήτανε, νομίζω, ένα κυριακάτικο πρωινό του Γενάρη. Ο ούρανός από το Αιγάλεω στον Ύμηττο ήτανε όλοκάθαρος, συννεφάκι δεν είχε στην κορυφή του ο Τρελός. «Όλοι οι κρατούμενοι με λαχτάρα περιμέναμε να βγει ο ήλιος για να ζεσταθούν τα παγωμένα κόκαλά μας.

Το στρατόπεδο του Χαϊδαριού το είχαμε πρωτοεγκαινιάσει μιὰ μεγάλη ομάδα από 220 'Ακροναυπιώτες πολιτικούς κρατούμενους.

«Όλους μας, κατόπιν διαλογής, μās είχαν μεταφέρει οι 'Ιταλοί από το στρατόπεδο της Λάρισας στο Χαϊδάρι, εϋθύς μετά την εκτέλεση στο Κούρνοβο.

Ο αποδεκατισμός των πολιτικών κρατούμενων της 'Ακροναυπλίας με τη μέθοδο των ανοικτών εκτελέσεων, είχε αρχίσει από την ίδια την 'Ακροναυπλία, ακόμα από την αρχή του χειμώνα του 1942. Τότε, εκτέλεσανε μιὰ μικρή ομάδα από το δημοσιογράφο Τσουρτσούλη, τον Θαϊδη, τον Γκαζά και μερικούς άλλους.

«Επειτα, μετά τη μεταγωγή μας στη Λάρισα, ακολούθησε ή μαζική εκτέλεση με τους 119 στο Κούρνοβο, τον Ίούνη του 1943. 'Ανάμεσά τους ήταν και ο Π. Πουλιόπουλος. 'Ακόμα, γίνηκε και μιὰ «ψιλούλα», με είκοσι, ύστερα από λίγες μέρες.

«Όμως, είμασταν πολλοί 'Ακροναυπιώτες στο στρατόπεδο της Λάρισας και έτσι παρά τόν αφανισμό παράμεινε πολύ μαγιά για τὸ Χαϊδάρι.

Στο Χαϊδάρι, τις καθημερινές είχαμε καταναγκαστική δουλειά. Την Κυριακή δεν πηγαίναμε στη δουλειά αλλά ούτε και υπήρχε ανάπαυση. Ο Γερμανός διοικητής του στρατόπεδου, ένας ταγματάρχης των S.D. που πρίν από δυο μῆνες είχε μεταφερθεί από κάποιο πολωνικό στρατόπεδο, δεν άφηνε ευκαιρία για βασανισμό μας.

Κάθε Κυριακή πρωί κάναμε ασκήσεις πυκνής τάξης με τὸν Κετσέα επικεφαλής. 'Ακολουθούσε ο παιδεμός, να τινάζουμε ακατάπαυστα δυο-δυο ως τὸ μεσημέρι από μιὰ κουβέρτα ή κουρελού. 'Η έσωτερική φρουρά των S.D., με αυτόματα, με βούρδουλα και με λυκόσκυλα περιφέρονταν πάνω-κάτω και δοκίμαζε τότε-πότε για να δει τίχχ μην απόμεινε σκόνη στα κουρέλια μχι.

Μόνο εκείνη τη γενναριστική Κυριακή τὸ σκηνικό ήτανε διαφορετικό από τὰ άλλα. Μετά την άσκηση, μαζευτήκαμε όλες οι εκατονταρχίες στο χώρο συγκέντρωσης και σὲ ήμικύκλιο. 'Απέναντί μας, στεκόταν άντρες της έσωτερικής

ή εκτέλεση τῶν δέκα ἀρρώστων στο Χαϊδάρι

Εκτέλεση. Ξυλογραφία Α. Τάσου. (Από τὸ παράνομο λεύκωμα ΕΑΜ - ΕΛΑΣ, 'Αθήνα, 25 τοῦ Μάρτη 1943).

Γ Ε Ν Α Ρ Η Σ 1944

Τὸ γράμμα έγραφε :

«Στὴ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ «ΑΝΤΙ».

Μὲ τὸ θάρρος τοῦ ἀναγνώστη, σᾶς στέλνω αὐτὸ τὸ χειρόγραφο κείμενο. Είναι ολότελα ἀληθινό. «Αν και σεις τὸ κρίνετε κατάλληλο, παρακαλῶ νὰ δημοσιευτεῖ. Μὲ ἐκτίμηση, Δ. Μιχελίδης».

Διαβάσαμε μὲ συγκίνηση τὸ κείμενο — μιὰ (ἀκόμα) προσωπική μαρτυρία γιὰ ἕνα γνωστὸ γεγονὸς τῆς Κατοχῆς : τὴν εκτέλεση τῶν δέκα ἀρρώστων κρατουμένων στο Χαϊδάρι, ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς, τὸν Γενάρη τοῦ 1944. Ήταν ή πρώτη ὁμαδική εκτέλεση στο Χαϊδάρι.

Ο Δ. Μιχελίδης, τὴν περιγράφει ὥπως ἀκριβῶς τὴν ἔζησε. Δημοσιεύουμε τὴ μαρτυρία του και τὸν εϋχαριστοῦμε γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ ἔκανε στο «ΑΝΤΙ» στέλνοντάς την.

φρουρᾶς με τὰ πολυβόλα και τὰ αὐτόματα στο χέρι έτοιμοι νὰ σκορπίσουν τὸ θάνατο.

Στὴ μέση στεκόταν ο κτηνώδης διοικητής ποὺ εϋθύς μετά τὸν έρχομό του, στὸν ἴδιο τόπο, μπροστά στα μάτια μας, με τὸ ἴδιο του τὸ χέρι ἔβγαλε τὸ πιστόλι και εκτέλεσε τὸν πρῶτο "Ελληνα στο Χαϊδάρι γιὰ νὰ μās τρομοκρατήσει. Τώρα είχανε σειρὰ ἄλλοι.

Παράμερα ἀπὸ τὸ διοικητὴ στεκόταν και ὁ ἀναγκαστικός διερμηνέας πολιτικός κρατούμενος, ὁ ἀξέχαστος ἥρωας, παιδικός μου φίλος και γείτονας, Ν. Σουκατζίδης, ἀγωνιστής ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς παγκαλικῆς διχτατορίας, μαθητῆς τῆς Μέσης 'Εμπορικῆς Σχολῆς ἐκεῖνος, ἐργατάκι και μέλος τῆς ἡρωϊκῆς Ο.Κ. Ν.Ε. ἐγώ, στο 'Ηράκλειο Κρήτης.

Ο δολοφόνος ναζιστής ἀφοῦ πήρε τὴν καθιερωμένη ἀναφορά ἀπὸ τοὺς ἐκατόνταρχους, κατόπιν κάτι εἶπε γερμανικά και μετάφρασε ὁ Σουκατζίδης. «Ο κύριος διοικητής — εἶπε — θέλει νὰ στείλει ἀρρώστους στο νοσοκομεῖο γιὰ θεραπεία. "Όσοι είναι ἀρρωστοι νὰ βγοῦν ἔξω».

Φυσικά οἱ ἀρρωστοι ἦσαν πολλοί. Γιὰ μιὰ στιγμή, επικράτησε σιγή και ἀμηχανία. «Επειτα ἕνας-ἕνας οἱ ἀρρωστοι βγαίνανε στη μέση τοῦ κύκλου. Βγήκανε πολλοί, μὰ ὁ διοικητής ποὺ ἔχε τὸ λόγο του, εἶπε ὅτι αὐτὴ τὴ φορὰ θὰ πᾶνε γιὰ «θεραπεία» μόνο δέκα. Οἱ ἀποδέλοιποι με ἄλλη παρτίδα. "Έτσι και γίνηκε.

'Ανάμεσα στοὺς δέκα, ήταν και ὁ παλαίμαχος ἀγωνιστής Βασίλης Βερβέρης ἀπὸ τὴν Ξάνθη, καπνεργάτης με πλούσια συνδικαλιστική δράση και βουλευτῆς τοῦ Παλαϊκοῦ Μετώπου στη Βουλὴ τοῦ 1936. Δίπλα μου στεκόταν και ὁ Καισαριανιώτης Πύρρος Οἰκονομίδης, ποὺ ντὲ και καλά ἤθελε νὰ παρουσιαστεῖ μαζί με τοὺς ἀρρώστους.

Αὐθόρμητα τὸν συγκράτησα ἀπὸ τὸ χέρι γιατί δὲν μοῦ καλοφάνηκε ἐκείνη ή ναζιστική μεγαλοφυχία. "Έτσι γλύτωσε τὸ θάνατο.

Στό μεταξύ, γίνθηκε ώρα για φαγητό. Οί δέκα πήραν τα μπογαλάκια τους και στάθηκαν στο χώρο του μαγειριού. Οί άλλοι, με καρβάνες στο χέρι παίρναμε το πληγούρι που μās έδινε για συσσίτιο ό Ερυθρός Σταυρός. Δύο-τρεις μαύρες λιμουζίνες είχανε πάρει εκεί κοντά και καθώς οι κρατούμενοι φύγαμε από τό χώρο τών μαγειριών παράλαβαν τούς άρρώστους.

Κείνη τή μέρα έτυχε νά συντρώγουμε μαζί με τόν κουνιάδο μου Ίγ. Άντωνέλλη, Μυτιληνιό, παλιό έξόριστє τής Άνάφης. Δίπλα ήταν ό Στ. Σκλάβαινας, τυπογράφος, βουλευτής και άρχηγός του Παλαϊκού Μέτωπου στη βουλή του 1936. Καί οι δυό έκτελέστηκαν τήν πρωτομαχιά του 1944 στο σκοπευτήριο.

Τήν εποχή εκείνη, έξω από τό στρατόπεδο, λίγο παραπέρα από τήν κεντρική πόρτα και στο δεξί μέρος του δρόμου, υπήρχε ένας λοφίσκος που 'χε στη μέση ένα μικρό νταμάρι.

Ή συνοδεία με τούς δέκα κίνησε με ταχύτητα και σάν έφτασε στο νταμάρι έστριψε δεξιά και χάθηκε μέσα σ' άφτό, όπου, προφανώς, περίμενε και τό έκτελεστικό απόσπασμα.

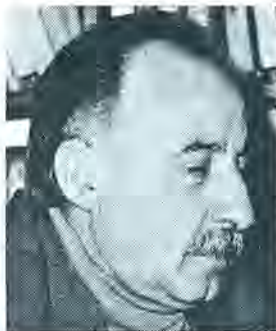
Σέ λίγα λεπτά άκούστηκαν μερικές ριπές από αυτόματα και ή «νοσηλεία» τών δέκα Έλλήνων πατριωτών ολοκληρώθηκε με αυτό τόν ύπουλο δολοφονικό τρόπο από τά χιτλερικά κτήνη. Αυτό ήταν τό νοσοκομείο!

Άλαφιασμένος ανέβηκε ό Οικονομίδης στο θάλαμό μου και μου είπε : «Τό 'μαθες Μήτσο;» «Τί νά μάθω;» ρώτησε. «Τους σκοτώσανε όλους στο νταμάρι! Πώ-Πώ τί θά πάθαινα! Σέ σένα χρωστάω τή ζωή μου» μ' άποχρίθηκε.

Έτσι, άκριβώς, γίνθηκε ή έκτέλεση τών δέκα άρρώστων, που ήταν και ή πρώτη όμαδική δολοφονία Έλλήνων πατριωτών στο Χαϊδάρι.

Δ. Μιχελίδης».

Σ.Σ. Ή έκτέλεση τών δέκα περιγραφεται με λεπτομέρειες στην τρίτη συνέχεια τών άποσπασμάτων από τό βιβλίο - μαρτυρία του γιατρού ΑΝΤΩΝΗ ΦΛΟΥΤΖΗ που δημοσίευσε (από 11/4) ή «Αλήγη», με τίτλο «ΧΑΪΔΑΡΙ, κάστρο και βωμός τής Έθνας» «Αντίσταση». Έκεί σά διεγερμένα αναφέρεται ό (δικηγόρος, σήμερα) Δ. Τουλούκας, που στάλθηκε μαζί με τήν ομάδα τών 10 και γλίτωσε από θάνατο τήν έκτέλεση. Στην περιγραφή τής έκτέλεσης, αναφέρεται ότι στην πρώτη πεντάδα που στήθηκαν μπροστά στην άνοικτή τάφρο ήταν ό Βερβέρης, που πρόλαβε νά βοοηθοηφάξει : «Γερμανοί στρατιώτες, τά εγκλήματα που κάνετε με έντολή μου για τήν εξημερώση του χιτλερισμού, θάρθει καιρός που θά τά πληρώσετε και θά ντρέπστε γι' αυτά. Ή Γερμανία δέ θά νικήσει! Ζήτω ή Ελλάδα, Ζήτω ό Ε.Λ.Ι.Σ., Ζήτω ό Κόκκινος Στρατός». Ζητωκραυγάζοντας «Ζήτω ή Ελλάδα, Ζήτω ό Ελληνικός Λαός» έπεσαν και οι άλλοι.

Ή Ωσου νά Ξημερώσει

ΦΥΛΑΚΕΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ 1948-49

«Λατρεμένοι μου γονείς...
Άγαπημένα μου άδέρφια...
... αυτή τήν στιγμή πάω για έκτέλεση...»

ΕΙΝΑΙ οι πρώτες άράδες — στο ίδιο συγκλονιστικό «μοτίβο» — μιάς σειράς από γράμματα. Γράφτηκαν — με χέρι σταθερό — στο κάτεργο τής Κέρκυρας από μελλοθανάτους που πολλές φορές έκαναν — για νά τά διατυπώσουν — χρήση του δικαιώματος τής «τελευταίας τους θέλησης». Όταν τά γράμματα έφταναν στον προορισμό τους οι άποστολείς τους ήταν νεκροί... Είχαν άρνηθεί νά ύπογράψουν δηλώσεις.

ΤΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ που αναφέρονται πιο κάτω είναι μερικά από τά πολλά που διαδραματίστηκαν στις φυλακές τών μελλοθανάτων. Τά άφηγείται ένας άπ' αυτούς που σώθηκε, ό Σταμάτης Σκούρης — έμπορος σήμερα — που άκανε τις μνήμες του βιβλίο (τίτλος : «Ήσου νά Ξημερώσει», έκδ. «Ολκός») γράφοντας, κρατούμενος πάλι, στη Γυάρο και τή Λέρο. Ό Ρίτσος, ό Κουνιάς και ό άξέχαστος Σπήλιος τόν παρότρυναν στο γράψιμο.

Ό ΙΔΙΟΣ, λέει :

Τό βιβλίο μου καλύπτει μιά μικρή περίοδο : τήν περίοδο '48-'49. Τότε πιάστηκαν αγωνιστές που καταδικάστηκαν από κακουρηγοδικεία για άδικήματα που είχαν διαπράξει στην κατοχή. Άπ' αυτούς καταδικάστηκαν πάνω από 2.000 σέ θάνατο και μοιράστηκαν στις φυλακές Λέγκνας, Κέρκυρας, Άκροναυπλίας κ.ά. Έγώ κλείστηκα στο κάτεργο τής Κέρκυρας... Κι' έζησα από κοντά τόν πυρετό και τις ανθρώπινες στιγμές που προηγέθηκαν 200 έκτελέσεων στο νησί Λαζαρέτο. Νά ή πρώτη μνήμη : άφορά τόν κρατούμενο Μήτσο Γεωργαντά. Μās τήν άφηγήθηκε ό παπās τής φυλακής. Μόλις πήγε νά τόν μεταλάβει εκείνος του 'πε άπλά :

«Τώρα, λοιπόν, γιατί νά μεταλάβω, άφου πρόκειται έτσι κι' άλλους νά χυθεί τό αίμα μου;».

Ό ίδιος ό παπās μās εξιστόρησε κάτι άλλο. Είναι ή περίπτωση του Ουνατοποινίτη Λένα. Μόλις τόν βάλανε σέ θέση βολής, είπε στο απόσπασμα :

— Άδέρφια μου μη με δένετε στο παλόνι. Μη μου κλείνετε τά μάτια. Ξέρω γιατί πεθαίνω. Δέν σάς κρατώ κακία...

Άφησαν τά όπλα οι φαντάροι και φέρανε χωροφύλακες για τήν έκτέλεση, που έγινε τελικά.

Θυμάμαι, επίσης, λέει ό Σταμάτης Σκούρης, κάποιον Λευτέρη Τζανετή που φώναζε με τό χονά :

— Άχέ τής Κερκύρας απόψε πήρανε για έκτέλεση τόν...
«Έλεγε τά όνόματα κεινων που έκτελέστηκαν. Κάποια στιγμή όμως μπήκε ένας χωροφύλακας και του είπε :

— Έλα, ήρθε ή σειρά σου.

του Βασίλη Καβαθά

Και κείνος άπτόητος συνέχισε.

— Τώρα παιδιά παίρνουμε και μένα, γειά σας άδέρφια.

Οί μελλοθανάτοι έπαίζαν βόλεϋ, όταν ήρθε ένας φύλακας και ζήτησε τόν Κολοβό.

— Μεταγωγή, είπε. Άπόρησαν όλοι. Καί άνέδρασαν.

Άπάντηση :

— Ό Κολοβός πήρε χάρη από τήν βασίλισσα...

Και άλλα τέτοια. Τελικά επενέβη ό διευθυντής του κατέργου, ό όποιος μās διαβεβαίωσε στο λόγο τής τιμής του ότι επρόκειτο για μεταγωγή στις φυλακές Άθηνών...

Ό Κολοβός ήταν ήρεμος, μάζεψε τά πράγματα του και χαιρέτισε...

Τά χαράματα μιά πνιγμένη φωνή «γειά σας, άδέρφια» θά μās ξαφνιάση όλους... Είχε άρρίξει ό χορός του θανάτου.

Ό Ψιλάκης, έτσι τόν λένε τόν Σφακιανό, άφου τελείωσε τό άσπρισμα και δίχως νά τόν προσέξη κανείς, έγραψε στο ντουβάρι πάνω από τήν πόρτα με μεγάλα κόκκινα γράμματα : «Άγάπα τό κελλί σου, φάε τό φαί σου, και διάβαζε πολύ».

...Τά πατήματα γίνονται πιο δυνατά και όσο πάνε και ζυγώνουν, φάνυναν στο κελλί μας. Κάποιος κυττάει μέσα.

— Ποιός είναι ό Ψιλάκης :

— Έγώ, τί θέλετε;

— Στην γραμμάτεια για κάτι στοιχεία.

— Γι' αυτό; Μου λέτε ψέματα. Κατέω τί με θέλετε, δέν είμαι κουζουλός. Σταθείτε, μωρέ, νά βάλω τά καλά μου κι έρχομαι... Μās άγκάλιασε, μās φίλησε πολλές φορές κι είπε :

«Συνεχίστε. Δέν θά ντροπιάσω ούτε σās, ούτε τήν παντέρμη Κρήτη. Θά πάω στην Ειρήνη».

Στό πειθαρχείο είναι και άλλοι τρεις πατριώτες συγκατηγορούμενοι. Μιά νύχτα στο κελλί, τέσσερις Κρητικοί όμοια ντυμένοι, χορεύουν «σούστα» και πεντοζάλη. Σάν άπόστασαν, κάθισαν, θυμήθηκαν τά νειάτα τους και πιάσαν τό Ρωτόκριτο μέχρι νά Ξημερώσει. Σάν ήρθε τό απόσπασμα, τούς βεήκε στυροπόδι καταγής, νά λένε ένα ριζιτικό τραγούδι...

Νά κι' ένας που υπέγραψε και γλύτωσε. Ό Καραμυζάλης.

— Τί έχεις; τόν ρωτάω.

— Εξόφησα άπ' όλα, μου λέει. Αυτό είναι όλο.

— Δηλαδή;

— Ήπέγραψα.

— Καλά, πότε;

— Τή νύχτα!

— Γιατί;

— Δέν άντέχω άλλο. Δέν μπορώ, μέτρησα τίς δυνάμεις μου καί είδα πώς δέν με βγά- ζουν. Έτσι, όπως με βλέπεις... Δέν έλεια μάτι. Μόνο για μιιά στιγμή. Καί είδα πού ήρθαν καί με πήραν. Λιγοθύμσα. Μου ρίξαν νερό. Στο πειθαρχείο ήρθε ό παπάς καί με κοινώνησε. Με βάλανε στο αυτοκίνητο. Μετά στην βάρκα. Κι' από κει στο Λαζαρέτο. Ό τάφος άνοικτός, μαύρος πίσσα. Με δένουν σ' ένα παλούκι, φωνάζω, κλαίω... Τά ντουφέκια είναι μπροστά. Οι κάγκες μεγαλώνουν, μεγα- λώνουν γίνονται σαν χωνιά γραμμοφώ- νου... Γεμίζουν τά όπλα. Μου δένουν τά μάτια. Μά βλέπω με την άκοή καί μόλις ό έπι κεφαλής φωνάζει «πύρ» ξύπνησα μούσκεμα στον ιδρώτα. Έγώ έκτελέστη- κα. Τελείωσε.

Τό πρωτό σαν άνοιξε ό φύλακας την πόρτα, έφυγε δίχως νά πη ούτε γεια σας. Σε λίγο οι ποινικοί ήρθαν καί του πήραν τά ρούχα.

Ήρθαν στην άκτίνα μας χωρίς νά τούς άκούσουμε. Άπό τό φιλοστρίνη της πόρτας δια- κρίνουμε τίς φιογούρες πού περνούν. Άνοίγουν κάποιον κελλί. «Ποιον θέλετε; Ποιους θά πά- ρετε; Ποιους παίρνουνε;» φωνάζουν τώρα από τά κελλιά.

Ό Κατερίνης είναι άνεβασμένος στην «σκα- λωσιά» καί φωνάζει : «Λαέ της Κέρκυρας...». «Έμένα θέλουνε» λέει ό Μερτζάνης πού για δεύτερη φορά βλέπει τό χάρο με τά μάτια του. «Όχι, κάνουν με τό κεφάλι.

— Μήπως έμένα, ρωτάει ό Ζαχαρίας. Σιωπή... Σάν τέλειωσε τό σύνθημά τους ό Κατερίνης τούς ρωτάει : «Άν θέλετε έμένα είμαι έτοιμος». Καί μ' ένα πήδημα βρέθηκε στο πάτωμα. Περιμένετε μόνο δύο λεπτά νά έτοιμαστώ. Νύθηκε, έβαλε τά καλά του, φό- ρεσε καί τά καινούργια του παπούτσια...

— Γαμπρός μιιά καί δέν πρήλαβα νά γίνω, ως ντυθώ τουλάχιστον τώρα...

Φιλάει τούς συντρόφους του, περνάει ένα- ένα τά κελλιά, χαιρετάει...

Φωνές, χωνιά, πανζουρλισμός. Στην μέση του διαδρόμου θά μās χαιρετήσει με τά λόγια :

«Παιδιά, δέν είναι τίποτα ό θάνατος σαν περάση ή πρώτη άνατριγίλα, πού κρατάει όσο ν' άκούσης τό ΕΣΥ. Μετά τίποτα... Γεια σας άδέλφια...».

Οι φύλακες όμως παραμένουν. Γιατί; Άνοίγουν τό κελλί του Ήλία...

— Παιδιά παίρνουν τον Λιάκουρα.

Άφου κάνει προσεκτικά την τουαλέττα του, φοράει τά γυαλιά του καί στην σέπη του που- κάμισου πού άκουμπάει στην καρδιά... βάζει την φωτογραφία των παιδιών του : «Στό μπαμπά, για νά του κρατάμε συντροφιά...»

Τώρα πάνε στο βάθος, στο κελλί πού μέ- νουν ό Μικρόπουλος με τον Ναυπιώτη.

— Κύριε άρχιφύλακα ποιόν θέλεις έμένα ή τον Ναυπιώτη;

— Νά έτοιμαστήτε καί οι δύο.

— Δέν γίνεται νάρθη ό ένας σήμερα κι' ό άλλος αύριο για νά μην άφήσουμε τό σπίτι μου- νάχο;

— Έλα, κάντε γρήγορα γιατί δέν έχουμε καιρό, πέρασε ή ώρα...

— Κύριε άρχιφύλακα μπορώ νά ζητήσω μιιά χάρη;

— Λέγε τί θές;

— Μήπως τώρα πού βρέχει, ό λάκκος γε- μίσει νερά καί γίνουμε όλο λάσπες;

Διακόσια κελλιά φωνάζουνε καθώς περνούν. Διακόσιες σπαρακτικές κραυγές σκίζουν τον αήθερα.

Όταν συγκεντρώνονται στο πειθαρχείο περ- νούν μαζί με τούς άλλους τις τελευταίες τους στιγμές παίζοντας θέατρο!

Είναι μιιά παράσταση σε στυλ καραγκιόζη

πούχει την τραγικότητα της στιγμής στα λό- για της. Κι' όταν τελειώνη : Ξεχάσαμε πού βρισκόμαστε καί χειροκροτάμε ζέφρενα τούς μελλοθάνατους αυτοσχέδιους «ήθοποιους».

Καθήσαμε σταυροπόδι νά φάμε... «Έξ, έμεις καί έξ αυτοί πού φεύγουν. Ό νέος μυ- στικός δειπνος θά πη ό Πολίτης. Ύψώνουμε τά ποτήρια. «Καλό βόλι, καλή τύχη για σās...»

Μόλις ήρθε ή σειρά μας, τί νά πούμε; «Καί στα δικά μας».

— Όχι, όχι, φωνάζουν καί πετάγονται επάνω...

«Ωρα πέντε πρωινή. Δύο καμιόνια άνεβαί- νουνε μουνγγρίζοντας. Έρχεται τό έκτελεστικό απόσπασμα...

Ό πρώτος δηλωσίας της φυλακής είναι ό Μένιος. Έβλεπε στον ύπνο του επιάλτες καί ξύπναγε, κι' έκλαιγε.

— Τό σκέφθηκα. Τό αποφάσισα. Κου- βέντικτα με τον εαυτό μου. Καί δέν έβρι- σκα παρά μόνο μιιά άπάντηση : Ζήσε!

Προσπαθήσαμε νά τον μεταπείσουμε. Μά- ταιος κόπος. Έφυγε. Ύπέργραψε καί ήρέμησε κάπως. Μά τον γέλασαν. Πάνε ένα βράδυ στις 3 ή ώρα, άνοίγουν τό κελλί του σιγανά, σκύ- βουν πάνω από τό κρεβάτι του, τον στραβώ- νουν με τά φανάρια τους καί τον προστάζουν νά σηκωθή. Τά χάνει... νομίζει ότι βλέπει κακό όνειρο.

— Έμένα, έμένα, έμένα, μά έγώ... Μά μου τό ύποσχεθήκατε...

Θά κλάψη, θά ικατεύση. Μάταια. Τόν έξε-έλεσαν!

Ήρθαν καινούργιοι. Άνάμεσά τους ένας μελαχροινός νέος, ό Γιώργος Βασιλιάς από την Άράχωβα. Μόλις άνοιξε ένα κιβώτιό του εί- δαμε μέσα πέντε γλαστράκια με διάφορα κα- κτωειδή. Ήταν γεωπόνος καί μετέτρεψε όλα

Τό κάτεργο της Κέρκυρας. Φωτογραφία της έποχής του έμφύλιου.

τά δοχεία σὲ γλάστρες. "Άλλοι τὸν βοηθᾶνε, ἄλλοι γελᾶνε καὶ τὸν κοροϊδεύουν.

"Εκείνος ὅμως μιλοῦσε μὲ τὰ λουλούδια. Κάποια νύχτα τοῦσπασαν οἱ φύλακες τὶς γλάστρες. Ὁ Βασιλεὺς βογγοῦσε σάν πληγωμένο θηρίο. Ἦταν σκεπασμένος μὲ τὴν κουβέρτα. Καὶ τὸ μεσημέρι ὅταν τὸν ξεσκεπάσαμε τελικὰ, τί νὰ δοῦμε;

"Ένα κεφάλι κατάλευκο. Δὲν τὸν ἀναγνώρισαμε. Ἀπὸ τότε μέχρι τὴν ἡμέρα πού ὁ τὸν πάρουν γιὰ ἐκτέλεση θὰ μελετᾷ τὴν ἀνθυκομία του.

"Ἡ πόρτα τοῦ κελλιοῦ τῶν ἀδελφῶν Δημάκου ἄνοιξε. Σάν τίγρις πετάχτηκε πάνω ὁ Θόδωρος ἑτοιμος νὰ κατασπαράξῃ τὸν ὑπαρχιφύλακα. Εὐτυχῶς ὅμως τὸν κράτησε ὁ Νίκος.

— Ἦσυχασε Θόδωρε, δὲν κάνει, τοῦ λέει ὁ ἀδελφός του.

— Δὲν βλέπεις πού δὲν μιλᾶνε; Ποιους θέλετε μωρέ, πέστε; Τί φοβόσαστε;

— Νίκο, ἄρχισε νὰ τραυλίζῃ ὁ ὑπαρχιφύλακας, νὰ μὲ συγχωρῇς. Ἐσένα μόνο...

— Μάλιστα κύριε Γκότση μιὰ στιγμή νὰ τοιμαστῶ. Ἀρχισε νὰ νύνεται. Μαζὶ του νύνεται κι' ὁ Θόδωρος.

— Δὲν σ' ἀφήνω νὰ πᾶς μονάχος, θάρρω καὶ γὼ Νίκο.

— Ὅχι, ἐσύ, θὰ μείνης. Ποῦ ξέρεις; Μπορεῖ νὰ γλυτώσῃ καὶ νὰ κυτᾶζῃς τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιὰ.

— Κύριε ὑπαρχιφύλακα, ὁ ἀδελφός μου εἶναι παντρεμένος. Ἐγὼ γυναῖκα καὶ παιδιὰ, δὲν κάνει νὰ πάω ἐγὼ στὴ θέση του;

Τ' ἀδέλφια τελικὰ θὰ πάνε μαζὶ μέχρι τὸ πειθαρχεῖο. Μέχρι πού θὰ πάρουν τὸν Νίκο γιὰ ἐκτέλεση...

"Ἦρθαν κι' ἀπόψε ὅπως πάντα στὶς τρεῖς μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Πῆγαν στὸ κελλί τοῦ Κατσιμίχα. Τὸν ζύπνησαν καὶ τοῦπανε νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ. Ἀργεῖ κάπως νὰ ντυθῇ. Περιμένουν ἀν καὶ βιάζονται. Ἀπὸ τὸ διπλανὸ κελλί ἀκούγονται φωνές. Εἶναι ὁ πρῶτος τοῦ ξάδελφου ὁ Λιόλιος. Κυτπάει τὴν πόρτα, φωνάζει, παρακαλᾷ, κλαίει.

— Γιώργο πᾶρε με μαζὶ σου. Πάρτε με. Ἀνοίχτε μου κοράκια.

Φορώντας τὶς καινούργιες γυαλιστερές του γαλότσες καὶ τυλιγμένος στὸ ἀδιάβροχό του, μᾶς ἐπισκέφεται ὁ διευθυντής. Πλησιάζει τὸν Γόδα.

— Τώρα πού ἔμουν στὴν Ἀθήνα μὲ βρῆκε κάποιος ἀπὸ τοὺς παράγοντες τοῦ Ὀλυμπιακοῦ καὶ μοῦ ζήτησε νὰ ἐνδιαφερθῶ γιὰ σένα.

— Καλωσύνη του.

— Σήμερα βρίσκεται ἐδῶ μὲ τὴν ομάδα πού θὰ παίξῃ μὲ τὴν τοπικὴ Κερκύρας.

— Ἀλήθεια; Παίξει ὁ Ὀλυμπιακὸς σήμερα ἐδῶ;

— Ναί.

— Ἐ, ἔχεις νὰ μαζέψῃς γκολ.

— Καλὰ, ἂς ἀφήσουμε τὰ γκολ. Οἱ παρόντες τοὺς ξέρεις, ἄλλωστε ὕστερα ἀπὸ ἐνέργειες δικῶν σου, θέλουν νὰ ἐνδιαφερθοῦν γιὰ σένα, μὲ τὸν ὅρο ὅμως νὰ τοὺς βοηθήσῃς.

— Εὐχαριστῶ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους.

Ἐγὼ ὅμως εἶμαι ἀθλητὴς καὶ νόμος αἰώνιος γιὰ μᾶς εἶναι νὰ μὴν ἐπιστρέφουμε ποτέ στὴν ἀφετηρία.

— Ἀλλά;

— Νὰ πέφτῃς. Ἡ νὰ φτάνῃς στὸ τέρμα νικητής.

Ὁ Γόδας μένει στὸ τέταρτο μπροστινὸ κελλί. Κι' ὅλη τὴν ὥρα — σάν λιοντάρι στὸ κλουβί — πάει κι' ἔρχεται στὸ φιλοστρίφι φωνάζοντας κάθε τόσο στὸν φύλακα νὰ τοῦ πῇ γιὰ τὸν ἀγωνία τῆς ομάδας του. Τοῦ ἀγαπημένου του Ὀλυμπιακοῦ πού κάποτε εἶχε φορέσει κι' αὐ-

23 τοῦ Φλεβάρη 1946. Γιορτὴ τῆς ΕΠΟΝ στὴν ταράτσα τῶν φυλακῶν Κίστορος. Ὅλοι ἀνταρτοεπονεῖτες. Στὴ μέση, μὲ κύκλο, ὁ Σ. Σκούρητης. Τὸ σκυλάκι, ἀριστερά, τὸ λέγανε Τσώρητσι!

τὸς τὴν φανέλλα του κι' εἶχε ὑπερασπιστῇ τὰ καρρὲ του.

Τὸ μάτς τελείωσε σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ φύλακα μὲ 6 - 1.

Ὁ Γόδας εἶναι χαρούμενος. Κάποια στιγμή ἄρχισε νὰ τραγουδᾷ. Ἐνῶ τραγουδοῦσε οἱ φύλακες μπῆκαν στὰ νύχια στὸ κελλί του.

— Τί θέλετε;

— Νίκο ἦρθε κάποιος ἀπὸ τοὺς παράγοντες τοῦ Ὀλυμπιακοῦ καὶ σὲ θέλουνε στὸ γραφεῖο τοῦ διευθυντῆ.

— Μὰ ἐξήγησα στὸν κ. διευθυντῇ ὅτι δὲν τὸν χρειάζομαι.

— Σὲ θέλει ὅμως αὐτός.

— Εἰσάστε ψεῦτες. Σταθῆτε λοιπὸν νὰ ντυθῶ κι' ἔρχομαι. Ἐβγαλε κατ'άσαρκα, ὅπως τότε, τὸ λευκὸ παντελονάκι καὶ τὴν ἐρυθρό-λευκὴ φανέλλα ποῦχε κρυμμένα σ' ἓνα βαλιτσάκι καὶ τοὺς ἀκολούθησε...

"Ένα ἀκόμη σημάδι στὶς ὑποπτές βραδυές ἦταν οἱ δυνατὲς ἀπαγγελίες, καὶ τὰ τραγούδια. Σάν ἐρχόντουσαν κι' ἔβριζαν καὶ φώναζαν νὰ σταματήσουμε ἢ ἔδερναν καὶ κανένα, σήμαινε πὺς θὰ εἶχε ἐκτέλεση. Ὅταν τὶς ἐτρωγες ἦσουνε τυχερός. Αὐτοὺς πού ἔπαιρναν γιὰ τὸ ἀπόσπασμα δὲν τοὺς κυτοῦσαν...

"Ἀνοῖξαν τὸ κελλί τοῦ Διαβάτη. Τὸν βρῆκαν ἑτοιμο. Θέλησαν νὰ τοῦ δέσουν τὰ χέρια. Ἀρνῆθηκε. Περνάει ἓνα ἓνα τὰ κελλιά. Κάτι λέει, κάτι τοῦ λένε.

Σταματᾷ στοῦ Σαλαπάτρα.

— Τὴν κονσέρβα ποῦταξες.

— Ἐν τάξει Γιώργο μου.

Στὰ πειθαρχεῖα εἶναι κι' ἄλλοι. Τὸ ἔμπα τοῦ Διαβάτη τοὺς ἐνθουσιάζει. Θὰ στήσουν ἓνα γλέντι τρικουβερτο. Τὸ πρῶτὸ τοὺς τυτοφέμισαν...

Ξεσπάει ἀπεργία πείνας. Ἐξῶ κάνει φοβερὴ παγωνιά. Ἐχει ρίξει καὶ χιόνι. Ὁ γέροντας Πασπαλιάρης ἦταν ἀπὸ τοὺς νεοφερμένους...

Ἦρχνονται...

— Ἐλα σήκω, ἐσύ, Πασπαλιάρη.

— Ἐμένα θέλετε;

Σηκώθηκε σιγὰ παίρνοντας μύριες προφυλάξεις γιὰ νὰ μὴν τὸν δοῦν. Ντρεπότανε γιὰ τὴν φοροῦσε μακριὰ σώβρακα μὲ κορδόνια στὰ μπατζάνια. Παίρνει — ἀφοῦ νύνεται — ἓνα ξυρκαφάκι καὶ ζητάει δύο λεπτὰ συγγνώμη.

— Τί πᾶς νὰ κάνῃς;

— Νὰ ξυριστῶ. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ πάω ἔτσι. Παλθῶ καὶ ξυρίζεται ἔτσι ξερά, δίχως νερὸ καὶ σαπουνάδα. Σηκώνεται καὶ ἀποχαιρετᾷ τοὺς συντρόφους του.

Ὁ Φάνης Γιάννου εἶναι καινούργιοφερμένος. Τὸν φέρανε ἀπὸ τὴν Ἀκρονουπλία μαζὶ μὲ ἄλλους. Εἶναι μέτριος στὸ ἀνάστημα, λεπτο-

καμωμένος, μὲ μεγάλα μαῦρα μάτια. Σεμνὸς καὶ μετρημένος.

Περνάει ὁ φύλακας.

— Γιάννου δὲν σὲ λένε ἔσένα; Ἡ κάνω λάθος;

— Ὅχι, δὲν κάνετε λάθος, γιατί;

— Τίποτα, ἀπλῶς σὲ ρώτησα. Ὁ Φάνης δὲν ἔδωσε σημάσια. Τὸ βράδυ ὅμως ἀκούγονται πατήματα. Πᾶνε στὸ κελλί του.

— Ποῖον θέλετε;

— Ἐσύ δὲν εἶσαι ὁ Γιάννου; τὸν ρωτᾷ ὁ Ἀρμένης.

— Μάλιστα ἐγὼ εἶμαι.

— Ἐσένα θέλουμε.

Ἐτοιμάστηκε. Ἦταν ὁ τελευταῖος πού ἐκτελέστηκε.

Ἔργεται ὁ παπᾶς.

— Παιδιά μου, εὐχάριστες εἰδήσεις.

Νεκρικὴ σιγή.

— Σταμάτησαν οἱ ἐκτελέσεις. Πῆρε ἀπόφαση ὁ Ὁ.Η.Ε.

πλέθρον

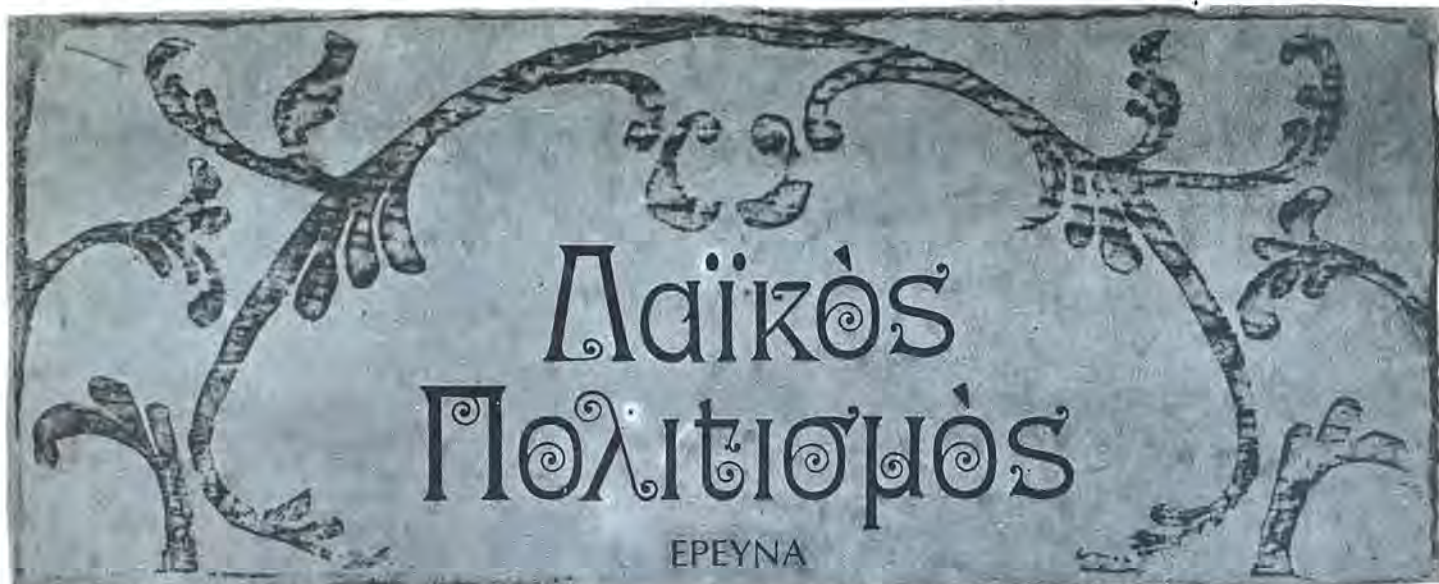
μια
εκθεση βιβλίου
πισω απ το
πολυτεχνειο
τοσιτσα 1

ΕΙΔΙΚΕΣ ΤΙΜΕΣ ΣΕ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

βιβλία

Χρησιμοποιεῖτε τὸν ὄρο «ὁ λαϊκὸς μας πολιτισμὸς»; "Αν ὄχι, γιατί; "Αν ναί, ποῖο εἶναι τὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο πού τοῦ δίνετε;

Τὸ ΑΝΤΙ, μὲ τὸ ἐρώτημα αὐτὸ —πού ἔθεσε σὲ μιὰ σειρά ἀπὸ εἰδικούς— ἐλπίζει πὼς θὰ προωθήσει τὸν διάλογο γιὰ τὸν καθορισμὸ ἐνὸς ὄρου πού χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα ἀλλὰ καὶ μὲ διαφορετικὸ περιεχόμενο.

Στὰ προηγούμενα τεύχη εἶχαμε δημοσιεύσει τὶς ἀπαντήσεις τῶν Κ. Μοσκόφ, Σπ. Ἀσδραχᾶ, Ἄλκης Κυριακίδου-Νέστορος, Χρ. Γιανναρᾶ, Γ. Ἰωάννου, Ἀλ. Πολίτη καὶ τὴν κριτικὴ παρεμβολή τῆς Ἐριφύλης Σαμουηλίδου-Βλάχου καὶ τῆς Βέτας-Μπέσιλα-Στάγκου.

Στὸ σημερινὸ τεύχος: Θανάσης Φωτιάδης, Παναγιώτης Κουβελάκης. Κριτικὴ παρεμβολή.

9. ΘΑΝΑΣΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Χρησιμότητα ἢ ἔρευνα τοῦ ΑΝΤΙ γύρω στὸ πολὺ ἀπροσδιόριστο γιὰ τοὺς πολλοὺς θέμα τοῦ Λαϊκοῦ μας Πολιτισμοῦ, σὲ σημεῖο, πού ἀπὸ τὶς 5 ὥς τώρα ἀπαντήσεις νὰ προκύψουν 5 «προσδιορισμοί» του, ἄσχετοι μεταξὺ τους. Ἄς προστεθεῖ, λοιπόν, καὶ μιὰ ἀκόμη, δὲν μπορεῖ νὰ βλάψει πολὺ...

Σύντομα, μὲ εὐθύνη, καὶ κύρια μὲ σαφήνεια (γιὰ νὰ καταξιῶνται, ἀδελφέ, ἡ ἀπασχόλησή μας μὲ τὰ λαϊκὰ θέματα - ἴσως πιά τὴν «ἐπίσημη» λαογραφικὴ μας ἐπιστήμη, πού «ὑπουργεῖται» μὲ καθαρεύουσα!), θὰ προσπαθῶ ν' ἀνταποκριθῶ στὴν προλογικὴ τοποθέτηση τῆς ἔρευνας, καμωμένη σωστὰ ἀπὸ τὸν (προσῆλυτο κι αὐτὸν στὴ Λαογνώσια) Δημήτρη Χατζῆ.

Ἀπὸ τὴν ἀνθιση τῆς ἐθνολογικῆς καὶ ἐθνογραφικῆς (λαογραφικῆς) ἐπιστήμης τὴν τελευταία 15ετία, τόσο στὴν Ἀνατολή, ὅσο καὶ στὰ ἀντιιμπεριαλιστικὰ πνευματικὰ πεδία σ' ὅλο τὸν κόσμο, εἶναι ἐνδεχόμενα νὰ προσδιοριστοῦμε τὴν ὕλη, τὶς ἰδιομορφίες, τοὺς συσχετισμούς, τὸ μέλλον καὶ τὴν κοινωνικὴ σημασία τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ κλάδου τῶν κοινωνικῶν ἐρευνῶν. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνοίγεται μὲ τὸν 19ο αἰῶνα καὶ ξεκινᾷ πεντακάθαρα ἀπὸ τὴν πλούσια (τότε) Βρετανία καὶ σὲ συνέχεια τὴ Γαλλία, Ὁλλανδία, Γερμανία, Βέλγιο, Ἰταλία. Ὁ σκοπὸς τῆς, τὸ ἴδιο ξεκάθαρος: ἡ γνώση τῶν τοπικῶν συνθηκῶν (παραγωγῆς - ἐθίμων - ψυχολογίας - μαγείας - τέχνης κλπ.) γιὰ νὰ γίνεται καλύτερη καὶ ἀποδοτικότερη ἡ ἀπομύζηση, καθὼς καὶ ἡ «τάξη καὶ ἀσφάλεια» στὶς ἀποικίες.

Στὴ διαδικασία αὐτὴ βῆκαν, ὅπως ἦταν φυσικό, καὶ λαμπρὲς μελέτες γύρω ἀπὸ ποικίλα θέματα γιὰ τοὺς (μικροὺς ἢ μεγάλους) λαούς, πού εἶχαν, ἢ ἔχουν ἀκόμα, ἕνα βασικὸ γνῶρισμα, ὅτι εἶναι προκαπιταλιστικοί, ὅτι δὲν ἔχουν ἀκόμα δρασκέλισει τὸν ἀστικὸ μετασχηματισμὸ. Τὶς ἐρευνες αὐτὲς εἶχαν ὑπ' ὄψη τους οἱ ἰδρυτὲς τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅπως τὸ βεβαιώνει ὁ Ἐνγκελς, ὅταν κυκλοφορεῖ στὰ 1884 ἡ «Καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ Κράτους». Καὶ δὲν

μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο, πὼς λίγο μετὰ τὰ μέσα τοῦ 1800 κυκλοφοροῦν μελέτες - βιβλία σχετικὰ, καὶ τότε, στὰ 1871, καθιερώνεται σὰν ἰδρυτὴς τῆς ἑλληνικῆς Λαογραφίας ὁ Νικόλαος Πολίτης. (Τὸν πραγματικὸ πρωτοπόρο τῆς Κυρ. Πιττάκη, τὸν κατακεραυνώνουν ἀκόμα οἱ ψευδεπώνυμοι λαογράφοι - ἐθνικόφρονες). Οὔτε εἶναι τυχαῖο, πὼς τότε συγκροτοῦνται οἱ πλούσιες ἐθνογραφικὲς συλλογὲς στὰ μουσεῖα τοῦ Λονδίνου, τοῦ Παρισιοῦ, τῆς Βιέννης, τοῦ Βερολίνου· οὔτε πὼς τότε ἀρχίζουν νὰ μιμοῦνται στὸ ντύσιμο, στὴν οἰκονομία, στὴ διακόσμηση τῆ λαϊκῆς δημιουργίας τὰ πλούσια στρώματα, ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς διανοούμενους, πού πουλοῦσαν στὸν εὐρωστὸ καπιταλισμὸ κάθε τι πού βοηθοῦσε στὴν ἐπέκτασή του. (Τῇ λαϊκῇ μουσικῇ ἤδη τὴν εἶχαν λεηλατήσει, στὴν ἀρχὴ ἡ ἐκκλησία καὶ συνέχεια οἱ «πεφωτισμένες» Αὐλὲς καὶ ἐμπορομεσιτὰδες ἢ εὐγενεῖς). Αὐτὰ, γενικά, γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστήμης πού ἀσχολεῖται μὲ τὴν παραδοσιακὴ δημιουργία - μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Ἀργότερα λίγο, τὸ ἴδιο θὰ λογαριάζονται καὶ οἱ Ἑνωμ. Πολιτεῖες.

* * *

Στὸ κατῶφλι τῶν πρώτων ἐργοστασιῶν, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀρχίζουν ν' ἀποθέτουν μαζί μὲ τὰ λαϊκὰ τους κοστούμια καὶ ὅλο τὸν πολυποικίλο λαϊκὸ τους, πατροπαράδοτο πολιτισμὸ. Ἡ ἔννοια, ἡ κατηγορία, ἡ ἱστορικὴ ἐνότητα (ἰδιαίτερη σὲ κάθε χώρα) τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἔχει συμπληρώσει τὴν τροχιά της, ἔχει ἐκπληρώσει τὴν ἱστορικὴ της ἀποστολὴ καὶ βαδίζει στὸ μαρasmus καὶ τὴν ἀτροφία. Ἀλλοῦ νωρίτερα - ἀλλοῦ ἀργότερα, μιὰ ζωὴ ὀλόκληρη (οἰκονομικὴ - ἰδεολογικὴ - αἰσθητικὴ - ψυχαγωγικὴ) μπαίνει, κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικὰ, στὰ Μουσεία τῆς κάθε χώρας.

Τὸ ἴδιο ἐγινε καὶ γίνεται καὶ στὴ δική μας περίπτωση: μὲ τὸ πρῶτο πακέτο νῆμα μπῆκε στὴ γωνιά ἢ πρώτη ξύλινη ρόκα, ἡ ξομπλιασμένη· μὲ τὴν πρώτη λάμπα πετρελαίου, τὰ λυχνάρια φώτιζαν πιά μονάχα τὶς ὑπόγες· μὲ τὴν πρώτη πολὺχρωμη κουβέρτα, μιὰ βελέντζα ἔμπαινε στὴν «προῖκα τῆς γιαιγᾶς», μὲ τὸ πρῶτο σιχάκι τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Πολέμη, τοῦ Δροσίνη πού ἔφτανε στὴν κωμόπολη καὶ τὸ χωριό, ἕνα δημοτικὸ (λαϊκὸ,

δηλαδή) τραγουδί κρυβόταν με ντροπή στη γωνιά των άναμνήσεων... Αυτά όλα, άργά, άνεπαίσθητα, άθόρυβα, χωρίς βία, χωρίς προκλητική αντίθεση. Ένας άψευδής μάρτυρας αυτής της νομοτελειακής καταστροφής, ο Καραγκιόζης μας: περιφρονήμενος κι ο ίδιος, διασώζει στη σειρά των έργων του τη μεταβολή, ο Μπαρμπαγιώργος, μακριά από το χωριό του, φοράει ως και βελόδα, γίνεται μέχρι και καπετάνιος. Τότε άκριβώς, προχωρημένες συνειδήσεις του καιρού τους (λ.χ. Άγγελική Χατζημιάλη - Νικ. Βέης - Άριστ. Ζάχος - Δ. Πικιώνης - Σικελιανός) άστοι βέβαια και πλούσιοι, μυρίζονται την άξία του πολύχρονου αυτού πολιτισμού που χάνεται, και προσπαθούν τουλάχιστο να τον άποθησαυρίσουν. Και λίγες φορές (ό Σκυριανός λαϊκός πολιτισμός) να τον κρατήσουν στη ζωή και να τον βάλουν στον καπιταλιστικό, πιά, τρόπο της ζωής μας.

Φυσικά, η Παράδοση ήταν ριζωμένη και δύσκολα φεύγαν τα φύτρα της· μετάλλαζαν τα «έξωτερικά», αλλά τα εσωτερικά (αυτό που λέμε άκόμα «έθνική συνείδηση» - κατηγορία ιστορική, με γέννηση - άνδρωση - φθορά) έμεναν. Και πολλά μένουν άκόμα. Παρόλη τη γεωλογική καταστροφή που έφεραν στην ένότητα που έρευνούμε, ο πρώτος και ιδιαίτερα ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος. Τότε και τα τελευταία «έξωτερικά» έπεσαν, έθιμα που αντίστάθηκαν σε χιλιετίες Μωσαϊσμού - Χριστιανισμού έσβησαν, και θεωρούνταν, στις μέρες μας πιά, άηδια ν' άκούμε τη μοναδική στον κόσμο λαϊκή μουσική μας, που περιφρονητικά την μυκτήριζαν οά «βλάχικη», τα ίδια τα βλαχόπουλα, όταν ύπηρετούσαν στρατιώτες στις πόλεις, προτιμώντας το νόθο είδος του ρεμπέτικου. Έτσι, στο έβγα του δευτέρου πολέμου, με κανένα τρόπο δεν μπορούμε να μιλούμε στην Έλλάδα για αυτόνομο, ιδιαίτερο λαϊκό πολιτισμό. Άντικαταστάθηκε, τώρα σχεδόν βίαια - λόγω της έπιταχυνόμενης ήμπεριαλιστικής είσβολής σ' όλες τις πτυχές της ζωής μας, με τον ομοίόμορφο - άνούσιο - άχρωμο και άσομο πολιτισμό της μηχανής και του κέρδους - κατανάλωσης. Ο έλληνικός λαός είναι βέβαια και πάλι ο φορές, αλλά ο πολιτισμός δεν είναι λαϊκός με την έννοια που είδαμε. Άς τον πούμε εκείνο τότε, «παραδοσιακό», και τον σημερινό άς τον πούμε «σύγχρονο». Άλλά πριν, άς δούμε αν ο προηγούμενος, ο παραδοσιακός, είναι ουσιαστικά πεθαμένος ή διατηρεί καταβολές, που θα χρησιμεύσουν.

* * *

«Ο σοσιαλισμός κληρονομεί κι άναπλάθει ό,τι πιο καλό πρόσφεραν οι κόσμοι του παρελθόντος», γράφει κάπου ο Κ. Χατζηαργύρης. Και θεωρώ βάσιμο, και πιστεύω, πως αυτό έχει άξια και στο θέμα μας.

Η σωστή ανάπτυξη της Έθνογραφίας (δηλ. της Λαογραφίας, που άδόκιμα ο Άρης Πουλιανός την ταυτίζει με την Έθνολογία, και μάλιστα τη γράφει σ' άγγλικά ΛΑΟΓΡΑΦΥ...) στον τόπο μας θα δώσει την άπάντηση στο έρωτηματολόγιο της έρευνας του ΑΝΤΙ, που είναι, έπαναλαμβάνω, στην κρίσιμη ώρα διατυπωμένο. Σκοπός της έλληνικής αυτής Έθνογραφίας (όπως βλέπω στην τελευταία βιβλιογραφία για περιπτώσεις άλλων, σοσιαλιστικών, καπιταλιστικών και άναπτυσσόμενων), άκόμα και σ' αυτό το προσοσιαλιστικό στάδιο της χώρας μας, δεν μπορεί να είναι ή

άπλη συντήρηση, σε μουσεία και μέγαρα, ούτε ή φορμαλιστική μίμηση στη σημερινή ζωή μας, ούτε, φυσικά, ή έρευνα για την έρευνα, όπως γίνεται σήμερα από το πλείστον των πανεπιστημιακών. Είναι κατ' άρχήν, ή σωστή ιστορικά - κοινωνιολογικά τοποθέτηση κάθε κλάδου του λαϊκού - παραδοσιακού πολιτισμού μας. Η δυναμική, διαλεκτική συσχέτιση όσων κλάδων είναι δυνατόν να σκυταλοδρομήσουν (κι εδώ ή άποψη του Χρ. Γιανναρά, ότι «δεν γίνεται έλληνικός λαϊκός πολιτισμός χωρίς το λαϊκό ήθος της όρθόδοξης ευσέβειας», δεν βλέπω, έγώ ο άνυποψίαστος κοινωνιολόγος που μπορεί να όδηγήσει· θα μείνουν οι έξορκισμοί κατά της βασκανίας, ή λαϊκή θεραπευτική της Τήνου, οι άφορισμοί της Φλώρινας, ή ο άγιασμός των σπιτιών κάθε πρωτομηνιά;) μεταξύ τους, με γειτονικούς και πιο άπομακρυσμένους. Η διάδοση στο σημερινό λαό, που χρησιμοποιεί το πλαστικό (άναγκαστικά) κι άκούει τα διασκεδαστικά μοιρολόγια άκόμα κι όταν γλεντάει, κάθε βιώσιμου - καθαρού - αισθητικού φύτρου από την Παράδοση. Η έκλαίκευση σ' όλους μας, θεσμών παλαιών (σωστά, όμως, κι όχι σαν το άμίμητο του Γ. Ίωάννου, του φιλόλογου και συγγραφέα, πως οι... «άρχοντικότερες τάξεις (!) έδιναν τις μεγάλες άμοιβές για τα πιο συναρπαστικά παραμύθια», φτυστά όπως το «Ίδρυμα Φόρντ»), που δεν δείχνουν μόνο την ιστορική συνέχεια αυτού έδώ του τόπου, αλλά και διδάσκουν την πραγματική κοινωνική - άνθρωπολογική διαδρομή, με την «άσυνέχεια» ή όχι του Σ. Άσδραχά.

Η σημασία αυτού του έργου είναι τεράστια για τη μελλοντική, όπως τη θέλουμε, εύτυχισμένη - δικαιοκρατική - σοσιαλιστική Έλλάδα· κυρίως για τρεις λόγους:

α. Γιατί εύκολα άφομοιώνεται από τα φτωχότερα στρώματα του χώρου μας, που έχουν κατακλυσθεί από τα ύποπροϊόντα, τ' άπόβλητα των καταπιεστών - έγχωρίων κι άλλοδαπών. Στο σημείο αυτό πρέπει να έπισημάνω τον κίνδυνο από την άμερικανοέμπνευστη «Λαογραφία των πόλεων», που δεν έχει καμιά σχέση με την πεπερασμένης διάρκειας Λαογραφία του κάθε τόπου, και δεν πρέπει να γίνεται συσχέτιση, όπως έπιχειρεί ή Κυρία Νέστορα - Κυριακίδη, φέρνοντας, μεταξύ των άλλων, και βιβλιογραφία του πανεπιστημίου του... Τέξας.

β. Γιατί ή άναγέννηση αυτού του παραδοσιακού θησαυρού μας, έκτος από την άπαράμιλλη αισθητική και άνθρωπιστική του άξία, θα μς κάνει άξιους συνεχιστές ένός (όπως και να το κάνουμε) μεγάλου πολιτισμού στον ειρηνικό άνταγωνισμό με όλες τις άλλες φυλές στον πλανήτη.

και γ. Γιατί, και το σπουδαιότερο αυτή τη στιγμή, είναι ένα από τα πιο τελεσφόρα μέσα για ν' άποκρούσουμε μιάν άνελισσόμενη έπίθεση από την άτλαντική ίερή συμμαχία, που ένα πράγμα μόνο τρέμει (όπως άλλοτε, άλλες παρόμοιες συμμαχίες κι αυτοκρατορίες): την πολιτιστική όμοφυχία των λαών. Και στην περίπτωση μας, την πανάρχαια λαϊκή μας παράδοση! Ή, μ' άλλα λόγια, αυτό που λέγαμε στα χρόνια της κατοχής και της δικτατορίας:

«Όταν άκούγαμε τον ήχο της σιδερόφρακτης περπατηοίδας έμεις ψιθυρίζαμε τα τραγούδια της δικής μας έλπίδας...»

10. Π. ΚΟΥΒΕΛΑΚΗΣ

«Η άστική τάξη στον τόπο μας, όντας άνίκανη να άναπτύξει αυτόνομη οίκονομία, στάθηκε και άνίκανη να δημιουργήσει λαϊκό πολιτισμό. Η ίδεολογία της ήταν άπόρροια της έξάρτησης από την άναπτυγμένη κεφαλαιοκρατική Εύρώπη. Ο Ξενόδουλος χαρακτήρας της ποτέ δεν άγκάλιασε τα λαϊκά στοιχεία, άνοίγοντας τα έθνικοαστικά τεφτέρια των άμαρτιών της. Έθνική φόρμα και όργανικό συνταίριασμα μόνο στα σιωπητήρια γειτόνευαν. Οι λαϊκές κατακτήσεις, τα άγροτικά και έργατικά κινήματα για οίκονομικοπολιτική, συνάκλωση και πολιτιστική ζωή, με ένα άπέλπιδο ποδοβολητό προσπάθησε να άπομακρύνει άπ' τις πηγές τους, άφήνοντας πίσω τα μελανά σημάδια μιάς διανοουμενίστικης κάστας. Μόνο όταν ή κοινωνική άνάπτυξη άποτελεί στοιχείο για τη ζωή όλων των μερών της κοινωνίας ο όρος λαϊκός-έθνικός πολιτισμός είναι σωστός.

Σήμερα όμως παίζεται στον τόπο μας το πρελούντιο του λαϊκού πολιτισμού. Πουθενά ένα άλώνι να λιαστεί, μήτε άργαλειός να ύφάνει. Υπάρχουν βέβαια και οι καλοθελητές

που άρκοούνται στο Ξέγνεμα της ρόκας. Μεγαλοστομίες που μεταθέτουν το πρόβλημα άπ' τον κοινωνικοοικονομικό χώρο. Γιατί δεν είναι μόνο τα έρείπια θέλγητρα, αλλά και οι λαϊκές κατακτήσεις, αυτά τα βροντερά ταξίδια. Και γράφουμε αυτές τις λέξεις χωρίς να μς διακρίνει καμιά μηχανική άπλοποίηση, μονάχα το πάθος για το «Λαό» και το Λαό. Το θέμα είναι στα είσαγωγικά. Λύση, ή παραδοχή τους ή όχι. Μονάχα στο Λαό κι άπ' το Λαό συνειδητοποιούμε την καθολικότητα του λαϊκού πολιτισμού, αυτό το προσάναμμα για έθνική συναδέλφωση, για να περάσουμε τον πολιτισμό μας άπ' αυτή τη «στενότητα» στο άνοιγμα καθορίζοντας τη θέση μας συνειδητά.»

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Στο προηγούμενο τεύχος, από τυπογραφική άβλεψία, δημοσιεύτηκε ή άπάντηση του κ. Π. Κουβελάκη κάτω από το όνομα της κ. Βλάχου, και συγκεκριμένα στην άρχή, πριν δηλαδή από τη δική της άπάντηση. Ζητούμε συγγνώμη για την άβλεψία.

ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙ

● Έργα γνωστών καλλιτεχνών, σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων, με την υπογραφή του δημιουργού τους, θα προσφέρουμε στους αναγνώστες μας που θα γραφτούν συνδρομητές για ένα χρόνο.

● Οί ζωγράφοι Α. Κανακάκης, Ν. Κεσανλής, Δ. Κοκκινίδης, Π. Μοσχίδης, Χρύσα Ρωμανού μᾶς δίνουν την ευκαιρία αυτής της προσφοράς.

1

Π. Μοσχίδης
Λιθογραφία (57×37)

2

Π. Μοσχίδης
Λιθογραφία (45×62)

3

Χρύσα Ρωμανού
Μεταξοτυπία (40×60)

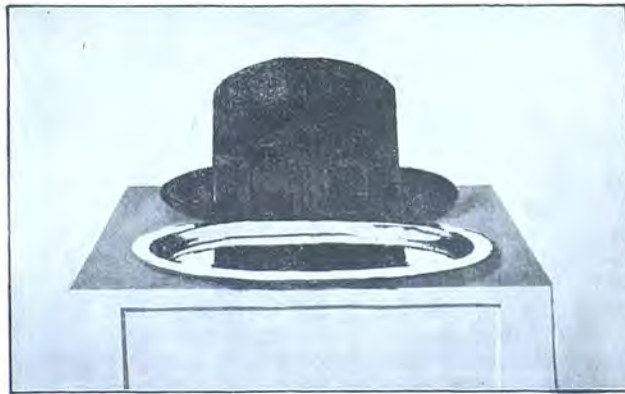
4

Α. Κοκκινίδης
Μεταξοτυπία (37×46)

5

Ν. Κεσανλής
Μεταξοτυπία (50×60)

6

Α. Κανακάκης
Ξυλογραφία (75×49)

● Στη συνολική τιμή των 1.050 δρχ. μπορείτε ν' αποκτήσετε ένα από τα παραπάνω έργα, έχοντας ταυτόχρονα και τη συνδρομή σας για ένα χρόνο στο «ΑΝΤΙ». Συμπληρώστε λοιπόν το σχετικό κουπόνι και ταχυδρομήστε το στη διεύθυνση του περιοδικού (εμβάζοντας συγχρόνως και το αντίστοιχο ποσό): Δημοχάρους 60, Τ.Τ. 601.

ΚΟΨΤΕ ΕΔΩ

ΕΠΩΝΥΜΟ.....

ΟΝΟΜΑ.....

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ.....

ΠΟΛΗ..... Τ.Τ.....

Θά ήθελα μαζί με τη συνδρομή μου για ένα χρόνο στο «ΑΝΤΙ», το έργο.....
Εμβάζω το ποσόν των 1.050 δρχ. για τη συνδρομή μου και για το έργο που διάλεξα.

Ο ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ

Λοιπόν, ο Κ. Καραμανλής πρέπει να λάβει τα μέτρα του. Αυτή η ΕΑΔΕ θα του χαλάσει τους προοδευτικότερους από τους βουλευτές του — να το ξέρετε. Νά, για παράδειγμα, η Συντακτική Έπιτροπή του περιοδικού «Νέα Πολιτική», αρχίζει να ενδιαφέρεται για τη νεολαία μας που «είναι εκτεθειμένη κυριολεκτικά στο έλεος της (προσέξτε!) αναχρονιστικής μαρξιστικής προπαγάνδας!»

Πώς θα σταματήσει αυτός ο «κατακλυσμός των μαρξιστικών βιβλίων»; Μερικοί προτιμάνε τίς... σφαίρες. Οί εκδότες του περιοδικού διαφωνούν ριζικά, και ζητάνε από την Πολιτεία «να λάβη αυστηρότατα μέτρα».

Κάνουν κατ' αρχήν τόν ύπαινιγμό: «Τί γίνεται με το συνάλλαγμα που καταναλώνεται για την εισαγωγή χάρτου για εκτύπωση μαρξιστικών βιβλίων;» Στη συνέχεια προτείνουν μάχη «με ιδεολογικά μέσα». Άλλα τέτοια μάχη δεν γίνεται, φρεύ, σήμερα. Με πίκρα οί φίλοι εκδότες αναρωτιούνται: «πού είναι οί εκδόσεις της δημοκρατικής κουλτούρας;». Και δεν σταματάνε εκεί. Προτρέπουν τους «δημοκρατικούς εκδότες» να δώσουν την «μάχη για την αλήθεια». Δεν θα διαφωνήσουμε για τη μάχη. Για τούς... «δημοκρατικούς αναγνώστες» έχουμε επιφυλάξεις. Πού να τούς βρείς με τέτοιο... κατακλυσμό;

Καπετάνιος και Μούτσοι

«Καλὸ Πάσχα» εὐχόνταν με την παραπάνω κάρτα τὸ Σπύρου Ὁρνερᾶκη, ὁ Νεοδημοκράτης βουλευτὴς Γ. Δαλακούρας (Β' Ἀθηνῶν). Τὸ σκάφος ἀρμενίζει ὠραία-ὥραία, ἀφ' οὗ τιμονιέρης εἶναι ὁ Καραμανλῆς. Οἱ ἄλλοι βοηθᾶνε — οἱ μούτσοι. Αὐτὸ, πάντως, τὸ «σκάφος τῆς Ἑλλάδος»... ξεπερνᾷ καὶ ΕΑΔΕ καὶ ἀντιιμπεριαλιστικὴ συσπείρωση... Ὅλα μιά χαρά. Κι ἂν χρειαστεῖ, «τοῦ «Ἀβέρωφ» τὰ κανόνια...» Κάπως ἔτσι τὰ εἶδε ὁ κ. Δαλακούρας τὰ πράγματα, ἢ τουλάχιστον τὰ υἱοθέτησε ἂν καὶ ἡ ἐμπνευση εἶναι τοῦ ἐκλεκτοῦ σκιτσογράφου Σ. Ὁρνερᾶκη. Καὶ μιά ἀπαραίτητη διευκρίνιση: ἡ κάρτα δὲν στάλθηκε σὲ μᾶς...

ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ — ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Στὸ βιβλιοπωλεῖο «Χνάρι», Κιάφας 5 καὶ Ἀκαδημίας, λειτουργεῖ ἐκθεσὴ με θέμα «Πορτογαλία — Ἀντίσταση». Ἀπὸ τὰ ὑλικά ποὺ ὑπάρχουν ξεχωρίζουν τὰ σχέδια τοῦ Ἀλβάρου Κουνιάλ ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὸ 1951-1959 στὴ φυλακὴ τῆς Πενιτεσιόρια τῆς Λισαβόνας, ὅπου πέρασε 7 χρόνια σὲ ἐπικίνδυνη ἀπομόνωση, καὶ στὸ φρούριο τῆς Πενίτσιε, ὅτ' ὅπου δραπέτευσε στὴς 3 Γενάρη τοῦ 1960. Εἶναι φάκελος με 25 σχέδια ποὺ βγήκαν σὲ λίγα ἀντίτυπα ἀπὸ τὸ ἐκδοτικὸ τῆς ἐφημερίδας «Ἀβάντε».

Ἄλλα ὑλικά τοῦ Ρ.Ρ.Κ., ὅπως ἐφημερίδες ἀπὸ λαϊκὲς κινητοποιήσεις, δίσκοι με παρτιζάνικα τραγούδια, ἀφίσες, βιβλία, περιοδικά, αὐτοκόλλητα σήματα, σημαίες, κάρτες καὶ ἐνημερωτικὰ φυλλάδια.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Ἐνα περιοδικὸ ξανακυκλοφορεῖ: τὰ «Θέματα περιβάλλοντος». Διμηνιαῖο ἔντυπο ποὺ ἀσχολεῖται με τὰ οἰκολογικὰ προβλήματα καὶ μ' ὅλα τὰ θέματα ποὺ ἔχουν σχέση με τὸ φυσικὸ καὶ κατασκευασμένο περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου. Βασικὴ ἐπιδίωξη τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ ἐρευνα αὐτῶν τῶν προβλημάτων με βάση τὴν ἐπιστημονικὴ ἀνάλυση καὶ βασικὴ ἀποψὴ τοῦ ὅτι τὸ οἰκολογικὸ πρόβλημα καὶ ἡ μάχη γιὰ τὴν προστασία τοῦ περιβάλλοντος, δὲν εἶναι δευτερεύοντα θέματα. Στὸ τεῦχος Μαρτίου — Ἀπριλίου ποὺ μόλις κυκλοφόρησε, δημοσιεύεται ἡ «Διακήρυξη

τοῦ Κόκογιου», ὅπου στὰ τέλη τοῦ 1974 συνήλθε μιά διεθνὴς διάσκεψη με θέμα τοὺς «φυσικοὺς πόρους καὶ τὴν ἀνάπτυξη», ἕνα κείμενο τοῦ Σπ. Παπασπηλιόπουλου γιὰ τὴν Πύλο, καθὼς καὶ ἄρθρα τῶν PAVAN, GILAD, WARD, KUENEN, Κατοχιανοῦ, κ.ἄ. «Θέματα Περιβάλλοντος»: Γιάννης Τρούμπης, Ἀριστοδήμου 17-19, Ἀθήνα 140.

«ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ»

Στὴν πληθώρα τῶν «λαϊκῶν» τραγουδιῶν ποὺ κατακλύζουν τὴν ἀγορά, ὁ δίσκος τῆς Ἀλεξάνδρας «Στὸ σταυροδρόμι» εἶναι ἕνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ξεχωρίζουν γιὰ τὴν ἀποπειρᾶται νὰ κάνει παρὸν ὅ,τι ἔμοιαζε νὰ ἔχει παγώσει στὴ μνήμη, νὰ μᾶς ξαναχαρίσει ὄχι μόνο στίχους καὶ ἤχους μισολησμονημένων, ἀλλὰ κύρια τὸ αἶσθημα ποὺ τοὺς γέννησε. Σὲ μιά προσεχτικὴ ἐπιλογὴ ἀπὸ δώδεκα τραγούδια, σχεδὸν ὅλα ἐρωτικά, ἡ φωνὴ τῆς Ἀλεξάνδρας περνάει με θαυμαστὴ ἔνταση ἀπὸ τὰ σαντουροβιολιά τοῦ σμυρνέικου τραγουδοῦ στὸ μπουζούκι τῶν τραγουδιῶν τῆς δεκαετίας τοῦ '50. Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ ἀδέσποτο «Μανάκι μου», τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα μας, ἐρμηνεύει μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα τραγούδια τῆς περιόδου 1925-1935, ὅπως τὸ «Μόρτισσα» τοῦ Διαμαντίδη (ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν περίφημο τραγουδιστὴ Νταλχάκι), τὸ «Χασαπάκι» τοῦ Μπαρούνη ἢ Λορέντζου, τὸ «12 χρονῶν κορίτσι» τοῦ Γαβαλά ἢ Μεμέτη, τὸ «Ὁμορφὸ κοινὸ» τοῦ Τούντα (πόσοι ἄραγε ξέρουν

Ζήτω ὁ ἔρωτας!
Ζήτω ἡ Πρωτομαγιά!
Ὅλοι στὴν Κοτζιά!
Ὑπόσχονται πολλὰ! Συνέπαρξη
στοὺς ἀθηναίους τοίχους.
Ἡ 1η Μάη δὲν εἶναι ἀργία,
εἶναι ἀπεργία. Ζήτω!...

«Στιγμές»

Δ. Ἀναλῆς, Μ. Ἀραβαντινοῦ, Κ. Ἀξελός, Μπ. Ζελλοῦν, Μ. Μπλοντέλ, Φ. Μπότι, Κορνέι, Α. Φασσιανός, Η. Πετρόπουλος, Β. Σπεράντζας, Ζ. Φ. Τρόκμ, Ν. Βαλαωρίτης, Β. Βελικόβιτς, Γ.κ. Βὸν Λάιτνερ, Κ. Ξενάκης — δεκαπέντε ἤδη γνωστὰ ὀνόματα στὸν ὅρο τῆς εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς συνεργάστηκαν στὸ πρῶτο τεῦχος μᾶς καινούργιας τρίμηνης ἐπιθεώρησης ποὺ κυκλοφόρησε τὸν Ἀπρίλη. Ἐκδίδεται στὰ γαλλικά, τυπώνεται στὸ Παρίσι, καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὸν Δημήτρη Ἀναλῆ καὶ τὸν Ἀλέκο Φασσιανό. Τίτλος τῆς ἐπιθεώρησης: «Moments», ποὺ τὸ μεταφράζουμε με... ἐπιφύλαξη «Στιγμές».

Ἡ διεύθυνσίν του:
MOMENTS: DIMITRI T. ANALIS, 3 CHEMIN D' OCHE, 1025 - SAINT-SULPICE / SUISSE /.

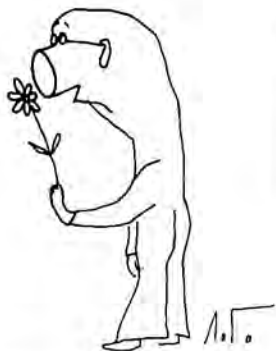
πὼς ἡ «Δημητρούλα» εἶναι δικό του τραγούδι;) καὶ τὴν «Καλόγρια» τοῦ Παπάζογλου, τοῦ μεγαλύτερου ἴσως ἐκπρόσωπου τῆς σμυρνέικης σχολῆς.

Ἡ Ἀλεξάνδρα με τὸ δίσκο τῆς καταφέρνει νὰ μὴ γίνετα οὔτε τὸ φρολκὸρ μᾶς παράδοσης οὔτε ἡ ἐμπορευματοποιημένη τῆς ἔκφραση. Ἀκολουθεῖ στὸ 1976 καὶ στὸ δικό της πόστο τὴ μεγάλη παράδοση τῶν ἐρμηνευτριῶν τοῦ ρεμπέτικου τραγουδιοῦ.

Φ.Λ.

ΣΧΟΛΙΟ

Τοῦ ΛΟΓΟθέτη

Κατά καιρούς ή κριτική αποτέλεσε στόχο πολεμικής ή άμφοβητήθηκε ή σημασία της, ή θέση της, στην πολιτιστική πραγματικότητα ενός χώρου. Άναρωτιέμαι, όμως, αν αυτή ή πολεμική έναντίωση ξεκινά απ' την κριτική, κοιταγμένη σαν πληροφοριακό μέσο που ανήκει στο όλο παραγωγικό έποικοδόμημα μιás κοινωνίας (και της δικής μας) ή σαν όρισμένη εργασία που εκτελείται από όρισμένους φορείς - πρόσωπα και που αυτά επισύρουν, σε τελευταία ανάλυση, με τη δράση τους, μιá δικαιολογημένη ή όχι αντίδραση. Μπαίνει δηλαδή πιό απλά το ερώτημα: φταίει ή κριτική ή φταίνε οι κριτικοί;

Ή κριτική, άφου άσκειται από κάποια φερώνυμα πρόσωπα, δεν μπορεί να διαχωριστεί απ' αυτά. Μπορούμε να πούμε ότι ή δεδομένη κριτική είναι λαθεμένη ή ότι ό δεδομένος κριτικός μεροληπτεί μ' έμπάθεια: την ίδια την κριτική, όμως, σαν λειτουργία της πολιτιστικής εξέλιξης δεν μπορούμε να την άρνηθούμε. Ή κριτική, είτε τό θέλουμε είτε όχι, υπάρχει και δεν βλέπω τόν λόγο γιατί να μην υπάρχει και στο μέλλον.

Βλέποντας, ωστόσο, την αληθινά άνυπαρκτη θέση της κριτικής στον τόπο μας άφοριστικά και με μιá στείρα ή έπιφανειακή περιπαισιολογία δεν οδηγούμαστε πουθενά. Ίσως να ήταν σωστότερο να προσπαθούσαμε ν' άπαντήσουμε σε μιá σειρά από ερωτήματα γύρω απ' τό: τί είναι ή κριτική; τί περιμένουμε απ' αυτήν; ή μπορούει να μιά προσφέρει; για να ξεκαθαρίσουμε όρισμένους μύθους - έμμενες ιδέες που μās έμποδίζουν να δούμε την κατάσταση μ' άλλο μάτι.

Στό παρακάτω σημείωμα θα έπιχειρήσουμε την άποσαφήνιση της λειτουργίας της κριτικής, τις προστριβές της με τό έργο τέχνης και τις έπιρροές που δέχεται, στη δράση της, απ' τόν κοινωνικό χώρο στον όποιο παράγεται.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ;

Άς μñν έχουμε αυταπάτες. Ή κριτική — καθώς λέει κι ό Ρολάν Μπαρτ — δεν είναι έπιστήμη. Ή έπιστήμη πραγματεύεται με μιá μεθοδολογία, ιδιαίτερη σε κάθε τομέα της, διάφορες έννοιες. Οι έννοιες αυτές υπάρχουν είτε σαν παραστάσεις στη Φύση είτε σαν διανοητικά άποτελέσματα στον Λόγο. Ή κριτική, αντίθετα, σ' όλα της τά έπίπεδα, παραδίνει στην έπιστήμη αυτές τις έννοιες, τις όποιες έχει από πριν άνασύρει απ' τη Φύση και τόν Λόγο, έπειδή έρχεται σε διαλεκτική τριβή μαζί τους. Ό δραστικός της ρόλος είναι βοηθητικός, διάμεσος, και προσδιορίζεται ανάμεσα στον θεατή ή τόν άκροατή και στη μεθοδολογική έπιστημονική δόμηση που παίρνει, στη συνέχεια, ή θέαση και ή αντίληψη. Πιό ειδικά, ή κριτική βρίσκεται στο μεσοδιάστημα άνάγνωσης και θεωρητικής στελέχωσης της άνάγνωσης. Είναι λειτουργία ύστερογενής, γιατί άπαιτείται πρώτα ή άνάγνωση (ή παρατήρηση ή άκοή) και κατόπιν

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

«Γράφω για να προκαλέσω τόν άναγνώστη να κάνει άντικειμενική την άποκάλυψη που έπιχειρήσα, χρησιμοποιώντας σαν μέσο τη γλώσσα(...)». Ό συγγραφέας καλεί την έλευθερία του άναγνώστη για να συνεργαστεί στη δημιουργία του έργου του».

Ζάν Πωλ Σάρτρ: «Τί είναι λογοτεχνία;»

Του Άλέξη Ζήρα

ή αντίληψη της κάθε κοινωνικής πληροφοριακής έκπομπης.

Άπέναντι στο έργο τέχνης, που παρουσιάζεται με μιá μορφή ιδιαίτερη, ή κριτική καλείται να ξεκαθαρίσει τις σημασίες αυτής της μορφής. Με κανένα, όμως, τρόπο δεν μπορεί να ίσχυριστεί ό κριτικός πως έχει την έπαρεια να κάνει ένα έργο άπόλυτα κατανητό· δηλ. να τό αναπλάσει, να τό αναδιοργανώσει και να τό παραδώσει σ' ένα τρίτο άναγνώστη, λέγοντάς του ότι αυτό στην πραγματικότητα θέλει να πει ό συγγραφέας κι όχι εκείνο κ.ο.κ. Τό κάθε έργο έχει μιá δική του ιστορική και κοινωνική συνάφεια, έχει όργανωμένη μέσα του τη μορφή ενός κόσμου ή και ενός μύθου. Ό κριτικός είναι άνήμπορος να γνωρίζει τις διεργασίες με τις όποιες αυτός ό κόσμος έχει περάσει κι έχει μετασηματιστεί απ' τόν συγγραφέα στο έργο.

Άντλώντας απ' τό έργο όρισμένες έννοιες, ή κριτική, στην πραγματικότητα, μās προσφέρει μιá δεύτερη άνάγνωση. Πέρα, δηλαδή, απ' την όργάνωση της γλώσσας και της γραφής του συγγραφέα, που έχει τόν κώδικά της, υπάρχει τώρα και μιá άλλη γλώσσα και γραφή μ' ένα άλλο κώδικα. Οι δυο αυτοί κώδικες τέμνονται άκριβώς στα σημεία τών έννοιών του κειμένου που πραγματεύεται ή κριτική.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ή κριτική μās προσφέρεται σαν ένα μέσο προσέγγισης του έργου (στο έξξ ή λέγοντας έργο θα έννοούμε περισσότερο τό λογοτέχνημα). Αυτό, όμως, δεν σημαίνει πως ό κριτικός είναι έλευθερος ν' αυτοσχεδιάζει, εκφράζοντας τυχαίες σκέψεις του. Άναμορφώνοντας τό έργο που κρίνει, είναι «ύποχρεωμένος» να εκθέσει τις σκέψεις του με βάση έναν σχεδιασμό. Να γνωρίζει, δηλ., τόν τί ψάχνει και πως θα τό μεταχειριστεί. Συχνά, όμως, παρατηρούμε κριτικές να παραλλάζουν σαν γραφές άνάλογα με τό γλωσσικό ίδίωμα του κρίνόμενου συγγραφέα. Αυτό συμβαίνει έπειδή λείπει απ' τόν κριτικό ή έπαρεια να μετασχη-

ματίζει και να διαφωτίζει τά σύμβολα του έργου κι έπειδή ό λόγος του συγγραφέα δεν έχει, στην πραγματικότητα, καμιá λειτουργία με τόν λόγο του κριτικού.

Έπομένως ή κριτική δεν άξιολογείται τόσο απ' την έμμεση μετάδοση τών πληροφοριών ενός κειμένου αλλά, πολύ περισσότερο, απ' τόν τρόπο που γίνεται ή μετάδοση αυτή. Ό κριτικός δεν είναι έλευθερος να λέει «ό,τι θέλει», ούτε να προσαρμόζει τόν κώδικα της γραφής του στις έκάστοτε έννοιες του έργου. Άντίθετα, πρέπει να μένει πιστός σ' αυτό που σημαίνει τό έργο, έντάσσοντάς το σε μιá συγκεκριμένη και σταθερή κριτική κωδικοποίηση της γραπτής του έκφρασης.

Ή κριτική πρέπει να είναι σαφής. Άν περιοριστεί στην έπίσημανση όρισμένων συμβόλων και παραλείψει άλλα, σαν δευτερεύουσας σημασίας, τότε είναι μοιραία άποπροσανατολιστική. Ή σφαιρικότητα της κριτικής δεν πρέπει με κανένα τρόπο να νομιστεί σαν πρόθεση για γενικεύσεις. Ένα έργο τέχνης, ένα μυθιστόρημα ή ένα ποίημα άποτελεί ένα σύνολο και σαν τέτοιο είμαστε ύποχρεωμένοι να τό άντιμετωπίζουμε. Ό τεμαχισμός και ή μερική κοινή του σ' όρισμένες έννοιες, που προβάλλει ό κριτικός σε βάρος τών υπόλοιπων έννοιών, δεν οδηγεί πουθενά άλλου παρά σε κρίσεις με έγγενή την άδυναμία της μονομέρειας. Σε μιá «όλοκληρωμένη», έτσι, κριτική είναι άπαράιτητο να δίνονται άναλυτικά κι όχι κομματιαστά οι συσχετισμοί τών έννοιών που προβάλλει μέσ' απ' τά σύμβολα του τό ίδιωμα του συγγραφέα. Άλλά έδώ παρεμβάλλεται τό πρόβλημα της ιδεολογικής θέσης του λογοτέχνη και του κριτικού, στο όποιο θ' αναφερθούμε άργότερα.

Όποιοδήποτε έργο τέχνης εκπέμπει, μέσα απ' τη μορφολογική του ή όχι πληρότητα, όρισμένα σήματα. Τά σήματα αυτά δεν είναι τυχαία αλλά ούτε κι άπόλυτα έλεγχόμενα απ' τόν κριτικό ή και τόν άναγνώστη. Όσοσο περιέχουν έντός τους ένα λογικό συνειρμό, που εκφράζεται στο κείμενο απ' τά σύμβολα. Κάθε σύμβολο

έχει μιάν έρμηνεία, σημαίνει κάτι. Είναι άναπόσπαστα δεμένο με τόν τρόπο σκέψης και δράσης του συγγραφέα κι άναπαράγει, μαζί με άλλα σύμβολα, τη σύνθεση της ιδεολογικής του ταυτότητας. Πώς, όμως, μπορούμε να συσχετίσουμε τά σημαίνοντα - σύμβολα στην προσπαθειά μας προσέγγισης του γλωσσικού ιδιώματος του συγγραφέα;

Ή μόνη άπάντηση στο ερώτημα είναι ή δημιουργία και συνεχής ύπαρξη ενός μοντέλου κρίσης. Τό μοντέλο αυτό, κάθε φορά που καλούμαστε να κωδικοποιήσουμε τό ίδίωμα του έργου, πρέπει ν' ακολουθεί μιá σειρά κανόνων, χωρίς τούς όποιους ή κριτική θα ψάχνει στα τυφλά προσπαθώντας να «διαβάσει» τό έργο. Όπως τά σύμβολα ενός κειμένου έχουν μιá λειτουργική έννοτητα μαζί μ' αυτό· όπως τά σύμβολα είναι δομημένα και καθορίζονται απ' τό μοντέλο του κοινωνικού «μύθου», που μετασηματίζεται μέσ' απ' τά βιώματα του συγγραφέα σε γραφή· με τόν ίδιο τρόπο και ό κριτικός δεν μπορεί να έρθει σε διάλογο με τά σημαίνοντα του κειμένου αν δεν χρησιμοποιήσει έναν παραστατικό χάρτη, που θα τόν οδηγήσει στη διακρίβωση τών όρίων του έργου και στη σαφήνεια τών κρίσεων του. Με τη χρήση αυτού του μοντέλου - χάρτη ό κριτικός θα κατορθώσει να συσχετίσει σύμβολα έπιφανειακά άσύνδετα και να διαβάσει τό κείμενο σαν μιá έννοτητα άδιάσπαστη.

Ειδικότερα: ή κριτική πρέπει ν' άποσαφηνίσει γιατί θεωρεί ότι όρισμένα απ' τά σύμβολα έχουν μεγαλύτερη σημασία από κάποια άλλα, πως δένονται μεταξύ τους, αν άποδίδουν πραγματικά αυτό που θέλουν να πουν.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ

Κάθε έργο είναι μιá πραγματικότητα, μέρος μιás ευρύτερης πραγματικότητας. Για να συλλάβει και να καταγράψει την πραγματικότητα που θεάται ό συγγραφέας έτεροκαθορίζεται από μιá σωρεία έξαρτήσεων (κοινωνική θέση, ψυχολογική διαμόρφωση - πολιτική ένταξη - ιδεολογία). Άπ' τη στιγμή, όμως, που ένα κείμενο είναι δεδομένο — ποτέ δεν είναι πλήρες αλλά περιμένει την πληρότητα του απ' την άνάγνωση — ό κριτικός, που κι αυτός έτεροκαθορίζεται από αντίστοιχες έξαρτήσεις, πρέπει να βρει τό κλειδί του πως έχει συλλάβει την πραγματικότητα ό συγγραφέας. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, μάλλον είναι άκατόρθωτο. Ή σχέση συγγραφέα - λόγου - γραφής - έργου είναι σχέση μονοδρομική. Μονοδρομική με την έννοια ότι τελείται κάτω από καθορισμένες συνθήκες, σ' έναν όρισμένο χώρο και χρόνο. Κανένα έργο δεν μπορεί να φραπεί δυο φορές τό ίδιο. Άκόμα κι αν άντιγραφτεί, τά σημερινά του θά 'χουν αλλάξει. Τό ίδιο συμβαίνει και με την άνάγνωση του. Άς προσπαθήσουμε να διαβάσουμε ένα έργο που μās

έθελε πριν πέντε χρόνια.

Αφού, λοιπόν, ο κριτικός αδυνατεί ν' ανασηματίσει την πραγματικότητα, όπως την είχε δει ο συγγραφέας στη διάρκεια της παραγωγής του έργου, δεν του μένει τίποτ' άλλο απ' το ίδιο το κείμενο. Αλλά ούτε και το κείμενο αυτό καθαυτό. Θα λέγαμε καλύτερα: τη γλωσσική έκφραση του κειμένου.

Αυτή η γλωσσική έκφραση, δηλ. το ιδίωμα της γραφής του συγγραφέα, που διαφέρει από περίπτωση σε περίπτωση, δεν είναι ούτε μόνο αντανάκλαση του ψυχισμού του ούτε φαινόμενο που έχει αποκλειστεί απ' αυτόν μετά την εκτέλεση της γραφής. Αντίθετα, είναι ο ίδιος ο υποκειμενικός του κόσμος, μ' όλες τις αντιφάσεις, τις διαφορές και τις εξαρτήσεις.

Κάτι ανάλογο μπορούμε να σκεφτούμε και για τον κριτικό. Η εργασία της κριτικής συνίσταται στο ψάξιμο και την άνευρεση μιας σειράς συμβόλων μέσα στο κείμενο και η αναπαραγωγή τους μέσα απ' τη διευθυνημένη παραγωγή του γλωσσικού - γραπτού ιδιώματος του κριτικού. Έχοντας ένα ιδίωμα, ο κριτικός, καθορίζεται στη γραφή του από δοσμένα σύμβολα. Όλ' αυτά αποτελούν τον δικό του υποκειμενικό χώρο. Διαβάζοντας ένα κείμενο, ο κριτικός, και με βάση το μοντέλο κρίσης του, προσπαθεί να βρει τα σημαίνοντα του ιδιώματος του συγγραφέα, τα οποία θέλει να αποκαλύψει. Η αποπεράτωση της εργασίας του θα είναι κι η ανακάλυψη των συσχετισμών των εννοιολογικών συμβόλων του έργου, που υπάρχουν μεν αλλά που χρειάζονται μίαν «αφύπνιση» για να λειτουργήσουν παραγωγικά στην ανάγνωση. Την «αφύπνιση» αυτή αναλαμβάνει να την πραγματοποιήσει ο κριτικός. Για να καταφέρει, όμως, κάτι τέτοιο θα πρέπει ν' «αγαπήσει» το έργο, δηλ. ν' αφήσει τα σύμβολα του γλωσσικού του ιδιώματος να έρθουν σε συνάντησή διαλεκτική με τα σύμβολα του γλωσσικού ιδιώματος του συγγραφέα.

Το έργο τέχνης — όπως είπαμε και παραπάνω — ποτέ δεν είναι μιὰ τελειωμένη μορφή, ένας κόσμος κλειστός. Άναζητά συνέχεια την τελειότητά του στον αναγνώστη (θεατή, ακροατή). Ο Μπάρετ είχε πει το έξης ενδιαφέρον: «Η λειτουργία του έργου δεν συνίσταται στο να κλείνει τα στόματα δων το διαβάζουν». Το έποικοδομημα της κριτικής, όμως, ενώ έχει χρέος ν' αποσαφηνίσει τα σύμβολα του έργου, απ' την άλλη μεριά δεν μπορεί να κάνει υποθέσεις και ακροβασίες ερμηνευτικές πέρα απ' ό,τι λέει. Δεν μπορεί να μάς παρουσιάσει σύμβολα άορατα. Σαφήνεια, ακριβολογία και μεθοδικότητα είναι οι τρεις άρετες της κριτικής αλλά και οι τρεις δυσκολίες της.

Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

Το γλωσσικό ιδίωμα του συγγραφέα παραμένει άτοφρο παρά

τις όποιες αποκαλύψεις της κριτικής. Η λειτουργία του θα εξακολουθεί να είναι διαλεκτική όσο τα σύμβολα του είναι παρόντα στην εξέλιξη της ιστορίας. Ο συγγραφέας, σαν παραγωγός τέχνης, δεν μπορεί να υπολογιστεί έξω απ' τα όρια μιας κοινωνίας. Παράγει έργο στο οποίο συμμετέχει σαν κοινωνική μονάδα, που δέχεται επιδράσεις απ' το περιβάλλον της. Παρόμοια μετασηματίζει μέσα στο ιδίωμα της γλώσσας του τον βαθμό της εξάρτησής του απ' την εθνολογική του παράδοση, την κοινωνική του τάξη, την παιδεία του, τις βιοτικές του εμπειρίες και τον σε διαρκή μεταλλαγή ψυχισμό του. Το σύνολο αυτών των εξαρτήσεων — καθώς και άλλων — προσδιορίζει και το ιδεολογικό του σήμα.

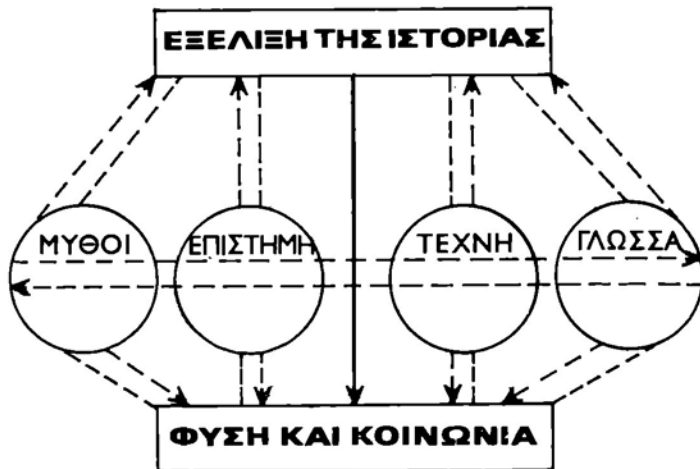
Η ιδεολογία, σαν λέξη, είναι αναφορική πάντα σ' ένα σύστημα ιδεών ή εννοιών. Με τις υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες ο χώρος της είναι περιορισμένος. Αναφέρεται σε μίαν έννοια χρονική, χωρική, ταξική κι απεικονίζει τον τρόπο που ερμηνεύει μιὰ κοινωνική ομάδα ή ένα κοινωνικό δν τον κόσμο, όχι σε διάρκεια αλλά μέσα σε όρια χρόνου. Αυτό μάς ώθησε σε δυο βασικές θέσεις:

α) Ότι δεν υπάρχει συνολική ιδεολογία αλλά επί μέρους ιδεολογίες.

β) Ότι η ιδεολογία, σαν γενική έννοια, είναι διαλεκτική, δηλ. βρίσκεται σε μιὰ κατάρστασις αδιάκοπης εξέλιξης. Στην περίπτωση που η ιδεολογία παίρνει τη θέση προσαπαιτούμενου σχήματος ερμηνείας μιας μελλοντικής δομής κοινωνικών σχέσεων, τότε μεταβάλλεται σε δογματικό κανόνα.

Αυτός που μελέτησε το πρόβλημα της ιδεολογίας σαν στοιχείο του κοινωνικού έποικοδομηματος ήταν ο Μάρξ. Η διάκρισή του ανάμεσα στην ύπαρξη του κοινωνικού όντος και στη συνείδησή του πραγματοποιήσει μιὰ μονοδρομική λειτουργία. Η ύλική βάση, για τον Μάρξ πάντα, επηρεάζει τις ιδέες και τις έννοιες, που παράγονται και φαίνονται στο κοινωνικό έποικοδομημα και, έπομένως, επηρεάζει και την ιδεολογία, σαν συνιστώσα των ιδεών και των εννοιών. Ο συσχετισμός αυτός, χωρίς να είναι λαθεμένος, δεν είναι, ωστόσο, επαρκής σήμερα. Οι αποκαλύψεις της κοινωνιο-οψυχολογίας, της βιολογίας και των φυσικών επιστημών, στηριγμένες σε πειραματικές αποδείξεις, μάς αναγκάζουν να προσεγγίσουμε τη μονοδρομική λειτουργία σε αμφίδρομη. Κάθε δηλ. στοιχείο του κοινωνικού έποικοδομηματος (άνάμεσα σ' αυτά κι η τέχνη) ορίζεται με μιὰ συνεπή εξάρτηση απ' την πραγματική του βάση (σύνθεση της κοινωνίας, σχέσεις παραγωγής κ.λ.π.), αλλά δεν παύει, ταυτόχρονα, να δέχεται επιδράσεις κι από τα άλλα συγγενικά στοιχεία του έποικοδομηματος (έπιστημες, λόγος, άλλα πολιτιστικά στοιχεία, κοινωνικοί «μύθοι»). Όλες αυτές οι άλλλεξαρτήσεις των στοιχείων όχι μονάχα υπακούουν σε μιὰ γενικότερη εξέλιξη της ιστορίας, αλλά,

παράλληλα, έπενεργούν διαμορφωτικά σ' αυτήν. Έπιστρέφουν, έπομένως, διαφοροποιημένες τις εξαρτήσεις τους στην κοινωνική βάση. Στην παρακάτω απεικόνιση γίνεται μιὰ προσπάθεια — έστω και σχηματική — να δειχτούν οι προηγούμενες σκέψεις.

Αφού με τις σημερινές συνθήκες δεν υπάρχει έννοια της ιδεολογίας, ο συγγραφέας έπενδύει στα σύμβολα του έργου του εκείνα ακριβώς τα σημαίνοντα που οριοθετούν τον τρόπο ερμηνείας του κόσμου. Ο λόγος, ή γλώσσα κι ή γραφή που έχουν μετασηματισμένες τις ιδέες και τις έννοιες που του προβάλλει το φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί, στη συνέχεια, απ' τα υπόλοιπα στοιχεία - συστήματα του έποικοδομηματος. Μ' άλλα λόγια, ή συγγραφική εργασία, το γλωσσικό και το γραπτό της ιδίωμα, είναι εργασία διευθυνημένη. Η αντίχρηση, έτσι, των κωδικοποιημένων συμβόλων κάθε έργου, απ' την κριτική, μάς βοηθά να κατανοήσουμε και την ιδεολογική πληροφορόρηση που προτείνει ο συγγραφέας.

Για να προχωρήσει στην αντίχρηση αυτή ο κριτικός δεν μπορεί παρά να προσθέσει το γλωσσικό του ιδίωμα στο γλωσσικό ιδίωμα του έργου. Τόσο το πρώτο, όμως, όσο και το δεύτερο αναφέρονται σε κάποιο ιδεολογικό μοντέλο διαφοροποιημένο. Η «αφύπνιση» των συμβόλων ενός κειμένου απ' την κριτική μπορεί να πραγματοποιηθεί μονάχα στην περίπτωση που τα δικά της σύμβολα έρθουν σε διαλεκτική συνάφεια με τα σύμβολα - σημαίνοντα του έργου. Πώς, όμως, είναι δυνατή αυτή ή συνάφεια, όταν συγγραφέας και κριτικός είναι ένταγμένοι σε διαφορετικά συστήματα ιδεολογίας; Αυτή είναι και ή πιο

μεγάλη δυσκολία της εργασίας της κριτικής.

Κάτω απ' τις σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες το ιδίωμα του συγγραφέα δεν μπορεί παρά να παθαίνει παραμόρφωση απ' το ιδίωμα του κριτικού. Ο κριτικός ανασπαράγει μεν τα γλωσσικά σύμβολα του έργου αλλά τα έπενδύει,

όταν αυτά εκφέρονται προς το συνειδητό του, στο ιδεολογικό μοντέλο της κοινωνίας (τάξης, κατάσταση), που μέσα του βιώνει και συλλογάζεται. Έτσι «αποκαλυπτική» στο έπακρο άναγνωση δεν είναι δυνατή αλλά ούτε και χρειάζεται, γιατί το έργο, ύστερα απ' αυτήν, δεν θα μπορεί να πει τίποτ' άλλο. Η κριτική, σαν διευθυνημένη λειτουργία της πολιτιστικής παραγωγής, θετικοποιεί τη δράση της και γίνεται όργανο πληροφορόρησης όχι όταν προτείνει στον αναγνώστη μιὰ αποκλειστική σκόπευση του κειμένου ούτε όταν θέλει να του επιβάλει έναν μοναδικό τρόπο ερμηνείας, αλλά, αντίθετα, όταν μπορεί και αιτιολογεί, με μιὰ κρυστάλλινη διαύγεια, το γιατί ο κριτικός σκέφτηκε να δώσει αυτή την ερμηνεία.

Απ' την άλλη μεριά ο συγγραφέας όφείλει ν' αποκολληθεί από μιὰ κατάσταση ύπεροπτικής αδράνειας. Αν θέλει να συμβάλει στην προσπάθεια του κριτικού να κοινωνικοποιηθούν σ' ευρύτερα πλαίσια τα σύμβολα της γραφής του, δεν πρέπει να διατάζει να εκθέτει έστω και τις τεχνικές φάσεις απ' τις όποιες περνά γράφοντας. Το εργαστήρι του λογοτέχνη δεν είναι «τόπος ύπερουράνιος»· οι μύθοι κάποτε χρειάζονται την από μέσα διευκρίνισή τους. Άλλιώς το ιδεολογικό πλέγμα του κριτικού ή του αναγνώστη θα ξεπερνά σε σήμανση το πλέγμα του συγγραφέα και ή πολιτιστική παραγωγή θα βρίσκεται σε μιὰ κατάσταση αδιάκοπης πόλωσης.

ψάθινα είδη, ρούχα, κοσμήματα, ξύλινα παιχνίδια,

κινέζικα έπιπλα - Baboo - Σκουφά 26, - τηλ. 631.936.

•ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ•

ΧΑΠΠΥ ΝΤΑΙΗ Ο ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΜΙΛΑΕΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΟΥ ΔΟΥΛΕΙΑ

Της Φρίντας Λιάππα

Ξεκινώντας για τούτη την κουβέντα με τον Παντελή Βούλγαρη είχα στο μυαλό μου δυο βιβλία: το «Λοιμό» του Φραγκιά (από όπου και η ιδέα του «ΧΑΠΠΥ ΝΤΑΙΗ») και το «Κιβώτιο» του Άλεξάνδρου. Σκεφτόμουν πώς η ιστορική πραγματικότητα και η προσωπική εμπειρία, περνώντας μέσα από μια επώδυνη αφαιρετική διαδικασία, γίνανε συμβολική γραφή, και προσπαθούσα να βρω το αντίστοιχό τους, στόν κινηματογράφο. «Ακόμα μου είχε σφηνωθεί, έτσι κάτω ξερέμαστα, μια φράση του Ναγκίσα Όσιμα: «άλλα δεν υπάρχει τίποτε άλλο να κάνω. Δεν έχω παρά να γυρίσω ταινίες μέσα στη σιωπή καθώς δνειρεύομαι τη μακρινή ημέρα που το Κράτος θα καταλυθεί».

Όταν ο Βούλγαρης άρχισε να μιλάει, ήξερα πώς με μια σειρά στημένων ερωτήσεων θα ήταν άχρηστη, πώς δ,τι ενδιαφέρει δεν ήταν μια προκατά συνέντευξη αλλά ο δικός του λόγος.

Θέατρο: Στις κερκίδες οι κρατούμενοι, στη σκηνή οι κρατούντες.

— Το τελευταίο ντοκουμέντο, το βρήκα πάνω στη Μακρόνησο, το περασμένο καλοκαίρι. Ένα μικρό χαρτί, τυλιγμένο ρολό, μέγεθος τσιγάρου, χωμένο σε μια σχισμή στο άκριανό φυλάκιο της Σ.Φ.Α. Όνομα δέ φαινόταν καθόλου. Ξεχώριζε ή λέξη «Διάβασέ με». Η πολυκαρία είχε κάνει το χαρτί φιλή δαντέλα. Ξεχώριζαν λέξεις που θα μπορούσαν να φτιάξουν τη φράση «Σ' αυτό το νησί έχασα τα όνειρά μου».

Την πρώτη φορά που άκουσα από το Βούλγαρη για την ιδέα μιας ταινίας με θέμα τη Μακρόνησο, ήταν το καλοκαίρι του 1972. Άιγες ημέρες πριν από το γύρισμα της πρώτης του μεγάλου μήκους ταινίας, «Το Προξενείο της Άννας». Είχε κιόλας μαζέψει πολύτιμα ντοκουμέντα. Μια τέτοια ταινία μέσα στη δικτατορία μου φαινόταν αδύνατη, ακόμη και σαν σκέψη. Μετά το «Προξενείο της Άννας» ακολούθηε «Ο Μεγάλος Έρωτικός», αλλά σε όλο αυτό το διάστημα ο Βούλγαρης συνεχίζει το ημίξιμο του υλικού γύρω από

την εξορία. Ένα υλικό που τον επόμενο χρόνο γίνεται η δική του προσωπική περιπέτεια.

Τέλη του περασμένου καλοκαιριού αρχίζει το γύρισμα του «ΧΑΠΠΥ ΝΤΑΙΗ»

— Χωρίς τη βοήθεια του Νίκου Μάργαρη δεν θα μπορούσα να ψάξω το θέμα της εξορίας. Φωτογραφικό υλικό, έφημερίδες της εποχής, γράμματα, έντυπα. Θυμάμαι ή γνωρίζω μας άρχισε το '71. Από τότε ύπολογίζω την έναρξη της μελέτης των ντοκουμένων. Σταμάτησα και πρόσεξα ιδιαίτερα την περιοχή του θεάματος. Θέατρο, χορός, ποδόσφαιρο, τελετές, παρελάσεις. Διαβάζω στο «Σκατιανέα» — έφημερίδα που έβγαине στη Μακρόνησο από το γραφείο διαφώτισης. «Στο παγωμένο φύσημα του χιονιά μόλις άνοιξε το τζάμι, ο αγέλας ξεκόλλησε το τελευταίο φυλλάρι του ημεροδείκτη, τρεμούλιαζε για λίγο και γράφοντας 31 στερόν του κύκλο ένα μεγάλο ΣΙ Δεκέμβρι». έπεσε χάμω στο πάτωμα... Η Λέσχη στολισμένη, κατά-

φωτη, είχε έτοιμαστη για τη γιορτή της Πρωτοχρονιάς. Πόσοι άνθρωποι δέ δούλεψαν αλήθεια! Τί καλλιτέχνες, ζωγράφοι, σκηνογράφοι, σκυμμένοι με χρώματα και πινέλα έχουν σκαρώσει ένα παράδεισο χάρτινο, που όργιζει ένας άσπληπτος συνδυασμός χρωμάτων... Η μουσική άπαλή, γλυκιά, σε εύθυμο τόνο, αγκαλιάζει τα πάντα και σπρώχνει τον έναν μας να βουλιάξει σε μια απόκοσμη αρμονία, να πλανηθεί στα μονοπάτια που παίρνει για νάρθει ο καινούργιος χρόνος άποψε και που προσμένουμε να διαβεί άπάνω σε λουλούδια με μουσική και τραγούδια, σε ένα πλούσιο πρόγραμμα που παρουσιάζει ή επιτροπή της γιορτής... Όλοι χωρίζονται σε παρέες, παίζουν χαρτιά. Όμορφοι δίσκοι, σε πονεμένα ταγκό, λικνίζουν τα τελευταία ζευγάρια και ο καινούργιος χρόνος ξεμερώνει μέσα στο κέφι, στη χαρά, στη μουσική, στο παιχνίδι. Πέρα μακριά μια χαρραγή ανατέλλει έλπιδοφόρα και ρένει τον κόσμο με ροδοπέταλα και τριαντάφυλλα στις πρώτες της ήλιαχτίδες, πορφυρώνοντας ένα μεγάλο ευτυχισμένο "1949".

Στο «Τζιμς ο Τίγρης» ο ήρωας είναι ο ίδιος θέαμα. Στο «προξενείο της Άννας» το θέαμα σημαδεύει την έξοδο της Άννας και του αρραβωνιαστικού της. Στην ιδιότυπη ρεαλιστική ματιά του Βούλγαρη το θέαμα — βάσανο και λύτρωση — άποτελεί βασικό μοτίβο.

— Μια άλλη περιοχή που έρευνήθηκε ήταν τα σχετικά λογοτεχνήματα. Μερικά διηγήματα του Νενεδάκη, στίχοι του Τίτου Πατρίκιου. Το χειμώνα του '73 ο Άνδρέας Φραγκιάς γράφει το «Λοιμό». Αρχίζω να δουλεύω πάνω στο βιβλίο. Διαλέγω σκηνές, τα βασικά πρόσωπα, ορισμένους διαλόγους. Χρησιμοποιώ το βιβλίο σαν πλατόφορμα. Τα συγκεκριμένα γεγονότα, οι χρονολογίες, τα αληθινά όνόματα, τα στατιστικά στοιχεία, τα έμβιατρία φεύγουν από το μυαλό μου. Λες και ο περιορισμός τους ήταν αυτός. Να με οδηγήσουν κάπου και να με εγκαταλείψουν.

Η σύνθεση του υλικού άποφασίστηκε ξαφνικά έτσι άπλά.

«Ξεκίνησα από το φανταστικό και ανακάλυψα την πραγματικότητα. Άλλά πίσω από την πραγματικότητα υπάρχει πάλι ή φαντασία» λέει σε μια συνέντευξη του ο Γκοντάρ. Η αντίστροφη της φράσης θα μπορούσε να ισχύσει και για τον τρόπο που είδε ο Βούλγαρης το θέμα-εξορία μέσα από μια τετράχρονη διαδικασία μελέτης ντοκουμένων και προβληματισμού πάνω στα όρια και τις δυνατότητες της κινηματογραφικής γλώσσας.

— Το σενάριο γράφτηκε σε πολύ λίγο χρονικό διάστημα. Φανταζόμουν την ταινία. Προτίμησα να άφησω πολλά πράγματα να τα δώ στο γύρισμα. Δεν έπιασα να σχεδιάσω στο χαρτί τη σειρά των εικόνων.

Το γύρισμα: Ο Παντελής Βούλγαρης με ήθοποιους.

Η «Μητέρα του στρατιώτη», πλαίσιο-μένη από όργανα της εξουσίας. Επισκεπτεται το «άναμορφωτήριο».

Μια ταινία, λοιπόν, που είναι για την εξορία και όχι μια ταινία πάνω στη Μακρόνησο. Ένας κινηματογράφος που δεν θέλει να αναπαράσχει τα βασανιστήρια και τα ούρλιαχτά χρησιμοποιώντας ένα ψευτοντοκυμανταριστικό στυλ ή το κλασικό δραματολογικό μοντέλο των ταινιών με παρόμοιο θέμα, αλλά να παράγει στο επίπεδο του συμβολικού τα κύρια σημεία της εξορίας.

— Μετά από πολλές επισκέψεις στο χώρο γυρίσματος ένωθα τους κινδύνους. Ο χώρος (τά πραγματικά στρατόπεδα) θα μπορούσε να άποβεί πρωταγωνιστής, να ξεπεράσει τα γεγονότα της φαντασίας και να μείνει ξένος με αυτά. Περίοδια, λοιπόν, τις λίψεις στις αναγκαίες περιοχές: βασικές τοποθεσίες — βασικά γεγονότα. Προτίμησα να μείνω με λίγα πλάνα παρά με ποικιλία. Τώρα που τελείωσε ή ταινία, πιστεύω πώς γυρίσαμε τις αναγκαίες εικόνες.

Η αδράνεια του σώματος, ο σταματημένος χρόνος, ή κρυμμένη και πάντα παρούσα βία, ή προετοιμασία του θεάματος, ή γιορτή των κρατουμένων μπροστά στη Μητέρα, «οι αναγκαίες εικόνες».

— Δεν μπορώ να πω ότι ιδιαίτερα έπιμείναμε στη σύνθεση της εικόνας. Το πολύτιμο στοιχείο του καρρέ είναι, νομίζω, το ελάχιστο κομμάτι ζωής που κατασκευάζεις. Πρέπει διακριτικά να το παρουσιάσεις. Η τοποθέτηση είναι κάτι που γίνεται την τελευταία στιγμή. Η σύνθεση δεν έχει προβλεφθεί. Προσωπικά δεν καταλαβαίνω τα πολλά σκίτσα στο χαρτί. Προσπαθώ, όταν συνθέτω τη δράση μέσα στα συγκεκριμένα περιθώρια του κάδρου, να φαίνονται τα πράγματα άπλά. Όχι καθημερινά. Κάποιο σημείο στο κάδρο, ίσως μια κίνηση των ανδρώπων, συγκεντρώνει το ενδιαφέρον και γίνεται οδηγός-φίλος του θεατή.

Σκέφτομαι πώς αν ήταν να δρίσω τη δουλειά του Βούλγαρη από το πρωτόλειό του «Ο Κλέφτης» μέχρι και την τελευταία του τηλεοπτική ταινία «Οι Ψάλτες» δεν θα μιλούσα μονάχα για τη διακριτικότητα και την καθαρότητα των πλάνων του, για την ικανότητά του να ευαισθητοποιεί κάθε κίνηση, κάθε κοίταγμα του ηθοποιού. Μπαίνω στον κίνδυνο να χρησιμοποιήσω μια λέξη που όσο κι αν έχει στραπατσαστεί από τη χρήση της μπορεί ακόμη να σημαίνει: ποιήση. Αυτός είναι ο κινηματογράφος του Βούλγαρη.

— Δεν πότενα ποτέ πώς θα γύριζα το «ΧΑΠΠΥ ΝΤΑΙΗ» στη Μακρόνησο. Όταν άρχισε η προεργασία και ο χώρος γυρίσματος έπαιρνε τη μορφή που θέλαμε ένωθα άγρια χαρά. Φοβόμουν ότι κάπου, σε κάποιο σημείο, θα σταματούσε το γύρισμα. Έτσι, με το τελευταίο πλάνο της ταινίας, βρήκα λίγο καιρό και έκανα τον ευτυχέστερο ύπνο της ζωής μου.

Τό «ΧΑΠΠΥ ΝΤΑΙΗ» ήταν έντεκα χιλιάδες μέτρα άρνητικό στα κουτιά.

Τώρα η φιλική έξορά του «ΧΑΠΠΥ ΝΤΑΙΗ» είναι μια τελειωμένη δουλειά. Το γύρισμα της ταινίας σε ένα αληθινό τόπο εξορίας, από όπου «φεύγουν μονάχα οι νεκροί και οι τρελοί», όπως έλεγαν τότε στους κρατούμενους, είναι μια ανεπανόληπτη έμπειρία.

— Στη Μακρόνησο μέναμε πέντε εβδομάδες. Οι τεχνικοί, οι ηθοποιοί και σαρανταπέντε στρατιώτες. Κατάλαβα ότι είχαμε δεθεί στενά όταν τέλειωσε το γύρισμα και Κυριακή ξημερώματα μπήκαμε στα καΐκια για το Λαύριο. Οι φαντάροι που επί πέντε εβδομάδες (χωρίς άδεια τις Κυριακές) είχαν ουσιαστικά εξοριστεί στη Μακρόνησο, ήταν βαθιά

συγκινημένοι.

Κατάφερα για άλλη μια φορά να είμαι ο κονφερανσιέ του προγράμματος. Ήρθαν στιγμές που έμαθα αρκετά καθυστερημένα ότι ηθοποιοί που δούλευαν στο γύρισμα είχαν ψηλό πυρετό. Πήγαιναν, κρυφά από μένα, πίσω από τα βράχια και ξέρναγαν και άμεσως μετά μπροστά στο φακό.

Ξύπνησα νωρίς ένα πρωί.

Είναι τα τελευταία γυρίσματα. Με πολλή δουλειά, πολύ κόπο. Οι κομπάρσοι έχουν δυο μέρες στο νησί. Δήλωσαν ότι θα φύγουν. Δεν αντέχουν τον ήλιο και τον άερα. Όχιτώ υποφέρει. Το μικρό πέτρινο φυλάκιο, παλιό στέκι του βασανιστή Κοδρά, γεμάτο άντσες. Κοιμούνται κοντά-κοντά ο Πανουσόπουλος, η Ίουλια, ο Νίκος, ο Λιαρόπουλος, ο Δημήτρης, η Μαίρη, ο Τσέ, ο Κατσέλης, η Μαρία ή ξαδέρφη μου και εγώ.

Βγαίνω σιγά. Έχει χαράξει. Βλέπω τον Τζάκ-Νάιτ να κάνει άργες βόλτες στα βράχια. Μου φωνάζει: «Αγαπητέ εξάδελφε η ταινία σου θα είναι καλύτερη από τη «Γέφυρα του ποταμού Κβαί». Μην ανησυχείς...»

Η έμπειρία ενός γυρίσματος, που δεν είναι μόνο η δυσκολία πώς να κουβαλήσεις το τράβελινγκ από τη μία άκρη του νησιού στην άλλη, τα τυπικά προβλήματα ενός γυρίσματος, αλλά μεταφράζεται σε ανθρώπινες σχέσεις.

— Τέλειωσε η ταινία. Ο Στάθης ο Γιαλέλης έφυγε στην Άμερική. Με τον Κωνσταντίνο προσπαθούμε πολύ καιρό να πιούμε ένα καφέ. Προχτές μου τηλεφώνησε ο Πανουσόπουλος, μου φάνηκε μπτερεμένη ή φωνή του. Ο Κατσέλης έμαθα ότι βρήκε ένα λούμπεν σκύλο.

Την άλλη βδομάδα χωρίς άλλο θα ψάξω να τους βρω.

Παραγωγή: Έλληνικό Κέντρο Κινηματογράφου. Σενάριο-Σκηνοθεσία: Παντέλης Βούλγαρης. Διεύθυνση Φωτογραφίας: Γιώργος Πανουσόπουλος. Ήχος: Θανάσης Αρβανίτης. Μοντάζ: Άριστιδης Καρύδης. Σκηνοκά-Κοστούμια: Γιάννης Καραϊτζής. Χορογραφίες: Γιάννης Φλερύ. Μουσική: Διονύσης Σαββόπουλος. Διεύθυνση Παραγωγής: Πέτρος Ράπτης. Βοηθός Σκηνοθέτη: Τάκης Κατσέλης.

Παίζουν οι ηθοποιοί: Γιώργος Μοσχίδης, Σταύρος Καλάρογλου, Νίκος Μπουσοδούκος, Κωνσταντίνος Τζούμας, Κώστας Φυσσούν, Πάνος Νικολαΐδης, Χάρης Νάζος, Δημήτρης Τζουμάκης, Γιώργος Βέρλης, Δήμος Αβδελιώδης, Κώστας Ζιώγας, Γιάννης Μποστατζόγλου, Γιάννης Μαργαρίτης, Κώστας Καποδιστριας κ.ά. Στο ρόλο της Μητέρας η Ζωρζ Σαρρή, και ο Στάθης Γιαλέλης στο ρόλο του Αρχιφύλακα.

Τραγουδούν: Σάβως Παναγόπουλος, Μιχάλης Μενιδιάτης. Στο Πάλκο: Μιχάλης Μπαλής ως κονφερανσιέ, Τζάκ Νάιτ, ο παλαιστής Άνδρέας Χαρακόπουλος και ο Λάμπρος Λιαρόπουλος ως τραγουδιστής.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

•θέατρο•

Χειμερινή περίοδος '75-'76: Τέσσερις ντουζίνες θέατρα γι' Αθηναίους και Πειραιώτες

Άννη Θ. Κολτσιδοπούλου

Προτού τα φώτα φθορίου φωτίσουν τις κραυγαλέες βιτρίνες του θερινού θεατρικού μας διαφθορείου (Πατησίων — Άλεξάνδρας), ας ρίξουμε μια σύντομη ματιά στη χειμερινή σαιζόν που πέρασε. Δυο νέα θεατρικά σχήματα μαζί κι η επιστροφή αρκετών θεατρικών ανθρώπων της διασποράς, συγκέντρωναν φέτος (ήδη από το καλοκαίρι) το ενδιαφέρον, την περιέργεια και τις προσδοκίες του ενήμερου κοινού. Κι όχι βέβαια δίχως λόγους.

«Αίτηση σε Γάμο» του Τσέχικ από το θέατρο «Σάτιρας».

Πρώτο, το «Λαϊκό Πειραματικό Θέατρο», που συγκροτήθηκε από επίλεκτες καλλιτεχνικές και πνευματικές δυνάμεις (ανάμεσά τους αρκετοί έμμετροι της έπτα-ετίας). Εκλείπει ένα χρόνο πολιτιστικής δραστηριότητας. Έχουμε μάθει σ' αυτό τον τόπο να περιμένουμε λύσεις, αναστάσεις κι αναγεννήσεις αυτόματες, άκαριαιες κι απ' τον ουρανό. Παραγνωρίζουμε τις αναγκαίες διαδικασίες που οδηγούν σ' αυτές. Έτσι, όλοι λίγο-πολύ, περιμέναμε τον πρώτο αυτό χρόνο του Λ.Π.Θ. να 'ναι συγκλονιστικός ή τουλάχιστον αποκαλυπτικός. Ούτε το ένα ήταν βέβαια ούτε το άλλο. Ήταν όμως ένας χρόνος υποδειγματικός σε μόχθο, ήθος, αυστηρότητα και συνέπεια δουλειάς, τόσο ατομικής όσο και ομαδικής. Η επιλογή του ρεπερτορίου ίσως να εμπόδιζε την απήχηση που όφειλε να έχει ένα λαϊκό θέατρο με τέτοιες έγρυσεις και προϋποθέσεις. Ο δεύτερος χρόνος, ας πλησιάσει την πολυτιμή αυτή προσοχή περισσότερο στους στόχους της.

Τό «Αμφι—Θέατρο» του Σπύρου Ευαγγελιάτου (έπιχειρήση Βαγγέλη Λιβαδά), μ' έναν γνήσιο «Ερωτόκριτο» σε μαεστρική θεατρική προσαρμογή του ίδιου του σκηνοθέτη, εντυπώσασε περισσότερο το κοινό της Αθήνας. Κι

ήταν φυσικό, αφού τό έφερνε για πρώτη φορά σ' επαφή με καθιερωμένες θεατρικές φόρμες κι εκφραστικά μέσα της Ευρώπης, ξεναγώντας όλες του τις αισθήσεις σ' έναν καινούργιο χώρο θεάτρου: Σ' ένα θέατρο-τοίχο, σ' ένα θέατρο-άρσεν. Κι όλ' αυτά, μέσα από ένα αυτόχθονο αριστούργημα της λογοτεχνίας μας και με τη βοήθεια 22 λαμπρών συνεργατών.

Οι παλινοσουττές θεατράνθρωποι, εκτός από τους Τριβιζά-Πλωρίτη κ.λπ. του Α.Π.Θ. και τον Βολανάκη, που ανέλαβε τη διεύθυνση του ΚΘΒΕ, μοιράστηκαν —που άλλοι— σ' εμπορικά θέατρα, που έδειξαν μια προθυμία για ποιότητα, άκομα και μια ενθερμη πίστη για τη μεγάλη «στροφή» προς το θέατρο αξιώσεων.

Ο Άλεξάνδρακας και η Γαλήνεια («Σινεάκ»), είχαν ένα χρόνο πριν υποσχεθεί κάτι τέτοιο με τη «Δίκη των Φακέλων» του Μπέρ-ριγκαν σε σκηνοθεσία Μίνου Βολανάκη και με συμμετοχή καλών ηθοποιών. Περιμέναμε μια κάποια συνέχεια, αφού μάλιστα καλούν απ' το Παρίσι για σκηνοθέτη τον Βουταϊνά, που αυτό τις δημόσιες σχέσεις του, γνωρίζαμε ως «νέο Πήτερ Μπουζούκ», ως πλάστη βενετιανών κύρων κι ως τον πιο ακριβοπληρωμένο δάσκαλο θεάτρου στον κόσμο. Κι αυτό το «τε-

ρδ σχεδόν τέρας», ξεχεται και σκηνοθετεί ένα ρηχό αμερικάνικο βουλεβαρτο-ψυχοδιάγραμμα, δίνει την εύλογια του στους δύο πρωταγωνιστές (και πρόσωπα του έργου) για έμπορικη επιτυχία με ποιοτική λιγοθυμία, και φεύγει. Οι περσινόι περίφημοι «Φάκελοι» του Σινεάκ γίνθηκαν φέτος... φάσκελλοι για ένα κοινό που έδειξε επανειλημμένα την ποιοτική του δίψα. Οι θιασάρχες ζύγιασαν τα πράγματα. Άνέκωσαν εν ψυχρώ μια ποιοτική «στροφή». Έκείνοι, ξέρουν. Μαγαζί είν' αυτό κι οι χρόνοι δίσαικοι.

Άλλος ένας στάρ που 'χε δηλώσει θερμός οπαδός της ποιοτικής στροφής από το 1974 είναι ο Κώστας Καρράς. Τότε είχε ανεβάσει (μεσ στη νωπή άκρμα θύμηση του Πολυτεχνείου) ένα ιρλανδέζικο επαναστατικό έργο του Ό' Κέιζυ. «Κόκκινα τριαντάφυλλα για μένα», με συμπρωταγωνίστρια τη Νέλλη Άγγελίδου και σκηνοθετική επίμελεια του Κ. Μπάκα. Το έργο είχε επιτυχία. Ο Καρράς πείστηκε πως και με την ποιότητα κάτι γίνεται. Έτσι, για το '75 καλεί τον Σταύρο Ντουφεξή από τη Γερμανία για να σκηνοθετήσει το «Ημέρωμα της Στρίγγλας» του Σαίξπηρ. Κατερίνα, η Νίκη Τριανταφυλλίδη σ' έκτακτη σύμπραξη. Ο Ντουφεξής σκηνοθετεί δίχως πρωταγωνιστές και δευτερογωνιστές. Ζητάει «έλισαβετιανούς» θεατρίνους κι όχι νεοέλληνες βεντέτους, «θίασο» κι όχι θεατρο-τοιφλικάδες και σανιδολοκλήγους. Σκηνοθετεί ρυθμούς, τέμπι, μαγειές, λεπτομέρειες και σωπές. Δίνει βάρος κι άντλει από τη δραματολογία του έργου. Βάζει τον Ρότα να συμπληρώσει στη μετάφρασή του τον πρόλογο ώστε να βγει απόφαση ή φόρμα του «θέατρου μέσα στο θέατρο», που στηρίζει άλλωστε απ' αρχής τη σκηνοθετική του γραμμή. Διόμοιοι μήνες πρόβες, μ' όλη τη γνωστή γκάμα των έμποδιών, των παροξυσμών κι έπεισοδιών, που προκαλούν ορισμένοι πρωταγωνιστές, όταν τους διευκρινίζεις πως το θέατρο είναι παράσταση κι όχι ναρκισσομαχίες. Αποτέλεσμα, μετά την επίσημη πρώτη, ο πρόλογος του έργου κόβεται, μαζί του σπάει όλη η δραματολογική συνοχή, μαγειές, ρυθμοί, τέμπι, λεπτομέρειες γίνονται μια άμορφη μάζα, η Τριανταφυλλίδη παίρνει τον ρόλο της τόσο στὰ σοβαρά ώστε χαστουκίζει επί σκηνής δύο συναδέλφους, αφήνει σύζυλη την παράσταση και της στερούν την άδεια για τρεις μήνες. Κι ο Καρράς άπορεί, γιατί το έργο δεν χάλασε κόσμο, αφού έκανε τόλμν να διδάξει τον Σαίξπηρ τί θά πεί Πρετεντέρης. Κι έτσι, «συντριμμένος» επιστρέφει στο οίκειό του βουλεβάρτο, ώραιος, καρδιοπάστης, σκηνοθέτης του έαυτού του, κοσμοπολίτης, μακριά από κλασικούς και σκηνοθέτες ποιοτικούς. Ρηχός, μά τουλάχιστον... συνεπής.

Μερκούρη και Ντασσέν, συνεργάστηκαν με τον Νίκο Κούρκουλο κι είχαν όπωσδήποτε τύχη καλύτερη. Ο Κούρκουλος φαίνεται νά 'ναι ο μόνος από τους

πρωταγωνιστές-θιασάρχες που πραγματικά άσπαστηκε την περίφημη στροφή προς την ποιότητα. Άποδείχτηκε συνεπής με το στόχο του, εργατικός και συνεργάσιμος. (Τό μέλλον άς μη με διαφεύσει...). Η «Όπερα της πεντάρας» του Μπρέχτ, σκηνοθετήθηκε απ' τον Ζύλ Ντασσέν περισσότερο χολιγουντιανό-ρομαντικά παρά «μπρεχτικά», άνάπτυξε τον ρόλο της Τζένη στά μέτρα της Μ. Μερκούρη κι ύποτίμησε την παρωδία σάν πρόθεση του συγγραφέα. «Όλ' αυτά, έχουν πραγματικά σημασία, μπρός στην πρωτοφανή συρροή του κόσμου, που θέλοντας και μη ήρθε σέ κάποια έπαφή με τον Μπρέχτ κι έδρε μία όπωσδήποτε ώραια παράσταση. Άν γνώριζαν όλοι οι στάρ την άληθινή τους δύναμη, όπως τη γνωρίζει η Μελίνα Μερκούρη (και καθώς φαίνεται, κι ο Κούρκουλος), θά μπορούσαν νά 'ναι οι πραγματικοί ήγέτες μιας θεατρικής άναγέννησης στον τόπο μας. Είν' εκείνοι που κρατούν τον μαγεμένο αύλο κι όδηγούν τά πλήθη εκεί όπου οι ίδιοι ταχτούν.

Ένα σπάνιο ρεσιτάλ ήθοποιίας χάρισε φέτος η Έλλη Λαμπέτη σ' ένα κοινό που ήξερε νά εκτιμήσει και την κλίμακα του ταλέντου της και την ώριμότητά του. Περίφημη «Δεσποινίς Μαργαρίτα» στο έργο για ένα πρόσωπο που Άργεντινού Ρομπ. Ατάνυτε, σέ μία καλοκοινοποιημένη πολεμική ένάντια στην κατεστημένη παιδεία και στη βία.

Τό «Θέατρο Τέχνης» με τίς δύο σκηνές του (Βεάκη — Όρφείας), πιστό στους στόχους και στον άγώνα του, έδωσε φέτος έναν Τσέχωφ («Τρεις άδερφές»), έναν θανμάσιο Καμπανέλλη («Πρόσωπα για βιολί και όρχήστρα»), σέ σκηνοθεσία Κ. Κούν, και παρουσίασε ένα νέο Έλληνα συγγραφέα, τον Μήτσο Εύθυμιάδη («Προστάτες»), σέ σκηνοθεσία Γιώργου Λαζάνη.

Ο Τσέχωφ του Κούν, ήταν μία παράξενη έμπειρία. Άνάμεσα στην τσεχωφική γοητεία και στις θλιμμένες χιουμοριστικές νότες, υπήρχε ένα άνισο άρπαγμα του θεατή. Άλλού συμπαγές κι άλλού με άπώλειες. Σά νά παρεμβάλλονταν «ρεύματα» μέσα στη λιμνάζουσα άτμόσφαιρα του Τσέχωφ. Και γι' αυτό τό φαινόμενο, υπάρχουν δύο έκδοχές: Ή ότι ο σκηνοθέτης Κούν «διατόπωσε» με σκηνοθετικά άποσιωπητικά με άκινούργια του άποψη ή ότι ή άλλαγή κι ή διεύρυνση του χώρου της παράστασης δεν εύνοεί τον πειραματιστή Κούν.

Τά μονόπρακτα του Καμπανέλλη, ποτισμένα θέατρο, νωπή νεολογική φιλοσοφία και χιουμοριστική τραγικότητα, γίναν στην παράσταση του Κούν μικρά, ξεχωριστά θεατρικά γεγονότα.

Ο Γιώργος Λαζάνης στο θεατράκι του Όρφείας έστησε μία όλοζώντανη, θεατροκτόνη παράσταση κι άνάδειξε με τον ιδανικότερο τρόπο τους «Προστάτες» του Εύθυμιάδη και σάν γραφή και σάν άποψη.

Τό «Ημέρωμα της Στρίγγλας», σέ σκηνοθεσία Σταύρου Ντουφεξή και ίσοπέδωση Κώστα Καρρά.

Ό,τι κι άν πούμε, όπως κι άν δούμε τά πράγματα, με Φόρντ ή χωρίς, τό Θέατρο Τέχνης, 43 χρόνια τώρα, άποτελεί τό κριτήριο της πορείας του νεοελληνικού θεάτρου. Τό γεγονός και μόνο πως τόσα χρόνια πορεύτηκε δίχως σ' τέ ένα άνταγωνιστικό σχήμα δίπλα του, είναι βέβαια μεγάλη τιμή γι' αυτό μά και δείκτης αισχύνης για την άσυνέπεια, τον τυλεταντισμό και τη σαθρότητα του νεοελληνικού θεάτρου γενικότερα.

Άν άπαντούσα στο ειδικό έρωτηματολόγιο «γράψτε μας τη γνώμη σας», που συνοδεύει τά προγράμματα του «Σύγχρονου Έλληνικού Θεάτρου» (Αηναίος — Φωτίου), θά έλεγα πως ή τακτική των ποιοτικοεμπορικών έργων και ό τρόπος που εφαρμόζεται από τό '73 και πέρα, δεν συμβιβάζεται με τίς άρχικές υποσχέσεις του θεάτρου αυτού. Άνεβάζοντας στη μέση της σαιζόν τό καινούργιο έργο (κάτι άνάμεσα σέ θέατρο-ντοκουμέντο και πολιτικό βουλεβάρτο) και παίζοντας τό ενάλλασσόμενα με τό προηγούμενο, δεν μαρτυρούν παρά μία βασική έμπορική επιδίωξη: νά κυλήσει τό έργο όλόκληρο τη χρονιά. Πού είναι ή διαφορά με μία όποιαδήποτε έμπορική θεατροεπιχείρηση;

Άς μου έπιτραπεί νά μην άναφερθώ ακόμα μία φορά στά έργα και τίς φετινές ήμέρες των δύο σκηνών του Έθνικού μας Θεάτρου. Άρχετες φωτιές του άναψε ή «έπέλαση» του άξιόλογου ΚΘΒΕ. Άς περιμένουμε τίς φθινοπωρινές άνακατατάξεις.

Στά πρωτοποριακά μικρά θέατρα είχαμε φέτος εύχάριστες και δυσάρεστες εκπλήξεις. Πρώτη εύχάριστη και σημαντική τό πολυσυζητημένο και όμόφωνα άναγνωρισμένο «Χάσαμε τη θεία Στόπ» του Γιώργου Διαλεγιμένου, σκηνοθετημένο από τον Θανάση Παπαγεωργίου στο θέατρο «ΣΤΟΑ» του Ζωγράφου. Σ' αυτό τό περίφημο ρωμιοδιάγραμμα συντονίστηκαν στην έντέλεια όλες οι «τέχνες» που φτιάχνουν μία θεατρική παράσταση. Η «θεία» στού Ζωγράφου έκλειψε φέτος την παράσταση από τη θεατρική «πλάτσα» του κέντρου. Άλλη έκπληξη ή παρονοσία τσεαάρων μονόπρακτων του Τσέχωφ απ' τό θέατρο «Σάτιρα». Σκηνοθεσία σφιχτή σέ ρυθμούς και σέ ύψος. Παίξιμο γκροτέσκο, άνετο, σπαρταρι-

στό. Παράσταση σωστά έκτιμημένη απ' τό κοινό και την κριτική. Δυσάρεστες εκπλήξεις, τό θέατρο έρευνας του Δημήτρη Ποταμίτη με τό άπαράδεχτο έργο του Πιέρ Άλλε «Άπλη άποδομία του Ίάβ Καρντόζο» που χαντάκωσε τό μόχθο ενός όλόκληρου θιάσου με δυνατότητες. Άκόμα ή «Άπεργία» του Γιώργου Σκούρη τόσο σάν γραφή όσο και σάν παράσταση στο θέατρο Λουζιτάνια.

Η φιλότιμη προσπάθεια του Κανέλλου Άποστόλου συνεχίστηκε και φέτος με τον «Άμλετ» του Σαίξπηρ σέ σύγχρονο περιβάλλον. Κερδίσαμε, άν μη τι άλλο, μία περίφημη έρμηνεία του Κώστα Καστανά.

Η Μαριέττα Ριάλλη, με την «παράκτολόγη» της μένει πιστή στο χώρο, στο ύφος και στο είδος που λανθάνει.

Άς μη λησμονήσουμε ένα μεγάλο — μικρό έργο του Νίκου Παπαγεωργίου που φιλοεξηγήθηκε για λίγες παραστάσεις στο θέατρο «Κάβα» παίγνιμο από τον Θ. Ντόβα. Σάν θεατρική γραφή, απ' τά συναρπαστικότερα δείγματα της ντόπιας δραματογραφίας μας.

Τό «Άνοιχτό Θέατρο» του Γιώργου Μιχαηλίδη, έγινε απ' τό Γενάρη... κλειστό. Άς ελπίσουμε του χρόνου νά 'ναι πάλι σ' τά χέρια του, που τό δημιούργησαν.

Η ύπόλοιπη πρωτοπορία από Δάφνη, Αιγάλεω, Νέα Σμύρνη μέχρι Δυτική Άττική κατέφυγε φέτος στην άπόκεντρη σάτιρα.

Ο Πειραιάς, μετά από κάποιες περσινές και προπερσινές προσπάθειες, καλύφθηκε φέτος μόνο από τό Δημοτικό του Θεάτρου, που έδωσε μία ώραια παράσταση (σκηνοθεσία Σολομού) του Καζαντζακικού έργου «Χριστόφορος Κολόμβος». Ο Μάνος Κατράκης σήκωσε έπάξια στους ώμους του τίς μαλτροϊκές τιτανικές διαστάσεις του ρόλου του.

Άς εύχηθούμε, τό Δημοτικό Συμβούλιο του Πειραιά νά βρεί τον πιο δημοκρατικό τρόπο διάθεσης του θεάτρου του.

Κι από δώ και πέρα, έκτός από λιγοστές εξαίρέσεις, στο είδος τους πάντα, «Καμπίρια», «Ο φανταστικός κόσμος του Μακρυπόδη», έχουμε νά κάνουμε με διάφορα βλήτα κι άπόβλητα του θεάτρου. Άπό τον περσινό «πολιτικό προβληματισμό» του «Τούμπου — τούμπου ζά» περάσαμε φέτος άπότομα στον προβληματισμό της κλίνης: «Ένα κρεβάτι για τρεις», «Ένας άντρας στον κρεβάτι μου», «Ω μαϊτρέάου μου», «Μαθηματα γάμου», «Σέξ, άτάκα και επί τόπου», «Τά βαθιά λαφύγγα» κ.ά. Η τάξη άποκαταστάθηκε, ή δημοκρατία έπίσης. Έπιστρέφουμε σέ «οικείους» χώρους, ζεστούς, γαργαλιστικούς, άποχαυνωτικούς και σκοταδιασμένους. Τό «Τούμπου — τούμπου ζά», μεταφράστηκε φέτος ρωμικά και θά πεί: «Όχι, θά κάτω νά σκάσω».

Για ένα θέατρο που άντίθετα έκατσε κι έσκασε γράφοντας μία μικρή ιστορία στή Θεσσαλία, όπως και για τό ΚΘΒΕ, θά συνεχίσουμε σ' έπόμενο τεύχος.

•βιβλίο•

Επιμέλεια βιβλιοπαρουσίασης:
Άντεια Φραντζή

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΗΣ

«Μακρυγιάννης και Παν. Ζωγράφος»
Εκδόσεις ΗΡΙΑΔΑΝΟΣ, Αθήνα 1975

Η γνωστή εικονογραφία για το '21, που ο Μακρυγιάννης υπαγόρευσε στο λαϊκό τεχνίτη Παν. Ζωγράφο, αποτελεί το αντικείμενο της μελέτης που έγραψε ο συνεργάτης μας τεχνοκράτης Γ. Πετρής με τίτλο «Μακρυγιάννης - Παν. Ζωγράφος δοκίμιο εικονολογικό» και κυκλοφόρησε σε ιδιαίτερα φροντισμένη έκδοση από τον ΗΡΙΑΔΑΝΟ.

Καθώς ο Μακρυγιάννης είχε προηγουμένως συντάξει το γνωστό απομνημονεύμα του, εξετάζονται παράλληλα οι δυο μορφές της ίδιας αφήγησης και αναζητούνται οι σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσά τους, δηλαδή ανάμεσα σε δυο διαφορετικά συστήματα σημάτων. Η εικονογραφία εξετάζεται κάτω από ένα νέο πρίσμα: ιστορικο-κοινωνιολογικό, με αναζήτηση αντικειμενικών εικονολογικών συντελεστών, κι ως ένα σημείο έρευνάται το ένδεχομένο μιας σημειολογικής θεώρησης του έργου.

H.D.F. KITTO

Η αρχαία ελληνική τραγωδία
Εκδόσεις Δ.Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1976
Μετ.: Α. Ζενάκου

Στον τομέα της αισθητικής μελέτης της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας, το έργο αυτό του γνωστού ελληνιστή θεωρείται σημαντικό έργο μελετητικό έργο. Στις σελίδες του αναλύονται όλες οι σωζόμενες αρχαιοελληνικές τραγωδίες, ενώ περιέχονται και ειδικά κεφάλαια όπου σχολιάζονται ή τεχνική και η φιλοσοφία των τριών μεγάλων τραγικών της αρχαιότητας, Αισχύλου, Σοφοκλή, Ευριπίδη. Το έργο του καθηγητή KITTO είναι ένα βοήθημα για οποιαδήποτε προσέγγιση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας: για το μελετητή, για τον ασχολούμενο δημιουργικά με το αρχαίο θέατρο, για τον απλό αναγνώστη ή θεατή. Η μετάφραση του Α. Ζενάκου έχει γίνει σε στρωτή δημοτική, διατηρώντας πιστά το πνεύμα του πρωτότυπου κειμένου.

ΑΝΤΡΕΑ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ

Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης
Εκδόσεις Δ.Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1976

Το βιβλίο αυτό, έργο ολόκληρης ζωής και κριτικής πορείας, παρακολουθεί τον Σεφέρη από το πρώτο του φανέρωμα, — με τη «Στροφή», 1931 — ως το τελευταίο του ποίημα, το «Επί αποκαθάρων», τον θάνατό του και την κηδεία του.

Η έκδοση αυτή — τέταρτη στη σειρά — συμπληρώνεται με τις ακόλουθες μελέτες που δεν είχαν συμπεριληφθεί στις τρεις προηγούμενες: «Ελληνικός απολογισμός του Νομπελ 1963». «Τα τρία κομμάτια ποιήματα» — «Ένα γράμμα στον Σεφέρη για την Κίλη» — «Γιώργος Σεφέρης» — «Ο Μεταφραστής» — «Η Ώρα του θανάτου» — «Πληροφορίες για τη ζωή και τη δημιουργία του Γιώργου Σεφέρη» — Στην τελευταία αυτή μελέτη αναδημοσιεύεται και η «Δήλωση» του ποιητή, με την οποία καταγγέλλει το άπριλιανό πραξικόπημα.

ZAN-MAPI KAPZOV

Αρμενία 1915
Εκδόσεις «ΚΕΔΡΟΣ», Αθήνα 1976

Έπιωφελούμενη από τον παγκόσμιο πόλεμο, η τουρκική κυβέρνηση οργανώνει την εκτόπιση και το σφαγιασμό όλων των αρμενικών πληθυσμών που βρίσκονται σε αυτά τα χώματα. Άντρες, γυναίκες, παιδιά, γέροι σε μιάν άτελειωτη πομπή, μέσα στην πείνα και στις ταλαιπωρίες, σπρώχνονται στο θάνατο. Το 1917 ή σφαγή έχει προχωρήσει αρκετά: το 1923 δεν υπάρχουν πια Άρμενιοι στο τουρκικό έδαφος.

Αυτή η απίστητη ιστορία είναι υποδειγματική και σύγχρονη. Ο Χίτλερ την επικαλείται στα 1939, όταν διατάζει την κατάκτηση της Πολωνίας: «Η δύναμή μας πρέπει να βασίζεται στην ταχύτητα και στην ωμότητα. Έδωσα διαταγή στα ειδικά τμήματα των Ές-Ές να ριχτούν στο πολωνικό μέτωπο και να σκοτώνουν χωρίς έλεος άντρες, γυναίκες και παιδιά. Ποιος μιλάει σήμερα για την εξόντωση των Άρμενίων;»

Οργάνωση και εκτέλεση από τις επίσημες αρχές των σχεδίων εξόντωσης των πληθυσμών. Ένάμιση εκατομμύριο ψυχές εξοντώθηκαν. Έτσι, όμα και προμελετημένα. Και μετά... η διάψευση και η άρνηση. «Αλλά οι άνθρωποι έχουν πια χαθεί. Το βιβλίο του έρχεται να ξαναθυμίσει στην ανθρωπότητα, που έχει ξεχάσει, την απάισια αυτή και συστηματική γενοκτονία.

ΡΟΥΝΤΟΛΦ ΝΙΡΑ ΎΚΩΡΣ

Η πρόκληση να είμαστε γονείς
Εκδόσεις «Γλάρος», Αθήνα

Με το βιβλίο του αυτό ο γνωστός παιδαγωγός και παιδοψυχίατρος αναλύει τα προβλήματα της παιδικής ηλικίας και προτείνει τα θεμέλια μιας νέας αγωγής, βασισμένης στην ισότητα και φιλική σχέση με το παιδί.

«Το άτομο που καταπιέζεται και ταπεινώνεται σαν παιδί δεν θα γίνει ποτέ ένα ολοκληρωμένο κοινωνικό πλάσμα», προειδοποιεί ο Ρ.Ν.

Στο σύνολό του το βιβλίο αποτελεί μια άρνηση και καταγγελία των αναχρονιστικών μεθόδων αγωγής που εξακολουθούν να εφαρμόζουν πολλοί γονείς και ταυτόχρονα μια έκκληση για κατανόηση και συμπάθεια απέναντι στο παιδί και στα προβλήματά του.

EDGAR SNOW

Το κόκκινο άστρο πάνω απ' την Κίνα
Εκδόσεις «70 - Πλανήτης» και «Προμηθέας», Αθήνα 1975

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε το 1937 κι από τότε μεταφράστηκε στις περισσότερες γλώσσες και στην ίδια την Κίνα εκδόθηκε κατ'επανάληψη. Ο Σνόου δίνει με δύναμη και χωρίς να την εξωραΐζει την κατάσταση που επικρατούσε στην Κίνα και που οδήγησε στην κοινωνική επανάσταση. Με το μάτι του αμερόληπτου παρατηρητή έδωσε και περιέγραψε την Επανάσταση, που άλλαξε με τη νίκη της το κοινωνικό καθεστώς για το ένα τέταρτο του πληθυσμού της γης, με κοσμοϊστορικές συνέπειες. Κι είναι τέτοια η δύναμη της παρατήρησης (και της περιγραφής) που επιτρέπει στο συγγραφέα να προβλέψει (το 1937), κάτω από δύσκολες συνθήκες για την κινέζικη επανάσταση, τη σίγουρη νίκη της. Για την εποποιία της κινέζικης επανάστασης, αυτή την πιο μεγάλη περιπέτεια του αιώνα μας, ο Σνόου πέτυχε μια συναρπαστική γραφή, έτσι που το βιβλίο διαβάζεται σαν περιπετειώδες μυθιστόρημα χωρίς να χάνει καθόλου σε διεισδυτικότητα και βάθος.

Η ελληνική έκδοση συμπληρώνεται με τα γεγονότα που ακολούθησαν από το 1937 ως την ανακήρυξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, καθώς και με ενδιαφέρουσες φωτογραφίες.

PABLO NERUDA

Ανάμνηση απ' το Μαυρόνησι
Εκδόσεις: Γραμμή, Αθήνα
Πρόλογος — Μετάφραση — Σχόλια: Κώστα Βαλέτα

«Φαίνεται πως αν δεν είναι η τέχνη υποκειμενική, τότε δεν είναι τίποτα. Ο υποκειμενισμός είναι μια υποχρέωση σαν την πραγματικότητα» μάς λέει ο ίδιος ο ποιητής για ένα άλλο ποιητικό του έργο: το ίδιο όμως ισχύει κι εδώ. Έχουμε με το «MEMORIAL DE ISLA NEGRA» ποίηση αυτοβιογραφική, γεμάτη από έρωτες, τοπία,

θαύματα και συμβάντα. Το βιβλίο τυπώθηκε το 1964, στα εξηντάχρονα του, και περιλαμβάνει πέντε ποιητικά μέρη καθώς και χρονολογικό πίνακα της ζωής και του έργου του Νερούδα. Αναλυτικά: Μέρος 1. Όπου γεννιέται ή βροχή. 2. Η σελήνη στο Λαβυρινθό. 3. Το δπλαχον πυρ. 4. Ο κυνηγός ριζών. 5. Κριτική σονάτα. Διαβάζουμε: Οί εχθροί μου / Όσο για μένα θέλω να προσθέσω ένα δέντρο / στην έκταση της ανίκητης κακοκαιρίας / Θέλω για μένα να μιλήσω και γι' αυτά τα όντα / που με καταδίδαν σε θάνατο, / γι' αυτούς που δεν μ' αγαπούσαν και περίμεναν / να πέσει ο πλανήτης και να με πλανάσει.

R. WELLEK

Γερμανικός και Άγγλικός ρομαντισμός.

Μια προσέγγιση.

Εκδόσεις: Έρασμος, Αθήνα 1976

Μετ.: Στέφανος Ροζάνης

Με το κείμενο αυτό του Τσέχου Ρενέ Βέλλεκ για τον ρομαντισμό σαν αφηγηρία, αλλά και με άλλα σχετικά κείμενα, που θα ακολουθήσουν, οι εκδόσεις επιδιώκουν το άνοιγμα ενός ευρύτερου διαλόγου αλλά και μια συστηματικότερη συμβολή στην ελληνική βιβλιογραφία γύρω από τον ρομαντισμό. Κύριος στόχος του Βέλλεκ εδώ είναι οι απόψεις του Άρτουρ Ο. Λοβτζόυδως διατυπώνονται στο κείμενό του «Περί της διακρίσεως των ρομαντισμών». Σύμφωνα με την άποψη του συγγραφέα «Αυτό που απαιτείται είναι ότι η οποιαδήποτε σπουδή του θέματος θα έπρεπε να ξεκινά από μιά αναγνώριση μιας «εκ πρώτης όψεως» πολλαπλότητας ρομαντισμών, πιθανώς διακεκριμένων συμπλεγμάτων σκέψεως, ένας αριθμός των οποίων μπορεί να εμφανίζεται σε μια χώρα.» Ακριβώς αυτή τη θέση επεξεργάζεται ο συγγραφέας σ' αυτό το κείμενο σε σχέση με την πραγμάτωση του ρομαντισμού στην Αγγλία και τη Γερμανία.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΟΥΤΗΣ

Νομίζω ή δώδεκα ποτάμια αίμα να πλυθεί ή αλήθεια.
Εκδόσεις: Κούρος, Αθήνα 1975

Διαβάζουμε: «ΦΙΛΟΙ: Η τσέπη τους τρύπια για να βγαίνει ο καπνός της ημέρας. / Τραγουδίσαν στη γωνιά με τη φωτισμένη βιτρίνα / κι ύστερα χωρίς να / Γυρίσαν τραγουδώντας ο καθένας στο σπίτι του / και ξεκρεμάσανε / τα πορτραίτα / των προγόνων τους. / Κάπου μακριά ένας φαντάρος άρχισε να συλλογίζεται / την άπεραντη μοναξιά του.»

«ΜΟΝΑΞΙΑ: Οι άνθρωποι μου το δήλωσαν καθαρά. / Κανένας δεν με χρειάζεται πιά. Κανένας και για τίποτα. / Και λέω, ρε παιδιά, τίποτα να βάψω; να διορθώσω; / να καθαρίσω; τίποτα; / Κόλλησα εδώ. / Και θυμάμαι... / Αλήθεια, τί ζητάγα εγώ από τρύπες να κερδίσω; / Μήπως και

κυκλοφορεί

ΝΑΤΑΣΑ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

κεῖνα τὰ γράμματα πού δὲν ἐρχό-
σαντε ποτὲ / καὶ μοῦλεγε θά σοῦ
γράψω, δὲν προδίδουνε τὴν πα-
ρουσία / προσημάτων πάνω στ'
ἀχυρένιο στρώμα στὸ βρώμικο /
κελὶ τοῦ μυαλοῦ σου; / Θυμᾶσαι
πόσο μοῦ τὴ δίνανε κείνες οἱ ἀτέ-
λειες / στὴν ἀκρὴ τοῦ χαλιοῦ... /
Μπαλῶναμε τὸ τοιμέντο τῆς αὐ-
λῆς καὶ ἡ βροχὴ ἀνοίγε / καινούργι-
ες τρύπες...

ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΡΑΤΙΚΑΚΗΣ
Οἱ Παραχαράκτες
Ἐκδόσεις: Κέδρος, Ἀθήνα 1976

«Ἡ σπορά τῆς ἐρήμου: Κάθε λευ-
κὴ σελίδα εἶναι μιὰ / ἄνθη ἀβατη
εἶναι μιὰ ἐξημος / γύμνη στὴν
Πετραία Ἀραβία. / Ὁργάνω τὰ
δικά μου γονικά σπέρνω / τίς
λέξεις ἐπ' αὐτῶν / στὸ αἷμα μου μιὰ
μουσικὴ ἀπὸ σπόρους / μυστικῶν
λωτῶν καὶ τρυφερῶν / φοινίκων. /
Ἀνοίγω μιὰ / κρυμμένη κρήνη /
στὴ μετώπῃ τοῦ ποιήματος. Κι τῶ
/ τὴν Ἀραβία πέρα ὅτι
/ τὸ ἀναρθρο / καὶ βλέπω τοὺς πό-
θους σου - φελάχους / κάτω ἀπὸ
τοὺς φοινίκες νὰ τραγουδοῦν /
μέσα στὴν ὄσση τοῦ ἀπραγματο-
ποιήτου / νὰ ξεποστᾶζουν.»

Ἐνδοσκοπική, πυκνὴ γραφὴ πού
δύω κάποιες στιγμὲς παιδιεῖται
τὸν ποιητὴ μέσα σ' ἓνα κλειστὸ
προσωπικὸ βίωμα καὶ κάνει τὴν
ἀνάγνωση νὰ ὀλισθαίνει σὲ ἀσά-
φειες. Ὅταν δῶς πετυχαίνει πὺδ
ἀκριβόλογη διατύπωση γίνεται
ἰδιαίτερα γοητευτική: «Κοιμάτια
ἀπὸ ἓνα σπασμένο καθρέφτη: / 1 /
Εἶχε κάτι τὸ ξεριζωμένο στὰ μά-
τια του σὰν ἓνα / δέντρο ἀπὸ
ποντισμένη περιβόλα: / καὶ πάν-
τα / ἐκείνο τὸ ζῶο ἔτοιμο νὰ
δρασκετεῦσαι μὲ τὸ βῆμα / τοῦ
κατασπαργμένου ξαγκαδιοῦ πά-
νω στὸ χιόνι.»

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΔΑΝΤΩΝΗΣ
Ὁ ἥλιος καὶ τὸ τραγοῦδι
Ἀθήνα 1975

Περιέχονται: α. Ὁψιμοὶ στίχοι
καὶ β. Σπουδές, πρώτοι στίχοι.
Διαβάζουμε: «Εὐθύχει! Σὲ μιὰ
αἰθούσα τοῦ μεγάλου Μουσείου, /
ἐπάνω ἀπὸ πέτρινη σκαλιστὴ σαρ-
κοφάγῳ, / στέκει μπαλσαμωμένος
ὁ ἐφηβος. Κεραμιδι χρῶμα / στίς
παρεῖς τοῦ μετᾶλλινου πρῶτου
παιού. / Ἡ γυαλάδα τοῦ κρασινοῦ
στὰ μαλλιά του. Μιὰ ἀποδύωσις /
θλίψης τὰ μάτια του. Τυλιγμένος /
σὲ λιναρένιο φαντὸ, τώρα πιά πε-
τριμένο, / μιὰ μάζα μὲ τὸ κομῆ
του. / Στὸ σκέπασμα τοῦ φρε-
τροῦ διαβάζω / ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΕ
ΕΥΨΥΧΕΙ / Προχώρησα. Σφρί-
γησε μέσα μου ὁ Λόγος / Ζωῆς,
χαραγμένος σ' ἐπιτάφια πέτρα. /

Β. Η. ΒΟΓΙΑΤΖΟΓΛΟΥ
Οἱ ἐπιζώντες
Ἀθήνα 1975

Δείγμα γραφῆς: «Πρόλογος: Βακ-
χεύεται μήτρα καρποφόρα μέσα
στ' ἀφίονια καὶ τὰ ρόδα.
/ Στὸ κίονι ἓνας γέρος / τὸ νό-
στο μοναχὸς του ἱχθυλατεῖ / στὸ
οὔτι / »
«Ἡ νομιτέλεια τῶν πολλαπλῶν
θανάτων, ὅπως καὶ τῶν καρπῶν. /
Ἐκεῖνοι πού χάθηκαν, οὐδὲν

ζοντας τὸ ἀναπάντητο γιατί. / Καὶ
τίποτ' ἄλλο. / »

ΝΙΚΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗΣ
Ἐπὶ τόπου.
Ἐκδόσεις: Κέδρος, Ἀθήνα 1975

Διαβάζουμε:
«Θέλει λοιπὸν πολλὴ δουλειὰ /
θέλει νὰ κουβαλήσεις ὅλους τοὺς
τενεκέδες τῆς γειτονιάς / νὰ τοὺς
ἀσπρίσεις καὶ ἐκεῖ νὰ βάλεις / ρίζες
βασιλικό, νὰ ρίζεις ἀφθονο νερό /
καὶ νὰ τοὺς τραβήξεις σιμὰ στὸν
τοῖχο / νὰ μὴ τοὺς πιάνει ὁ ἀνε-
μος. / Μόνο τὸ χῶμα δὲν πρέπει
νὰ πατημένο. / »
Κι ἄλλου:
«Σάββατο Κυριακὴ Δευτέρα / μέ-
ρες χωρὶς σκόλια / διαβάζοντας
μικρὲς ἀγγελίες / διπλώνοντας
προσεχτικὰ τὴν ἐφημερίδα / νὰ μὴ
φανοῦν τὰ ἱχνη ἀπὸ τὰ δάχτυλά
μας. / .....»

ΝΙΚΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΗΣ
Ἑλλάχνα
Ἀθήνα 1975

«Οἱ κυνηγοὶ κουράστηκαν / ξε-
πλυναν τὰ χέρια τους στὴ θάλασ-
σα / πῆραν τὸν δρόμο τοῦ χωριοῦ
/ φορτωμένοι θηράματα. / Στὴν
ἐσοχὴ τοῦ βράχου / βρήκαμε τότε
τὸ πιὸ λευκὸ πουλὶ / ἀλώβητο. / »
Κι ἄλλου πάλι διαβάζουμε: «Στὶς
ραγιαματιές τοῦ φράχτη / κατὶ
ἄνθη / θυμίζουν τὰ παιδικὰ μας
βήματα / τίς πρώτες τοιμηρὲς
ἀποδημίες μας.»

ΦΩΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ
Τὰ ποδοβολητὰ τῶν ἀλόγων.
Ποιήματα
Ἐκδόσεις Οδεβ, Ἀθήνα 1975

Δείγμα γραφῆς: «Προσπάθησα
νὰ σὲ ζωγραφίσω / ὅμως ἐσὺ κλω-
τοῦς / ὅλα τὰ περιγράμματα. /
Δὲν ἀρχίζεις / καὶ δὲν τελειώνεις /
Πουθενά!...»
«Δὲν πρόφτασε ν' ἀπλωθεῖ / στὰ
ξερόκλαδά μου ἡ ὁροσιά σου / καὶ
πῆραν νὰ πρᾶσινίζουν. / Τὸ
στόμα μου γέμισε / τρυφερὴ χλόη /
τὰ δάχτυλά μου μπουμπουκία / Οἱ
χυμοὶ μέσα μου κοχλάζουν. / Ἐκ-
πληκτος, ἐκπληκτος παρακολου-

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΟΔΥΣΣΕΑΣ»
Ζαλόγγου 9-3ος ὁρόφος
τηλ. 619.724
κυκλοφορεῖ

θῶ / τὴ μεταμόρφωσή μου / Ἐγώ,
/ ὁ μέχρι χθὲς / ὁ πικρὸς καὶ ὁ
ἀνυδρὸς. / »

ΑΘΗΝΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ
Ἀρχάγγελος ἀπὸ μπετόν

Τρυφερὴ γραφὴ γεμάτη μνήμες καὶ
εἰκόνες: «Θέλω νὰ ὀνειρευτώ. /
Φορὲς, φορὲς... Ἀκούω. / Ξανθιά
ποῦναι ἡ φωνὴ τοῦ μπαλλονᾶ.
/.....» «Γλιτωρῶ / Εἴμ' ἓνα χαιμαλὶ
πού προσπαθεῖ. / Ἀνάμεσα ἡμε-
ρομίσθια, οὐρές, ἀστρφυλάκοι.
ΙΚΑ. / Ἐκλιπαρῶ γιὰ κάποιο
ἀπόγευμα. Ἐνα / χαμόγελο σὰν
παγωτὸ ξυλάκι. / ....» «Σιγὰ καὶ
ποῦ παίζουν ἀκορντεόν. Μὲ τ'
ἄσπρο τὸ μπασιτοῦνι / σοῦ ζητοῦν.
/ Μιὰ νότα ντὸ πασχίζει ν' ἀκου-
στεῖ. / Εἶναι ἡ φωνὴ μου ἓνα
πλαγκτὸν πού ψιθυρίζει καὶ ὠρι-
μάζει. / » Κι ἄλλου ὑπέροχοι ἐρω-
τικοὶ στίχοι: «Τρεῖς, τέσσερις διά-
δρομοι, γύρω μου / μ' ἐμποδίζουν
νὰ σὲ φτάσω. / Τὸ πονκάμισό σου.
/ Ποτέ μου δὲν θὰ βάλω ψεύτικα
λουλούδια / μέσ' στὸ σπῆτι μας,
σοῦ εἶπα. / Ἡ μηχανὴ μου ἀπάν-
τησε: «δραχμὲς 76, εὐχαριστῶ». /
Παρθήκαμε ἀπ' τὸ χέρι καὶ χαθί-
καμε / μέσα στὴ νοτισμένη ἀτμό-
σφαιρα. / Σὲ λίγο θὰ γυαλίζουν οἱ
δρόμοι. / Τόβλεπα ἀπὸ τὰ μάτια
σου. / Ξέρεις / Οἱ βλεφαρίδες σου
ὅταν κλείνουν δὲν ἀκούγονται. /
Σ' ἀγαπῶ. / »

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ
Ὁ φόβος. 1967-1974
Ἐκδόσεις: Δωδώνη, Ἀθήνα 1975

Δείγμα γραφῆς: «Δὲν ἔχω οὔτε
ἓνα θηρίο νὰ μονοιάσω / κι' ἓνα
κλάμα τοῦ κάμπτου νὰ περιποιηθῶ
/ καὶ δὲν μοῦ βρίσκεται ἓνα τρα-
γοῦδι νὰ συμπληρώσω / σὲ τούτῃ
τὴν καρδιακὴ μου ἀνωμαλία / σ'
ἓναν ἀφιλότιμο καιρὸ / πού τὰ
δέχεται ὅλα / τὰ πνίγει ὅλα / καὶ
δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσει οὔτε μιὰ
/ φεγγαρίσια αἴγλη... / »

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΟΥΝΕΛΑΣ
ΣΑΠΦΩ ΜΕΛΗ /1/
ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΚΕΔΡΟΣ, ΑΘΗΝΑ 1976

Ὁ γραπτὸς λόγος δὲν εἶναι
παρὰ ζωντανὸς λόγος πού ἀνασυ-
ρῶμενος ἀπ' τὸ βάθος τοῦ ἀνθρώ-
πινου περνάει στὸ χαρτὶ σὰν προ-
έκταση τῆς ζωντανῆς ἀνθρώπινης
ὄντοτητας. Διαβάζουμε: «γράφ-
οντας / γεμίζοντας ἀδελφές κόλ-
λες, φίνες, γλυστρώντας τὸ χέρι
πάνω τους, ἠλεκτρισμένους ἀπ' τὴν
ἐπαφὴ τῆς ἀκρῆς τοῦ στυλοῦ, ἀπ'
τὸ σύρσιμο τῆς πάνω στὴ λεία
ἐπιφάνεια, πού περνάει μέσα ἀπ'
τὸ χέρι καὶ χάνεται μιὰ στιγμὴ,
κάθε στιγμὴ πού ἀλλάζει ἀράδα,
ἀνεπαισθητὴ κίνηση μέσ' τὴν κενὴ
ἀφθονία τοῦ χώρου (κενὴ ἢ φορ-
τισμένη)». Ὁ γραπτὸς λόγος, λοιπὸν, λει-
τουργεῖ σὲ δύο ἐπίπεδα: στὸ ἐπί-
πεδο τῆς πραγματικῆς κοινωνικῆς
κατάστασης πού κυριαρχεῖται ἀπ'
τὰ στοιχεῖα τῆς ὑποψίας καὶ τῆς
τραγικῆς σύγκρουσης καὶ στὸ ἐπί-
πεδο τῆς ἐπιθυμητῆς κατάστασης
πού προβάλλεται μέσα ἀπ' τὴν
ἐρωτικὴ πράξη σὲ μιὰ προσπά-
θεια ἀπόλυτης σύλληψης τῆς.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΑΝΤΩΝΗΣ Α. ΠΕΠΠΑΣ
Κατὰ Φαρισαίων
Ἐκδόσεις: ΑΘΗΝΑ, Ἀθήνα 1975

ΚΩΣΤΑΣ ΓΟΥΡΗΣ
Βολαντᾶθ
9 ποιήματα γιὰ τὴν Ἰσπανία
Ἐκδόσεις: Τύμφη, Ἀθήνα 1975

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΘΩΜΑΪΔΗΣ
Φωτεινὰ σήματα.
Ποιήματα
Ἀθήνα 1976

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΩΡΕΤΗΣ
Μακροσχιστὸ Δόρυ
Ποιήματα
Ἀθήνα 1975

Β. ΒΑΤΙΛΙΔΗΣ
Χορὸς μὲ ἓνα τάνκ, τὸ μεθυσμένο
ἔλλογο καὶ ἄλλα λυρικά δοκίμια.
Θεσσαλονίκη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΙΔΕΡΗΣ
Ἀσφῶδελοι.
Ποιήματα
Ἐκδόσεις: Κέδρος, Ἀθήνα 1975

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΜΙΣΣΙΟΣ
Ξεχασμένα
Ἀθήνα 1975

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΜΗΧΙΩΤΗΣ
Μαρτυρίες.
Ἡμερολόγιο στρατοπέδων.
Ἡρωικὸ ἐλεγείο.
Ἐκδόσεις: Κασταλία, Ἀθήνα 1975

ΔΙΟΝ. ΘΩΜΑΪΔΗΣ
Γέλιο καὶ κλάμα.
Ποιήματα
Ἀθήνα 1972

ΞΑΝΑΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΕ ΤΕΥΧΗ

ΠΛΗΡΗ ΠΡΑΚΤΙΚΑ

6.000 σελίδες

**1.000 μαρτυρικές
καταθέσεις**

10 ΤΕΥΧΟΣ

**τὴν
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 14 ΜΑΪΟΥ
ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

• ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ •

... Οὐ γὰρ ἔρχεται μόνον

Τοῦ Γιάννη Κακουλίδη

*Μωραίνει Κύριος, δὴν βούλεται ἀπωλέσαι.
Μεγ. Ἀθανάσιος: Κατὰ Ἀρειανὸν*

Μέ ... δὲν βάφονται αὐγά, λέει ὁ λαός μας. Καί ἔτσι εἶναι. Χρειάζεται τὸ νερό, ἡ βαφή, τὸ ἀνάλογο ξύδι γιὰ νὰ «δέσει» ἡ βαφή καὶ ἡ φωτιά γιὰ τὸ βράσιμο.

Ἡ ρετσέτα ἀκολουθήθηκε σωστά κι ἔτσι ἡ Λούσιλ Μπῶλ (παρ' ὅλη τὴν ἡλικία της) κατάφερε γιὰ χρόνια νὰ ξετρελαίνει τ' ἀμερικανάκια μὲ τὰ νεανικά της καμώματα ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ἀνεπανάρτητο ταπεραμέντο ποὺ διαθέτει. Τὸ πρόγραμμά της «Lusy Show» βλέπεται καὶ ... καλοβλέπεται. Ἀλλὰ εἴπαμε: Ἡ συνταγή τηρήθηκε πιστὰ κι εὐσυνειδήτα καὶ ἀπὸ τοὺς σεναριογράφους καὶ ἀπὸ τοὺς σκηνοθέτες καὶ ἀπὸ τοὺς τεχνικούς καὶ ἀπὸ τοὺς συμμετέχοντες καλοὺς ἡθοποιούς.

Ὅμως ἐδῶ ... εἶναι Μπαλκάνια. Φαντάζομαι ὅτι ὁ Νίκος Ἐγγονόπουλος θὰ κάνει ξανά τὴν ὑπέροχη διατίτωσή του, ἀν συμβαίνει νὰ παρακολουθεῖ καμιά φορὰ ἑλληνικὴ τηλεόραση καὶ εἰδικότερα τὴν ἐκπομπή τοῦ αἰεθιολοῦς κ. Σακελλάριου «Μιά Ἀθηναία στὴν Ἀθήνα», μὲ τὴν κ. Ρένα Βλαχοπούλου. Ἡ ἐν λόγω ἐκπομπή, βαλκανικὸ κακέκτυπο τοῦ «Lusy Show», τηρουμένων καὶ τῶν ἀναλογιών εἶναι μιὰ ὑβριστικὴ ἐκπομπή.

Δὲν εἶναι ὅτι προσβάλλει μόνον τὸ αἰσθητήριο καὶ τὴ νοημοσύνη τοῦ Ἑλλήνα τηλεθεατῆ. Εἶναι ὅτι — θελημένα ἢ ἀθέλητα — μεθοδεύεται μιὰ ἀντιδραστικὴ καὶ ὑβριστικὴ στάση ἀπέναντι στοὺς νέους, στὶς καθημερινὲς θέσεις καὶ ἐκδηλώσεις τους καὶ στὴν ἐξέλιξη γενικά. Παράδειγμα: Στὰ πρῶτα, κυρίως, ἐπεισόδια ὑπῆρχε ὁ ρόλος τοῦ ἀνεψιοῦ τῆς κ. Βλαχοπούλου, ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὸ σύνολο τῶν νέων τῆς χώρας («ἔτσι εἶναι μωρὲ, σήμερα τὰ νιάτα; Αἰσχος» μονίμως ἀνέκραζε ἡ κ. Βλαχοπούλου). Μικροκομπιναδόρος, ἀπατεωνίσκος καὶ χίλια ἄλλα παρεμφεῖ, τὰ δσα τὸν χαρακτηρίζαν. Κατάφερε πάντα νὰ παρασύρει τὴ θεία του, ποὺ ἔτσι τῆς δινόταν διαρκῶς ἡ εὐκαιρία νὰ ἀσκει κριτικὴ γιὰ τὸ χάλι καὶ τὸ κατάντημα τῆς κοινωνίας ἐξ αἰτίας τῆς νεολαίας.

Πηγαίνει σὲ πρωτοποριακὰ θεάτρα καὶ ἀγαναττεῖ. Πηγαίνει σὲ μπουνὰ καὶ δημιουργεῖ ἐπεισόδια γιὰτί ... «ποῦ εἶναι οἱ κανταδίτσες;» καὶ ἔτσι ἡ παρελθοντολογία, ὁ σκοταδισμὸς καὶ ἡ ἀρνηση στὴ δημιουργικὴ ἐξέλιξη, δίνουν καὶ παίρνουν.

Ἀν πρόθεση τῶν δημιουργῶν αὐτῆς τῆς τηλεοπτικῆς σειρᾶς

ἦταν νὰ σκιαγραφήσουν τὸν ἀγιάτρευτο ρομαντισμὸ ἢ τὸν οὐτοπικὸ χαρακτήρα τῆς ἡρωίδας τους (πρόγραμμα ποὺ δὲν θὰ δικαιολογοῦσε, τότε, τὶς δικές μας βίαιες ἀντιδράσεις καὶ ἐκτιμήσεις), τότε εἶναι ἡλίου φαεινότερον ὅτι ἀποτύχανε καὶ δάσανε δλότελα ἀντίθετη διάσταση ἀπὸ κείνη ποὺ θέλανε. Ἀλλὰ, ἀν ἡ μία ἀποτυχία διαδέχεται τὴν ἄλλη καὶ ἡ ἄλλη τὴν παράλλη, τότε σημαίνει ὅτι κάπου ὑπάρχει σκούριασμα ἢ ἀνικανότητα. Δὲν δικαιολογεῖται ἄλλως τὸ ἀτέλειωτο καραγκιοζιλίκι (φτάσαμε μέχρι τοῦ σημείου νὰ παρακολουθοῦμε ἐπὶ μισή ὥρα γυμναστικὲς ἀσκήσεις τῆς κ. Βλαχοπούλου καὶ τοῦ κ. Κάππη, πρὶν δυὸ βδομάδες) ποὺ ὁ κ. Σακελλάριος ἐπιμένει νὰ παρουσιάζει μὲ τὴν ἀνοχή τῆς ΕΡΤ. Ἡ ταυτότης τοῦ κ. Σακελλάριου γνωστή. Ἀν παίζαμε τὴ Μπερλίνα, θὰ λέγαμε: «... ἔμαθα πολλὰ καλὰ καὶ πολλὰ κακὰ γιὰ σὰς...» Ἀν στὴ ζυγαρὰ βάλουμε τὶς θετικὲς καὶ τὶς ἀρνητικὲς προσφορές του, ἡ παλάντζα ποῦ θὰ κλείνει;

Ἡ περίπτωση τοῦ κ. Σακελλάριου εἶναι χαρακτηριστικὴ καὶ ἐν-

δεικτικὴ. Μιὰ ζωὴ δλόκληρη γράφει, σκηνοθετεῖ, τηλεπαρουσιάζει, κάνει παραγωγές... Κάποτε μὲ — ἂς ποῦμε — ἔμπνευση. Ὅμως, συνηθέστατα, ἡ ἐπαγγελματικὴ του παραμόρφωση δημιουργεῖ τέρατα καὶ τὰ τέρατα αὐτά, μιὰ ποῦ τὰ ἐπίσημα ὄργανα ἐνημέρωσης τὰ καλοδέχονται ἀντὶ νὰ τὰ βάλουν στὴ γυάλα μὲ τὴ φορμόλη, δημιουργοῦν στὸν κ. Σακελλάριο τὴν ἀνάγκη νὰ τὰ δικαιώσῃ. Ὁ νόμος τῆς φύσης, βλέπετε, καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ καθένος μας γιὰ... ἀπογόνους.

Ἡ κ. Βλαχοπούλου αὐτοσχεδιάζει, ὡς συνήθως. Ἐδῶ, χωρὶς τὸ γνωστὸ της μπρίο. Φῶς φανάρι. Καταλαβαίνει τὸ φάσκα κι αὐτὸ δημιουργεῖ ἕνα ἀκόμα κακὸ. Προσπαθώντας νὰ διασώσῃ, τι θὰ μπορούσε — πιθανὸν — νὰ σωθεῖ, προχωρᾷ σὲ τέτοιες ὑπερβολές, ποῦ τὸ κακὸ γίνεται καὶ ἀηδιαστικὰ γελοῖο.

Μαθαίνουμε ὅτι 1.500.000 ἄνθρωποι παρακολουθοῦν τὸ ἐν λόγω πρόγραμμα. Φαίνεται πῶς ὁ ἀποβλάκωση μεθοδεύεται ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους σοφὰ. Ντροπὴ μας!!

• ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ •

Τοῦ Γιώργη Πετρῆ

Ἡ ἐκθεση βουλγάρικης ζωγραφικῆς στὴν Πινακοθήκη

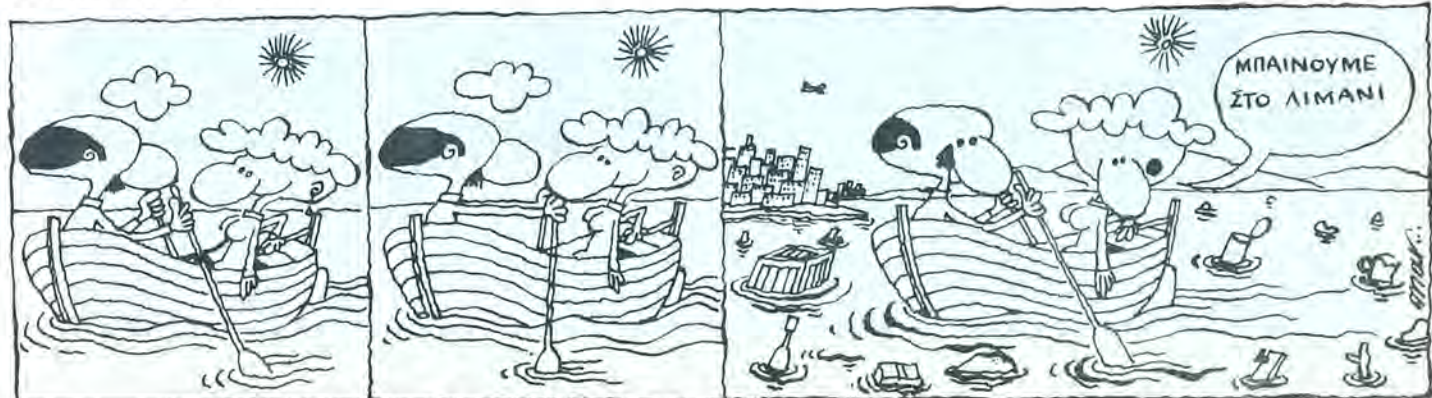
Μέσα στὰ πλαίσια τῶν μορφωτικῶν ἀνταλλαγῶν μὲ τὶς βαλκανικὲς χώρες, ποὺ ἐγκαινιάστηκαν πρόσφατα, ὁργανώθηκε στὴν αἴθουσα τῆς Πινακοθήκης μιὰ μεγάλη ἐκθεση βουλγάρικης ζωγραφικῆς. Ὡς χαρακτηρισμοὺς αὐτῆς τὴν ἐκδήλωση σὰν μιὰ ἀληθινὰ φιλικὴ χειρονομία, κι ἂν τὶς δυὸ πλευρές, ἀνάμεσα σὲ δυὸ λαούς, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν διαφορές, ὅποιες μορφῆς καὶ νὰ 'ναι, σὰν ἕνα σημαντικό βῆμα πρὸς τὴν ἀλληλοκατανόηση. Οἱ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις ἀποδίδουν τὴν αὐθεντικότερη μορφή ἐνὸς λαοῦ, κι ἡ στενότερη γνωριμία θὰ ἐξαλείψῃ μιὰ δυσπιστία ποὺ καλλιεργήθηκε σκόπιμα ἀνάμεσα στὴν πατρίδα μας καὶ τοὺς βόρειους γείτονές της.

ΣΤΗΝ ἐκθεση παρουσιάζονται ἔργα τῶν πιδ γνωστῶν Βουλγαρῶν ζωγράφων, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ μᾶς μεταδίνει τὸ ἄρθρο ποὺ δημοσιεύεται στὸν κατάλογο. Ἀπ' τὴν ἄλλη, ὁ γενικός τίτλος-σύνθημα ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἀπ' τοὺς ὁργανωτὲς τῆς γιὰ τὴν ἐκδήλωση: «Ἡ Ἑθνικὴ

Πινακοθήκη Σόφιας φιλοξενεῖται στὴν Ἑθνικὴ Πινακοθήκη Ἀθηνῶν», μᾶς πληροφορεῖ πῶς τὰ ἔργα ποὺ εἶδαμε ἔχουν καταχωρηθεῖ μὲ τὴν ἐπιλογὴ τους γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὸ ὑλικὸ τῆς Πινακοθήκης τῆς βουλγάρικης πρωτεύουσας.

Παρόλη τὴ διάθεση, ποὺ φαίνεται νὰ ἔχουν οἱ ὁργανωτὲς τῆς

Ο ΚΥΡ-ΜΑΝΩΛΗΣ

Τοῦ Ν. ΜΑΡΟΥΛΑΚΗ

έκθεσης, να θέσουν όρια Ιστορικά στην έκθεση τούτη, για μās τουλάχιστον, που άποκοτύμε με τὸ διάμεσὸ της μιάν πρώτη έπαφή με τὴ βουλγάρικη ζωγραφική, είναι δύσκολο, αν δέν είναι κι άνέφικτο, ν' άποχτήσουμε κάποια συγκροτημένη γνώση σχετική με τὴ δραστηριότητα της γειτονικής χώρας στὸν τομέα αυτό. Δέν μπορούμε έτσι νά άνασυγκροτήσουμε τίς δομές της και σὲ πολὺ περιορισμένο βαθμὸ μπορούμε ν' άνιχνεύσουμε τίς συγκεκριμένες κοινωνικές της συναρτήσεις. Τὸ μόνον που μπορούμε νά κάνουμε εἶναι νά εκφέρουμε γνώμες γενικές που τίς στοιχειοθετοῦν εύκαιριακά μόνον παραδείγματα. Ἔτσι μπορούμε νά διαπιστώσουμε πὼς ἡ ιδεολογία δέν μπορεί νά άσκήσει καμιάν ίσοπεδοτική επίδραση στὸ έργο διαφορετικῶν καλλιτεχνικῶν προσωπικοτήτων, κι ίσως ακόμα πὼς άπουσιάζουν, πιδ θεαματικά άπ' ὅσο ὑποπτευόμασταν, οἱ σύγχρονες άκραίες μορφολογικές άναζητήσεις, ὅπως τίς συναντοῦμε στὴ λοιπὴ Εὐρώπη, ακόμα και τὰ προχωρημένα νεορεαλιστικά πειράματα. Μά τὸ κυριότερο πρόβλημα που θέτει ἡ έκθεση τῆς ζωγραφικῆς μιᾶς προχωρημένης σοσιαλιστικῆς χώρας, εἶναι πὼς άπουσιάζει μιὰ ὁποιαδήποτε πρόταση, σχετικά με τὸ τί θά ἦταν δυνατό νά θεωρηθεῖ τέχνη επαναστατική. Ἄν υπάρχει κάποια άπόπειρα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, εἶναι νά προβληθοῦν άνθρωποι έργαζόμενοι, με κάποια στοργή, δηλ. τὸ πρόβλημα έντοπίζεται στὴ θεματολογία. Δέν εἶναι ὅδῳ ἡ θέση νά συζητηθεῖ ἕνα τόσο τεράστιο πρόβλημα, μά δέν κρύβουμε πὼς θά εύχόμασταν στὴν προσεχὴ έκθεση, που ἐλπίζουμε νά επακολουθήσει, ἡ ἐπιλογή στὰ εκθέματα νά μὴ γίνει με κριτήρια αισθητικά μά περισσό-

τερο ιδεολογικά.

Οἱ άποτιμήσεις που διατυπώνουμε παρακάτω, δέν έχουν παρὰ ένδεικτικὸ-εύκαιριακὸ χαρακτήρα, γιατί δυστυχῶς δέν υπάρχει τρόπος νά μελετησε κανεὶς με επάρκεια τὰ μέτρα τῆς εκδήλωσης. Καὶ τὸ χρονικὸ διάστημα ἦταν περιορισμένο, μά ἔλειπε κι ἕνας διεξοδικότερος κατάλογος, και σὲ μεγαλύτερο αριθμὸ άντιτύπων και με περισσότερες εἰκόνες, που θά εύνοοῦσε κάποιον άπώτερη σχολιογράφηση. Ἔτσι τὰ παραδείγματα που ακολουθοῦν δέν άναφέρονται στὰ πιδ καταξιωμένα ζωγραφικά έργα, άλλα στὰ τυπικότερα ένδεικτικά για κάθε κατηγορία, ὅπου νομίζουμε πὼς μπορούν νά λειτουργήσουν διαχωριστικές τομές. Καὶ φυσικά, ὅπως γίνεται σὲ κάθε άποτίμηση, ακόμα και αν δέν έχει καμιάν αξιολογική πρόθεση, διατηροῦν κάποιον ὑποκειμενικὸ χαρακτήρα.

Φαίνεται πὼς τὸ έργο ενὸς γνωστοῦ Βουλγαρου ζωγράφου, τοῦ Βλαντιμήρ Δημητρώφ - Μαϊστορα, που άπὸ πρόθεσης έχει μνημειακὸ χαρακτήρα, εἰμεις τὸ θεωροῦμε σάν έντονα στιλιζαρισμένο, με τάσεις διακοσμητικές, άποτελεῖ ἕνα ὄριο στὴ σύγχρονη βουλγάρικη τέχνη. Ἄπὸ κει μπορούμε νά διαγνώσουμε γενικά ρεύματα, που διαφορίζουν τὰ εκθέματα, μά δέν θά τανε δυνατό νά μιλήσει κανεὶς για συγκροτημένες σχολές. Προκύπτουν μόνον κοινὰ ἡ ανάλογα τεχνικά χαρακτηριστικά, λ.χ. μιὰ θεματολογικὴ ένότητα, με σημείο έξαρσης τίς προσωπογραφίες, που φαίνεται νά συνάντησε ιδιαίτερη έπιδοκμασία στὴ Βουλγαρία. Μά παραπέρα πρέπει νά επισημάνει κανεὶς και κάποια μορφολογικὴ διάθεση, στὴν επεξεργασία τῶν προσώπων, χωρίς νά διαγράφονται σαφῶς τὰ επίπε-

δά τους, πράμα που οδηγεῖ στὸ στιλιζαρισμό. Μά και πάλι αὐτὴ ἡ κάπως άκαδημαϊκὴ αντίληψη δέν λειτουργεῖ ίσοπεδοτικά. Τὸ άλλο ὄριο σ' αὐτὴ τὴν τάση εἶναι λ.χ. ἡ άπόπειρα τοῦ Μπαλκάνσκι (έργο άρ. 47), που, σὲ σύγκριση με τὴ γενικὴ αντίληψη που διατυπώσαμε, φαίνεται σάν ἕνα σπουδαστικὸ γύμνασμα, με τὴν ἐπιμονή του νά επεξεργάζεται πολὺ φωναχτὰ τὴν ἐπιτεδογραφία τῆς αὐτοπροσωπογραφίας του. Ἄς μὴ μās ξεφύγει ὡστόσο πὼς ἡ τέτοια αντιμετώπιση τοῦ προβλήματος άπ' τὸν καλλιτέχνη αὐτὸ δέν βρίσκει τὸ ίσοδύνάμὸ της στὰ λοιπὰ μέρη τοῦ πίνακα, που άποδίδονται με κάποιαν άναπάντεχη ρευστότητα.

Ἐπάρκει δμως παρούσα και μιὰ εύρύτατη κλίμακα προβληματισμῶν για τὴν άπόδοση τῶν μορφῶν τῆς ζωγραφικῆς, με ἐλεύθερες μορφολογικὲς άσκήσεις, δηλ. μιὰ περισσότερη ἐκσυγχρονισμένη τεχνική, μ' άντιπροσωπευτικά δείγματα λ.χ. τὴν αὐτοπροσωπογραφία τῆς Νέντσοβα (έργο άρ. 14) ἡ τὰ έργα τοῦ Οὐζούνοφ (άρ. 22) κ.τ.λ. Ἐκεῖ κοντὰ θά πρέπει νά τοποθετήσουμε και τὸ πορτραῖτο τοῦ Ρούσεφ (έργο άρ. 53), που μαζί με τὴ σύνθεση τῆς Γκάντσοβα (έργ. άρ. 51), εἶναι ίσως τὰ μοναδικὰ που ἐφάπτονται με τὸ δυναμισμό που άποδινότανε παλιότερα στὴ ζωγραφικὴ με τὸν άμφιλεγόμενο ὁρο «ρεαλισμός».

Ἀνάμεσα στίς χαρακτηριστικὲς ποικιλίες που παρουσιάζονται που και που, σχεδὸν άναπάντεχα, εἶναι κι ἕνα δείγμα μιᾶς παλιότερης ζωγραφικῆς εύαισθησίας, που ἐξελέχτηκε πρὸς μιάν κατεύθυνση που δέν τὴν προδίδανε τοῦτο τὸ δείγμα, στὸ έργο τοῦ ζωγράφου Μπογιατζίεφ (έργο άρ. 28) κι ίσως και κάποια άπόπειρα που θυμίζει Ρενουάρ (έργο άρ. 7) τοῦ Ἰβάνοφ.

Ἐπάρκει βάβαια με μεγαλύτερη ἡ μικρότερη σαφήνεια διατυπωμένο τὸ αίτημα για ἕνα ζωγραφικὸ δράμα πιδ ἐλευθερωμένο, κι αὐτὸ ἐπιχειρεῖται πάλι σὲ μιάν εύρύτατη περιοχή. Μέσα σ' αὐτὴν πρέπει νά εντάξουμε μιὰ τάση διακοσμητικὴ ἐξπρεσιονισμοῦ, ὅπου κάποτε υπάρχει και κάποιο λαϊκὸ στοιχείο, καθαρὰ ἐπιτόπιο, και πιδ μορφοποιεῖται νομίζω έντονώτερα στὸ έργο τοῦ Νεντελτσέφ (άρ. 50), μά οδηγεῖται και πρὸς μιὰ δραματικότερη περιοχή, με έντονη πάλι σχηματοποίηση, ὅπως λ.χ. στὴν περίπτωση τῶν «παιδιῶν» τοῦ Κίροφ (έργο άρ. 24) ἡ στὰ έργα τοῦ Γιαρνὸφ (άρ. 2 και 3). Ὅμως ἡ βουλγάρικη ζωγραφικὴ δέν θ' άπελευθερωθεῖ άπ' τὸ παραδοσιακὸ καταστημένο παρὰ σὲ λίγες σχετικὰ περιπτώσεις, ὅπως σὲ μερικά βιομηχανικά τοπία νταντά, είτε σὲ άλλες συνθέσεις, σάν τὸ έργο τοῦ Μποτελὸφ (άρ. 21), κι αὐτὸ άνεξάρτητα άπ' τὴν αξία τοῦ εἰκαστικοῦ άποτελέσματος.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΟ ΧΡΟΝΙΚΟ

ΓΙΟΥΛΙΑ ΓΑΖΕΤΟΠΟΥΛΟΥ (ΩΡΑ, ζωγραφικὴ 15/4 - 6/5)

Ἡ ζωγράφος, γνωστὴ και άπὸ παλιότερες εκδηλώσεις της στὴν Ἀθήνα, παρουσιάζεται μέσα σ' ἕνα καινούργιο πλαστικὸ κλίμα, που προέρχεται πάλι άπ' τὴν έντονη βίωσή της μέσα σὸ σήμερα. Προτιμᾷ πάλι νά εἰκονογραφεῖ πρόσωπα και ἡ φροντίδα της για τὴν πιστὴ ἀπεικόνιση τοῦ αντικείμενου δέν καταστρέφει τὴ φανερὴ συγκίνησή της άπὸ τὴν ανθρωπινὴ παρουσία. Τὰ παιδιὰ της άποπνέουν τὴν ἀγλὴ ποίηση τοῦ αὐθεντικοῦ. Κάποτε προβάλλει ἕνας έντονα αισθησιακὸς τόνος, κι αλλοῦ οδηγεῖται σὲ κάποιο νόημα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 39 * ΤΗΛ. 324.6633

κυκλοφοροῦν

⊗ νέα σειρά * ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ * νέα σειρά ⊗

σοφιστικό. Παραμένει ωστόσο σε πράγματα δολοφονικά και βιωμένα.

Εκεί όμως που μπορούμε να διαγνώσουμε καθαρότερα τη στάση της, είναι ένα μεγάλο μνημειώδες έργο που παριστάνει ένα νέο αγόρι, μ' ασφαλέστατη πηγή του έργου το κλίμα της πρόσφατης αντίστασης. Το έντονα αποδομένο γαλάζιο μπλουζάκι του παιδιού, θαρρείς κι έχει κολλήσει ένα κομμάτι πανί πάνω στον πίνακα, δημιουργεί μια ψευδαίσθηση, μα και μια συναρπαστική αντίθεση με τη σάρκα του παιδιού. Το γαλάζιο μπλουζόν, ξεκάθαρο σήμα της σύγχρονης νιότης, σκιάζει το άνοιχτο στήθος του νέου κι αφήνει έτοιμη νιότη, τον ιδεαλισμό να προπορεύεται, και ν' ακολουθεί το φυσικό αντικείμενο, το αδύναμο νεανικό σώμα. Το μνημειακό κλίμα του πίνακα κάνει σύμβολο αυτό το παιδί, που ωστόσο χάνει τη συγκεκριμένη του προσωπικότητα με το σβήσιμο του προσώπου του, το παιδί αυτό γίνεται όλα τα παιδιά: δεν είναι μοναχό μέσα στον πίνακα, παρά μόνο στα μάτια του άνηξρου. Προχωρεί μπροστά όρμητικά, μα γυρίζοντας το όρμητικό του πρόσωπο προς τα πίσω, με την κραυγή στα χείλια, δένεται με τις μάξες που τον ακολουθούν κι ως είναι κι έξω απ' τον πίνακα, παραστατικά. Μπορεί το εύρημα να μην είναι καινούριο, μα η ζωγράφος το βρήκε απ' άλλοι μέσα στο σήμερα και στο δικό μας τόπο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΑΖΟΓΚΑΣ (Ζωγραφική, *ΩΡΑ*, 15/4 - 6/5)

Ο νέος Σαλονικιάς ζωγράφος κατέχει από ένα αίσθημα που

στάση μπροστά σ' αυτόν, τον οδηγεί να διατυπώνει ένα μήνυμα που το συλλαμβάνει ταυτόχρονα και σαν πλαστική άσκηση. Μορφολογικά ή ζωγραφικά του ξαναϊσχύει σ' ένα εύρυτατο πλαίσιο, που το στοιχειοθετούν γνωστά κι ευανάγνωστα στοιχεία, μα που φτάνουν ως το έσχατο όριο της αφαίρεσης. Είναι φανερό πως ο νέος αυτός ζωγράφος διαθέτει έμπιστη και μεγάλη εργατικότητα. Υπάρχουν έργα του που είναι φανερό πως χρειάστηκαν ένα μεγάλο χρονικό διάστημα για να φτάσουν εκεί όπου θέλησε να τα οδηγήσει. Οργανώνει συνήθως μάξες, πολλά ίσοβαρη στοιχεία για να κερδίσει ο πίνακας την ισορροπία του. Όλα τα στοιχεία του είναι υπαρκτά, μα τίποτε δεν είναι απλά αντικειμενικό. Ένα παιδί, στο φωτογραφικά κι αν έχει αποδοθεί, γίνεται σύμβολο για το μέγεθος της καταστροφής που απειλεί τον κόσμο, γιατί είναι μοτοριασμένο πάνω του κάποιο μηχανικό εξάρτημα, μια τουρμπίνη, που μπορεί να βασανίζει τους ανθρώπους, μόλις αποχτήσουν τη συνείδηση πως υπάρχουν. Ένας κόσμος φοβερός, που οδηγεί τον άνθρωπο στην αυτοκαταστροφή, είναι ο βραχνάς που δεν μπορεί να φύγει απ' τη σκέψη του ζωγράφου. Οι πιο αθόρυβοι γαλάζιοι σούρανοι του, έχουν μια έντονη φόρτιση τρώμου. Αν σε μερικά μικρά του κομμάτια γνωρίζει ή εργασία του τη κάποια πλαστική πληρότητα, τα μεγάλα, πάντα σφιχτά οργανωμένα, σύμφωνα με μια δική του νοητική, οδηγούν σε κάποιο κλίμα σοφιστικού, μα πριν ξεδιαλέξεις το τί και πως, ο τρώμος της ζούγκλας σ' έχει ήδη συναρπάσει. Ασφαλώς ο ζωγράφος έχει πολλά ακόμα να

είναι άξεδιάλυτα ζωγραφικό και κοινωνικό. Ο σημερινός κόσμος, η γνώση του και η προσωπική του

διδασχτεί, μα κατέχει ήδη την αλήθεια στον κόσμο και στη ζωγραφική του.

• ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ •

ΓΙΑΤΙ Η ΑΝΩΝΥΜΙΑ;

Άγαπητό «ΑΝΤΙ»

Θέλω να σάς απασχολήσω με αυτό το γράμμα μου και να ζητήσω τη δημοσίευσή του, γιατί θεωρώ αναγκαίο το να αποκατασταθεί ή ιστορική πρακτική των τελευταίων χρόνων, που τόσο πολύ πατάνε όλοι πάνω της και διεκδικούν τα αποτελέσματά της. Στον τελευταίο «Θούριο», τον αφιερωμένο στην «Πρώτη Πανελλαδική Συνδιάσκεψη», χρησιμοποιήθηκε σαν εξώφυλλο αφίσα της περιόδου 1967-70, που είχε φτιαχτεί τότε στην παρανομία μαζί με άλλες 12 αφίσες από συγκεκριμένο αγωνιστή. Εκείνα τα σκληρά χρόνια ήταν, όπως είναι άλλωστε γνωστό, οι μοναδικές. Οι αφίσες αυτές χρησιμοποιήθηκαν και στο εξωτερικό σαν ένα από τα κυριότερα μέσα προπαγάνδης του αγώνα της νεολαίας. Κυκλοφόρησαν δυο φορές σε Άλμπουμ και χρησιμοποιήθηκαν από πολλά ξένα περιοδικά σαν εξώφυλλο, καθώς και για δίσκους και βιβλία.

Μετά την αλλαγή εκτέθηκαν σαν αντιστασιακό υλικό στη γκαλερί «ΩΡΑ» και περιέχονται και στο λεύκωμα του «Ρήγα Φεραίου» που εκδόθηκε πρόσφατα. Δημοσιεύτηκαν επίσης αρκετές φορές στον ελληνικό τύπο.

Υπάρχει όμως σ' όλα αυτά, ένα γεγονός που φαίνεται παράξενο. Ένω σ' όλες τις εκδόσεις του «Θούριου» τα εξώφυλλα, μακέτες κλπ. είναι επώνυμα, στη συγκεκριμένη περίπτωση κρατείται το πρόσωπο της ανωνυμίας. Γιατί; Μήπως οι φίλοι του «Ρήγα» νομίζουν ότι η αντίσταση κατά την επταετία έγινε από άορατους ανθρώπους ή μόνο από λίγους δραστές, αγνοώντας τους άλλους; Άλλωστε στην περίοδο αυτή δεν ήτανε δα και πολλοί που έφτιαχναν παράνομα και τοιχοκολλούσαν αφίσες.

Εδώ σταματάω, γιατί η επέκταση πάνω στο θέμα θα μάς οδηγήσει στη γενίκευσή του και σε πελώρια ΓΙΑΤΙ πολλοί απ' τους αγωνιστές της πιο δύσκολης περιόδου του «Ρήγα Φεραίου» σήμερα είναι έξω απ' τις γραμμές του.

Για την ιστορία και μόνο, ο δημιουργός αυτής της σειράς δώδεκα αφισών λέγεται Θανάσης Σκρόμπέλος και είναι και υπαρ-

κτός και δράτης, ήταν δέ και από τα πρώτα μέλη του «Ρήγα Φεραίου».

Ευχαριστώ

Σάββα Σκουρτέλλη-ζωγράφος

Διδότου 39-Αθήνα

ΣΤΑΛΘΗΚΕ ΚΑΙ ΣΤΟΝ «ΡΙΖΟ»-«ΑΥΓΗ»-«ΘΟΥΡΙΟ»

ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ

Τη στιγμή που ο τουρκικός επεκτατισμός με τη βοήθεια του αμερικανικού ιμπεριαλισμού θέτουν σε κίνδυνο την εδαφική ακεραιότητα της πατρίδας μας, τη στιγμή που ο λαός μας ζει κάτω από διαρκή απειλή πολέμου και η διχοτόμηση της Κύπρου είναι ήδη γεγονός, εμείς οι Έλληνες πατριώτες και δημοκράτες του Σικάγου, παίρνοντας άφορη από την τελευταία στρατιωτικο-οικονομική βοήθεια των Η.Π.Α. προς την Τουρκία και Ελλάδα, διαμαρτυρούμεθα για τη στάση της κυβέρνησης στο συγκεκριμένο θέμα, που είναι συνέπεια της αντιλαϊκής της πολιτικής. Πιστεύουμε ότι η βοήθεια αυτή είναι πέρα για πέρα εθρική ενέργεια για τους λαούς των δύο χωρών. Οξύνει τις σχέσεις μεταξύ τους και φέρνει πιο κοντά τον κίνδυνο του πολέμου.

Θεωρούμε ότι η εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης τοποθετημένη στο επίπεδο των συναλλαγών αυξάνει την εξάρτηση της χώρας μας και συντελεί στη στέρηση της εθνικής μας ανεξαρτησίας. Πιστεύουμε ότι ο μόνος δρόμος που εκφράζει τα πραγματικά συμφέροντα του ελληνικού λαού, του οποίου αναπόσπαστο κομμάτι θεωρούμε τους εαυτούς μας εμείς οι απόδημοι Έλληνες, πρέπει να είναι:

1) Η αποδέσμευση της χώρας μας απ' τον πολιτικοστρατιωτικό μηχανισμό του ΝΑΤΟ, όργανο των ξένων μονοπωλίων.

2) Κατάργηση των αμερικανικών βάσεων, μόνιμη απειλή για τη χώρα μας.

3) Άνεξαρτητη και αδέσμευτη εξωτερική πολιτική σύμφωνα με τα συμφέροντα του λαού μας.

Τοπική οργάνωση ΠΑ.ΣΟ.Κ.
ΣΙΚΑΓΟΥ

ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΙΚΑΓΟΥ

στις επάλξεις της Δημοκρατίας
ή ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ
ή απογευματινή σου εφημερίδα

Αγαπητό ΑΝΤΙ

Είναι στ' αλήθεια ν' άπορεί κανείς με τις «ρεαλιστικές» θέσεις μερικών μοντέρνων κομμουνιστών.

Ο Κ. Δημητρίου, έκφράζοντας τις άπορίες του για τὸ γράμμα του κ. Ναθαναήλ, έχει τὸ θάρρος νὰ δει «ρεαλιστικά» καὶ με τὸ μάτι τοῦ σύγχρονου ὁπορουνιστῆ, τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς ΕΣΣΔ (ἰδιαίτερα στὸ Κυπριακὸ) ἀντίθετα ἀπὸ μερικὸς - μερικὸς ρομαντικούς, ὅπως διακριτικὰ τοῦς χαρακτηρίζει.

Ἐξεγείρεται λοιπὸν ὁ Κ.Δ. κατὰ τῆς ΕΣΣΔ καὶ τὴν κατηγορεῖ γιὰ τὴν παθητικὴ τῆς στάση στὸ Κυπριακὸ καὶ γιὰ ὅσα ἄλλα τὴν κατηγοροῦν οἱ κάθε εἰδὸς ἀντισοβιετικοὶ τῆς ἀριστερᾶς.

Γιὰ ἔναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ρομαντικούς ποὺ ἐννοεῖτε Κ.Δ. τὸ θέμα Κυπριακὸ μετὰφράζεται σὲ ἔλληνοτουρκικὸ καὶ ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία ἀνήκουν στὴν ἀτλαντικὴ συμμαχία ἐνῶ ἡ ΕΣΣΔ στὸ σύμφωνο τῆς Βαρσοβίας, με ποῖο δικαίωμα καὶ με ποῖα λογικὴ θὰ ἀναμειχθεῖ λοιπὸν ἡ μὴ συμμαχία στὰ ἐσωτερικὰ τῆς ἄλλης;

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶά βλέπουμε τὴν ΕΣΣΔ νὰ ἐξαναίει ὅλα τὰ περιθώρια ποὺ τῆς δίνει αὐτὴ ἡ σκληρὴ πραγματικότης. Μήπως Κ.Δ. δὲν ἦταν ἡ ΕΣΣΔ ἡ πρώτη χώρα ποὺ ζήτησε διεθνοποίηση τοῦ Κυπριακοῦ; μήπως δὲν κατήγγειλε ἀπὸ τὶς πρώτες τὸ ἐγκλημα τῆς προσφυγιάς στὴν Κύπρο; μήπως στὸ κάτω κάτω δὲν ἔκανε τὰ τόσα ἄλλα καὶ ὅποια με τὴν «εὐγνωμοσύνη» περιγράφετε στὴν ἐπιστολὴ σας; Ἡ μήπως περιμένετε Κ.Δ., ἐσεῖς ποὺ τόσο ρεαλιστικὰ ἀντιμετωπίζετε τὴν πρα-

γματικότητα, νὰ δεῖτε τὸν κ. Κοσύκιν νὰ ἀναλαμβάνει τὸν ρόλο τοῦ εἰρηνοποιοῦ ἀντὶ τοῦ Κίσιγκερ μέσα στὸ ΝΑΤΟ!

Θὰ σοῦ πῶ καὶ μερικὰ ἄλλα «ρομαντικά» Κ.Δ. Νομίζω πὼς πρόκειται γιὰ ἐνδοΝΑΤΟικὴ κρίση καὶ τὸ Κυπριακὸ καὶ ἡ ἔξυση τῶν σχέσεων Ἑλλάδας-Τουρκίας. Θὰ μπορούσε λοιπὸν ἡ ΕΣΣΔ νὰ καθήσει ἡσυχῇ (μὴ καὶ κανεὶς δὲν τῆς ζήτησε νὰ κινηθεῖ), νὰ μὴ ἐνδιαφερθεῖ οὔτε γιὰ τοὺς Κυπρίους, οὔτε γιὰ τοὺς Ἕλληνες, οὔτε γιὰ τοὺς Τούρκους, καὶ νὰ κάνει αὐτὸ ποὺ ἔκανε καὶ ὁ Καραμανλῆς στὴ Βουλὴ δταν φράγονταν ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἀνδρέας, νὰ παρατηρεῖ καὶ νὰ γελάει. Δὲν ἔγινε ὅμως τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ Κ.Δ.

Ἄλλὰ τὸ ἐξεχέλιμα τοῦ ἀντισοβιετισμοῦ σας εἶναι ἐκεῖ ὅπου προφητεύετε τὶς ἐνέργειες τῆς ΕΣΣΔ σὲ περίπτωσιν ποὺ ἡ Ἑλλάδα ζητήσει τὴ βοήθειά της. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶά δὲν ξέρω ἐξ αἰτίας ποιῶν πατριωτικῶν σας συναισθημάτων, ἐσεῖς οἱ ρεαλιστές, δὲν μπορείτε νὰ δεῖτε οὔτε πέρα ἀπὸ τὴ μύτη σας καὶ κατηγορεῖτε τὴν ΕΣΣΔ γιὰ τὶς οικονομικὲς σχέσεις της με τὴν Τουρκία.

Ὅσο γιὰ τὴ διεθνιστικὴ τῆς πολιτικὴ ποὺ ἀμφισβητεῖτε Κ.Δ. ἡ ΕΣΣΔ τὴν ἔχει δείξει καὶ στὸ Βιετνάμ καὶ στὴν Ἀγκόλα καὶ ὅπου ἄλλου χρειάστηκε, ἀντίθετα ἀπὸ μερικὸς ἄλλους (Κίνα κλπ). Αὐτὰ.

Γεώργιος Γκαρᾶς-φοιτητῆς.

ΕΟΚ ΚΑΙ ΝΑΤΟ

Αγαπητό ΑΝΤΙ,

Ἡ Κυβέρνηση ἀποφάσισε ἥδη τὴν ἔνταξιν τῆς χώρας μας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Κοινὴ Ἀγορὰ καὶ ἔχει ἀρχίσει τὶς διαδικασίες ποὺ ὀδηγοῦν ἀναμφισβήτητα στὴν ἐθελοντικὴ πορεία αὐτοκαταστροφῆς τῆς Ἑλλάδας, μὴ καὶ ἡ ΕΟΚ ἐξυπηρετεῖ μόνο τὸ ἐλεγχόμενο ἀπὸ τὶς ΕΠΑ μονοπωλιακὸ κεφάλαιο τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἔνταξιν στὴν ΕΟΚ θὰ ὀδηγήσει τὴν Ἑλλάδα στὸ νατοϊκὸ ἄρμα, μὴ καὶ αὐτὴ ἀποτελεῖ μὴ ἄλλη ἔκφραση τῆς Ἀτλαντικῆς «συμμαχίας». Ἡ Κυβέρνηση με τὴν πλατιά καμπάνια ποὺ ἔχει ἀρχίσει ἀπὸ τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης (ποὺ μονοπωλεῖ) προσπαθεῖ νὰ πείσει τὸν ἑλληνικὸ λαὸ ὅτι ἡ ἔνταξιν μας στὴν ΕΟΚ θὰ σημεῖνει περίοδο εὐημερίας ὅπου θὰ «δένουμε τοὺς σκύλους με τὰ λουκάνικα». Δυστυχῶς ὅμως τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο ρόδινα, πράγμα ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ ὅλο πρόβλημα τῆς ἔνταξης καλύπτεται σήμερὰ ἀπὸ ἓνα σύννεφο ἀοριστολογιῶν καὶ βαρύγδουπων βερμπασισμῶν. Παράλληλα ἐπίσῳμα στοιχεῖα δὲν ἔχουν δοθεῖ μέχρι σήμερὰ γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς σύνδεσης ποὺ ἀποφασίστηκε τὸ 1962, πράγμα ποὺ ὑποδηλώνει τὶς μάλλον ὀδυνηρὲς συνέπειες ποὺ θὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν ἐπιχειρημένη ἔνταξιν. Κατ' ἀρχὴν ὁ κ. Καραμανλῆς ὅσο καὶ ἡ ΕΔΗΚ τονίζουν ὅτι ἡ ἔνταξιν ἐπιδιώκεται περισσότερο γιὰ «πολιτικούς λόγους» καὶ ὅτι με αὐτὴ δὲν θὰ ὑπάρξει κίνδυνος

μὴς νέας διχτατορίας, πράγμα καθαρὰ φαινομενολογικὸ, γιὰτί ὅπως τὸ 1967 ἔτσι καὶ αὐριο ἡ μόνη ἐγγύηση κατὰ τοῦ φασιστικοῦ κινδύνου εἶναι ἡ ἀγωνιστικότης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Δυστυχῶς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο συμφωνεῖ καὶ τὸ ΚΚΕ ἔσῳτ. ἀκολουθώντας καὶ μὴ ἀκόμη φορὰ ὁπορουνιστικὴ καὶ δασπαστικὴ γιὰ τὸ λαϊκὸ κίνημα ταχτική, γιὰτί τὸ μόνο ποὺ θὰ ἐπιτευχθεῖ με τὴν ἔνταξιν στὴν Κοινὴ Ἀγορὰ δὲν θὰ εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς πάλης γιὰ τὴ δημιουργία μὴς ΕΟΚ τῶν λαῶν καὶ ὀχι τῶν μονοπωλίων, ἀλλὰ θὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ πλήρης ἐξάρτηση τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὶς ΕΠΑ καὶ τὰ σοσιαλδημοκρατικὰ κόμματα τῆς Δ. Εὐρώπης, ποὺ μάχονται γιὰ νὰ προασπίσουν τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα καὶ στὴ δεδομένη στιγμή θὰ ἔχουν σὰν σκοπὸ τὴ ματαίωση τῆς σοσιαλιστικῆς ἀλλαγῆς στὴν πατρίδα μας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ οἰκονομία μας θὰ ὑποταχθεῖ πλήρως στὶς ὁρέξεις τῶν «φίλων μας» μελῶν τῆς ΕΟΚ. Διότι ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία χαρακτηρίζεται σήμερὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ἐκείνα ποὺ ἀποτελοῦν τὰ γνωρίσματα τῆς ἐξαρτημένης ἀπὸ τὶς καπιταλιστικὲς βιομηχανικὲς χώρες, π.χ. μεγάλο ποσοστὸ ἀνεργίας, μεγάλη ἀνισότητα στὴν κατανομή τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, χαμηλὴ γεωργικὴ παραγωγή, παρασιτικὸς τριτογενὴς τομέας, παραγωγή ἡμικατεργασμένων προϊόντων χαμηλοῦ βαθμοῦ ἐπεξεργασίας, προβλήματα ποὺ θὰ ἀμβλυνθοῦν ἀπὸ τὴν ἐπιχειρημένη ἔνταξιν μας, μὴ καὶ οἱ ὅροι τῆς ἔνταξης προβλέπουν: 1. Ἐλευθερία διακίνησιν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ χωρῶν - μελῶν τῆς ΕΟΚ, γεγονὸς ποὺ περιχλείει τοὺς ἐξῆς κινδύνους: Οἱ Ἕλληνες ἐργάτες εἶναι σὲ μεγάλο ποσοστὸ ἀνεκτικεῖνοι, ἐνῶ τὸ ἀντίθετο συμβαίνει με τοὺς ξένους καὶ ἐπομένως ἡ μετανάστευση Ἑλλήνων ἐργατῶν συνετάγεται ἀφ' ἐνός μὲν ἀπογύμνωση τῆς χώρας μας ἀπὸ τὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ ἀφ' ἑτέρου τὴν πλήρωσιν τῶν βιομηχανικῶν μονάδων τῶν χωρῶν τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς με φτηνὰ ἐργατικὰ χέρια. Ἀντίθετα οἱ ξένοι ἐργάτες (εἰδικευμένοι) θὰ ἐπανδρώσουν τὶς βιομηχανικὲς μονάδες τῆς χώρας μας, πράγμα ποὺ θὰ ὀδηγήσει σὲ ἐξαγωγή μεγάλου ποσοστοῦ συναλλάγματος. 2. Θὰ ὑπάρξει ἐλευθερία στὴν ἐγκατάσταση βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τὶς ἄλλες χώρες στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀντίστροφα, γεγονὸς ποὺ συνεπάγεται ἀναπόφευκτα τὴν ἐπικράτηση τῶν

μεγάλων πολυεθνικῶν ἐταιρειῶν καὶ τὸν μαρσασμὸ τῶν βιομηχανικῶν μονάδων τῆς χώρας μας, ποὺ ὅπωςδήποτε δὲν θ' ἀντέξουν στὸν ἀνταγωνισμό, μὴς καὶ σήμερὰ ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία προστατεύεται ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμό τῆς εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας ἀπὸ τοὺς δασμῶν ποὺ ἐπιβάλλονται στὰ εἰσαγόμενα προϊόντα, καὶ ποὺ θὰ καταργηθοῦν δταν μποῦμε στὴν ΕΟΚ. 3. Ἐπίσης καὶ γιὰ τὴ γεωργία μας τὰ ἀποτελέσματα δὲν εἶναι καλύτερα διότι σήμερὰ τὰ γεωργικὰ μας προϊόντα ἔχουν ὑψηλὸ κόστος παραγωγῆς καὶ ἡ συμπίεση τῶν τιμῶν θὰ ἐπιφέρει μείωση τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος. Τὸ ὑψηλὸ δὲ κόστος τῶν ὀρίζεται α) ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ κόστος λιπασμάτων, μηχανημάτων κλπ., β) τὸ μικρὸ μέγεθος καλλιεργησέμων στρεμμάτων κατὰ ἀγρότη (ἐπομένως γιὰ νὰ ἐξαλειφθεῖ αὐτὸ τὸ μειονέκτημα θὰ πρέπει νὰ ἐκλείψει ὁ μικροκαλλιεργητής), γ) χαμηλὴ τεχνολογία παραγωγῆς.

Ἄλλὰ ἡ σύνδεση καὶ ἡ αὐριανὴ ἔνταξιν στὴν ΕΟΚ δὲν θὰ ἔχουν μόνο πολιτικὲς καὶ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις, διότι συγχρόνως θὰ ἐπέλθῃ καὶ πολιτιστικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ὑποτέλεια. Καὶ τοῦτο διότι ἡ πολιτιστικὴ δραστηριότητα σὲ μὴ καπιταλιστικὴ χώρα καθορίζεται πάντοτε με γνώμονα τὴν ἀνάγκη πραγματοποίησης κέρδους καὶ σὺγχρονως τὴν πνευματικὴ ἀποχαλύνωση τῶν μαζῶν. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο δὲν εἶναι τυχαῖο π.χ. ἡ ἐπικράτηση τοῦ Μίκου - Μάους ἐναντὶ τοῦ Καραγκιόζη, καὶ τοῦτο διότι τὸ πρῶτο ἔχει σὰν σκοπὸ νὰ ἀποπροσανατολίσει, νὰ διαμορφώσει ἀδιάφορους ἀνδρώπους, ἐνῶ ὁ Καραγκιόζης ἔχει σὰν σκοπὸ νὰ τονώσει τὴν καταπίεση καὶ τὸν ἀγῶνα γιὰ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία, λαϊκὴ κυριαρχία καὶ γενικότερη κοινωνικὴ ἀλλαγὴ. Ἐπίσης ἡ ἐξουσία τοῦ ξένου κεφαλαίου καὶ τοῦ συνδεμένου με αὐτὸ μεταπρατικοῦ στρώματος θὰ ὀδηγήσει στοὺς καθοριστικούς γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξιν τῆς χώρας τομεῖς ποὺ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντά τους καὶ ἄρα στὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἔνταξιν θὰ ἐπιτείνει τὴν ξένη κυριαρχία στὴν πατρίδα μας πρέπει νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅτι δὲν ὑπάρχει προφανῶς δρόμος ποὺ νὰ ὀδηγεῖ μέσα ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν στὴν αὐτονομία.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία
Γ. Μπουρίτσας
Φοιτητῆς»

ΠΑΡΑΤΕΛΕΣ 1

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Στὰ τεῦχος ποὺ κυκλοφορεῖ συνεργάζονται οἱ:

Βελουδάκης, Βέλτσος, Γαϊτάνος, Γιαννόπουλος, Γιαντρομανωλάκης, Ζήρας, Κακλαμανάκης, Καρβέλης, Καφούσης, Κύρκος, Μενδράκος, Νιάρχος, Παγανός, Παπασπηλιόπουλος, Πελαγίτης, Πέτρος, Πολίτης, Ρήγος, Φωστιέρης.

Κεντρικὴ διάθεση:

ΑΘΗΝΑ: Βιβλιοπωλεῖο
«Τὸ δέντρο»
Χ. Τρικούπη 13, τηλ. 606.393

ΠΕΙΡΑΙΑΣ: «Στοά»,
Μπουμπουλινὰς καὶ
Πραξιτέλους 169,
τηλ. 41.16.634

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ:
Βιβλιοπωλεῖο «Ξένος Τύπος»
Ν. Κοτζιάς καὶ Σία Ο.Ε.
Τσιμισκῆ 76, τηλ. 279.720

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος τῆς δξύτατης συζήτησης ἀνάμεσα στὸ ΓΙΑΝΝΗ ΖΕΥΓΟ καὶ στὸ ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΡΔΑΤΟ γιὰ τὸ χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821 δὲν στάθηκε δυνατό νὰ δημοσιευθεῖ σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος. Αἰτία, ἡ πληθώρα τῆς ἐπικαιρῆς ὕλης. Θὰ δημοσιευθεῖ στὸ ἐρχόμενο τεῦχος, μαζὶ με τὸ σχόλιο τοῦ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΗΛΙΟΥ γιὰ τὴν ἰδεολογικὴ χρῆσιν τῆς Ἱστορίας.

για σοβαρές επενδύσεις

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ

Σοφοκλέους 7-9 ☎ 32.10.577

Φοιτητές ταξιδεύετε μαζί μας

- ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ ΠΤΗΣΕΙΣ
- ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ ΕΚΔΡΟΜΕΣ
- ΦΘΙΝΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ σε
άεροπλάνα
πλοία
τραίνα
- EXPRESS ΠΟΥΛΜΑΝ ΓΙΑ ΛΟΝΔΙΝΟ
- ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΟΔΗΓΟ
δωρεάν από τα γραφεία μας
- Έκδίδουμε την
ΔΙΕΘΝΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

GAST HELLAS

- ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 2 ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΓΩ-
ΝΙΑ 6' ☎ Τηλ. 600.233 - 604.777
- ΣΟΛΩΝΟΣ 68, ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΝΟ-
ΜΙΚΗ ΤΗΛ. 613.087 - 629.095.

*Τις καταθέσεις σας
στην Α.Τ.Ε.
Θα πιάσουν τόπο....*

....τόπο για σένα

(ή Α.Τ.Ε. δίνει το μεγαλύτερο επιτόκιο
απ' όλες τις άλλες Τράπεζες στις κατα-
θέσεις Ταμιευτηρίου).

....τόπο για τον αγρότη

(Θα χρηματοδοτηθεί πληρέστερα ή
παραγωγική του προσπάθεια).

....τόπο για τη Χώρα

(Θα αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο ή
Εθνική μας Οικονομία).

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Στην πρωτοπορία της προσπάθειας για την προκοπή του τόπου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Πανεπιστημίου 44 - Τηλ. 615.783

Κάτι νέο από τὸν ΚΕΔΡΟ

Το Καλό Παιδικό Βιβλίο

*Βιβλία γραμμένα ἀπὸ Ἑλληνες συγγραφεῖς,
Εἰκονογραφημένα ἀπὸ Ἑλληνες καλλιτέχνες,
Μὲ μουσικὴ Ἑλλήνων συνθετῶν.*

ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΑ ΣΕ ΟΦΣΕΤ
ΜΕ ΤΕΤΡΑΧΡΩΜΙΑ

•
Ἐκδόσεις ποιοτικὰ ἰσάξιες τῶν καλύτερων ξενων.

•
Κάτι ποὺ ἔλειπε ὡς τώρα ἀπὸ τὴ χώρα μας.

NAZIM XIKMET

ποιήματα

μεταφραστής: Ἄρης Δικταῖος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: Σ.Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ GUTENBERG

Σόλωνος 103 τηλ. 626.684 - 600.127

Νέα βιβλία

Φ. ΛΑΔΗ - Κ. ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΗ

■ Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

Προβλήματα σοσιαλισμοῦ

Π. ΑΒΔΕΛΙΔΗ

■ Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

■ ΤΟ ΓΟΥΠΑΤΟ

Μυθιστόρημα

ΣΑΡΑΝΤΟΥ Ι. ΚΑΡΓΑΚΟΥ

■ ΠΛΑΝΗΤΕΣ ΛΙΘΟΙ

Ποίηση

ΜΙΜΗ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

■ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ

Ποίηση

ΜΙΜΗ ΤΡΑΪΦΟΡΟΥ

■ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΙΑΣ ΖΩΗΣ

Ποίηση

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ

ο εξαγγελος (ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ)

•
*το πρωτο βιβλιο που
κυκλοφορει μετα την
επισιροφη στην παιριδα*

•
Εκδόσεις "ΔΩΡΙΚΟΣ", Ζ.Πηγης 2 - 4
τηλ.629 675
στα βιβλιοπωλεια και τους πλασιε